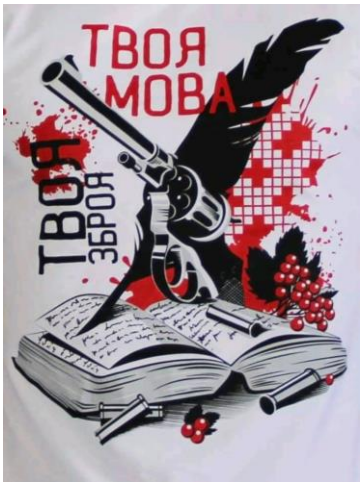
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

МОВА — КОРДОН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
IV ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

20 ЛЮТОГО 2026 РОКУ

Львів 2026

«Мова — кордон національної безпеки»: збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Львів, 20 лютого 2026 року. Львів: ЛДУ БЖД, 2026. 458 с.

РЕДКОЛЕГІЯ:

Дмитро БОНДАР, доктор юридичних наук, доцент;
Василь ПОПОВИЧ, доктор технічних наук, професор;
Ярослав ІЛЬЧИШИН, кандидат педагогічних наук;
Ігор КОВАЛЬ, доктор педагогічних наук;
Лідія ВЕРБИЦЬКА, кандидат філологічних наук;
Ірина БАБІЙ, кандидат педагогічних наук;
Тетяна БОТВИН, доктор філософії, доцент;
Христина ВЕРБИЦЬКА, кандидат наук з соціальних комунікацій, доцент;
Мар'яна ГДАКОВИЧ, кандидат філологічних наук, доцент;
Марія ІВАНЧЕНКО, кандидат філологічних наук, доцент;
Тетяна КОНІВІЦЬКА, кандидат педагогічних наук, доцент;
Марина КУЛЬЧИЦЬКА, кандидат філологічних наук, доцент;
Галина ХЛИПАВКА, кандидат педагогічних наук;
Ольга ШЕЛЮХ, кандидат філологічних наук, доцент.

Технічне оформлення: *Тетяна КОНІВІЦЬКА*

Збірник укладено за матеріалами IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Мова — кордон національної безпеки» 20 лютого 2026 року.

Матеріали друкуються українською, польською та англійською мовами.

Збірник містить матеріали таких тематичних секцій:

Секція 1. Мова і національна психологія.
Секція 2. Мова як інструмент гібридної війни.
Секція 3. Національні мови і культури в їх специфіці та взаємодії. Українська мова у світі. Мова у системі сучасної науки.
Секція 4. Актуальні проблеми викладання української мови у вищій школі.

За точність наведених фактів, самостійність наукового аналізу та нормативність стилістики викладу, а також за використання відомостей, що не рекомендовані до відкритої публікації, відповідають автори матеріалів та їхні керівники.

©ЛДУ БЖД, 2026

ПЕРЕДСЛОВО

Межі моєї держави — це межі моєї мови
Богдан Хмельницький

Наші традиційні лютневі наукові зустрічі до Міжнародного дня рідної мови відбуваються у справді люті для нашої нації дні. У розпалі Революція Гідности. Саме 20 лютого 2014 року в середмісті столиці України загинула найбільша кількість осіб, відстоюючи демократичні цінності та цілісність України. Їх назвали Героями Небесної Сотні. Пам'ять про подвиг Небесної Сотні вшановуємо сьогодні під гаслом "Вдячні за свободу!" Ми маємо державну нагороду "Орден Героїв Небесної Сотні". Орден має форму блакитного хреста, у центрі якого розміщено зображення небесного воїна в обладунках із мечем та щитом. На звороті хреста розміщено напис "Свобода та Гідність".

19 лютого в Україні відзначають День Державного герба. Не секрет, що однією з поширених думок є ідея про те, що у тризубі зашифроване слово «ВОЛЯ».

ВОЛЯ, СВОБОДА, ГІДНІСТЬ – основа життєдіяльності українця. І, окрім іншого, окрім фізичної зброї, отим мечем та щитом для здобуття та утвердження цих основ для кожного українця є рідна мова. Мова роду.

Назва нашої конференції *«Мова – кордон національної безпеки»* - це слова професора Лариси Масенко. *«Межі моєї держави — це межі моєї мови»*, - любила повторювати у своїх студіях Ірина Фаріон, цитуючи гетьмана Богдана Хмельницького. У Законі України про національну безпеку зазначено, що фундаментальним національним інтересом України є зокрема й захист державної мови. Отже, мова – це дійсно ті межі, той кордон, найпереконливіший, найсвідоміший, найупевненіший, який убезпечує входження ворога в нашу свідомість, стримує ворожу окупацію не лише територій, але й умів. Важливо постійно говорити про стратегічне значення мови як безпекового фактора всюди: в освітній авдиторії, на вулиці, в магазині, із дітьми, родичами, знайомими чи друзями, на випадкових зустрічах чи в

наукових колах. Це ґрунтовно сформує суспільну думку про мову як кордон національної безпеки.

Безпека життєдіяльності – це не лише фізичний захист, цивільна безпека чи реагування на надзвичайні ситуації. Це і збереження засадничих умов існування людини й суспільства – фізичних, інформаційних, культурних, духовних. У цьому широкому розумінні безпека життєдіяльності включає й безпеку мови – як всеохопну основу нашої спільної комунікації. У синхронному вимірі — мова як інструмент щоденної взаємодії, управління, освіти, оборони, державної політики. А в історичному вимірі – мова як носій пам'яті поколінь, як механізм передачі досвіду, традицій, цінностей. Отже, ми говоримо про мову як про питому одвічну систему самоусвідомлення, як про невидимий, але найпереконливіший, реальний кордон держави. Адже справжній кордон – це не лише лінія на мапі. Кордон – це межа способу мислення й сприйняття світу. Це простір, у якому діють **наші** закони, **наш**і цінності, **наші** історичні наративи. Якщо в інформаційному просторі домінують **чужі** смисли — кордон розмивається. Державний кордон можна укріпити інженерними спорудами. Інформаційний кордон – лише мовою, культурою, освітою й відповідальністю кожного представника нації.

Іван Огієнко писав: *«Мова — це душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб (...) І поки живе мова – житиме й народ як національність. Не стане мови, не стане й національності»*. Він наголошував на тому, що народ, який не боронить своєї мови, прирікає себе на духовне зникнення. І це не метафора. Історія України переконливо свідчить: атаки на нашу мову завжди передували атакам на територію.

Свого часу наша геніальна сучасниця Ліна Костенко відзначала: *«Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову»*. І цей вислів не треба сприймати як якесь поетичне перебільшення, а як історичну закономірність. Втрата мови дійсно означає втрату власного способу мислення, власної системи координат.

Своєю чергою Ірина Фаріон твердила: *«Наша перемога наступить тоді, коли українець, почувши російську мову, буде розуміти, що перед ним іноземець»*. У її словах – гостра, але

принципова й чесна істина. Мова формує світогляд, а світогляд визначає громадянську позицію, політичний вибір, готовність захищати свою державу.

Сьогодні українська мова звучить як один із головних символів нашої національної гідности, спротиву, стійкости. Вона єднає військових на фронті й волонтерів у тилу, дипломатів на міжнародних майданчиках і науковців у різних залах. Вона звучить у волонтерських штабах і в серцях мільйонів людей, які обрали свободу. Вона стала маркером солідарности, символом свободи, проявом незламности.

На IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Мова – кордон національної безпеки» працювали **понад 150 доповідачів із 47-ти навчальних закладів не лише України**. Зокрема й **усі 11 вищих навчальних закладів системи МВС** долучилися до наукового обговорення мовних питань.

На конференції були розглянуті питання самобутності української мови і кожної окремої мови світу та організовані такі секційні засідання: мова і національна психологія; мова як інструмент гібридної війни; національні мови і культури в їх специфіці та взаємодії; українська мова у світі; актуальні питання викладання мовних дисциплін у вищій школі; мова у системі сучасної науки.

завідувач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації ЛДУ БЖД, кандидат філологічних наук
Лідія ВЕРБИЦЬКА

доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації ЛДУ БЖД, кандидат філологічних наук, доцент
Марина КУЛЬЧИЦЬКА

СЕКЦІЯ 1

МОВА І НАЦІОНАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 342.731:351.86:81’27:159.9

МОВНА СТІЙКІСТЬ ЯК ЮРИДИЧНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ДО ЄВРОАТЛАНТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Валерія АФТАНАСІВ, здобувачка вищої освіти 4 курсу Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності
Олег ПАНКЕВИЧ, кандидат юридичних наук, доцент
Львівський державний університет внутрішніх справ

Війна російської федерації (рф, росія – тут і надалі подано в авторській орфографії) проти України істотно змінює парадигму осмислення мовної стійкості, переводячи її з площини культурної політики у сферу публічного права та національної безпеки. Слід вказати, що відповідно до ст. 17 Конституції України захист суверенітету й територіальної цілісності визначено найважливішою функцією держави, а інформаційна безпека прямо названа складовою безпекової системи [13]. У світлі наведеного мова вбачається не лише засобом комунікації, а й інструментом правової консолідації, через який здійснюється легітимація владних рішень, доведення нормативних приписів та відтворення довіри до інституцій у реаліях збройного конфлікту. Втім, правова природа мовної стійкості в умовах війни не зводиться до символічного рівня: вона містить ознаки елемента режиму публічного порядку, що підтверджується як законодавством про правовий режим воєнного стану, так і практикою обмежень у сфері інформаційної політики, що мають на меті протидію ворожій пропаганді та дезінформації.

Відправною позицією для розгортання заявленої проблематики доцільно вважати не декларативні гасла культурної політики, а конституційно-правову структуру Української державності, у якій

мова закріплена як інститут публічного порядку і водночас як символічний ресурс правосвідомості. Історично українська конституційна традиція розглядає мову крізь призму державотворення та принципу людської гідності: ст. 10 Конституції України не зводиться до лінгвістичного опису, а встановлює нормативний обов'язок держави гарантувати розвиток і функціонування української мови в усіх сферах публічного життя [13], принагідно зауважимо – у логіці, близькій до європейського розуміння «мови як публічного блага» [14]). Відтак мовна стійкість є не тільки психологічною диспозицією спільноти, а й правовою характеристикою інституційного середовища, у межах якого суб'єкти реалізують свободу вираження поглядів, доступ до інформації та право на освіту, що корелює з приписами ст. 34 і 53 Основного Закону [13]. Цікаво, що така постановка питання знаходить відповідність у доктрині Ю. Габермаса про конституційний патріотизм, у межах якого комунікативний простір і мова є носіями публічної раціональності та правової легітимації [9].

Окреслені нормативні засадничі положення отримали подальшу конкретизацію в Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019 р. №2704-VIII [17], який, попри критику щодо методики правового регулювання, формує досить розгорнуту систему публічно-правових обов'язків у сферах освіти, медіа, адміністративних послуг та культури. На відміну від цього, вітчизняна полеміка нерідко редукує мовну політику до інструменту ціннісної мобілізації; однак у правовому вимірі йдеться про стандарти належного врядування та передбачуваності правозастосування, що простежується і в позиціях Венеційської комісії щодо мовних законів у державах Центрально-Східної Європи [15]. Тим не менш, психологічний вимір мовної стійкості не може розглядатися як другорядний: він працює як чинник правової соціалізації, підсилюючи довіру до інститутів і відчуття приналежності до політико-правової спільноти, що, на переконання В. Кимліки, становить передумову справедливої мовної політики в багатонаціональних демократіях [11].

В даному аспекті доцільно зазначити, що євроатлантична спрямованість України має не лише безпековий, а й правокультурний вимір. Європейський Союз у ст. 3 Договору про ЄС закріплює повагу до культурного та мовного розмаїття як одну з основоположних

цінностей, водночас розвиваючи політику багатомовності в межах «acquis» [5]. Подібним чином Рада Європи через Рамкову конвенцію про захист національних меншин [8] та Європейську хартію регіональних або міноритарних мов [6] формує стандарти балансування між охороною державної мови та забезпеченням прав меншин. Втім, українська модель не може бути формальним перенесенням: слід звернутися до практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд), де мова розглядається крізь призму свободи вираження поглядів та недискримінації. Зокрема у справі «Podkolzina v. Latvia» Суд визнав допустимість мовних вимог за умови їх пропорційності й передбачуваності [16]. Очевидно, що саме критерій пропорційності, закріплений також у ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [7], визначає межі державного розсуду у сфері мовної політики.

Цікаво, що практика ЄСПЛ допускає ширший «простір розсуду» держави в умовах надзвичайних загроз, включно зі збройним конфліктом, за умови дотримання принципів законності та пропорційності, про що свідчать підходи Суду у справах, пов'язаних із дерогацією від зобов'язань за Конвенцією (напр., «Catan and Others v. Moldova and Russia»). Зазначена справа стосувалася переслідування шкіл у Придністров'ї, де влада змушувала переходити на російськомовні програми та кириличний алфавіт, обмежуючи навчання молдовською мовою. ЄСПЛ визнав, що це порушує право на освіту, і поклав відповідальність на росію, оскільки саме її підтримка дозволила придністровській владі здійснювати такі дії [3]. Наведене рішення стало важливим прецедентом у питанні відповідальності держав за порушення прав людини на територіях, контрольованих сепаратистськими режимами. Відтак вітчизняна мовна політика у воєнний період може тлумачитися як складова режиму захисту демократичного ладу, а мовна стійкість – як психологічно-правова умова ефективності цього режиму, оскільки саме через мовний простір відтворюється нормативна комунікація між державою та суспільством.

На противагу довоєнним дискусіям, де мовне питання часто тлумачилося крізь призму культурного плюралізму, сьогодення змушує звернутися до категорій безпеки, стійкості правопорядку та функціональної спроможності держави. Відмітимо, що Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. №2469-VIII прямо пов'язує інформаційну безпеку з протидією загрозам у

гуманітарній сфері, включно з мовно-культурним виміром [18]. Аналогічно, обмеження діяльності проросійських медіа та заборона пропагандистських ресурсів у період воєнного стану опираються не на політичну доцільність, а на публічно-правову логіку захисту конституційного ладу та прав людини, зокрема права на достовірну інформацію.

Психологічний чинник мовної стійкості в українському контексті проявляється, з одного боку, у здатності суспільства підтримувати правові стандарти функціонування державної мови в умовах зовнішнього тиску, а з іншого – у готовності сприймати багатомовність як юридично впорядковану реальність. Тут цікаво співвіднести підходи Дж. Фішмана до мовної лояльності та міжпоколінної трансмісії мови [4] з українськими дослідженнями ідентичності та мовних практик, зокрема працями В. Кулика, який показує, що мовний вибір в Україні дедалі більше корелює з політико-правовими орієнтаціями громадян [12]. Незважаючи на те, що соціолінгвістика оперує власним понятійним апаратом, для юриста принципово важливо бачити в цих процесах матеріалізацію конституційних цінностей у поведінці адресатів норми.

На доктринальному рівні дискусія між «націєтворчим» та «плюралістичним» баченням мовної політики нерідко подається як антагонізм. Втім, досвід Канади та Бельгії, проаналізований В. Кимлікою [10] та Р. Брубейкером [2], свідчить, що правова стабілізація мовних режимів досягається через процедурні гарантії та судовий контроль, а не через символічну ескалацію. В українських умовах це свідчить про те, що мовна стійкість як психологічний чинник повинна забезпечуватися передбачуваністю адміністративних процедур, наявністю ефективних засобів судового захисту та відповідністю законодавства стандартам Ради Європи, що, зокрема, випливає зі ст. 55 Конституції України [13].

Попри те, що євроатлантичні процеси часто зводять до безпекових параметрів, правова реальність засвідчує інше: адаптація до них відбувається через правове закріплення стандартів верховенства права, прав людини та належного врядування, де мова функціонує як засіб правової комунікації. Видається, що саме в цьому сенсі мовна стійкість стає маркером правової зрілості суспільства: вона не витісняє багатомовність, однак забезпечує домінування публічного правового дискурсу державною мовою як інструментом єдності

правопорядку. Врешті, така позиція корелює з підходами ЄС до мовної політики інституцій та з вимогами до кандидатів на членство щодо ефективного функціонування державних інституцій, відображеними у Копенгагенських критеріях [1]. Отже, мовну стійкість у сучасній Україні слід розглядати як юридично-психологічну умову відтворення правової ідентичності в європейському правовому просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Accession criteria (Copenhagen criteria) of 1993. URL: https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/accession-criteria-copenhagen-criteria.html

2. Brubaker R. Nationalism Reframed: Nationhood and The National Question in The New Europe. *Cambridge University Press*. 1996. 202 p.

3. Catan and Others v. Moldova and Russia. App 43370/04, 8252/05 and 18454/06. Judgement 19.10.2012. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-114082

4. Coles F.A. Joshua A. Fishman, Reversing language shift: Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages. *Language in Society*. 1994. Vol. 23(1). P. 115-119. DOI: https://doi.org/10.1017/S0047404500017711

5. Consolidated version of the Treaty on European Union of 2012. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/teu_2012/oj

6. European Charter for Regional or Minority Languages of 1992. URL: https://rm.coe.int/1680695175

7. European Convention on Human Rights of 04.11.1950. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG

8. Framework Convention for the Protection of National Minorities and Explanatory Report of 1995. URL: https://rm.coe.int/16800c10cf

9. Habermas J. Between Facts and Norms (1st ed.). *Wiley*. 2015. URL: https://bit.ly/4rGhqSG

10.Kymlicka W. Finding Our Way: Rethinking Ethnocultural Relations in Canada. *Oxford University Press*. 1998. 220 p.

11.Kymlicka W. Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights *Oxford University Press*. 1996. DOI:https://doi.org/10.1093/0198290918.001.0001

12.Kulyk V. Language identity, linguistic diversity and political cleavages: evidence from Ukraine. *Nations and Nationalism*. 2011. Vol. 17. Iss. 3. P. 627-648. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1469-8129.2011.00493.x

13.Конституція України від 28.06.1996 №254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

14.Language Policy. *European Parliament*. 2026. URL: https://www.europarl.europa.eu/erpl-app-public/factsheets/pdf/en/FTU_4.3.5.pdf

15.On Supporting the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language. Opinion №960/2019. *Venice Commission*. 2019. URL: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2019)036-e

16.Podkolzina v. Latvia. App 46726/99. Judgement 09.04.2002. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60417

17.Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 №2704-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text

18.Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 №2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text

УДК 342.4:364

ІНСТРУМЕНТИ СУЧАСНОЇ БЕЗПЕКИ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Юрій БОГУРСЬКИЙ
Управління освіти, науки та спорту Державної служби України з надзвичайних ситуацій

Держава, яка проголосила себе соціальною на конституційному рівні, визнає соціальну державність одним із елементів фундаменту, на якому ґрунтується конституційний лад. В зв'язку з цим, у рамках вітчизняного правопорядку конституційне нормування постулату про соціальну державу ще не говориться про завершення її побудови, оскільки реальність демонструє лише первинну стадію соціальної державності. При цьому, подібна тенденція ініційована недоліками правотворчості в області регулювання соціальної сфери, низьким

рівнем правосвідомості населення, а також, що важливо, недостатністю матеріального забезпечення.

В зв'язку з цим, бачиться дуже вдалою класифікація, присвячена концептуальним характеристикам соціальної держави [1]. Учені дотримується думки про те, що домінуючий принцип соціальної держави розташований в руслі розуміння приватної власності через її корисність для усього суспільства, а не тільки самих власників. Подібну ситуацію можна пояснити тим, що ключове значення власності полягає в її соціально-економічній цінності, коли власник поповнює свій добробут і підвищує свій соціальний статус без участі держави. При цьому, сама проблематика політико-правової оцінки соціальності держави в руслі намірів державної влади на права власника нерідко виступають ключовим елементом сучасного громадського дискурсу. Крім того, сам обов'язок держави вести соціальну політику породжує певні проблеми. Так, держава з'являється деяким усеосяжним суб'єктом, який зобов'язаний проявляти турботу про особу. Подібні переконання у суті державного функціонала породжують соціально-економічний інфантилізм у населення, а також егалітарні і патерналістичні настрої у громадян.

По суті, має місце трансформація природи соціальної державності, коли увага громадян акцентується на перерозподільній політиці держави, а не на самому соціальному просторі, де всемірно реалізується смисловий ланцюжок «особа-соціум-держава» в образі імплементованої системи побудованої взаємодії, яка чітко корелюється з системними функціями держаної влади [2]. Варто відмітити, що осмислення вказаного системного функціонала держави неможливе без нуліфікації купейного підходу до розуміння конституційних стандартів, реалізованих в площині світової спільноти. В зв'язку з цим дуже характерна історія вітчизняною і зарубіжною доктрин де представлена так звана конституційна модель, що здійснює своє правове буття у рамках концептуальної тріади, відображеної на національному, регіональному і інституціональному рівнях [1, с. 27]. При цьому саме останній рівень тісно пов'язаний з успішним осмисленням основних напрямів діяльності соціальної держави. Сам фундамент класифікації інституціональної конституційної моделі розташований в площині договірного і органічного розуміння суті об'єктивного права через їх дихотомію. В зв'язку з цим важливу роль тут грає можливість синтезу двох напрямів

праворозуміння. Тому в правовій доктрині прийнято розмежовувати ліберальні, етатистські і змішані напрями конституціоналізму, кожне з яких має своє специфічне праворозуміння і ідеологію.

Таким чином, суть соціальної держави полягає в тому, що публічна влада реалізує не лише програми, але сприяє і самодопомозі громадян, спираючись на їх соціально-економічну і політико-правову активність. По суті, можна вести мову про те, що соціальна державність ґрунтується на соціальному консенсусі. При цьому стан громадської згоди забезпечений не лише приписами публічної влади, в яких закріплюється державна воля, але і системою наявності в інституціональному владному механізмі аспектів зворотного зв'язку держави, громадянського суспільства і особи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дацій Н. В. Механізми підвищення ефективності взаємодії органів публічної влади з громадськістю. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2018. №. 8. С. 25-29.

2. Турчак Д. В., Мостепанюк А. В. Соціальне значення публічно-приватного партнерства для розвитку інфраструктури. Економіка та держава. 2019. № 3. С. 74-78.

УДК 811.373.2

СУРЖИК ЯК ВИКЛИК СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ СЛОВА

Надія ВАСЯНОВИЧ
студентка психолого-педагогічного факультету Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Науковий керівник: Ірина ЦАРЬОВА, доктор філологічних наук, професор

У сучасному українському суспільстві мовні процеси тісно пов’язані з історичним досвідом, культурними традиціями та соціальними трансформаціями. Одним із найпоширеніших мовних явищ, що активно функціонують в повсякденній комунікації, медіапросторі та культурному середовищі, є суржик. Він є зумовлений тривалим контактом української та російської мов, історією колоніального тиску, а також динамікою сучасних масових

комунікацій. Суржик частіше використовується не лише в усному мовленні, а й у текстах засобів масової комунікації, художній літературі, публіцистиці, попкультурі, соціальних мережах. У цьому контексті він виступає своєрідним маркером мовного життя суспільства. З одного боку, суржик спрощує розуміння між людьми з різними мовними говорами та функціонує як неофіційний стиль спілкування, а з іншого — викликає дискусії, щодо збереження норм української мови, особливо в освітньому та науковому середовищі. Актуальність дослідження є необхідністю осмислення суржику не лише як мовного відхилення, а як складника культурної традиції, що впливає на сучасну літературу, мовну свідомість та комунікативні навички в освітньому й мовному світі.

Об'єктом дослідження є освітній та мовний дискурс сучасного українського суспільства. Предметом дослідження є функціювання суржику як прояву культурних традицій у мові засобів масової комунікації та його вплив на сучасну літературу й мовну культуру.

Проблема суржику перебуває у фокусі уваги українських мовознавців уже кілька десятиліть [1; 2; 5]. Значний внесок у його дослідження зробила Л. Масенко [4], яка розглядає суржик як наслідок тривалого мовного тиску та форму мовної деградації, що загрожує розвиткові української мови. Науковиця наголошує на небезпеці зниження мовних стандартів і формуванні викривленої мовної норми.

О. Тараненко [6] аналізує суржик як соціолінгвістичне явище, виокремлюючи його функціональні різновиди та підкреслюючи, що в масовій комунікації суржик часто використовується свідомо — як стилістичний і експресивний засіб. Водночас дослідник застерігає від перетворення суржику на універсальний інструмент гумору, що може призвести до глузування з самої української мови.

У працях М. Навальної [5] суржик розглядається в контексті мови засобів масової інформації як елемент емоційності й експресивності, який, однак, нерідко вульгаризує журналістський текст і негативно впливає на мовну культуру читача.

У сучасній українській літературі та публіцистиці суржик часто виконує функцію мовної характеристики персонажів, відтворення соціального середовища, створення іронічного або сатиричного ефекту. Його використання дозволяє авторам наблизити текст до живого мовлення або підкреслити соціальне походження героїв. У мові засобів масової комунікації суржикізми застосовуються з різною

метою: для передачі прямої мови респондентів без редакторського втручання, для висміювання або критики політичних і громадських діячів, а також як засіб негативної оцінки певних подій чи явищ. Така практика, з одного боку, підвищує експресивність і емоційність тексту, а з іншого — сприяє звиканню до позанормативних мовних форм. У межах освітнього та мовного дискурсу суржик розглядають не лише як проблему, а й як об'єкт наукового аналізу. Його вивчення допомагає філологам краще зрозуміти механізми мовних змін, процеси білінгвізму та диглосії, а також роль культурних традицій у формуванні сучасної мовної картини світу.

Отже, суржик є складним і багатогранним мовним явищем, що сформувався під впливом історичних, соціальних і культурних чинників. У сучасному освітньому та мовному світі він постає не лише як відхилення від норми мови, а як частина її панорами України, що активно впливає на літературу, мову, публіцистику та масову комунікацію.

Для студентів-філологів важливо усвідомлювати, що суржик відображає реальне мовне життя суспільства, демонструє взаємодію мов і культурних традицій та потребує не лише осуду, а й наукового осмислення. Розуміння цього явища сприяє глибшому аналізу мовних змін, соціальних зв'язків і процесів культурної самоідентичності в сучасній Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данилевська О. М. Якісні характеристики мовної ситуації у сфері освіти (за результатами анкетування київських школярів). *Наукові записки. Вип. 137. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград, 2015. С. 373 – 379.

2. Дзюбишина-Мельник Н. Проблеми функціонування суржику в українській мові. Київ, 2010.

3. Левченко Т. Українські мовознавці про суржик у мові засобів масової інформації. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2019. №40.

4. Масенко Л. Суржик: між мовою і язиком. Київ, 2011. 135 с.

5. Навальна М. Мова засобів масової інформації і суржикізація. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2019. № 40.

6. Тараненко О. Українська мова в сучасному соціолінгвістичному вимірі. Київ, 2015. С. 3

УДК 81’42:141.144:2-1(477)

КОНЦЕПТ БОГ ЯК ДУХОВНИЙ КОРДОН НАЦІЇ: МОВНІ МАРКЕРИ СТІЙКОСТІ У КНИЗІ Г. ВАСЯНОВИЧА “БІБЛІЙНІ МОТИВИ”

Галина ВИШНЕВСЬКА,
кандидат філологічних наук
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Під час війни Бог у житті людини перестає бути абстрактною ідеєю чи лише елементом традиції, стаючи точкою опори. Коли руйнується звичний порядок, коли світ тріщить під ногами, людина інстинктивно шукає сенс – і знаходить його не в силі зброї, а в силі духу. Г. Васянович стверджує, що «справжнє сходження людини у глибину власної сутності дає Бог» [1, с. 1].

Актуальність запропонованої розвідки зумовлена посиленим інтересом сучасної гуманітаристики до духовно-ціннісних орієнтирів людини в умовах суспільних і воєнних потрясінь, коли релігійні концепти набувають особливої смислотворчої ваги.

Мета розвідки полягає у виявленні та аналізі мовних засобів вербалізації концепту «Бог» як духовного кордону нації у поетичній праці згаданого автора, а також у визначенні його ролі у формуванні духовної стійкості особистості та національної свідомості.

Завдання дослідження:

1. Окреслити теоретичні засади вивчення концепту «Бог» у межах лінгвокультурології та духовно-філософського дискурсу.
2. Проаналізувати семантичні й образно-стилістичні засоби репрезентації концепту «Бог» у текстах книги «Біблійні мотиви».
3. Визначити функціональне навантаження біблійних мотивів у формуванні ідей духовної стійкості та національної ідентичності.
4. З’ясувати роль сакральної лексики як мовного маркера духовного кордону в умовах суспільних викликів.

Досліджуючи ієрархію концепту, З. Шостюк вказує, що «концепти є тими ідеальними, абстрактними одиницями, якими

людина оперує у процесі мислення, які відображають зміст отриманих знань, життєвого досвіду та результати пізнання людиною навколишнього світу у вигляді певних одиниць. Людина мислить концептами, і ці думки проходять крізь призму філософських, етнічних, міфологічних, релігійних, національно-культурних, психологічних та інших позамовних чинників, що відбивають комплексний характер концепту» [4, с. 132].

Концепт «Бог» як базовий елемент лінгвокультурної свідомості постає не лише маркером релігійного світогляду, а й духовним кордоном нації, що забезпечує внутрішню стійкість, моральну неперервність і збереження ідентичності. У своєму поетичному доробку автор звертає увагу на моральні, соціальні та політичні проблеми («Мозаїка життя», «Радість і лихо», «Світильники мудрості» та багато інших). У цьому контексті звернення до книги Г. Васяновича «Біблійні мотиви» є важливим для виявлення мовних механізмів репрезентації сакрального смислу та осмислення ролі біблійного дискурсу в сучасному українському духовному просторі.

Відзначимо, що аналізована збірка є неперевершеним зразком духовно-філософської лірики, яку визначають так: «поезія, спрямована на філософське осмислення світу, людини, є виявом філософських поглядів ліричного героя. Характерними особливостями є художня настанова на пізнання сутнісних проблем буття, часу і простору, превалювання логізованих узагальнених образів, медитація як спосіб ліричного осмислення дійсності» [3]. Основними представниками вважають: Данте Аліг'єрі (поезія як шлях спасіння), Джон Донн (Бог і людина в напруженому діалозі), Вільям Блейк (містичне бачення світу, Бог як уява і вогонь), Райнер Марія Рільке (Бог як тиша, відсутність і прагнення), Чеслав Мілош (Бог після катастроф XX століття), Збіґнєв Герберт (етика, відповідальність, мовчазний Бог), Пауль Целан (поезія після Голокосту, Бог як питання без відповіді).

Найвідомішими представниками духовно-філософської лірики на теренах України вважають: Григорія Сковороду (Бог як внутрішня свобода, шлях до себе, «сродна праця»), Тарас Шевченко (Бог як суд і надія на справедливість), Богдан-Ігор Антонич (сакральність природи, пантеїстичне відчуття Бога), Євген Маланюк (Бог як сила історії,

відповідальність нації), Василь Стус (мовчазний діалог із Богом) Ліна Костенко (моральний абсолют, етика слова, духовний опір), Ігор Калинець (християнські символи як форма культурного спротиву).

Е. Соловей стверджує, що «українська філософська лірика належить поки до проблем малодосліджених. Тим часом вона становить великий інтерес як у теоретико-літературному, так і в історико-літературному плані, особливо в час відновлення реальної та повної картини нашого письменства» [2, с. 4]. Сутність мови досліджуваної лірики у своїх працях розглядали Н. Слухай, Т. Вільчинська, Л. Струганець. Досліджуваний концепт у своїх працях аналізували: А. Шабан Ю. Жарікова, Ю. Попойлик.

Концепт «Бог» у християнській свідомості постає як абсолютна духовна реальність і першооснова буття, що визначає смислові та ціннісні орієнтири людського існування; для християнина Бог є Творцем і Промислителем світу, джерелом істини, добра й любові, особистісним началом, із яким людина вступає у внутрішній діалог через віру, молитву та моральний вибір, співвідносячи з Ним власні вчинки, відповідальність і уявлення про сенс життя.

Аналізуючи духовну філософську лірику Григорія Васяновича, відзначимо, що глибокий ліризм, життєва мудрість та духовні пошуки призводять автора до формування концептосфери «Бог», яку він передає у тріаді «Бог-Людина-Всесвіт».

Номінативне поле концепту «Бог» у Григорія Васяновича представлено такими номенами: *«Господь»* [1, с. 47], *«Отець»* [1, с. 36], *«Єдинобог»* [1, с. 36], *«Всевишній»* [1, с. 22], *«Преблагий»* [1, с. 92], *«Творець»* [1, с. 80], *«Всемогутній пан»* [1, с. 92], *«Святий»* [1, с. 81], *«Дух Святий»* [1, с. 37], *«Спаситель»* [1, с. 56], *«Господь-суддя»* [1, с. 65], *«Цар-володар»* [1, с. 64].

Рисунок 1. Ключові фрейми концепту "Бог"

У процесі аналізу концептуальної структури у книзі «Біблійні мотиви» було виокремлено ключові компоненти, що формують семантичну модель концепту **«Бог»** у мовній картині світу автора, зокрема чотири фрейми (Рис. 1).

Фрейм І. «Присутність Бога» передбачає такі смисли:

- **«той, до кого навертаються/приходять»**: *«До Тебе прийшов я з непохитністю Віри, до Тебе прийшов, милий Боже»* («Заблудша душа») [1, с. 19];
- **«той, хто допомагає долати перешкоди»**: *«З Тобою, Боже милий, я виграю цей бій»* («Світлій душі») [1, с. 34];
- **«запорука вічного життя»**: *«Ти – буття щасливе, пристань волі-тверді, ти моя надія й подолання смерті!»* («Відчуття Божої любові») [1, с. 23];
- ***«символ вічності»***: *«Бо істина – Добро, Свобода і Любов, бо Істина – життя, бо Істина – сам Бог»* («Дух Божої весни») [1, с. 48];
- ***«наставник»***: *«Та чую з небес: людино, не впади! З любов'ю і добром все до людей іди. На зваби не зважай, чеснотами живи, страх, слабкість подолай і Бога не гніви»* («Світлій душі») [1, с. 34];
- ***«рятівник»***: *«Ми є нескорені й були, ми будем жити гоже! У справедливій боротьбі Господь нам допоможе!»* («Різдвяне») [1, с. 18].

Отже, фрейм І «Присутність Бога» репрезентує концепт «Бог» як постійну духовну співприсутність у житті людини, що реалізується через звернення, віру та внутрішній діалог. Бог постає як рятівник, наставник і вічна істина, яка надає сенсу людському існуванню та забезпечує моральну орієнтацію. Мовна актуалізація цього фрейму формує уявлення про Бога як активну силу, що підтримує людину у подоланні життєвих випробувань і утверджує цінності добра, свободи та любові.

Фрейм ІІ. Атрибутивна всемогутність Бога передбачає смисли:

- ***«всесильний»:*** *«Бо Бог зробити все може, він добрий і він, як твердь. Молися, він допоможе, зупинить навісну Смерть»* («Для Бога усе є можливим») [1, с. 21];
- ***«досконалий»:*** *«Бо ти – сама досконалість, і неповторний взірець, тож зачаровуй красою люблений нами Отець»* («Божа досконалість») [1, с. 24];
- ***«справедливий суддя»:*** *«Суддя єдиний – Я, на всій Землі! Я людям посилаю благостиню миру. Я людям посилаю свою віру щиру»* («Суддя і вдова») [1, с. 107]; *«Їм Господь в сім раз поверне, по Честі, Славі і Ділах»* («Воздасться кожному своє») [1, с. 39];
- ***«той, хто переміг смерть»:*** *«А Ти світ наповнив любов'ю і світлом, і смерть подолав своїм же сконанням. І нам усміхаєшся з неба привітно, таїнством тамуєш хитання»* («Воскресіння Христа») [1, с. 57];
- ***«милостивий»:*** *«З твоєї ласки світ би мав цвісти»* («Хай буде Царствіє твоє») [1, с. 92].

Отже, фрейм атрибутивної всемогутності репрезентує концепт «Бог» як абсолютну й трансцендентну силу, що поєднує досконалість, справедливість, милосердя та перемогу над смертю. Мовна реалізація цього фрейму формує уявлення про Бога як вищого суддю і водночас джерело підтримки, здатне подолати межі людської неможливості. Такий образ Бога виконує стабілізаційну функцію, зміцнюючи віру, внутрішню рівновагу та впевненість у моральному порядку буття.

Фрейм ІІІ. «Божа любов/приклад»:

- **«джерело істини»**: *«…Ідеш по білому до світла Бог веде»* («На шахівниці життя») [1, с. 49];
- **«той, хто дає і забирає земне життя»**: *«Хто і коли припантрує свій час, пізно вже, скаже, чи рано? Бог на землі береже усіх нас, він і зладнає нам сани»* («Володар – час») [1, с. 51];
- **«розрада»**: *«Спішить рука, думок роїться рій, і серце птахом вирватися хоче, він пише про земне і нездійсненність мрій, ти прочитай і дай пораду, Отче»* («Живи у творчості») [1, с. 54].

- **«той, хто помер за наші гріхи»**: *«Прийшов у світ спасителем добра, убогих душ, зневірених до болю»* («Надія людства – Господь») [1, с. 56];
- **«милостивий»**: *«Я в церкву зайшов смиренно, стояв на колінах гоже: – Люблю я тебе і ближніх, гріхи відпусти мені, Боже!»* («Не убивай») [1, с. 83];
- **«той, хто дає надію»**: *«Щоб не розбилося серце, Бог нам дає Надію, на світанковій стежці бачу її, радію»* («Живіть надією Божою») [1, с. 87];
- **«приклад безмежної любові»**: *«Сіє сівач Божим словом – воно проростає, любить Господь своїх діток – серцем пригортає»* («Загальна рефлексія на притчі Ісуса Христа») [1, с. 98].

Так, фрейм **«Божа любов / приклад»** у книзі *«Біблійні мотиви»* репрезентує концепт «Бог» як персоніфіковану модель морального і духовного орієнтира. Бог постає як наставник, милостивий спаситель і джерело надії, чия любов реалізується через жертовність, прощення та провід до істини. Вербалізація цього фрейму формує у мовній картині світу уявлення про Бога як етичний взірець, що спрямовує людину до духовного зростання та внутрішньої стійкості.

IV Рецепції (Бог-Любов-Життя):

- **«Бог – любов»:** *«Любов'ю Бога твориться Буття. В любові світло розуму не згасне, вона розпалить вогнище чуття, промовить стиха: «О, життя прекрасне»* («В Божій любові – свобода») [1, с. 27];
- **«Бог – чеснота чеснот»:** *«У Душі розквітали Надія, Віра, Совість, Добро і Любов. І співала душа, раділа, що все це дарував їй Бог»* («Чиста душа від Бога») [1, с. 26];
- **«Бог – Творець»:** *«Є Бог! Я перед ним схиляю доземно білу голову свою»* («Є Бог») [1, с. 35];
- **«Бог – рай»:** *«І буде рай, і буде життя вічне, якщо не грав, а Господу служив»* («На шахівниці життя») [1, с. 49];
- **«Бог – захист»:** *«Боже, Ти усе бачиш із височінь гори, жезл проти князя світу людям своїм сотвори»* («Що посієш») [1, с. 62].

Розглянутий фрейм концепту **«Бог»** у книзі «Біблійні мотиви» репрезентує цілісну семантичну модель сакрального світогляду, у межах якої Бог постає як духовно-ціннісний центр людського буття. Вербалізація концепту через смислові домінанти любові, чесноти, творіння, свободи та ідеї раю засвідчує його аксіологічну та регулятивну функції у мовній картині світу. Таким чином, концепт «Бог» постає як духовний орієнтир, що забезпечує моральну стійкість особистості та формує основу національної духовної ідентичності.

З метою виявлення специфіки вербалізації концепту **«Бог»** у поетичних творах Г. Васяновича доцільним є звернення до лінгвістичного аналізу його фреймової репрезентації, що дає змогу простежити мовні механізми актуалізації сакральних смислів і їх аксіологічне навантаження.

У фреймах прослідковуємо перифрастичні найменування замість прямої номінації Бог. Використовуються описові конструкції типу: *«той, хто веде», «той, хто дає», «той, для кого немає неможливого»*. Це свідчить про уникання прямої номінації сакрального та реалізацію традиційної для релігійного дискурсу стратегії шанобливого означення.

Прослідковуємо і дієслівну домінанту. Концепт «Бог» у фреймах подається через дії, а не стани: *веде, дає, забирає, допомагає, застерігає, рятує, зупиняє, перемагає.* З лінгвістичного погляду це вказує на динамічну модель концепту, де Бог постає активним суб'єктом процесу, а не абстрактною ідеєю.

Слід відзначити, що у Г. Васяновича майже всі мовні реалізації концепту мають позитивно марковану оцінку: *добрий, милостивий, досконалий, справедливий.* Це дозволяє говорити про аксіологічну одновекторність концепту, де негативна оцінка відсутня або нейтралізована.

Значна частина прикладів має форму прямого звертання (*До Тебе прийшов…, Молися…, З Тобою, Боже…*). Лінгвістично це репрезентує діалогічність релігійного дискурсу, де текст моделює живу комунікацію між людиною і Богом.

У межах одного концепту поєднуються різні функції (Рис.).

Це дозволяє трактувати концепт «Бог» як поліфункціональний смисловий вузол мовної картини світу. Переважають прості, декларативні або афористичні конструкції (*«Суддя єдиний»*, *«І буде рай»*), що підсилює: категоричність вислову, універсальність смислу, біблійну інтонацію.

РИСУНОК 2. ФУНКЦІЇ КОНЦЕПТУ "БОГ"

Щодо художніх засобів, то у проаналізованих фреймах простежується активне використання епітетів, які виконують функцію емоційно-оцінної та сакралізуючої номінації концепту (*«милий Бог»* [1, с. 19], *«любий отець»* [1, с. 24], *«святий Бог»* [1, с. 81]) формує образ Бога як близької, особистісно значущої та морально бездоганної сутності. Такі епітети підсилюють інтимізацію сакрального, зменшуючи дистанцію між трансцендентним і людським.

Важливим лінгвістичним механізмом репрезентації концепту «Бог» є метафоризація, що сприяє осмисленню абстрактних духовних понять через конкретно-чуттєві образи.

РИСУНОК 3. КОНЦЕПТУАЛЬНІ МЕТАФОРИ

У тексті функціонують метафоричні конструкції на кшталт *«буття щасливе»* [1, с. 23], *«пристань волі тверді»*, *«чистих божество»* [1, с. 35], які формують позитивно марковану модель духовного простору. Такі метафори поєднують онтологічні, етичні та емоційні смисли, забезпечуючи глибшу концептуалізацію сакрального у мовній картині світу.

У статті здійснено комплексний аналіз концепту «Бог» у книзі Г. Васяновича «Біблійні мотиви», що дало змогу виявити його

багатовимірну фреймову організацію та специфіку мовної репрезентації у сучасному українському духовно-філософському дискурсі. Доведено, що концепт «Бог» функціонує як базовий смислотворчий і ціннісний центр мовної картини світу, актуалізуючись через фрейми присутності, всемогутності, божественного прикладу та рецепції у тріаді «Бог – любов – життя».

Лінгвістичний аналіз засвідчив домінування перифрастичних номінацій, концептуальних метафор, епітетизації та дієслівної динаміки, що формують антропоцентричну й аксіологічно марковану модель сакрального образу. У цьому контексті мова постає не лише засобом художньої репрезентації духовних смислів, а й формою національної самозбереженості, адже саме через слово окреслюється духовний кордон безпеки держави, що увиразнюється авторською настановою: «Шануємо, люди, рідну свою мову» [113].

ЛІТЕРАТУРА

1. Васянович Г. Біблійні мотиви. Поезія. Видання друге, виправлене і доповнене. Львів : Норма, 2026. 272 с.

2. Соловей Е. Українська філософська лірика : навч. посібник із спецкурсу. К. : Юніверс, 1998. 368 с.

3. Філософська лірика. Словник літературознавчих термінів. Режим доступу: https://onlyart.org.ua/dictionary-literary-terms/filosofska-liryka/ (дата звернення: 12.02.2026).

4. Шостюк З. В. Поняття «концепт» в історієтворчому ключі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. : «Філологічна».* 2015. Випуск 57. С. 132–134.

УДК 811.323:130.2

СЕМАНТИКА ТА СИМВОЛІКА ОБРАЗУ ВОГНЮ В ПОЕЗІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Мар'яна ГДАКОВИЧ,
кандидат філологічних наук, доцент
Львівський державний університет внутрішніх справ

Образ вогню в культурі – багатогранний символ, що уособлює життя і смерть, руйнування та очищення, страх і радість. Аналіз символізму вогню у творчості письменників XIX ст. виявляє глибоку трансформацію цього образу: від непереборної сили природи і романтичної стихії, до інтелектуального та вольового інструменту духу, втіленням отого духу є сама Леся Українка і її творчість, що ми спробуємо встановити.

Необхідно зазначити, у радянський період був вироблений стереотип Лесі Українки як революціонерки, що зводився лише до поетки- співачки «досвітніх вогнів пролетарської революції», основні ідеологічні маркери сприйняття творчості Лесі Українки були вироблені ще у 20–30-х рр. XX ст. На противагу совєтському канону, ідеолог націоналізму Дмитро Донцов у студії «Поетка українського Рісорджімента» (1922) [2] сформував національну візію творчості поетеси, згідно з якою Леся Українка є передусім вольовою творчою особистістю, свідомою особливої національної місії в період бездержавного стану українців у Російській імперії. У сучасному літературознавстві (від часу здобуття незалежності України) відбулися спроби деконструкції канонічного радянського соцреалістичного образу Лесі Українки як поетки «досвітніх вогнів пролетарської революції», зокрема у працях Тамари Гундорової, Соломії Павличко, Віри Агеєвої, Григорія Грабовича [1]. На нашу думку, з'ясування розмаїтих культурних контекстів творчості Лесі Українки, необхідне для живого культурного й культурознавчого процесу, подекуди створює множинні взаємозаперечні картини-образи поетеси і її творчості, які часто є далекими/відірваними від текстів самої Лесі Українки, до яких ми насамперед звертаємося.

Одним із наскрізних у творчості Лесі Українки є образ Прометея. Уже давно стала канонічною метафора-перифраз «Дочка Прометея»,

яка символізує видатну поетесу. До утвердження перифразу доклався Микола Олійник, написавши біографічну дилогію «Дочка Прометея» (1966) [6], який своєю чергою у назві використав образ із поезії Лесі Українки «Ніобея»: *і, хоч у горе закована, все ж* ***я дочка Прометея*** *– і милосердя для себе не буду я в тебе благати!* (тут і далі цитування творів Лесі Українки з е-ресурсу «Леся Українка. Енциклопедія життя і творчості» [5]. В основі метафори – титан Прометей, який дав вогонь людям ціною усвідомленої самопожертви; ця усвідомленість чину й неминучості покарання вочевидь захоплювала поетесу, спонукаючи її до постійного звернення до образу титана: *Життя й вогонь дав людям Прометей/ і* ***знав, що муки ждуть його за теє,****/ провидець мук не відвернув від себе* («Кассандра»).

Подібно до титана, який приніс вогонь людям, Леся Українка вважала своєю місією просвітництво та пробудження національної свідомості українців своїм пасіонарним словом. У поемі «Іфігенія в Тавриді» Леся Українка вустами Іфігенії («*нащадка Прометея*») визначає прометеїзм як свою життєву й творчу місію – служіння Батьківщині: *А хто створив нас? / Хто дав нам душу і* ***святий вогонь****?/ Ти,* ***Прометею****, спадок нам покинув / Великий, незабутній! Тая* ***іскра****, / Що ти здобув для нас від заздрих олімпійців, / Я чую* ***пал*** *її в своїй душі, / Він, мов* ***пожежі пломінь****, непокірний, / Він висушив мої дівочі сльози / В той час,* ***як я одважно йшла на жертву / За честь і славу рідної Еллади***. За постаттю грецької героїні, яка жертвує собою заради батьківщини, можемо вбачати образ самої Лесі Українки.

Прометеїзм Лесі Українки проявляється в гуманізмі, адже чин Прометея, як і чин самої Лесі – це звільнення людей від мороку, їхнє духовне відродження через пізнання (*Я честь віддам* ***титану Прометею****, що не творив своїх людей рабами* «В катакомбах»). На противагу рабству, вогонь означає усвідомлене буття. У Лесі Українки вогонь – це завжди активна дія, сила людського духу й розуму. Це не тепло домашнього вогнища, а енергія, що трансформує світ і яка наповнює собою однодумців письменниці (за означенням Лесі – *«Брати мої, нащадки Прометея!»* («Fiat nox!»)), тогочасних національно свідомих освічених українців, яких, хоч було мало, але *«в нас* ***вогонь Титана*** *ще* ***не згас****...»* («Товаришці на спомин»). Тому головне завдання – працювати, нести світло просвіти для загалу людей: *Вставай, хто живий, в кого думка повстала! / Година для праці настала! / Не бійся досвітньої мли, – /* ***Досвітній огонь запали***

(«Досвітні огні»). Леся Українка розуміла, що робітників на цій ниві мало (порівняймо з Біблійним висловом: Бо багато покликаних, та вибраних мало), адже ідея прометеїзму нерозривно пов'язана із жертовністю: вогонь символізує істину, яку несуть попри заборони, вогонь – це дар, за який треба платити стражданням, але тільки такий вогонь родить людину Людиною: *Коли* ***я крицею*** *зроблюсь на тім* ***вогні****, / Скажіть тоді:* ***нова людина народилась*** («О, знаю я, багато ще промчить…»). Бути «живим» означає «горіти», а згасання прирівнюється до духовної смерті. Вогонь обраних протиставляється тлінню та темряві загалу, суспільній апатії.

Низка поезій виявляє споріднену семантику вогню – вогонь як творче горіння, навіть муза поетки – з вогненними очима: *Ти, музо винозора, не сліпи Мене* ***вогнем твоїх очей*** *безсмертних!* («To be or not to be?..»). У Лесі Українки вогонь – це обов'язкова умова існування митця. У вірші «Божа іскра», який розгортається як діалог Ворогів творчості (прагматиків, які звинувачують поетів у непотрібній громаді праці – *Все то слова голосні,/ Хату нагріти в зимовую фугу, –/ Навіть на те не судні!*; *Слова не тямите мовить розумно,/ А* ***віршувать – аж гори****ть!*), Прихильних (які вбачають у творчості *солодкії співи, тихі мотиви, лагідні пісні* і воліють – *Хай же* ***привітним і тихим промінням Божая іскра горить***) та Поета, Леся Українка у відповіді Поета постулює своє бачення творчості і його творчого таланту – як виснажливого служіння: *Бачили ви, як велике* ***багаття*** */ Кида* ***вогонь аж до хмар****?/* ***«Божая іскра»*** *– то тяжке прокляття,/ Дикий і* ***лютий пожар****./* ***Вогнища*** *того не може людина / Ні запалить, ні вгасіть,/В кого ж запала хоч* ***іскра*** *єдина, – Вік її буде носить!*. Таке горіння/служіння митця водночас спричиняє суспільні зрушення, в цьому й є призначення митця як будителя людини, громади, нації: *І щиро промовленим словом моїм /* ***Збуджу огонь*** *я у серці чиїм* («Чого то часами, як сяду за діло…»); *Так, я умру, і в світі* ***запалає*** */* ***Покинутий вогонь моїх пісень****,/ І стримуваний* ***пломінь засіяє****,/ Вночі запалений,* ***горітиме*** *удень* («Я знаю, так, се хворії примари…»). Відтак саме Слово у Лесі Українки стає вогненним: у хрестоматійному вірші «Слово, чому ти не твердая криця…» авторка воліє, щоб її слово могло «іскриться», як «гартована мова»; за визначенням С.Єрмоленко: «В українській літературній мові існує традиція порівнювати Лесине слово зі зброєю, крицею, мечем. Образ вогню, полум'я, пожежі, іскри

так само невіддільний від авторського сприймання слова-творчості в поезії Лесі Українки» [3].

Поглянемо, як вербалізується образ вогню у поезії Лесі Українки. Леся Українка вживає лексеми «огонь» і «вогонь», здебільшого слово «вогонь»; форма «вогонь» з протетичним звуком усталилася в літературній мові наприкінці XIX ст. Семантику вогню розкривають також лексеми *іскра, пожар, багаття, пал, пломінь, промінь, світло, криця, огненний, запалити, палати, горіти, сіяє* (на жаль, досі немає частотного словника поетичної мови Лесі Українки (лише до збірки «На крилах пісень»), як і словника конкордації, який би дав змогу встановити точну кількість відповідних лексем і їхньої семантичної функціональності).

Отже, вогонь у творчості Лесі Українки символізує життя, чин, творчість, істину, працю, поступ, знання, вольову дію, інтелектуальну діяльність. Образ вогню у Лесі Українки має екзистенційний вимір, вогонь є засобом верифікації особистості: вогонь («горіння») (активна дія) визначає повноту життя, а не«тління» (пасивне існування). Леся Українка ідею прометеїзму втілила своїм життям, тому й сама Леся Українка символізує собою такі чесноти, як незламність духу, мужність та волелюбність, невтомну творчу працю, пройняту ідеєю служіння народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеєва В. Поетеса зламу століть: Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації. К., 2001. 264 с.; Грабович Г. Кобзар. Каменяр. Дочка Прометея. https://krytyka.com/ua/articles/kobzar-kamenyar-dochka-prometeya.; Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. К., 1999. 447 с.

2. Донцов Д. Поетка українського Рісорджимента. https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0003323.

3. Єрмоленко С. «Як научить байдужих відчувати? як розбудити розум, що заснув?». *Культура слова*. 2020. С. 7 – 17.

4. Левченко Г. Героїзм versus святість: до проблеми міфологізму в літературознавчій рецепції життєвого й творчого шляху Лесі Українки. *Питання літературознавства.* 2013. № 87. С. 381 – 390.

5. Леся Українка. Енциклопедія життя і творчості. URL: https://www.l-ukrainka.name/.

6. Олійник М. Дочка Прометея. К.: Веселка, 1977. 288 с.

7. Поліщук Я. На зламі епох та ідеологій. Рефлексія Лесі Українки в XX столітті. *SLAVIA*. 2024, 1. С. 24 – 33.

8. Чабаненко М. Метафорика та символіка вогню в контексті семіотичної картини світу. https://social-science.uu.edu.ua/article/746.

УДК 811.161.2’28:004

ВЕБПОРТАЛ ДІАЛЕКТНИХ МАТЕРІАЛІВ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ГОВОРІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Володимир ДЕРБА,
аспірант
Львівський національний університет імені Івана Франка

В умовах гібридної війни мова стає стратегічним ресурсом та кордоном національної безпеки. Особливої уваги потребує збереження діалектного розмаїття, яке є свідченням тяглості української традиції на конкретних територіях. Фундаментальні праці з української діалектології підкреслюють, що говори є невичерпним джерелом для вивчення історії мови та народу. Водночас сучасні виклики вимагають від мовознавства цифрової трансформації, зокрема використання інструментів Digital Humanities для фіксації та популяризації мовних даних. Як зазначають дослідники, глибоке знання діалектних особливостей, підсилене технологічними засобами, є актуальним як для інтерпретації наукових фактів, так і для утвердження національної ідентичності [2, с. 130].

Метою цієї роботи є презентація вебпорталу «Живе слово України» – інноваційного інструменту для збереження, систематизації та дослідження українських говорів. Цей ресурс розроблено як цифрову платформу, що поєднує можливості інтерактивного картографування та мультимедійного архівування.

Джерельною базою для наповнення порталу стали унікальні фонди Лабораторії діалектологічних та ономастичних студій філологічного факультету Львівського національного університету

імені Івана Франка. Колекція охоплює польові записи за період 2015–2025 років, що становить понад 520 годин аудіо та 130 годин відеоматеріалів [1]. Оцифрування та оприлюднення цього масиву даних дозволить ввести в науковий обіг значний обсяг актуального матеріалу.

Структура вебпорталу спроєктована так, щоб забезпечити ефективну роботу як фахових лінгвістів, так і нефахівців. Ключовим елементом ресурсу є Інтерактивна карта діалектів (див. Рис. 1).

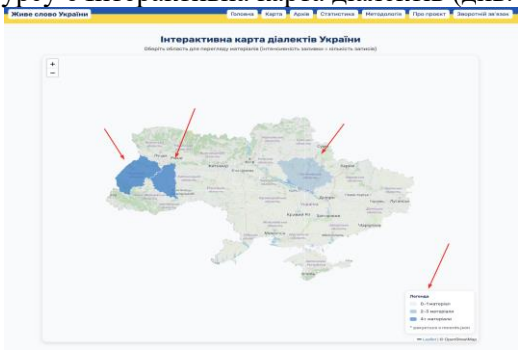

Рис. 1 — Інтерактивна карта діалектів України на порталі «Живе слово України»

Картографічний інтерфейс дозволяє візуалізувати географію досліджень. Користувач може обирати конкретну область для перегляду матеріалів, при цьому інтенсивність заливки регіону на карті корелює з кількістю наявних записів. Це вигідно відрізняє цей проєкт від традиційних паперових атласів, які через формат носія є статичними та мають обмежений тираж, що ускладнює доступ до них широкого загалу.

Другим важливим компонентом системи є Архів матеріалів (див. Рис. 2). На відміну від традиційних розшифрувань, вебпортал надає можливість безпосереднього прослуховування та перегляду аудіо- та відеозаписів діалектного мовлення.

Система фільтрації архіву дозволяє здійснювати пошук за адміністративно-територіальним поділом, типом запису (аудіо/відео) та тематичними тегами. Це відповідає сучасним вимогам до стандартів вищої освіти, де наголошується на важливості збирання, аналізу та систематизації мовних фактів із використанням новітніх технологій [3, с. 8].

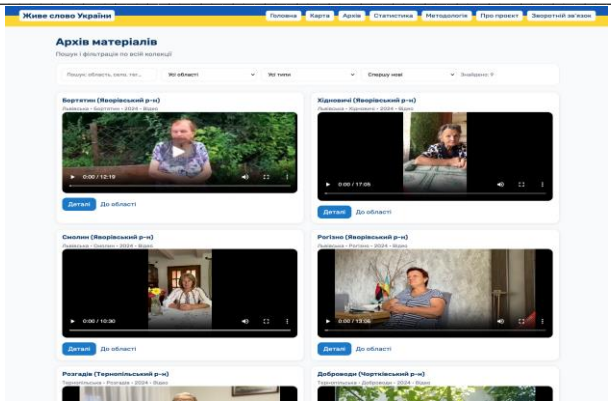

Рис. 2 — Сторінка архіву матеріалів із можливістю відтворення відео

Варто зазначити, що подібні проєкти вже реалізовано в українському науковому просторі. Зокрема, відомою є розробка науковців Ужгородського національного університету — «Інтерактивна карта діалектів», яка фокусується на лексичному картографуванні та залученні студентів ІТ-спеціальностей [2, с. 127]. Натомість проєкт «Живе слово України» акцентує увагу на мультимедійній складовій — фіксації живого звучання мови, що є критично важливим для дослідження особливостей українських говорів на різних мовних рівнях.

Вебпортал також містить модуль адміністратора для додавання нових матеріалів, що забезпечує сталість проєкту та можливість його постійного розширення новими експедиційними записами, які роблять студенти та викладачі філологічного факультету ЛНУ ім. Івана Франка.

Отже, вебпортал «Живе слово України» є актуальним прикладом застосування інструментів цифрової гуманітаристики для вирішення завдань національної безпеки в гуманітарній сфері. Поєднуючи можливості інтерактивного картографування та мультимедійного архівування, ресурс не лише оптимізує роботу фахових діалектологів, а й сприяє популяризації українських говорів серед широкого загалу. Такий підхід дозволяє перетворити діалектні записи з пасивного архівного матеріалу на доступний та живий цифровий контент, забезпечуючи збереження мовної ідентичності для майбутніх поколінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костів О. Цифрові ресурси Лабораторії діалектологічних та ономастичних студій у лінгвістичній підготовці майбутніх учителів-словесників. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Львів: Львівський національний ун-т, 2026. Випуск 20. С. 348–360.

2. Міца О. В., Шумицька Г. В., Шаркань В. В., Венжинович Н. Ф., Дулішкович Г. І. Інтерактивна карта діалектів як інструмент фахової підготовки студентів філологічних спеціальностей. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2022. Том 88, № 2. С. 126–138.

3. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 03 «Гуманітарні науки», спеціальність 035 «Філологія». Київ : МОН України, 2019. 18 с.

УДК 811.161.2’367

МІЖЧАСТИНОМОВНА ОМОНІМІЯ В ЕКСПРЕСИВНО-ВИРАЖАЛЬНОМУ ВИМІРІ

Уляна ДОБОСЕВИЧ,
кандидат філологічних наук, доцент
Львівський національний університет імені Івана Франка

У час війни можна спостерігати активування у публічному просторі експресивних засобів мови [5], які мають різну інтенсивність вираження на різних рівнях, зокрема і в граматичній системі. «Візуально-вербальні мініжанри побутової культури: написи на одязі й аксесуарах, наліпки на автомобілях, міські мурали та графіті, касові чеки, квитки у громадському транспорті, марки…» [4, с. 4], інтернет-меми, римівки, вірші, авторська пісенна продукція демонструють унікальну емоційну насиченість у поєднанні з лаконічною формою. Особливим виявом прагнення до економного використання мовних ресурсів у поєднанні з розкриттям глибокого внутрішнього потенціалу кожного слова є явище міжчастиномовного синкретизму, який «включає одиниці різних частин мови й характеризується набуттям або

втратою синкретичними одиницями окремих граматичних категорій» [1, с. 14], тобто проявляється як концентрація в одному слові ознак різних частин мови з різною або суміжною семантикою та неоднорідними граматичними особливостями.

Явище міжчастиномовного синкретизму, яке виникає різними шляхами – унаслідок частиномовної транспозиції генетично споріднених мовних одиниць або лексико-граматичної омонімії – несе у собі особливий емоційно-експресивний заряд.

Яскравим прикладом стилістичного потенціалу міжчастиномовної омонімії є гасло «Нової пошти» *ЗАВТРА БУДЕ*. Функціональна омонімія слова *завтра* пов'язана із процесом субстантивації прислівника із значенням ‘Наступного дня (після сьогоднішнього)‘ [4]. З огляду на подвійну/омонімну синтаксичну конструкцію можна надавати цьому гаслу різних смислових навантажень. У випадку вживання слова *завтра* як прислівника отримуємо неповне речення з пропущеним підметом ([*Посилка*] *завтра буде*). Субстантивацію прислівника можна простежити через призму іншої синтаксичної конструкції – двоскладного непоширеного речення, у якому аналізоване слово займає позицію підмета: ***Завтра*** *буде* – пор. *Хто знає, яке те* ***завтра*** *буде* (І. Франко, Лесишина челядь). Саме ця подвійна інтерпретація і створює особливий виражальний ефект.

У соцмережах у зв'язку з масованими атаками був поширений діалог: *– Ви* ***цілі****? – Так, ми* ***цілі****, вже третій рік ми російські* ***цілі****. Наші будинки, сім'ї, домашні тварини, місто біля моря, мрії та радості – це все тепер* ***цілі****… Ми* ***цілі****…* Стилістичний і емоційний складники цього мікротексту сконденсовані у повторюваних словоформах *цілі*. У першій репліці аналізоване слово – прикметник ‘Не покалічений, не поранений, здоровий.// Живий, не вбитий ‘ [2, т. 11, с. 228]. Репліка-відповідь *Так, ми* ***цілі*** містить лексему зі спільними семантичними, а відтак і граматичними ознаками двох частин мови – прикметника із названою вище семантикою та іменника зі значенням ‘Предмет, істота або місце, куди спрямовують постріл, кидок, удар і т. ін.’ [2, т. 11, с. 235]. Цей міжчастиномовний синкретизм створює зону ще й своєрідної семантичної невизначености. Одночасно це ще й семантична, граматична, стилетворча кульмінація. Однак наступний контекст *вже третій рік ми російські* ***цілі*** з виразним іменниковим компонентом, підсиленим граматично залежним прикметником, усуває подвійну

інтерпретацію. На противагу сподіваному ‘живі, неушкоджені’ в тотожній словесній оболонці виринає інша семантика, пов’язана вже з іменниковими граматичними ознаками. У результаті міжчастиномовного синкретизму виникає образ-оксиморон.

Здатність до експресивно-емоційного наповнення демонструє словоформа *все*, що первинно виступає означальним займенником у формі середнього роду називного/знахідного відмінків, однак внаслідок різноманітних транспозитних процесів (в аналізованому випадку – субстантивації та адвербіалізації) набуває ознак міжчастиномовного синкретизму. Прикладом може слугувати такий текст: *чуєш / просто пиши / навіть якщо слова погані і злі / янголам ті слова занесу в пісні / тільки не мовчи /**все** / пиши / мені...* (ФБ, 26.08.24, Ярина Федус). В одному максимально економному образному компоненті зосереджено іменникову об’єктність та прислівникову темпоральність.

Подвійна частиномовна інтерпретація надає особливого емоційного забарвлення вигуковому кліше ***Все** буде Україна!*, яке актуалізувалося з початком повномасштабног вторгнення. Слово *все* в цьому контексті є виявом міжчастиномовного синкретизму, бо поєднує у собі ознаки займенника, що зазнав процесів субстантивації, набуваючи загальнокатегоріального значення предметности із семантикою ‘Вичерпне охоплення, сукупність предметів, явищ, дій, понять; те, що є, без винятку’ [3]. Омонімний прислівник демонструє ще й синкретизм у лексичному значенні - темпоральне 'постійно, завжди’ та локативне ‘скрізь, усюди’, поєднуючись, створюють глибоко філософський – суб’єктно-просторово-часовий – комунікативний смисловий ефект, який транслює синтез різних частин мови.

Ці та інші випадки стилістично зорієнтованого міжчастиномовного синкретизму переконують, що «функціональний потенціал нетипових явищ на різних мовних рівнях є потужним. Окреслені різновиди перехідних явищ укотре засвідчують, що синкретичні одиниці, завдяки економії мовних засобів, передають складні відношення між явищами дійсності, слугують своєрідними конденсаторами семантичної місткості» [6, с. 143]. Це явище можна розглядати і елемент мовної гри, однак з урахуванням екстралінгвальних факторів (війна як поштовх до появи саме таких лінгвокреативних одиниць) необхідно акцентувати на відсутности

гумористичної конотації. Міжчастиномовний синкретизм виконує функцію семантичного конденсатора, здатного передавати складні емоційні стани та світоглядні смисли за мінімальної формальної розгорнутості. Це явище демонструє динаміку граматичної системи мови та водночас загострює проблеми критеріїв класифікації частин мови. Отже, це вартий уваги з лінгвістичного погляду граматичний ресурс, який виходить далеко за межі суто мовознавчого осмислення. Подальше вивчення цього явища сприятиме уточненню теоретичних засад морфологічної класифікації, а також поглибленню уявлень про експресивні можливості граматичної системи української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данилюк І. Синкретизм у системі частин мови : автореф. … канд. філол. наук. Донецький нац. ун-т. Донецьк, 2006. 20 с.

2. Словник української мови: в 11 т. / відп. ред. І. К. Білодід. Київ: Наук. думка, 1970 – 1980. Т. 1-11.

3. Словник української мови: У 20 т. URL: https://1677.slovaronline.com/

4. Сюта Г. Лінгвософія опозиції «свій – чужий» у текстах періоду російсько-української війни. Українська мова. 2023. № 2 (86). С. 3–34.

5. Тараненко О. Російсько-українська війна і українська мова. Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика. Монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024. 616 с. С.12-87.

6. Шитик Л. Феномен синкретизму в проекції на мовні рівні. Вісник Черкаського університету. Серія «Філологічні науки» (169), 2009. С.132-145.

УДК 81’27:159.9

ВІД МАРГІНАЛІЗАЦІЇ ДО ПОПУЛЯРНОСТІ: УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК РЕСУРС ЕТНОПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ

Тетяна ЄЩЕНКО,
докторка філологічних наук, професорка
ДНП «Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького»

У сучасних умовах збройної агресії проти України мова постає не лише як засіб комунікації, а як маркер ідентичності, психологічної безпеки та соціальної згуртованості. Українська мова, що тривалий час зазнавала маргіналізації й символічної девальвації, у XXI столітті демонструє стійке зростання престижу, зумовлене не лише державною мовною політикою, а й глибинними етнопсихологічними механізмами, пов’язаними з колективною травмою посттоталітарної держави, опором і переосмисленням ідентичності. Підвищення статусу української мови виконує терапевтичну функцію: сприяє відновленню відчуття контролю, зміцненню національної ідентичності та психологічної стійкості суспільства.

Історично системний утиск української мови з часом сформував комплекс меншовартості, зниження мовного престижу та внутрішню мовну невпевненість. У публічному просторі вона тривалий час сприймалася як маркер периферійності, що спонукало частину носіїв до мовного дистанціювання з міркувань соціальної адаптації. Такий досвід має ознаки колективної психологічної травми, наслідки якої виявляються в мовній поведінці та ціннісних орієнтаціях, а сучасні зміни у статусі української мови засвідчують глибоку психологічну трансформацію суспільства.

Повномасштабна війна стала потужним каталізатором мовної переорієнтації. В умовах екзистенційної загрози мовний вибір набув безпекового та символічного значення й почав асоціюватися з позицією, лояльністю та належністю до спільноти опору. В умовах війни українська мова виконує функцію психологічного кордону «свій – чужий», що структурує соціальний простір. Свідомий перехід на українську мову в публічному просторі під час війни російськомовних громадян зменшує відчуття розпорошеності, посилює відчуття належності до спільноти, формує психологічний кордон. Така мовна зміна ґрунтується на внутрішній мотивації до солідарності, безпеки та відновлення суб’єктності.

Вагомим емпіричним індикатором зростання престижу української мови є її активна інтеграція в цифровий простір. «Важливий складник мовної політики держави – просування офіційної мови в інтернет-середовищі. Всесвітня мережа стала простором, у якому людина працює, навчається й відпочиває й перетворилася на чи не найважливіше джерело інформації. Інтернет-ЗМІ, інтернет-магазини, корпоративні сайти та інтернет-спільноти, визначаючи власну мовну політику (основну мову, можливість перекладу іншими мовами тощо), намагаються охопити якнайширше коло реципієнтів, зважаючи на той економічний ресурс, який вони готові вкласти у переклад та підтримку веб-сайту» [2, с. 38]. Після початку повномасштабної російсько-української війни українська мова системно присутня в інтерфейсах і контенті глобальних соціальних мереж і платформ (TikTok, Instagram, YouTube, Facebook), месенджерів і комунікаційних сервісів (Telegram, WhatsApp, Signal), стримінгових і медіаплатформ, де зростає кількість українських фільмів і серіалів у каталозі, де є українськомовні інтерфейсні налаштування та контент (плейлисти, подкасти) (Netflix, Spotify), мобільних операційних систем і екосистем (Android, iOS, Windows, macOS), пошукових і навігаційних сервісів та інструментах штучного інтелекту (Google Search, Google Maps, Google Assistant, Siri, Alexa, ChatGPT), а також у фінансових і державних застосунках (Apple Pay, Google Pay, monobank, Дія). Зазначимо, що Grammarly, Reface, Promova, Glovo, Monobank, Дія - це без перебільшення найкращі українські та світові застосунки, які функціюють українською мовою. Вона стала мовою цифрових інновацій, стартапів, блогерів і розробників, адже присутня в GitHub, Figma, Notion, Slack, Zoom - скрізь, де живе сучасне мислення. Це мова свободи. Мова майбутнього. Мова, яка надихає та об'єднує. Українська «Вікіпедія», або так звана «Енциклопедія вільних людей», значно зросла за обсягом і активністю. За своє 25-річчя вона стала культурним феноменом, найбільшим некомерційним веб-ресурсом у світі, а в умовах війни важливим інформаційним ресурсом для документування подій; створення статей про українську історію, культуру, героїв; пояснення контексту російсько-української війни міжнародній аудиторії. Це свідчить про те, що українська мова стає інструментом глобальної комунікації, а українська Вікіпедія - її платформою. Також варто зауважити, що єдиною кириличною мовою у переліку робочих мов Amazon, відомої екосистеми сервісів, у тому числі з продажу електронних книг, є саме українська мова. Така присутність засвідчує зміну її символічного статусу - від маркера обмежених соціальних можливостей до повноцінної мови цифрової сучасності, інновацій і професійної комунікації.

Зміна статусу української мови має й виразний глобальний вимір. Після 2022 року вона стала однією з найдинамічніших за темпами зростання в міжнародних освітніх середовищах і платформах для вивчення мов (Duolingo, Coursera, Preply), що вказує на зростання зацікавлення українською мовою в понад сотні країн світу. Це свідчить про поширення популярності не лише у Європі, а й у значній частині світу (Аргентина, В'єтнам, Японія). Важливо, що така тенденція зумовлена не лише практичними чинниками, а й ціннісними - солідарністю з Україною, підтримкою та прагненням комунікації з українською спільнотою.

Українськомовна музика активно підкорює світові рейтинги, особливо після 2021 року, завдяки успіхам на «Євробаченні» та у стримінгових сервісах. Пісні, такі як «Shum» (Go_A), «Stefania» (Kalush Orchestra), «Плакала» (KAZKA), а також хіти 2024 року від alyona alyona та Jerry Heil, потрапляли до чартів Billboard, Spotify Viral 50 та YouTube Music. Українська музика характеризується поєднанням народних мотивів з сучасним поп- та електро-звучанням, що забезпечує їй високу популярність за межами України, особливо в Європі.

У психологічному вимірі мовний престиж формується крізь механізми соціального схвалення та ідентифікації з референтними групами. В умовах війни такими групами стають захисники, волонтери та лідери громадської думки, які публічно використовують українську мову в традиційних і цифрових медіа. У підсумку українська мова постає як ресурс етнопсихологічної стійкості, що зміцнює горизонтальні зв'язки, підвищує рівень довіри та формує відчуття спільної долі.

Отже, зростання популярності української мови є багатовимірним етнопсихологічним феноменом, що відображає глибинну трансформацію колективної свідомості. Українська мова виконує терапевтичну, консолідувальну та безпекову функції, а її активна присутність у цифровому й глобальному просторі підтверджує не лише культурний вибір, а й психологічну готовність суспільства до тривалого опору та стратегічного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лозицька Я., Толочко С. Соціокультурна роль української мови в сучасних воєнних умовах. *Матеріали конференцій МНЛ*, (11 листопада 2022 р., м. Умань), С. 254–257.

2. Макарець Ю. С. Українська мова в інтернет-просторі: соціально-правовий та лінгвальний виміри. *Science and Education a New Dimension*. Philology, VI(46), Issue: 159, 2018. P. 38-43.

UDC: **81-11:81`2:81`23**

LANGUAGE IN HUMAN LIFE

Viktoriya HRON,
Candidate of Historical Sciences, Senior Lecturer;
Olesya MINENKO,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
National University of Civil Defense of Ukraine

The words of two English playwrights could serve as a kind of epigraph to reflections on the phenomenon of human language. The first of them, Ben Jonson, once remarked: «Language most shows a man. Speak that I may see thee». George Bernard Shaw spoke even more frankly on this subject: «It is impossible for an Englishman to open his mouth without making some other Englishman hate him or despise him». [1, p. 29].

Both phrases were taken from the cult book «Watching the English. The Hidden Rules of English Behaviour» by the English researcher and renowned social anthropologist Kate Fox. The author sought to illustrate in this way the reflection in linguistic patterns of the social hierarchy of English society. However, the problem appears to be much broader and concerns not only class stratification in one part of the United Kingdom. It is about language as a general characteristic of a person, the question is raised about what identities of a person are revealed through their language.

First of all, language is not just a set of words or some grammatical rules, it is also a special view of the world. Every language carries within itself the history of the people and culture, which necessarily influences the learning process. It has been observed that even learning a foreign language can influence students' behavior. There are observations that «Germans» work earlier than other applicants to foreign language faculties, «Englishmen» begin to show the irony inherent in true Englishmen, and «Frenchmen" are fond of amateur artistic activities. Despite the lack of experimental confirmation and a solid theoretical basis, such conclusions have the right to exist.

If the function of language as an important prerequisite for the formation of a modern political nation still remains the subject of scientific and political debate, the importance of language for the development of man and humanity cannot be overestimated. As the prominent Ukrainian linguist Oleksandr Potebnya wrote on this subject, «Language is a necessary

condition for the thinking of an individual, even when he is alone with himself, because a concept is formed only by means of verbalization, and without a concept, thinking is impossible. However, in reality, language develops only in society, and not only because a person is always part of the whole to which he belongs, namely his tribe, people, humanity, not only due to the need for mutual understanding as a condition for the possibility of social ties, but also because a person understands himself only by testing the intelligibility of his words on people» [2].

Communication is dialectically related to thinking. It involves speaking and listening and is actually a very complex process of reproducing and identifying sound signals with images and concepts. This process becomes even more complicated when we are dealing with the learning and use of a foreign language. The experience of a foreign language teacher shows that a person maintains a personal communication style (pace, intonation, literacy, lexical range, etc.) when speaking in any language available to them. On the other hand, it is logical to assume that learning a foreign language automatically increases the level of proficiency in the native language and the intellectual level in general.

From all of the above, it follows that there is a double dialectical relationship between a person's psychophysical characteristics, thinking style, and communication style. In other words, individuality is expressed through language, and at the same time, language shapes individuality. There is a great mystery and a high sacred meaning in this, which we have no right to forget.

ЛІТЕРАТУРА

1. Fox K. Watching the English. The Hidden Rules of English Behaviour. London: Hodder and Stoughton Ltd, 2004. URL: https://www.williamdorrell.co.uk/pdfs/Watching_the_English.pdf

2. Потебня О. Думка і мова// Губерський Л. В. Філософія. Хрестоматія. Від витоків до сьогодення/ К., 2012. URL: http://www/pidruchiki.ws

УДК 159.922

МОВА ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ТА ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Ольга ЖОГЛО, Володимир ЖОГЛО
Національний університет цивільного захисту України

В умовах повномасштабної війни проблема психологічної стійкості особистості набуває особливої актуальності. Війна виступає потужним стресогенним чинником, що активує комплекс когнітивних, емоційних та поведінкових реакцій. Психологічна стійкість (resilience) у сучасних дослідженнях визначається як комплекс здатностей особистості ефективно протидіяти стресу, зберігати психоемоційну рівновагу та відновлюватися після травмуючих подій [2, с. 83]. Формування цієї стійкості відбувається як на рівні індивідуальних рис, так і через соціокультурні ресурси, серед яких ключове місце займає мова [1, с. 6]. У контексті національної психології мова виконує комунікативну, смислотворчу та ідентифікаційну функції, допомагаючи особистості структурувати досвід, усвідомлювати події та підтримувати внутрішню цілісність у стресогенних умовах [3, с. 1].

Особливу значущість мовний чинник набуває у професійних та військових середовищах, де дії фахівців здійснюються в умовах постійної психологічної напруги. Використання рідної мови у командній взаємодії підвищує рівень довіри, забезпечує злагодженість дій та зменшує когнітивне навантаження.

Дослідження Каськова та Соловея [2, с. 82] підкреслюють, що психологічна стійкість студентів та молодих фахівців формується через поєднання індивідуальних ресурсів та адаптаційних стратегій, які активуються у стресогенних умовах. Використання української мови в навчальній та професійній діяльності виступає механізмом адаптації, зміцнює відчуття контролю, активує когнітивні механізми саморегуляції та сприяє зниженню тривожності.

Мова як ключовий соціокультурний ресурс впливає на психологічну стійкість через систему взаємопов'язаних механізмів. По-перше, рідна мова *забезпечує емоційне розвантаження та підтримку*: вербалізація переживань сприяє когнітивній переробці стресу та травматичного досвіду. По-друге, вона *створює колективний смисл та відчуття спільності,* що критично важливо для групової

резильєнтності у військових та навчальних командах. По-третє, *мова виступає інструментом психологічного опору*: усвідомлене використання української мови протидіє маніпулятивним наративам противника та підтримує національну ідентичність [3; 4].

Теоретичні та емпіричні дослідження свідчать, що рідна мова сприяє когнітивній та емоційній стабільності, адаптивності та розвитку механізмів саморегуляції. У військовому середовищі українська мова допомагає структурувати накази та інструкції, координувати дії в стресових умовах і підтримувати оперативну взаємодію, формуючи відчуття спільної мети та колективної відповідальності [2, с. 85]. Подібні механізми реалізуються в освітньому середовищі: активне використання української мови у навчальних дискусіях та командних проєктах підвищує мотивацію, сприяє розвитку саморегуляції та ефективній соціально-психологічній взаємодії [2, с. 88].

Українська мова в умовах війни виступає маркером національної ідентичності, що посилює психологічну стійкість на індивідуальному та колективному рівнях. Вона актуалізує колективну пам’ять, історичний досвід та спільні смисли, підвищуючи відчуття єдності та забезпечуючи ефективну соціально-психологічну підтримку [1, с. 8]. Усвідомлене використання мови дозволяє протидіяти зовнішнім стресогенним чинникам і формує внутрішню резильєнтність, необхідну для адаптації особистості.

У контексті гібридної війни мова може бути інструментом інформаційного та психологічного впливу. Нав’язування ворожих наративів і спотворення смислів спрямовані на підрив психологічної стійкості та дезорієнтацію особистості. Українська мова у цьому випадку виступає механізмом психологічного опору, що підтримує когнітивну чіткість, емоційну рівновагу та національну ідентичність [3, с. 1; 4].

Включення мовного компоненту у психологічні програми адаптації та навчання має важливе практичне значення. Воно підвищує стійкість студентів і фахівців, посилює саморегуляцію, зміцнює колективну згуртованість та підтримує психологічний баланс у стресогенних та кризових умовах. Зокрема, у програмах психологічної підтримки військових та цивільних фахівців застосування рідної мови у навчальних сценаріях, рольових іграх та групових обговореннях

сприяє розвитку когнітивних стратегій контролю стресових реакцій, підвищує мотивацію та почуття власної ефективності [4].

Таким чином, мова виступає багатофункціональним ресурсом, що поєднує психологічну, соціальну та культурну функції, формуючи комплексну стійкість особистості та забезпечуючи ефективну адаптацію в умовах війни. Її використання у професійній та навчальній діяльності підвищує когнітивну та емоційну стабільність, сприяє саморегуляції, зміцнює колективну згуртованість та підтримує національну ідентичність, що робить мову критично важливим чинником психологічної стійкості в умовах сучасних воєнних викликів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриценко П. Ю. Мова – буття українськості. *Психологія і суспільство*. 2024. № 2. С. 6–13.

2. Каськов І. О., Соловей І. М. Формування психологічної стійкості студента до стресогенних чинників середовища в умовах воєнного стану. *Вісник Національного університету оборони України*. 2025. № 1 (83). С. 82–88.

3. Рачек, Д., Девідсон, Б.І., Тернер, П.В. та ін. Війна Росії в Україні збільшила використання української мови в соціальних мережах. *Communications Psychology*. 2024. Т. 2. https://doi.org/10.1038/s44271-023-00045-6

4. Федорів Ю. В., Пироженко І. В., Шугай А. О. Сталі лінгвістичні стратегії для підвищення стійкості та мотивації учнів у кризових ситуаціях. *Журнал інновацій та сталого розвитку* . 2024. Т. 8, № 4. https://doi.org/10.51599/is.2024.08.04.04

УДК 159.92-027.542(=161.2):398.1:811.161.2’373

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ УКРАЇНЦІВ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НАРОДНОЇ МОВОТВОРЧОСТІ

Лариса КАПРАН
Лебединський заклад загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів №3
Лебединської міської ради Сумської області

Національний характер народу – один із чинників формування національної ідентичності, це відображення в психології людини історичного досвіду поколінь.

Перші дослідницькі надбання у яких розкривається аналіз психічного складу української нації з’явилися у XVIII-XIX ст. у працях М. Костомарова, В. Липинського, Ф. Чижевського та інших.

Проблема національного характеру українців розкривалася в наукових напрацюваннях багатьох вчених, зокрема філософів, істориків (В. Антоновича, М. Грушевського, М. Драгоманова та ін.), психологів, соціологів, культурологів (Ю. Бромлея, П. Гнатенко, О. Кульчицького, В. Янів та ін), мовознавців, літературознавців, фольклористів (М. Максимовича, І. Огієнко, О. Потебні та ін.), педагогів (Г. Ващенко, С. Сірополко та ін.).

Науковці трактують поняття «національний характер» як сукупність рис, що склалися у представників певної нації впродовж довготривалого історичного періоду й визначають їхні звичку, манеру поведінки, спосіб життя, виявляються в побуті, реалізуються в ціннісних ставленнях до світу, до себе та до інших народів, а також прослідковуються в культурі, традиціях, звичаях, обрядах, у житті в цілому [5,с.110].

Історик, публіцист та педагог І. Лисяк-Рудницький запевняв, що етнонаціональні процеси в Україні спричинені сукупністю культурних надбань, правилами поведінки, звичаями народу.

Проаналізувавши дослідницькі роботи М. Войтенко [1], М. Демедюк [3], Т.Урись [7,с.24] можна виокремити типові риси українського національного характеру: волелюбність, демократичність, емоційність, працелюбність, релігійність, гостинність.

Національна ідентичність завжди відображалася в усній народній творчості.

Особливості українського фольклору досліджували О. Бодянський, М. Максимович, І. Вагилевич, П. Куліш, М. Драгоманов та інші.

Український фольклор завжди надихав і вражав багатим колоритом, насиченістю, образним компонентом, строкатим емоційним забарвленням змісту, повнотою розкриття почуттів народу в основі чого лежить досконала мовотворчість народу [6].

Використання різних пластів лексики, словотвірних засобів широко відображає риси й характер українців у народних піснях. Емоційність як особливість національного характеру прослідковуємо через використання експресивної лексики, особливо в народних піснях про кохання [2;4]. Надзвичайно поширеними в таких піснях є демінутивні одиниці різної частиномовної належності, у семантиці яких відображено сердечність, ласкавість, закоханість, ніжність тощо. Це зменшувально-пестливі утворення, наприклад, іменники – загальні назви: дівчинонька («Там-то вийде дівчинонька з чорними бровами»), козаченько («А тим часом козаченько перебреде річку»), сусідочка («Ой хто любить далекую, а я сусідочку») та інші, іменники – власні назви: Василечко («Ой Василю, Василечку, не ходи до мене»), Марусенька («Заплакала Марусенька свої ясні очі»), субстантивовані прикметники: миленький, миленькая, милесенький.

Традиційну повагу до батька-матері та інших членів родини прослідковуємо на прикладі лексем «батенько» («Та пошлю я до батенька на пораду…»), «матінка» («Та пошлю я до матінки на пораду»), матуся («А як узна матуся…»), сестриця, братик («Ой виру я з рожі квітку»), синочок («Піють куроньки, піють другії»).

Крім суфіксальних засобів експресивність тексту досягається вживанням метафор, порівнянь, епітетів, плеонастичних сполук, лексичних повторів, комплексне використання яких передає глибоку емоційність [2].

Порівняння особи чоловічої статі в українських піснях з орлом і соколом не випадкове. Це словообрази, що символізують силу, відвагу, сміливість, спритність і відображають уявлення українського народу про ідеал чоловіка.

У мовній картині серце і душа як семантично співвідносні поняття є символами зосередження настроїв, емоцій, почуттів, різних

переживань, тому фольклорним творам, і народним пісням зокрема, притаманна соматична лексика: серце, серденько, серденя, душа, душка.

Специфіка мови ліричних пісень простежена в працях О. Дея, Н. Данилюк, М. Лановик та інших.

Волелюбність є ядром української ідентичності, що формувалася впродовж століть поневолення, опору і боротьби. Саме волелюбність, як вроджене відчуття і прагнення бути вільним, вирізняє український характер з-поміж інших слов'янських. Ця риса зафіксована у прислів'ях та приказках «Сам собі пан», «Хоч голі, аби на волі», «Хоч спина гола – та своя воля» [8,с.160,164].

У фольклорі волелюбність є головною рисою героїв [3].

Виваженість у слововживанні, дбайливе ставлення до мови прослідковуємо в приказках та прислів'ях «Скажеш – не вернеш», «Вода все сполоще, крім злого слова», «Слово – не стріла, а глибоко ранить», «Ласкаве слово веселить цілий день» [8,с.52].

Засудження пустомовства бачимо в таких народних мовотворах «Намолов сім мішків гречаної вовни», «Меле, як порожній млин», «Багато говорено, але мало сказано», «Такий язик, що й на припоні не втримаєш», «Переливає з пустого в порожнє» та багатьох інших.

Вихованість і толерантність у спілкуванні, що теж є рисою національного характеру, відображено у прислів'ях та приказках «Криком дуба не зрубаєш», «Умій вчасно сказати і вчасно змовчати», «Або розумне казати, або зовсім мовчати», «Краще мовчати, ніж брехати», «Бережи хліб на обід, а слово на відповідь» та інших.

Органічне та багатогранне почуття гумору є яскравою рисою українського національного характеру. Д.Чижевський запевняє, що гумор української нації є показником «артистизму» українського народу. Гумористичні елементи часто вплітаються в структуру гумористичних творів. У колядках, купальських піснях натрапляємо на дотепні перебільшення, жартівливі звороти, іронічні характеристики учасників обрядодій «На Йвана Купала та й у воду впала», «Бігла Маруся по льоду, загубила коляду» та інші. Гумористичні елементи стають частиною казкови формул («Це було за царя Опенька, як земля була тоненька»), окремих деталей оповіді («Як шмагоне його тим каменцем», опису персонажів («Аж пирхає, аж захлинається проклятий»). У думах та історичних піснях гумористичні елементи є способом увиразнення позитивних героїв: Сагайдачний, що проміняв

жінку на тютюн та люльку», козак Голота, «що не боїться ні огня, ні меча, ні третього болота».

Почуття гумору глибоко вкорінене в народній культурі та проявляється в усіх фольклорних жанрах. Уміння сміятися з себе та оточення свідчить про демократичність, яка теж є національною рисою характеру.

Сутність національного характеру народу розкривається в його культурі, звичаях, традиціях, обрядах засобами мови.

Отже, підсумовуючи, слід зазначити, що мова фольклору відображає стереотипи, повсякденну поведінку народу та особливості національного характеру українців і є одним із елементів збереження ідентичності в епоху глобалізації [6].

ЛІТЕРАТУРА

1. Войтенко Н. Психологічні особливості українського народу. *На Урок.* URL: https://naurok.com.ua/psihologichni-osoblivosti-ukranskogo-narodu-10387.html (дата звернення: 08.02.2026).

2. Гурова О., Онищенко Д. Експресивна лексика в українських народних піснях про кохання. *Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»*: зб.наук.праць/за ред. Гурко О.В. Київ, 2025. Т. 5. №35.С. 310–319.

3. Демедюк М.Волелюбність в українському фольклорі. Архетип нації. URL: https://an.magicworld.com.ua/essay/volelyubnist-v-ukrayinskomu-folklori/ (дата звернення: 05.02.2026).

4. Демедюк М. Кохання в українському фольклорі. *Архетип нації.* URL: https://an.magicworld.com.ua/essay/kohannya-v-ukrayinskomu-folklori/ (дата звернення: 06.02.2026).

5. Дідковська Л., Дідковський А. Соціально-культурна адаптація в імміграції.Частина перша / ред. Ю. Дуденко. Львів : Растр-7, 2024. 448 с.

6. Кузьменко О. Фольклор як культурний зразок (у стратегіях антропоцентричних ідей О. Потебні). /Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції до 185-річчя від дня народження О. О. Потебні «Мова – фольклор – література: аспекти міждисциплінарної взаємодії» (24 листопада 2020 року, Суми). Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка,2020. С.5-7.

7. Урись Т.Ю. Національний дискурс сучасної української поезії: монографія. Київ: Видавництво Людмила, 2025. 200 с.

8. Северинюк В. Популярні українські прислів'я та приказки: тематичний коментований словник. Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2019. 176 с.

УДК 801.8

КОНЦЕПТИ «ДІМ» І «ДОРОГА» В НАЦІОНАЛЬНІЙ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ

Наталія КОБИЛКО,
кандидат філологічних наук, доцент
Харківський національний університет внутрішніх справ

У системі традиційних уявлень українського народу важливе місце посідають концепти «дім» і «дорога», які знаходять своє відображення в традиціях і звичаях наших предків, усній словесності, міфології, а також художній літературі. У них закодовано розуміння людиною простору, поділу світу на «свій» і «чужий», «пізнаваний» і «невідомий». У «Словнику символів культури України» подано таке тлумачення: «…у міфологічних та релігійних моделях світу шлях – це образ зв'язку між двома точками простору. Постійна і невід'ємна ознака його – многотрудність, складність, небезпечність» [3, с. 245]. Концепт «дорога» характеризується множинним значенням і нерозривно пов'язаний із таким бінарно-опозиційним образом, як дім.

Дослідники розглядають шлях як своєрідну межу, що розділяє простір на «свій» (відомий) і «чужий» (непізнаний). Принагідно зазначимо, що символами межі є поріг і ворота, тобто місця, де кінчається рідний дім (батьківське обійстя). За народними віруваннями, житло не можна було ставити на тому місці, де колись була стежка. Оскільки дорога трактувалася як шлях у потойбічний світ, мешканці цього дому могли швидко помирати. Якщо «свій» простір уособлює захист, то «чужий» – небезпеку, бо, на переконання наших предків, саме там людина могла зустрітися з «нечистою силою» (відьмою, чортом, перелесником, потерчатами). Особливо небезпечними були перехрестя, адже опівночі вони ставали місцем

появи різних міфічних істот. Українці знали й використовували примовляння, які захищали їх поза межами рідного дому. Проте побутувала й інша думку: на шляху можна зустріти свою Долю, яку часто шукали хлопець і дівчина: *«Зелений дубочок на яр похилився, / Молодий козаче, чого зажурився? / – Чи воли пристали, чи з дороги збився? / – Воли не пристали, з дороги не збився? / Полюбив дівчину, та й не ожинився, / Полюбив другую – засватали люди. / Мені ж молодому доленьки не буде».* На нашу думку, концепт «дорога» чи не найкраще слугує для дослідження української демонології.

Символічне значення шляху чітко простежується в календарно-обрядовій і родинно-побутовій поезіях, баладах, пареміях, ліричних піснях, казках. Дорога часто співвідноситься з життєвим шляхом людини, перенесенням її душі в потойбічний світ. Семантично це можна простежити в ритуалах переходу, зокрема родинного циклу: під час народження дитини, весілля, у поховальних обрядах. Дорога виступає медіатором між «своїм» і «чужим» простором. Цей концепт співвідноситься з життєвим шляхом людини як «синкретичне поєднання певних елементів давньослов'янських уявлень, християнських норм і звичаїв, а також запозичених іноземних вірувань» [4, с. 163]. Сузір'я Молочний Шлях у народі називали Божою дорогою або дорогою у вирій. Проте найкраще цей архетипний образ простежується в уявленнях та віруваннях, пов'язаних зі шляхом душі в потойбічний світ, що підтверджує обряд похорону, який супроводжувався голосіннями: *«Куди ж ти убіраєшся, куди ти виряжаєшся?», «Ідеш вже ти в далеку дорогу»* [55, с. 141].

Основним бінарно-опозиційним образом, пов'язаним із концептом «дорога», є дім. «Дім − це опора духу, начало начал, притулок радості та печалі, а дорога − життєва путь, низка випробувань, що постають перед людиною в той чи інший проміжок існування» [2, с. 95]. Рідна оселя – це внутрішній простір особистості, «своя» територія, наповнена думками, віруваннями, страхами, пересторогами, мріями. У «Словнику символів культури України» використано лексему «хата» як «символ Всесвіту; батьківщини; рідної землі; безперервності роду; тепла; затишку; святості; добра і надії; материнської любові; захисту і допомоги» [2, с. 227]. Шлях, навпаки, є «чужим», невідомим простором. Переступивши межу дому, людина приречена на рух. Вона має право вибору своєї дороги, але передбачити кінець мандрів і правильність шляху не може.

Отже, концепт «дорога» в національній свідомості українців має декілька значень: життєвий шлях, місце зустрічі потойбічних сил, пошук сенсу буття, свободи, перехід від «свого» світу до «чужого». Дім символізує захист, спокій і родинну підтримку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закувала зозуленька: Антологія укр. нар. поет. творчості / Вступ. стаття, упоряд. та приміт. Н.С. Шумами; худож. оформл. А.О. Лівня; упоряд. іл. матеріалу С.М. Музиченка. К.: Веселка, 1998. 510 с.

2. Кобилко Н.А. Міфологеми дому й дороги як структурні складові творення жіночих образів в українській химерній прозі. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio FF PHILOLOGIAE. Literatura i kultura XX–XXI wieku* / pod redakcją Moniki Gabryś-Sławińskiej. 2018. Vol. XXXVI, 2. P. 95–103.

3. Словник символів культури України / за ред. В.П. Коцура, О.І. Потапенка, М.К. Дмитренка. К.: Міленіум, 2002. 260 с.

4. Троцан Д. Архетипний образ дороги у міфологічних уявленнях українців (кінець XIX – початок XX століття). *Українознавство*. 2012. № 1. С. 160–165.

УДК 316:77

МОВА ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ЧИННИК В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

Михайло КОЗЯР,
доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

У сучасних умовах глобалізації та збройної агресії проти України мова набуває особливого значення як чинник формування національної ідентичності, психологічної стійкості та ефективної професійної діяльності. Вона виступає не лише засобом комунікації,

але й інструментом психологічного впливу, формування світогляду та соціальної взаємодії. В умовах гібридної війни мовний простір стає об'єктом інформаційного протистояння, а рівень мовної компетентності безпосередньо впливає на професійну готовність фахівців, зокрема рятувальників, військовослужбовців та психологів.

Мова є фундаментальним елементом формування національної психології, оскільки саме через неї передаються цінності, норми поведінки, культурні традиції та історична пам'ять народу. Вона забезпечує формування національної самосвідомості, сприяє консолідації суспільства та розвитку патріотизму. Психологічний вплив мови проявляється у формуванні мислення, емоційної сфери та поведінкових реакцій особистості.

Науковці підкреслюють, що мовне середовище визначає особливості когнітивних процесів, соціальної ідентифікації та професійної соціалізації особистості. Зокрема, у військовій та екстремальній діяльності національна співпраця сприяє формуванню професійної готовності, забезпечує ефективну взаємодію, чіткість команд та психологічну стійкість персоналу [1]. Володіння державною мовою є важливим фактором формування професійної ідентичності та внутрішньої мотивації до виконання службових обов'язків. Тобто, мова виступає психологічним механізмом формування особистості, що забезпечує її адаптацію до соціального середовища та професійної діяльності.

У сучасних умовах комунікація активно використовується як інструмент інформаційного впливу, пропаганди та маніпуляції свідомістю [3]. Гібридна війна передбачає використання мовних засобів для формування певних установок, дискредитації державних інституцій та дестабілізації суспільства. Інформаційно-психологічний вплив здійснюється через медіа, соціальні мережі та інформаційні ресурси, де мовні конструкції використовуються для формування потрібних наративів.

Особливу роль у цьому процесі відіграє психологічний компонент, оскільки мова здатна впливати на емоції, переконання та поведінку людини. Формування критичного мислення, мовної культури та інформаційної грамотності є важливими чинниками протидії інформаційним загрозам. Підготовка фахівців до діяльності в екстремальних умовах повинна включати формування компетентності суспільства як складової професійної готовності [2].

Крім того, розвиток інформаційних технологій сприяє розширенню можливостей інформаційного впливу [4], що вимагає впровадження сучасних освітніх підходів до формування мовної компетентності та інформаційної культури особистості.

Національні мови є носіями культурної спадщини та духовних цінностей народу. Вони забезпечують передачу історичного досвіду, формують національну ідентичність та сприяють розвитку культурного різноманіття. Взаємодія мов і культур є важливим чинником міжкультурної комунікації, що сприяє взаєморозумінню між народами та розвитку міжнародного співробітництва.

Водночас збереження національної мови є важливою умовою забезпечення культурної незалежності держави. В умовах глобалізації виникає необхідність поєднання збереження національної мовної ідентичності з розвитком міжкультурної комунікації та інтеграції у світовий інформаційний простір.

Українська мова є важливим елементом національної безпеки та державності. Вона забезпечує функціонування державних інституцій, освіти, науки та культури. Поширення української мови у світі сприяє формуванню позитивного іміджу держави та розвитку міжнародного співробітництва.

Сучасні соціально-політичні умови сприяють підвищенню ролі української мови як символу національної єдності та опору. Використання української мови у професійній діяльності сприяє формуванню національної свідомості, професійної відповідальності та психологічної стійкості фахівців[2].

Викладання мовних дисциплін у закладах вищої освіти повинно бути спрямоване на формування не лише мовної компетентності, але й професійної, психологічної та комунікативної готовності майбутніх фахівців. Особливу увагу необхідно приділяти розвитку критичного мислення, інформаційної культури та професійного мовлення.

Сучасні освітні технології, зокрема використання інформаційно-комунікаційних засобів, сприяють підвищенню ефективності навчального процесу та розвитку мовних компетентностей студентів [4]. Важливим є також формування здатності використовувати мову як інструмент професійної діяльності, що забезпечує ефективну комунікацію та виконання службових завдань.

Професійна підготовка майбутніх фахівців повинна передбачати інтеграцію не лише психологічної та професійної підготовки, а й

мовної, що сприятиме формуванню їх готовності до діяльності в умовах інформаційних та психологічних викликів.

Таким чином, мова є важливим психологічним, соціокультурним та професійним чинником формування особистості та забезпечення національної безпеки. В умовах гібридної війни вона виступає інструментом інформаційного впливу та формування національної свідомості. Розвиток мовної компетентності є необхідною умовою професійної підготовки фахівців, формування їх психологічної стійкості та готовності до діяльності в екстремальних умовах.

Викладання мовних дисциплін у вищій школі повинно бути спрямоване на формування мовної культури, професійної компетентності та здатності протидіяти інформаційним загрозам. Це сприятиме підготовці висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно діяти в сучасних умовах та забезпечувати національну безпеку України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варій М. Й., Козяр М. М., Коваль М. С. Військова психологія і педагогіка : посібник. Львів : Сполом, 2003. 624 с.

2. Коваль І. С. Формування професійної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах : дис. … канд. пед. наук : 13.00.04. Львів, 2017. 294 с.

3. Козяр М. М., Коваль І. С. Психопедагогіка професійно-екстремальної підготовки : навчальний посібник. Львів: Вид-во ЛДУ БЖД, 2024. 504 с.

4. Lytvyn, A., Lytvyn, V., Rudenko, L. et al. Informatization of technical vocational schools: Theoretical foundations and practical approaches. Educ Inf Technol 25, 583–609 (2020). https://doi.org/10.1007/s10639-019-09966-4.

УДК: 81’27:316.347:791.43

МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ “СВОГО” Й “ЧУЖОГО” (НА МАТЕРІАЛІ КІНОМИСТЕЦТВА)»

Тетяна КОНІВІЦЬКА,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Мова є одним із визначальних чинників формування соціокультурної ідентичності та водночас потужним знаряддям символічного розмежування спільнот. У межах соціолінгвістичного та культурологічного підходів вона розглядається не лише як засіб комунікації, а як маркер належності до певної соціальної, етнічної, національної чи культурної групи. Мова є потужним фактором ідентифікації, що має як культурний, так і національний, політичний, соціальний та особистий (психологічний) виміри [1, с. 29]. Опозиція «свій/чужий» виступає універсальною моделлю структурування соціального простору, у межах якої мова набуває статусу індикатора групової солідарності або відчуження. Особливо виразно ці процеси простежуються в кіномистецтві, де мовні засоби поєднуються з візуальними та наративними елементами, формуючи багатовимірний дискурс ідентичності.

Мова в кіномистецтві виконує не лише комунікативну функцію, а й є потужним інструментом формування особистої та національної ідентичності. Через мовлення персонажів режисери передають їхню культурну належність, соціальний статус, історичну пам’ять та світоглядну позицію. Сучасне українське кіно особливо яскраво демонструє цю функцію, показуючи, що мова є не просто засобом спілкування, а справжнім маркером культурної та національної приналежності.

Особливо показовим у цьому контексті є фільм Ахтема Сеїтаблаєва «Чужа молитва». Стрічка розповідає про долю кримськотатарської дівчини Саїде Аріфової, яка під час Другої світової війни рятує єврейських дітей від переслідування нацистів. Картина відтворює багатокультурний простір Криму того часу, де перетиналися кримськотатарська, українська, німецька та єврейська культури. У цьому середовищі мова стає не лише способом

спілкування, а й важливим маркером етнічної приналежності та соціальної ідентичності.

Найбільш яскраво значення мови проявляється у сценах, де єврейських дітей навчають кримськотатарської молитви. Ця «чужа» молитва стає визначальним моментом: правильна вимова слів, інтонації та ритм молитви перетворюються на маркер приналежності до певної спільноти, а отже – на засіб виживання. Мова тут виконує подвійне значення: з одного боку, вона зовнішньо ідентифікує дітей як «своїх» для оточення, з іншого – їхня внутрішня ідентичність залишається незмінною. Режисер таким чином демонструє, що мовна ідентичність може бути засобом адаптації та виживання, але не завжди визначає глибоку сутність особи. В одному із інтерв'ю Ахтем Сеітаблаєв наголошує, що «Не важливо, якою мовою сказана молитва, яка йде до Бога за дітей. Глядач має відповісти собі на питання – чи існує чужа молитва. І якщо він зрозуміє – в цьому і буде наша перемога» [2].

Сцена молитви також показує мову як засіб солідарності між культурами. Кримськотатарська мова перетворюється на інструмент порятунку і об'єднує різні етнічні групи. Вона виступає символом людяності та культурного взаєморозуміння, демонструючи, що мовна форма може служити не лише для розмежування «свого» і «чужого», а й для створення зв'язків між людьми. У фільмі «Чужа молитва» мова стає багатовимірним маркером ідентичності: зовнішнім, що визначає соціальну приналежність, та внутрішнім, духовним, що зберігає культурне коріння і пам'ять.

Подібну функцію мова виконує й у фільмі Крістофера Нолана «Дюнкерк», хоча в іншому контексті та на іншому рівні. Мова у стрічці виконує важливу ідентифікаційну функцію, тобто допомагає визначити належність персонажів до певної національної, соціальної та військової спільноти. У стрічці мінімум діалогів, проте мова чітко маркує національну належність персонажів. Режисер свідомо зменшує вербальну комунікацію, що перетворює мову на символічний інструмент — вона не стільки розкриває характери, скільки окреслює приналежність. В одному з епізодів персонажі намагаються визначити, чи не є людина шпигуном, саме через мовлення й акцент. У військових умовах мовлення стає практичним маркером ідентифікації: правильна вимова, акцент або слова допомагають розпізнати «своїх» і відрізнити ворогів. Мова стає засобом ідентифікації та виживання.

Можна зазначити, що мова у кіномистецтві виконує функцію ідентифікації в різних історичних та культурних контекстах. У фільмі Ахтема Сеїтаблаєва «Чужа молитва» мова підкреслює етнічну приналежність, культурну пам'ять і духовну стійкість у часи війни, а також служить інструментом виживання. У «Дюнкерку» мова виступає маркером національної приналежності, практичним засобом орієнтації в екстремальних обставинах, і знову ж таки засобом ідентифікації та виживання. У обох випадках мова показує, наскільки важливим є її соціальний та культурний вимір.

Отже, мова у сучасному кіномистецтві виконує багатогранну роль: вона є маркером національної ідентичності, засобом формування культурної пам'яті, інструментом соціальної адаптації та символом солідарності між культурами. На прикладі цих фільмів можна стверджувати, що мова в кіномистецтві виконує глибоку ідентифікаційну функцію. Сцена дитячої молитви у «Чужій молитві» засвідчує, що мова здатна виступати не лише як зовнішній знак приналежності, а й як елемент духовного й морального вибору, що визначає людські цінності та ставлення до навколишнього світу. Мова у фільмах є важливим інструментом ідентифікації, здатним передавати історичну пам'ять, культурні коди та моральні принципи поколінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вербицька Лідія. Мова як фактор ідентифікації (мовна ідентичність). Трансформація ідентичності в умовах сучасного українського суспільства: матеріали І Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 10– 11 жовт. 2024 р.). Львів, 2024. С. 24-30.

2. Данилова Анна. Війна і порятунок: чи існує чужа молитва? Крим. Реалії. 18 травня 2017. URL: https://ua.krymr.com/a/28495453.html.

УДК 811.161.2’27:316.7(477)

МОВА ЯК ГЕНЕТИЧНИЙ КОД УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Андрій КИРИЧЕНКО,
доктор філософії (PhD) у галузі психології, доцент;
Сергій ІВАНЕНКО,
доктор філософії (PhD) у галузі воєнної історії
Національний університет оборони України

Мова – це не просто засіб спілкування, це дух нації, її жива душа
Василь СУХОМЛИНСЬКИЙ
Хто не любить своєї рідної мови, той не любить своєї Батьківщини
Володимир СОСЮРА
Мова – це єдиний архів нації, який неможливо спалити, доки хоча б одне серце зберігає пароль до її слів. Слова рідної мови – це не просто звуки, це “цифрові підписи” наших предків у нашій крові; забути їх – означає стерти власну історію з пам’яті всесвіту
Андрій КИРИЧЕНКО

Мова – це не просто набір звуків чи засіб передачі інформації. Це тонка, але нерозривна нитка, що прошиває пласти віків, з’єднуючи нас із пращурами. У кожному слові, у кожному м’якому звуці зашифровано наш ментальний генетичний код: наше ставлення до свободи, землі та родини. Проте для українців мова вже давно перестала бути лише лінгвістичною категорією – вона стала головним рубежем оборони.

Історична ретроспектива показує, що ворог завжди розумів силу нашого слова краще, ніж ми самі. Протягом століть російська імперія у різних її формах – від царських указів про заборону друку до радянських репресій проти “розстріляного відродження” – намагалася зламати цей код. Валуєвські циркуляри та Емські укази були не просто паперами, вони були інструментами лінгвоциду, метою якого було стерти українську ідентичність, перетворивши народ на безлику масу.

Сьогодні, в умовах рросійсько-української війни, ця боротьба досягла свого апогею. Мова знову стала “бронежилетом” для свідомості. Окупанти на захоплених територіях насамперед спалюють книжки та замінюють вивіски, адже знають: допоки звучить українське слово, територія залишається Україною. Нинішня війна – це не лише битва за території, це екзистенційна битва за право кодувати своє

майбутнє власною мовою. Відтак, плекати рідне слово сьогодні – це не просто вияв патріотизму, це акт національного виживання та найвищий прояв пошани до тих, хто століттями виборював наше право бути собою.

Генетичний код нації намагалися розщепити протягом століть. Колоніальна політика росії завжди починалася з нищення слова, адже без мови народ втрачає спільну пам'ять. Валуєвський циркуляр 1863 року, який цинічно проголошував, що "жодної окремої малоросійської мови не було, немає і бути не може", став початком відкритої війни проти нашого інтелектуального коду.

Найстрашнішим ударом стало "Розстріляне відродження" 1930-х років. Тоді нищили не просто людей – нищили творців мови: поетів, письменників, мовознавців. Сталінський режим розумів: якщо вирвати сторінки з книг, можна переписати історію всього народу. Проте код виявився міцнішим за терор. Навіть у таборах ГУЛАГу (головне управління виправно-трудових таборів, трудових поселень і місць ув'язнення), у підпіллі та в еміграції українське слово залишалося зв'язком із домом. Це доводить, що мова – це не просто звичка, це внутрішня опора, яку неможливо відібрати, доки людина свідомо тримається за своє коріння.

Сьогодні ми є свідками того, як мова остаточно трансформувалася з філологічного поняття у безпекове. Повномасштабна війна 2022 року зняла всі маски: стало очевидним, що мова – це кордон, який проходить не по землі, а крізь серця та розуми людей. Фраза "мова має значення" перестала бути гаслом і стала питанням виживання.

На фронті та в тилу українське слово працює як маркер "свій – чужий". Воно є символом нашої відмінності від агресора, нашою ментальною стіною. Коли людина свідомо обирає українську в побуті, вона фактично "пере прошиває" свій внутрішній код, очищуючи його від нашарувань імперського впливу. Мова сьогодні – це наш культурний бронежилет. Вона дає силу чинити опір, адже несе в собі сенси волі та гідності, які ворог ніколи не зможе зрозуміти чи скопіювати.

Найвищим підтвердженням того, що мова є нашим генетичним кодом, є подвиг Олександра Маційовського. У ту останню мить, коли людина залишається наодинці з вічністю, він не обрав мовчання чи благання. Він обрав два слова, які є квінтесенцією нашого буття –

“Слава Україні!”. Цей короткий вислів став сильнішим за постріли катів, бо в ньому прозвучав голос тисячолітньої нації. Це і є активація коду: коли рідна мова стає останньою зброєю, останнім щитом і символом того, що дух неможливо зламати. Маційовський довів: ворог може знищити носія мови, але не здатний знищити саму Мову, яка продовжує жити в кожному з нас як символ незламності.

Отже, рідна мова для українця – це значно більше, ніж інструмент комунікації. Це наш духовний периметр, наш культурний замок і, зрештою, той самий незламний генетичний код, який робить нас собою. Історія довела: можна заборонити друк книжок, можна кинути митців до ГУЛАГу, можна навіть розстріляти носія мови, як це зробили окупанти з героїчним Олександром Маційовським. Але неможливо вбити слова “Слава Україні!”, бо вони вже закарбовані в нашій ДНК.

Сьогодні кожен із нас є вартовим цього коду. Коли ми обираємо рідну мову вдома, на роботі чи в соцмережах, ми не просто дотримуємося правил – ми зміцнюємо національну імунітету систему. Ми доводимо, що століття лінгвоциду не досягли своєї мети.

Рідне слово – це наш найвищий скарб, який ми отримали в спадок дорогою ціною. І наш обов’язок – передати цей код наступним поколінням чистим, живим і переможним. Адже допоки живе українська мова, доти б’ється серце вільної України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбач Н. В. Мова як маркер національної ідентичності в умовах російської агресії. Українська лінгвістика. 2022. Вип. 15. С. 45–58.

2. Масенко Л. Т. Конфлікт мов в Україні та утвердження державної мови. Київ : ТОВ “Видавництво “Кліо””, 2024. 288 с.

3. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII (зі змінами та доповненнями станом на 2024 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 29.01.2025).

4. Річний звіт Уповноваженого із захисту державної мови за 2023 рік / Тарас Кремінь. Київ, 2024. URL: https://mova-ombudsman.gov.ua (дата звернення: 29.01.2025).

5. Українська мова в часи війни: збірник тез науково-практичної конференції / за заг. ред. Н. В. Смідович. Львів : Львівська політехніка, 2023. 142 с.

УДК 811.161.2'27-11-2(477):316.42(100)"20"(043.2)

РІДНА МОВА У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ: ТРИВОЖНІ РОЗМИСЛИ АНДРІЯ СОДОМОРИ

Марина КУЛЬЧИЦЬКА,
кандидат філологічних наук, доцент
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Юрій ГОРБЛЯНСЬКИЙ,
кандидат філологічних наук
Львівський національний університет імені Івана Франка

Нехай життя – момент
і зложене з моментів,
ми вічність носимо в душі…
Іван Франко. В плен-ері

Кожна особистість, кожен носій мови відповідальний за той величний дар, який вони успадкували завдяки сотням поколінь із сивої прадавнини, – рідну мову. Дбати про її живу, органічну природність, про її повноважне – гармонійне – функціонування в національному і світовому духовному просторі, про її пластичну вимовність, її невразливість від ошмаття повсякденного, легковажно занехаєного мовлення – одна з важливих місій, яку самозабутньо й невтомно здійснює видатний український перекладач сучасності, педагог, письменник і культурний діяч Андрій Содомора [докладніше див.: 5]. Його розмисли про неспростовну загроженість рідномовного простору, про наші глибинні – щиросердечні – обов'язки стосовно найдорожчого духовного спадку відлунюють численними тривожними побиваннями, засторогами й закликами до шляхетного, відповідального ставлення до рідної мови, до невтомного плекання свого саду.

Застережні виступи Андрія Содомори, звісно, не є vox clamantis in deserto (*голосом волаючого в пустелі*), бо ж ізвідусіль чуємо, а особливо у фатальні, смертоносні воєнні роки, численні виступи, у яких різні особистості недвозначно акцентують увагу на стані мовленнєвої та мисленнєвої культури в Україні. У цьому контексті, зосібна, спадають на думку найбільш резонансні книги з цієї проблематики, як-от: «Наука про рідномовні обов'язки» Івана Огієнка,

«Як ми говоримо?» Бориса Антоненка-Давидовича, «Антисуржик» львівських україністів – Олександри Сербенської, Зеновія Терлака, Марії Білоус, «Мова і нація» Василя Іванишина та Ярослава Радевича-Винницького, «Розмови про наболіле, або Якби ми вчились так, як треба…» Анатолія Погрібного, «Боліти болем слова нашого…» Роксолани Зорівчак. Серед численних розмислових книг про мовленнєву недбайливість українців стривоженою змістовністю відзначається й есеїстична брошура «Від слова до серця, від серця – до слова» А. Содомори, у якій закумульовані основні концепти-застороги щодо легковажного занедбання в більшини українців відчуття глибинного взаємозв'язку серця й мови, втрати чутливості до звуків і запахів рідного слова, його трагічного збіднення, свавільної депоетизації. Прикметно, що викладені в есеї спостереження й застороги львівський митець і педагог перманентно проартикульовує майже в кожному публічному виступі, за кожної слушної нагоди, прагнучи донести їхню непроминальну важливість для української нації [див.: 1; 2; 4; 7].

Свої міркування про загрозливий стан рідної – української – мови А. Содомора розпочинає заувагою про те, що затихає пісня на українській землі, зникає лірика з нашого життя, «ширшають обрії світові, віртуальні; зникають – досяжні для зору, ліричні», «переривається, такий інтенсивний колись, діалог людини з природою, Космосом» [6, с. 7, 8]. Тому вкрай важливо «при глобалізаційних процесах, світових "протягах", дбати про вертикаль – корінь, що глибоко тримається рідного ґрунту…» [6, с. 22]. Поскрізь і завше треба пам'ятати, як понад півстоліття тому наголошував Б. Антоненко-Давидович, що «мова – це коштовна спадщина від предків, у якій передається національна традиція, особливості сприймання довколишнього світу, характерне для народу мислення й відчуття» [3, с. 134].

«Жага видовищ», шоуманія, «потужна індустрія розваг, масова культура», які орієнтуються на «легкодоступне», «зрозуміле», «гостросюжетне», зумовили, на думку А. Содомори, те, що «слово перестає бути фактором поступу, втрачає свою основну – людинотворчу функцію» [6, с. 10–11]. Затрачається важливий відлуннєвий ефект мови – її *звуковий образ*, милозвучне мовлення («миловидність»): буває, що за українськими словами годі відчути подзвін саме української природної мови. Забуваємо, що «дзеркало

душі окремої людини, як і окремого народу, – не лише очі, а й голос» [6, с. 13]. Ідеться, передусім, про хибну, заберовану ортоепію (некоректну артикуляцію озвученого слова): **«а»** замість **«о»** (*Альона* замість *Оленки*, *Альоша* замість *Олексій; «каляска»* замість *візок*); **«и»**, яке «хилиться» до **«і»** (*мельнік, Плахтіна́* замість *Плахти́на*); **«е»** як **«є»** (*Лєся, Пєтя*); **надужиття «ґ»** в ентранжизмах (запозиках), що перемандровує зчаста й на давніші лексеми-«приймаки», а інколи й на питомо українські слова (*ґуманізм, ґоноровий, ґарно*); **чергування голосних** – «і» з «е» та «о» («осіні» замість «осені», «легіту» замість «леготу», а ще: Антіна, Федіра, Білозіра, Сімферопіля, Харківа); нищення нашого (суто українського) наспівного **подвоєння приголосних**: Анна, Ганна // Ана, Гана, «Корінна» // «Коріна», меліса / меліcса («…у тій сув'язі звуків і слів – співучість, мелодійність мови», що особливо важливо насамперед для звучання поезії, як у Т. Шевченка: «А сльоз, а крові […] розлилось / Огне**нн**е море!»). Прикрить есеїста й хаос, непрощенне свавілля в наголошуванні слів (зокрема, у словах *но́вий, оди́надцять, чоти́рнадцять* і в оштучнених прізвищевих іменниках: *Ко́зак, Ко́гут, Ба́ран, Ко́валь, Во́зняк*).

На думку А. Содомори, оте кривдне забруднення звукового образу мови стає на заваді органічної спадкоємності автентики «світла материнського слова» від покоління до покоління, воно вбиває її своєрідність (від «своє – рідне»), адже відомо: із таких «дрібниць» починаються фатальні хвороби мови, а отже й знищення духовної неповторності, матриці духу її носія – народу. Це, звісно, здебільшого є наслідком двомовности, але водночас і нерозуміння «ваги рідного слова», «мовного недбальства», що веде до тотального «суржикування» нашого узусу (щоденної мовної звички українців), до фатального збіднення «лінгвістичної палітри» усного й писаного слова.

Щонайгірша наша всеохопна біда все-таки – **байдужна недбалість у слововжитку**. Так, у дитячому світі «малюк» витіснив лексему «дитина» зі всім дивовижним світом його словотворчого потенціалу: *дитинка, дитинонька, дитя, дитяточко* тощо. Панують чомусь не «майданчик», «гойдан(л)ка», «цукерка», «ковзанка», а таки: «площадка», «качелі», «конфета», «каток»; а ще подовкруж нас – усякі «Растішки», «Антошки», «Мишутки», «Малютки» тощо. На такому фоні, зрозуміло, і відбувається фатальна депоетизація повсякденного мовлення, за якої спостерігаємо витіснення слів, що заховують у собі

«запах землі», як-от: «стадо» навзамін «череди», «гілкú» замість «гілля», «дім» замість «хата», «чашка» замість «горнятко», «характер» замість «вдача», «річка» (щось невелике, крихітне) замість «ріка», «миттєвості» замість «миті» тощо.

Болить А. Содоморі й «фактична втрата **дієслівного заклику**», причому саме заклику, а не наказу. «Латинською мовою, – підкреслює письменник і науковець, – ця дієслівна форма – hortativus, *заклик* (етимологічний зв'язок з дієсловами "підбадьорювати", "звеселяти") […]. Наказ же – це iperativus! (імперія, імператор), голос того, хто стояв осторонь, хто наказує, велить» [6, с. 31]. Справді, легко можна спостерегти, як дієслівний заклик, на превеликий жаль, затрачається в українському щоденні. Тому геть незграбно звучать для наших вух і душ численні кривоусті звороти: «Давайте ми не будемо говорити про це…» (замість: «Не говорімо про це» або «Годі про це»); «Зустрінемо Великодні свята в чистому місті!» (замість «Зустріньмо…»); «Поїхали разом!» (замість «Їдьмо!»); «…давайте кожен починати з себе» («починаймо/почнімо з себе») і т д.

Не сприймає митець як добру звичку й надужиття **складеною формою ступенів прикметників і прислівників** із допоміжними *більш/найбільш* і *менш/найменш* («…аналітичний і синтетичний способи – на рівних правах, але ті "рівні" права за постійного впливу російської (тепер уже й англійської) – геть не рівні» [6, с. 34]). Тому так дратують дивоглядні «суперлятиви» на зразок: «Найбільш розважальна з музичних і найбільш музична з розважальних програм»; «найбільш щасливі люди на планеті»; а ще зазвичай і таке: «самий новіший», «найшокуюче», «найоптимальнійший» (хоча куди вже далі, позаяк лат. *optimus* – «найкращий»).

Маємо, за слушним спостереженням А. Содомори, і «неабиякі клопоти з **активними дієприкметниками**, яким активно ж нині протистоїмо»…

Неприйнятні й **пасивні конструкції** на зразок: «Якби *мною* було виграно виборчий марафон…»; «*ним* було написано»; «комісією було встановлено»; «Затверджено (схвалено) Вченою радою...», «праці, написані вченим» та ін.

Ігноруємо – побивається есеїст – у нашому щоденному мовленні й «дивну енергетику **кличного відмінка**», від якого віє «особливо теплою аурою, що єднає суб'єкта, особу, яка звертається, з об'єктом». Саме тому так болісно вражає відсутність закличних інтонацій у

іменникових звертаннях не лише в побутовому мовленні, а й у різних контекстах і за різних нагод: «Привіт, школа!», «Дорога громада…» тощо; замість «Катрусю», «Михайлику», «Оленко», «Марічко», «Василю» (бо то, мовляв, по-сільському) – «Катя», «Міша», «Олена» (чи навіть «Лєна»), «Марія» (чи й «Маша», «Вася» (бо то, мовляв, по-міському). Властиво, із утратою автентичного мислення, оприявненого, зокрема, і через питомо українську звертальну форму іменника (імені!), заникає національний колорит фрази, – слушно висновує А. Содомора, за кожної слушної нагоди згадуючи цей болісний факт– у текстовому чи усному форматі (особливо в інтерв'ю) [див.: 1; 2; 4].

Важить для А. Содомори й дотримання милозвуччя вислову, яке полягає «не лише у легкій для вимови сув'язі слів»… «Милозвучність – це також сув'язь зорових і звукових образів, звукопис, інтонаційний рисунок фрази, її живий подих, саме слово, світ, що за словом…», тому, акцентує він, до мовлення треба прислухатися, щоби «виробляти слух до мови – *слух душі*» [6, с. 44]. Цей «слух душі» сприяє, зокрема, уникненню таких дивоглядних огріхів, як: «удача» (калька з російської) замість «вдача» (характер). Високим камертоном для духу справжнього українця перекладач уважає усну народну творчість, яка заховує в собі численні питомі таємниці української національної ментальности й мови.

Має А. Содомора і власний погляд на високий стиль української мови, зокрема у конфесійній (церковній) мові, а тому не зі всіма «реформами» в богомільному українському слові він погоджується. Заміна узвичаєних у літургії слів і зворотів сучасними, «загальнозрозумілими» не завжди, на його переконання, відповідає високій тональності моменту: не «днесь», а «сьогодні», не «вонь мім!», а «будьмо уважні!», «хліб наш щоденний» замість «…насущний», не «плоть», а «тіло» тощо. Звісно, інновації в сучасній церковній українській мові не завжди переконливі, може, й не такі досконалі, як того хотілося би, але внаслідок такої, не завжди лагідної, українізації можна, зрештою, осягнути щось важливе для поступу рідної мови й нації.

Долучивши свій голос до виступів численних українців-ерудитів XX – XXI ст. про загрозливі процеси в лінгвальному просторі України й фатальної потреби тримати рідну мову «в охайному вигляді» (Б. Антоненко-Давидович), А. Содомора, прикладом особистого чину,

шляхетно, але безкомпромісно «підказує», що для всіх нас без винятку важливо, кажучи словами Г. Кочура, «боліти болем слова нашого». «Мусимо, – висновує він, – хай як це нелегко серед стількох зваб нашого часу, робити **вибір**. Мусимо, не тікаючи кудись у ліси, гори чи пустелі (легко бути собою, коли нічого не загрожує знеособленню), мусимо – «проти рожна перти, проти хвиль плисти» (Іван Франко). Цей рух проти хвиль, до свого кореня, до себе, до рідного слова, до гармонії розуму й серця, і є *поступом*, – а не *поспіхом*, що веде в нікуди…» [6, с. 51]. Словом, переконує А. Содомора, за рідномовну стихію треба боротися, адже мова – це не лише інструмент для спілкування, а просторінь для збагачення духу, «для помноження струн душі». Місія захисту питомих ознак української мови триває.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрій Содомора: «Наша мова всихає» / Підготувала Оксана Левантович. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zbruc.eu/node/72659. 04.11.2017.

2. Андрій Содомора. Про мову і звучання Львова у латинських написах / Медіа-хаб «Твоє місто». [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=UyKTclayJG0.

3. Антоненко-Давидович Б. В літературі й коло літератури. Київ: Молодь, 1964. 240 с.

4. «В українській мові закладена повага до громади, в російській цього немає»: Андрій Содомора про вплив слова, війну і завдання для українців / Інтерв'ю Галини Терещук 13.05.2023 на «Радіо Свобода». [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.radiosvoboda.org/a/sodomora-pro-pereklad-viynu-movu-yak-zbroyu/32404570.html.

5. Голоси і відлуння античності. Donum natalicium Andreae Sodomorae: матеріали Всеукраїнської наукової конференції до 85-річчя професора Андрія Содомори (Львів, 16 грудня 2022 року). Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 376 с.

6. Содомора А. Від слова до серця, від серця – до слова. З нотаток про мову. Львів: Літопис, 2012. 52 с.

7. Содомора А. Уважним доторком до Слова // Зорівчак Р. Боліти болем слова нашого.... Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2005. С. 287–291.

УДК 811.161.2

МОВА ЯК ЧИННИК ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОТИБОРСТВА

Людмила ЛАЗОРЕНКО,
Вікторія ГРОН, кандидат історичних наук
Національний університет цивільного захисту України

У контексті гібридної війни мова перестає бути лише засобом спілкування і перетворюється на стратегічний інструмент маніпуляції, дестабілізації та контролю.

Існують різні методи використання мови як зброї. Мова використовується для створення глибоких розколів у суспільстві. Агресор часто використовує захист прав носіїв певної мови як привід для втручання або військової агресії. Створюють штучне маркування для поділу всіх на «свій» і «чужий». Це створює ілюзію «єдиного народу» або «спільного простору», що легітимізує загарбницькі дії в очах внутрішньої аудиторії.

Використання мови для розколу суспільства — це одна з найбільш ефективних технологій гібридної війни, оскільки мова є базовим елементом ідентичності. Якщо переконати людей, що їхня мова є загрозою або, навпаки, об'єктом переслідувань, суспільство втрачає єдність.

Існують певні механізми того, як це працює. Агресор або внутрішні дестабілізаційні сили штучно переводять мову з площини культури в площину безпеки та прав людини. Це створення штучного конфлікту на фоні «мовного питання».

Поширення наративів про те, що носіїв певної мови «пригнічують», забороняють їм розмовляти побутовою мовою або «насильно асимілюють». Це викликає у однієї частини населення почуття образи та страху.

Одночасно підживлюються крайні позиції. З одного боку стимулюється агресивний захист, з іншого — агресивне нав’язування, що унеможливлює конструктивний діалог.

Мова стає фільтром, через який споживається інформація. Багато людей сприймає інформацію, отриману через соціальні медіа або месенджери, на одному рівні з інформацією, отриманою з традиційних медіа, не замислюючись про відмінності в процесах

збору, перевірки та створення цієї інформації. Водночас механізми поширення інформації в соціальних і традиційних медіа дуже схожі, що збільшує цю плутанину. Виявлення інформаційної маніпуляції в медіа та в контенті соціальних мереж означає здатність розпізнавати, коли презентована інформація має ухил на користь або проти певного погляду, особи, групи або ідеї.

Поділ інформаційного простору на окремі зони впливу та споживання на основі мови контенту є мовною сегментацією медіаполя. У сучасних умовах мовна сегментація медіаполя є ключовим інструментом формування національної ідентичності, медіаграмотності та безпеки.

Мова в медіа виступає символом ідеології та культурної приналежності. Використання певної мови в цифрових ландшафтах (соцмережі, месенджери) часто є формою маніфестації ідентичності або політичного вибору. Коли значна частина населення споживає контент лише мовою агресора, вона потрапляє під вплив його ідеологічних наративів. Це створює ситуацію, де громадяни однієї країни живуть у різних інформаційних просторах і вірять у різні «факти». Люди, що перебувають у чужому мовному полі, починають сприймати власну державу як ворожу або «чужу».

Гібридна війна передбачає підміну понять для зміни сприйняття реальності. Це використання евфемізмів. Заміна слова «війна» на «спеціальна операція» або «конфлікт», щоб знизити рівень тривоги та спротиву.

Запускання в суспільство стигматизації**.** Навішування ярликів на опонентів («нацисти», «радикали», «іноагенти») для їхньої дегуманізації.

Розповсюдженим є переписування історії. Використання специфічних мовних конструктів для заперечення ідентичності цілих націй.

Мова стає маркером політичної лояльності. Певна мова оголошується «мовою ворога» або «мовою невігласів». Це змушує людей захищатися, ідентифікуючи себе не з державою, а зі своєю мовною групою.

Використання термінів як зброї. Наприклад, використання певних граматичних конструкцій (як-от вживання прийменників «на» чи «в») стає тестом на політичну приналежність («патріот» чи «зрадник»).

Агресор використовує географічне розселення мовних груп для обґрунтування сепаратизму. Просувається ідея, що державні кордони мають збігатися з мовними. Це створює підґрунтя для закликів до федералізації, автономії або від'єднання регіонів.

Використання мови як юридичного приводу для втручання (концепція, за якою держава-агресор вважає своїм обов'язком «захищати» всіх носіїв своєї мови, незалежно від їхнього громадянства).

Кінцева мета — зробити так, щоб громадяни перестали довіряти одне одному. Коли мова стає причиною побутових конфліктів (у магазинах, школах, соцмережах), рівень соціального капіталу (довіри) падає. Суспільство, розколоте за мовною ознакою, стає вразливим до зовнішніх маніпуляцій, оскільки воно не здатне виробити спільну стратегію оборони чи розвитку.

Мовна експансія та асиміляція. На окупованих територіях мова стає інструментом «м'якої сили». Це проглядається через витіснення місцевої мови з освіти та державного управління, нав'язування мовних стандартів агресора, а також зміну топонімів (перейменування міст і вулиць) для стирання історичної пам'яті.

Агресор може використовувати труднощі перекладу або специфічні мовні нюанси для викривлення заяв міжнародних лідерів, створюючи хибне враження про міжнародну підтримку або її відсутність.

Отже, ключовими методами захисту є зміцнення державного статусу національної мови, розвиток медіа грамотності та критичного мислення, а також активна присутність національного контенту в цифровому просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голіна В.В. Значення уявлень про злочинність. Криміногенні фактори та запобігання для її прогнозу у трансвоєнній Україні. *Проблеми національного законодавства*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 17 квітня 2025 року. Частина 1. Кропивницький, 2025. С. 127-129.

УДК 81’23

МОВНА ПОВЕДІНКА ЯК ПОКАЗНИК ПСИХОЛОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ НАЦІЇ

Марина МОМОТ
Національний університет цивільного захисту України

Мовна поведінка є одним із ключових чинників формування та виявлення національної психології, адже саме через мовлення відображаються ціннісні орієнтири, соціальні установки та колективні уявлення народу про світ і себе в ньому. В українському культурно-історичному контексті мовна поведінка набуває особливого значення, оскільки мова тривалий час виконувала не лише комунікативну, а й ідентифікаційну та захисну функції.

Формування мовної поведінки українців відбувалося під впливом складного історичного досвіду, пов’язаного з боротьбою за збереження національної самобутності, культурної тяглості та мовної автономії. Це зумовило розвиток таких психологічних цінностей, як волелюбність, витривалість, орієнтація на громаду, а також підвищену емоційність і ліризм, що знайшли своє відображення в мовленні. Українська мовна поведінка характеризується поєднанням м’якої ввічливості, образності та експресивності, що виявляється у виборі лексичних і синтаксичних засобів [1, 5].

Однією з характерних рис української мовної поведінки є орієнтація на неконфліктну комунікацію та гармонізацію міжособистісних стосунків. Це простежується у широкому використанні зменшено-пестливих форм (хата - хатинка, син - синочок), які виконують не лише стилістичну, а й психологічну функцію, створюючи атмосферу емоційної близькості та довіри. Подібні мовні засоби відображають цінність родинності, теплоти людських взаємин і співпереживання.

Важливим показником психологічних цінностей української нації є також фразеологічний фонд мови. Українські прислів’я та приказки репрезентують орієнтацію на працю, справедливість і моральну відповідальність (*«Без праці нема й калача», «Правда і в морі не втоне»*). Водночас у них простежується скептичне ставлення до

надмірної влади та примусу, що корелює з глибинною цінністю свободи та самостійності (*«Де сила панує, там правда мовчить»*).

Опозиція «свій - чужий» у мовній поведінці українців має яскраво виражений емоційно-оцінний характер. Лексичний вибір, звертання, інтонаційні особливості мовлення слугують маркерами приналежності до спільноти. Поняття «свій» асоціюється з довірою, взаємодопомогою та солідарністю, тоді як «чужий» часто маркується обережністю або дистанцією. Така мовна поведінка відображає психологічну потребу в захисті власного культурного простору [2, 3].

Особливе значення мовна поведінка українців набула в умовах суспільно-політичних трансформацій і кризових періодів. У ці моменти мова стала інструментом психологічної мобілізації та самоідентифікації нації. Актуалізація символічно навантажених слів і висловів (*гідність, свобода, незламність, єдність*) свідчить про посилення ролі мови як засобу консолідації суспільства та формування спільних ціннісних орієнтирів [3, 7].

Отже, мовна поведінка української нації є багатовимірним феноменом, у якому відображаються ключові психологічні цінності народу - волелюбність, емоційна відкритість, орієнтація на громаду, моральна чутливість і прагнення до справедливості. Аналіз української мовної поведінки дозволяє глибше зрозуміти особливості національної психології та роль мови у збереженні культурної ідентичності й психологічної стійкості нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данилевська О. М. *Мова в системі цінностей сучасного українського підлітка* (2022) розгляд мовної свідомості та мовної лояльності як частини ціннісної системи сучасних українців, що прямо пов’язано з мовною поведінкою. https://surl.li/lolfvc

2. Масенко Л. Т. *Мовна ситуація України з погляду соціолінгвістів* (2020) соціолінгвістичний аналіз сучасної мовної ситуації в Україні та її вплив на мовну поведінку, що є важливим для розуміння психологічних цінностей у мовленні. https://surl.lt/iekgeo

3. Цар І. М. *Мовна свідомість і мовна поведінка молоді під час російсько-української війни: параметризація і динаміка* (2023) аналіз соціально-психологічних змін мовної поведінки української молоді в умовах війни, зокрема ставлення до мов як символів національної ідентичності. https://surl.li/idotfv

УДК 811.161.2:004.738.5

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ

Оксана ПИЛИПЕЦЬ, Вікторія ЛАКІШ
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

"Нація повинна боронити свою мову більше, ніж свою територію… Втратити рідну мову і перейняти чужу — це найгірший знак підданства… Бо мова — це міцніша границя, фортеця чи річка", як цитувала Леся Українка слова ірландця Томаса Девіса [1, с.1].

Під час війни мова стає тим невидимим щитом, що єднає народ, зміцнює його дух та допомагає зберегти власну ідентичність. Вона не просто канал комунікації, а й глибокий символ приналежності до спільноти, вінець історичної пам'яті, текст, який несе у собі культурні цінності та національні напрацювання. Світогляд молодої людини, її цінності, ставлення до своєї держави та розуміння особистої ролі у її майбутньому формуються через мову. В сучасних реаліях, коли українське суспільство стоїть на порозі серйозних викликів, найбільш болючим питанням стає питання стійкості молодого покоління. І саме через історичний фактор українська мова є таким потужним психологічним ресурсом, який формує почуття єдності, національної гідності та відповідальності. Вона допомагає українській молоді не лише утримувати зв'язок зі своїм корінням, а й укріплювати громадянську позицію, оскільки вона становить майбутню інтелектуальну та професійну основу держави. Мова повинна бути жива у повсякденних розмовах і чатах, а не лише на сторінках книжок [4, с. 2].

Історичний досвід нашої країни свідчить про те, що тривалий і систематичний вплив асиміляційної політики росії, яка була спрямована на послаблення української національної ідентичності через обмеження функціонування української мови. Такі процеси відбувалися як у період самодержавства, так і за часів комуністичного режиму, коли українська мова зазнавала утисків, заборон і витіснення з різних сфер суспільного життя. Метою цієї політики було послаблення національної самобутності та поступова русифікація нашого українського населення. Хоч повністю реалізувати цей намір і ліквідувати українську націю не вдалося, наслідки цієї політики проявилися у значному поширенні російської мови серед частини

населення, що вплинуло на мовну ситуацію в країні та спричинило певні соціальні й культурні суперечності [1, с. 3].

З початку повномасштабного вторгнення інформаційний простій України зазнав значних змін, а саме у використанні української мови під час створення різноманітного контенту. Якщо раніше значна частина медіа-контенту, найбільш в соціальних мережах, різноманітних відеоплатформах та у розважальному сегменті, створювалось російською мовою, що було зумовлено історичними, культурними та конформаційними впливами, то в умовах війни відбулося різке зростання кількості українськомовного контенту та його активне поширення саме серед молоді. Війна — це основний чинник переосмислення мовної ідентичності, що сприяло свідомому переходу більшості акторів, блогерів, журналістів та лідерів думок на українську мову у своїй діяльності. Значною мірою збільшилася кількість україномовних блогерів, подкастів, освітніх відео, музичного та культурного контенту, що додатково зробило українську мову значно представленою та доступною в цифровому середовищі. За результатами дослідження медіа #ШОТАМ у 2023 році кількість україномовного контенту значно зросла, за даними, у порівнянні з періодом з 2020 року. А саме, у жовтні 2023 року в Instagram понад 90% публікацій були українською мовою. На платформах Facebook та X (Twitter) у цей самий період частка україномовного контенту становила приблизно 75–80%, тоді як у червні 2022 року вона складала лише 65–70%, а ще три роки тому цей показник був значно нижчим — на рівні 15–25%. У TikTok також зафіксовано суттєві зміни: кількість україномовного контенту збільшилася приблизно вдвічі. Подібна тенденція спостерігається і на YouTube: у період з 2020 по 2023 рік відбулося значне зростання використання української мови. Якщо до повномасштабної війни частка україномовного контенту становила близько 5%, то вже через півтора року вона досягла приблизно 45%, що свідчить про майже десятикратне зростання [5].

Таким чином, українська мова в умовах війни постає не лише інструментом комунікацій, а й ключовим культурним та соціальним ресурсом, що забезпечує внутрішню цілісність нації, сприяє формуванню стійкої національної ідентичності серед молоді. Її функція виходить далеко за межі передачі інформації, адже мова виступає засобом консолідації суспільства, механізмом збереження історичної пам’яті та важливим чинником формування світоглядних

орієнтирів особистості. Саме через мову відбувається інтеріоризація національних цінностей, норм та моделей поведінки, що визначають рівень громадянської свідомості та відповідальності.

Сьогодні українська мова стала потужним інструментом психологічної стійкості. Вона дає відчуття безпеки та внутрішньої сили, єднаючи нас із власним корінням. Це не просто слова, а фундамент нашої ідентичності, який захищає від зовнішнього тиску. Особливо критично це для молоді, адже саме мова допомагає їм сформувати чіткі життєві орієнтири та відчути себе частиною єдиного цілого. Водночас спостерігається тенденція до переосмислення мовної поведінки як свідомого вибору, що має не лише культурне, а й психологічне значення. Перехід на українську мову дедалі частіше виступає проявом особистісної позиції, внутрішньої автономії та національної самоповаги. Це свідчить про трансформацію мовної свідомості суспільства, де мова перестає бути лише звичним засобом спілкування і стає важливим символом опору, самозбереження та самовизначення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головна — ВСП «Педагогічний фаховий коледж ЛНУ імені Івана Франка». URL:https://pedcollege.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/09/POPULYARYZATSIYI-UKRAYINS-KOYI-MOVY-SERED-MOLODI-1-1-1.pdf (дата звернення: 11.02.2026).

2. Криштофор А. «Мовна (не)стійкість українців під час російсько-української війни» : Дипломна робота. Львів, 2023. 64 с.

3. Кулик В. Роль української мови в національній ідентичності громадян постраданської України. *Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. URL:https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kulyk_rol.pdf (дата звернення: 11.02.2026).

4. Росса О. Формування мовної стійкості здобувачів вищої освіти в умовах війни. Вінниця, 2023. С. 1–2. URL: https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5723/5601 (дата звернення: 11.02.2026).

5. Яворський О. В Україні значно зросла кількість україномовного контенту за 2023 рік: дослідження соціологів. *#ШОТАМ*. URL:https://shotam.info/v-ukraini-znachno-zrosla-kilkist-ukrainomovnoho-kontentu-za-2023-rik-doslidzhennia-sotsiolohiv/ (дата звернення: 11.02.2026).

УДК 811.161.2’373.21

МІКРОТОПОНІМИ ЯК МАРКЕРИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТИ

Наталія СОКІЛ-КЛЕПАР,
кандидат філологічних наук, доцент
Львівський національний університет імені Івана Франка

Мікротопоніми – назви дрібних географічних об’єктів (урочищ, сіножатей, джерел, частин населеного пункту та ін.), що побутують переважно в усному мовленні місцевих громад. На відміну від офіційної ойконімії, цей пласт лексики є доволі динамічним і водночас вразливим сегментом онімного ландшафту до фізичного зникнення об’єктів або зміни поколінь. Та попри фізичну вразливість, ментально мікротопонімікон виявляє високу стійкіість до ідеологічних нашарувань.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю деколонізації національного топонімного простору та вивченням ролі локальних географічних назв як інструментів ментального спротиву.

Об’єктом аналізу є мікротопонімікон України, що розглядається як складник національної безпеки та вмістище географічної, антропонімної, історичної, соціальної присутности етносу на певній території.

Поняття ідентичности на сьогодні є полісемантичним і багатогранним, що підтверджують праці В. Євтуха, О. Майбороди, Н. Макаренко, С. Ростецької та ін. Зокрема, С. Ростецька розглядає національну та регіональну ідентичності як складники колективного й територіального самоусвідомлення. Дослідниця наголошує на діалогічному характері конструювання тотожности, у якому почуття належности до спільноти виникає на перетині об’єктивних (місце, мова, культура) та суб’єктивних (національна свідомість) чинників [1, с. 40]. У цьому контексті мікротопонімія постає своєрідним посередником між землею та свідомістю, що унаочнює зв’язок індивіда з конкретним локальним простором.

Лінгвокультурне опанування місцевости через фіксацію питомих назв – вагомий складник національної безпеки. Мікротопоніми виступають як словесні коди, що легітимізують історичну присутність етносу на території та маркують простір як свій.

Реалізація територіальної ідентичности через мікротопонімний код здійснюється за кількома засадничими векторами:

1. Когнітивно-семантичне освоєння ландшафту. Називання перетворює звичайний фізичний простір на структурований географічний текст, наповнений локальними смислами. Наприклад, мікротопоніми за ознаками рельєфу чи флори (вершина Вершки, гора Менчів, гора Голиця, ліс Явірник) не просто описують природу, а маркують межі простору жителів певного населеного пункту, роблячи його впізнаваним та своїм.

2. Трансляція етнокультурної та історичної пам'яти. Мікротопоніми постають як колективний архів, що фіксує різні пласти життєдіяльности етносу. Скажімо, антропонімний шар – назви, похідні від імен, прізвищ чи прізвиськ (сінокіс Лисова, поле Маритіїв, гора Буняків, ліс Зинькова Соснина, сінокіс Маркове, вулиця Цапишина, частина села Лесюки, поле Парасюкове), формують персоналізований зв'язок громади з його сучасниками або предками. Виробничо-господарський шар відтворює давні промисли чи типи угідь і забезпечує відчуття тяглости поколінь, апелює до традиційного способу життя. Доведено, що мікротопоніми дозволяють детально реконструювати промислово-ремісничу історію. Завдяки назвам стає відомо, що для територій України пріоритетними були лісозаготівля та деревооброблення (ліс, частина села Тартак, частина села Пилорама, частина села Коло Фіреса, ліс Смолярня, урочище Порташ); скляне виробництво та металооброблення (сінокіс, пасовище Гута, урочище Гамарня, гора Рударня); млинарство та гуральництво (поле Млинище, частина села Винниця, поле Палинчарня, поле Ґуральня); видобуток корисних копалин і будівельних матеріалів (ліс Вапнярня, пасовище Цегольня) та ін.

3. Лінгвокультурний опір та безпековий аспект. Топонімний ландшафт часто стає ареною ідеологічного протистояння. Штучна уніфікація топонімів (зокрема в радянський період) була інструментом «символічного насильства», спрямованого на знищення локальної свідомости та нав'язування чужих ідеологем. Відомі факти перейменування об'єктів із питомими назвами на покручі (наприклад, у селі Волосянці теперішнього Стрийського району Львівської области був факт зміни назви поля Соколикове Поле на Ленінське [2, с. 143]). Також чимало одиниць на кшталт Радгоспне, На Радгоспі масово поширювалися в мікротопонімному просторі України. Та дуже

важливо, що мікротопонімікон виявляє високий ступінь резистентности. І завдяки функціонуванню в усному мовленні та діалектному середовищі автентичні назви зберігають свою життєздатність поза офіційними мапами, а іншорідні назви, які не властиві мікротопонімікону, не приживаються та довго не функціонують.

В умовах сучасної війни мікротопонімний фонд громади змінюється на специфічну автономну систему інформаційного забезпечення. Оскільки мікротонімний пласт переважно не фіксується у геоінформаційних системах чи на офіційних топографічних картах, то й виникає явище інформаційної асиметрії. Це дозволяє використовувати неофіційні назви-маркери під час взаємодії з цивільним населенням (наприклад, на картах нанесені офіційні назви вулиць, однак у комунікації частіше домінує вживання неофіційних одиниць на позначення кутків населеного пункту на кшталт Двір, Нове Село, Новий Світ, Палії, Паращакова, Поляки, Чехи і под.). Інколи внутрішнє наповнення мікротопоніма може містити приховані відомості про об'єкт, його специфіку, ґрунтові чи водні властивості: потік Гнилий, кут села Мочари, пасовище Заокопи, сінокіс Заломи, поле Каменисте, ліс Кирнички, урочище Між Потоками, берег Страшний Беріг та ін. З одного боку, локальна онімія формує надійну координаційну сітку, а з іншого – варто пам'ятати, що сьогодні назва не обов'язково відтворює реальний об'єкт.

Отож, мікротопоніми, що базуються на рельєфних чи флористичних ознаках, виконують функцію первинної ідентифікації довкілля, структурують межі життєдіяльности громади та забезпечують її територіальну впізнаваність. Також мікротопоніми мають здатність функціювати як колективний архів соціально-історичного досвіду етносу. Важливо, що мікротопонімна система виявляє високий ступінь резистентності до зовнішнього ідеологічного тиску. В умовах сучасної війни цей пласт онімії змінюється на автономну систему інформаційного забезпечення, у якій відсутність локальних маркерів у геоінформаційних системах створює координаційну сітку, доступну лише місцевій громаді. Тому мікротопонімікон постає не лише інструментом прихованої комунікації та елементом локальної безпеки, а й важливим чинником збереження ментальної цілісности простору, який залишається своїм доти, доки громада використовує автохтонні назви.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ростецька С. І. Регіональна ідентичність і національна держава: політика неприйняття та пошук компромісів у політичному просторі сучасної Європи: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 313 с.

2. Сокіл Н. Мікротопонімія Сколівщини. Львів: «Афіша», 2008. 206 с.

УДК 81'23"364"

МОВА ЯК ФАКТОР ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЗГУРТОВАНОСТІ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Валерія ТОЛКАНЕЦЬ,
Василь ВЕРБОВИЙ,
кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент
Національна академія внутрішніх справ

Мова в умовах воєнного стану трансформується з інструменту повсякденної комунікації на фундамент оборонної стратегії держави, забезпечуючи внутрішню стійкість соціуму. Вона виступає маркером приналежності до єдиного безпекового простору, дозволяючи індивіду ідентифікувати «свого» на рівні підсвідомих реакцій. Використання єдиного лінгвістичного коду в екстремальних ситуаціях мінімізує ризики непорозумінь, що критично впливає на координацію цивільного населення та військових структур. Процес вербалізації спільних цінностей через державну мову створює емоційний щит, який нівелює спроби ворожого впливу на психіку громадян [3, с. 51].

Психологічна консолідація через мовний чинник реалізується через розмежування власного та чужого смислових полів. Російська агресія спричинила масову відмову від мови окупанта, що є формою інтелектуального та психологічного спротиву. Перехід на українську мову в побуті стає актом свідомого самоствердження, який підсилює відчуття суб’єктності кожної особистості. Вказане колективне рішення формує спільний наратив опору, де кожне слово стає елементом ментальної фортифікації, перешкоджаючи проникненню деструктивних ідеологем у суспільну свідомість.

Спільна мова функціонує як механізм подолання посттравматичних станів, оскільки дозволяє артикулювати колективний досвід болю та боротьби. Створення специфічного воєнного лексикону, неологізмів та переосмислення старих термінів допомагає суспільству адаптуватися до нової жорстокої реальності. Коли громадяни використовують ідентичні мовні конструкції для опису трагедій чи перемог, виникає ефект «резонансної солідарності», що зменшує відчуття ізольованості окремої людини. Вербальна єдність забезпечує тяглість історичної пам'яті, пов'язуючи сучасну боротьбу з досвідом попередніх поколінь, що зміцнює віру в життєздатність нації [6, с. 4].

У контексті інформаційно-психологічних операцій противника державна мова виконує функцію імунного бар'єру. Ворог часто використовує мовну подібність для поширення паніки, дезінформації та маніпуляцій, намагаючись розмити межі ідентичності. Чітке мовне розмежування дозволяє миттєво розпізнавати ворожі вкиди, орієнтуючись на специфічні фонетичні, лексичні та акцентологічні особливості.

Мовна єдність безпосередньо впливає на рівень довіри всередині соціальних груп, від волонтерських організацій до бойових підрозділів. Відсутність мовних бар'єрів прискорює обмін критичною інформацією та прийняття оперативних рішень у кризових ситуаціях. Спільний лінгвістичний простір стирає регіональні відмінності, об'єднуючи мешканців різних областей навколо єдиного цивілізаційного вибору. Високий рівень взаєморозуміння, зумовлений мовною гомогенністю, знижує внутрішню напруженість та запобігає виникненню штучних конфліктів усередині країни [4, с. 91-92].

Функції мови як чинника соціально-психологічної інтеграції в період збройного конфлікту реалізуються через наступні аспекти:

1) маркування територіальної та ментальної приналежності до суверенної держави;

2) створення герметичного комунікаційного середовища для захисту конфіденційних даних;

3) формування емоційного зв'язку між фронтом і тилом через спільні культурні коди;

4) нейтралізація когнітивного дисонансу шляхом чіткого визначення національних інтересів;

5) забезпечення психологічного комфорту у процесі соціалізації внутрішньо переміщених осіб [4, с. 95].

Феномен «лагідної українізації» під час війни демонструє добровільне прагнення громадян до зміцнення національної цілісності. Цей процес не є примусовим, а виступає внутрішньою потребою в безпеці та визначеності, де мова стає символом захищеності. Психологічний перехід на державну мову асоціюється з відмовою від колоніального минулого та вибором свободи як базової цінності. Зазначена трансформація свідомості сприяє виникненню нової якості суспільного договору, заснованого на взаємоповазі та спільному баченні майбутнього.

Державна мова виступає інструментом легітимізації державних інститутів у свідомості громадян під час війни. Офіційна комунікація, що здійснюється виключно українською, транслює стабільність, наступність та незламність державного апарату. Громадяни сприймають мову влади як ознаку контролю над ситуацією, що мінімізує почуття хаосу та незахищеності. Психологічна згуртованість посилюється, коли мова стає універсальним засобом взаємодії між суб'єктами оборони, волонтерами та постраждалими від бойових дій [1, с. 274].

Культурний контент, створюваний державною мовою в умовах війни, виконує терапевтичну функцію, зцілюючи суспільні рани. Пісні, поезія, меми та публіцистика формують сучасний міф про незламність, який підтримує високий бойовий дух та волю до спротиву. Мова стає носієм символічного капіталу нації, дозволяючи конвертувати індивідуальні страхи у колективну силу. Естетизація боротьби через рідне слово створює позитивні психологічні установки, необхідні для тривалого протистояння переважаючому агресору.

Міжнародний аспект мовної ідентичності під час війни полягає у чіткій маніфестації України як суб'єкта світової історії. Використання української мови на міжнародній арені та в медійному просторі підкреслює самобутність народу та безпідставність імперських претензій окупанта. Це зміцнює внутрішню гордість громадян, оскільки мова стає брендом, що асоціюється з мужністю та професіоналізмом. Усвідомлення власної унікальності через мову дає суспільству необхідний психологічний ресурс для виходу з-під культурного домінування агресора [5, с. 106].

Освітні та просвітницькі ініціативи, спрямовані на поглиблення знань про мову під час воєнних дій, стимулюють когнітивний розвиток нації. Вивчення історії мови та її боротьби за виживання проводиться паралельно з сучасними подіями, проводячи чіткі історичні паралелі. Розуміння мови як стратегічного ресурсу перетворює її засвоєння на форму громадянського служіння, що максимально згуртовує представників різних соціальних верств. Інтелектуальне осмислення лінгвістичної спадщини стає основою для формування стійкої національної ідентичності, здатної витримати будь-які зовнішні виклики [2, с. 29].

Отже, мова в умовах війни постає стратегічним інструментом консолідації, що забезпечує психологічну стійкість та ідентифікаційну єдність українського суспільства. Вона функціонує як засіб ментального самозахисту, блокуючи ворожі впливи та формуючи спільне поле ціннісних орієнтирів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ажнюк Б. М. Мовна політика і мовне планування : *енциклопедичний словник*. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. Київ : Академперіодика, 2024. 464 с.

2. Гезун В. В. Психологічне благополуччя особистості в умовах воєнного стану : *кваліфікаційна робота*. Кривий Ріг : КДПУ, 2022. 83 с.

3. Каргіна Н. В. Основні підходи до вивчення психологічного благополуччя особистості: теоретичний аспект. *Наука і освіта: наук.-практ. журнал.* 2015. № 3. С. 48-55.

4. Кузікова С., Зливков В., Лукомська С., Щербак Т., Котух О. Психологічний супровід особистості в умовах війни: *навч. посіб*. Київ.-Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2024. 260 с.

5. Огарєнко Т. Вплив мови на формування національної ідентичності та психологічних характеристик народу. *Мова – кордон національної безпеки*. 2025. С. 105–108.

6. Панок В. Г. Психологічні дослідження в умовах війни: проблеми і завдання. *Вісник НАПН України.* 2023. Т. 5, Вип. 1. С. 1–12.

УДК 323.269

МОВА ЯК ОДНА ІЗ ПОТУЖНИХ СТОРІН НАЦІОНАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Оксана ТРУСЕВИЧ,
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Російсько-українська війна триває чотири роки в її повномаштабній версії та дванадцять років, як було окуповано український Крим та частину материкової України. Однією із цілей цієї війни, за словами президента Росії, – це денацифікація української нації, тобто деукраїнізація або ще іншими словами - геноцид, винищення українського народу. Чому роками нам, українцям, «насаджують» російську мову, чому хочуть стерти нашу національну пам'ять та, загалом, знищити українську націю, що відрізняється від російського народу своїм українським, неповторним менталітетом, колоритом, своєю національною психологією тощо? Які чинники відрізняють одну націю від іншої?

В [11] було доведено, «що мова – це є стрижневий елемент на кожному з етапів виникнення та розвитку держави, «зброя» у гібридній війні, що розв'язала Росія, символ нашої незламності та незалежності». Влучно сказано [11] «не маючи своєї мови, своєї історії, українці перестануть бути українцями. «Коли зникає народна мова – народу більше нема». Поки жива мова народна в устах народу, до того часу живий і народ. Неперервна мовна освіта має забезпечувати такий рівень оволодіння державною мовою, який сприятиме використанню нею всіх суспільних функцій, а також функцій мовного розвитку особистості». Гібридна війна [4]-[7], [11], [15], [16] – це одна із сторін війни Росії проти України, спрямована на знищення української нації, її мови, історії.

Отож, який зв'язок між мовою та національною психологією, чи існує він взагалі, чи є він важливим у даний час? Розглянемо поняття «нація», «національна психологія», «мова» та проведемо аналіз зв'язку між тими поняттями. Відомо [8], [12], що «…нація (від лат. *natio* — плем'я, народ) — це велика етносоціальна спільнота, об'єднана спільною мовою, культурою, історичною пам'яттю, територією, економічними зв'язками та самосвідомістю

(ідентичністю). Вона є модерним утворенням, що часто прагне до власної державності (нація-держава)». Як було зазначено [8], [12], що основними характеристиками нації:

- Самосвідомість, тобто усвідомлення своєї ідентичності та спільності, почуття солідарності.
- Культурні зв'язки, тобто спільна мова, традиції, історія, символи та менталітет.
- Територія, тобто проживання на певній, історично сформованій території.
- Політичний аспект, тобто організація у формі держави (політична нація) або прагнення до неї.
- Економічні зв'язки, тобто глибокі внутрішні господарські відносини.

Як зазначено [1]-[4] серед основних характеристик нації, потужно виступає «мова», як «ідентифікатор» нації, бо згідно [13] «ідентифікатор - це ознака, що визначає сутність об'єкта, … забезпечує тотожність об'єкта, дозволяючи відрізнити його від інших» тощо.

Українське суспільство пройшло довгий етап становлення з етнічної нації, що об'єднує народ на основі спільного етнічного походження, мови та культури до політичної нації, що є об'єднанням громадян однієї держави, незалежно від їхнього етнічного походження, на основі спільних політичних інтересів, прав та обов'язків. Це, власне, показала війна, що українська нація хоче залишатися українською із своєю неповторністю.

У [14] показано, що на національну психологію, яка вивчає психічний склад, менталітет, національний характер та особливості поведінки певної етнонаціональної спільності, потужно впливають такі джерела становлення нації, як мова, релігія, історичні події та культурні традиції, географічне середовище.

Національна психологія охоплює спільні психологічні риси, сформовані історією та культурою, а також національну самосвідомість, що відображає унікальний дух народу. Національна самосвідомість українців базується на спільній культурі та історичній пам'яті, а український менталітет являє собою сукупність глибинних уявлень, що визначають світосприйняття нації, як волелюбної нації із своїм національним характером.

Українська національна психологія характеризується вираженою волелюбністю, прагненням до самовизначення, високим інтелектуальним потенціалом, альтруїзмом та гуманізмом. Так як національна психологія допомагає зрозуміти, чому різні народи діють по-різному в схожих ситуаціях, базуючись на глибоких соціально-психологічних детермінантах.

Мова, у контексті національної психології, виступає, як потужний та могутній індикатор української нації, що глибинно відрізняє нас від інших народів та націй. Українська мова є фундаментальним чинником формування менталітету, самосвідомості та світогляду народу. Вона є не лише засобом комунікації, а й кодом нації, що відображає цінності, історичну пам'ять, інструмент формування менталітету.

Мова відображає історичний спадок та етнокультурні переживання народу, структурує психічну діяльність. Мова є основою національної самоідентифікації народу. Мова є індикатором етнічної належності, її збереження – надважливий чинник національної безпеки та цілісності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азарова Л. Є. Мова, як генетичний код нації. / Л. Є. Азарова // Записки з українського мовознавства. Українська ментальність. Діалог світил. – Одеса: Астропринт, 2003. – Вип. 12. – С. 154 – 161.

2. Азарова Л. Є. Мова як феномен нації / Л. Є. Азарова // Лінгвістичні дослідження. Зб. наук. праць. Вип. 24. – Харків, 2008. С. 43 – 49.

3. Азарова Л. Є. Мова як визначальний чинник ідентичності української нації / Л. Є. Азарова // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки. – 2018. – Вип. 292. – С. 24 – 32.

4. Азарова Л. Є. Двомовність: причини й наслідки / Л. Є. Азарова // Рідний край: Альманах полтавського педагогічного університету. – Полтава. – 2015. –№ 2 (33). – С. 71 – 74

5. Головченко В., Дорошко М. Гібридна війна Росії проти України. Історико-політичне дослідження. Київ : Ніка-Центр, 2016. 184 с.

6. Горбулін В. Світова гібридна війна: український фронт / За заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2017. 496 с.

7. Горбулін В. Як перемогти Росію у війні майбутнього. Київ : Брайт Букс, 2021. 248 с.

8. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX—XX століття. — [3-тє вид.]. — Київ: Yakaboo Publishing, 2019. — 656 с. ил. — ISBN 978-617-7544-12-7.

9. Ладоня І. О. Українська мова. – Київ: Вища школа. – 2001. – с. 158.

10. Почепцов Г. Г. Сучасні інформаційні війни. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2015. 498 с.

11. Трусевич О.М. Мова та гібридна війна: виклики, основні тези. Збірник тез доповідей ІІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Мова – кордон національної безпеки». Л. 2025. - С.140-145.

12. Шпоть О. С. Про витоки української нації. — Львів-Київ.: Благодійний фонд «Україна-Русь»; ПП «Коронатор», 2012. — 170 с.

13.https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80.

14. https://buklib.net/books/30636.

15.https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D0%B2%D0%B0.

16.https://vue.gov.ua/%D0%93%D1%96%D0%B1%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%BD%D0%B0_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0.

УДК 372.8+161.2+378.147

МОВА – КОШТОВНИЙ ВІНЕЦЬ НАРОДУ

Олег ХМІЛЯР,
доктор психологічних наук, професор,
Ольга КРАСНИЦЬКА,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Дар'я ГЕРУК
Національний університет оборони України

Мова народу – це його дух!
Дух народу – це його мова!
Вільгельм фон Гумбольдт

Жодна нація, як і будь-яка інша спільнота людей, не може ні сформуватися, ні існувати без спілкування її членів, без збереження ними історичної пам'яті, надбань духовності, самоусвідомленості, без ідентифікації – відчуття приналежності до цієї спільноти. Універсальним засобом здійснення цього, як наголошують Василь Іванишин та Ярослав Радевич-Вінницький, є мова. Саме вона забезпечує єдність, функціонування і розвиток національного організму в просторовому та часовому вимірах [1]. Мова – фундаментальний код національної ідентичності, що формує менталітет, зберігає історичну пам'ять і забезпечує зв'язок поколінь [3]. Як основний маркер самобутності, вона є основою державності, культури та безпеки. У наш час мова – духовний цемент особистості, який об'єднує народ у нескорений єдиний цілісний організм.

Згідно з Уріелем Вайнрайхом мова займає одне з найвищих місць на шкалі національних вартостей. Мова – дієвий чинник самоорганізації суспільства й невід'ємна ознака нації. Вона дає змогу відрізнити «свого» серед чужих, є невидимим, але досить міцним зв'язком між громадянами. Як носій культурного коду, мова зберігає унікальний світогляд, традиції та ментальність народу, передаючи їх через слова й вирази [3]. У ній акумулюється духовна енергія народу. У суспільстві мова, як зазначає Ірина Фаріон, – пружина вивільненої енергії розвитку [4, с. 6]. Вона – головна ознака нації, її символ.

Засобами мови людина пізнає навколишній світ. Наївно вважати, як слушно зауважує Василь Іванишин, що кожен із нас сприймає світ

безпосередньо «таким, як він є». Насправді наше сприймання світу відбувається крізь призму нашої мови [1, с. 16]. Підкреслимо, що в кожного народу «мовна картина світу» – своя, неповторна. Особистість весь світ «розчленовує», «сортує» так, як це змушує робити структура мови, у якій зафіксовано досвід усіх попередніх поколінь різних епох. Звідси слідує – зникнення будь-якої мови є незамінною втратою, що збіднює людство загалом. Водночас мова, згідно з Іриною Фаріон, не просто фенікс, що самовідроджується з попелу, вона ще й запалює до відбудови всі інші форми культурно-суспільного буття. Вона – динамомашина ланцюгової реакції воскресіння [4, с. 5].

Мова – засіб самопізнання народу, форма існування надбудови в усіх її виявах; це код, що містить пам'ять про минуле та історичні витоки народу. Мова – джерело й найважливіший засіб спілкування людей, це ключовий засіб вираження та передавання думок, почуттів і волевиявлень. У цій ролі людська мова має універсальний характер: нею просто передавати все те, що виражається мімікою, жестами, морським зводом чи дорожніми знаками, тоді як жоден із цих засобів спілкування не може конкурувати у вираженні з мовою [1, с. 16]. У цьому контексті мова є засобом формування, оформлення й вираження думки: без називання немає думання, осмислення реальності.

В умовах російсько-української війни мова стала фортецею та інструментом захисту від асиміляції, кров'ю, що оббігає тіло нації. Сьогодні говорити українською – означає зберігати власну унікальність і самобутність. Говорити українською – означає жити й перемагати [2]. Завдячуючи мові людина соціалізується, тобто перетворюється з біологічної істоти в соціальну, гармонійну особистість. Мова – найдієвіше знаряддя творіння людини.

Мова – генетичний код нації, який поєднує минуле із сучасним, програмує майбутнє й забезпечує буття нації у вічності [1, с. 20]. Мова –унікальна система знаків, матеріальних за своєю природою та соціальних за змістом і функціями. Василь Іванишин та Ярослав Радевич-Винницький зауважують, що кожен елемент мови має свою значущість лише в єдності та взаємозв'язку з іншими елементами [1, с. 17]. Саме тому будь-яке насильство над окремим елементом негативно позначається на мові загалом.

Мова – суспільне явище. Вона виникає, розвивається, живе й функціонує в суспільстві. Між мовою і суспільством існує досить

тісний взаємозв'язок: не лише загибель суспільства призводить до загибелі мови, а й загибель мови веде до зникнення суспільства, що не вберегло свою мову. Вона – не лише витвір історії суспільства, а й активний чинник цієї історії, не лише об'єкт, а й суб'єкт. Перестаючи бути засобом спілкування, мова стає мертвою.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що кожна людина має свій мовний «портрет», мовний «паспорт», у якому відображено всі параметри нашого «Я» – національно-етнічні, соціальні, культурні, духовні, професійні, вікові. Цієї важливої функції мови не слід ігнорувати задля того, щоб не втратити можливості бути своїм для своїх.

Мова – дієвий засіб пізнання світу. Досвід суспільства закодовано в мові. Пізнаючи мову, людина пізнає світ, і то світ у баченні саме цієї мовної спільноти, а межі мови завжди означатимуть межі світу людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванишин Василь, Радевич-Винницький Ярослав. Мова і нація. *Тези про місце і роль мови в національному відродженні України*. Дрогобич : *вид-во «Відродження»*, 1991. 85 с.

2. Красницька О. В. Педагогічна майстерність викладача вищої військової школи : підручник. Київ : *Кондор,* 2020. 528 с.

3. Хміляр О. Ф. Психологія символічної регуляції дій і вчинків особистості : монографія. Київ : *Т ОВ «Контекст Україна»,* 2016. 380 с.

4. Фаріон Ірина. Мова – це сила (або суспільно-креативна роль української мови в XI – середині XIX ст.). *Ілюстрації*. 2009. № 3. С. 4–13. URL: https://www.libr.dp.ua/text/mandr2009_4_farion.pdf.

УДК 159.923.2

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МОВНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ТА МЕТАКОГНІТИВНИХ СТРАТЕГІЙ У СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Тетяна ХРАБАН,
кандидат філологічних наук, доцент
Державний університет «Київський авіаційний інститут»
Кароліна КОРОНА КОЗІМАНО
коледж КІРР, Техас 78754, Сполучені Штати Америки

Сучасні трансформаційні процеси в українському суспільстві, зумовлені як глобальними змінами, так і внутрішніми кризовими викликами, зокрема повномасштабною війною, актуалізують необхідність переосмислення психологічних механізмів навчальної діяльності студентської молоді. У цьому контексті особливого значення набувають феномени мовної самосвідомості та метакогнітивних стратегій, які виступають важливими чинниками усвідомленого навчання, саморегуляції та психологічної стійкості здобувачів вищої освіти. Аналіз їхнього взаємозв'язку потребує врахування ширшого національно-психологічного контексту, в якому освітній процес функціонує не лише як інституційна система, а й як простір формування особистісної та колективної ідентичності. Сучасні дослідження засвідчують, що метакогнітивний підхід у навчанні розглядається як стратегічно важливий ресурс гуманітарної модернізації освіти, оскільки він сприяє розвитку рефлексії, автономії та здатності до навчання впродовж життя [2]. У свою чергу, мовна самосвідомість постає як інтегративний психологічний феномен, що відображає усвідомлення індивідом власної мовної діяльності, її ролі в пізнавальних процесах і соціальній взаємодії. Саме в площині взаємодії цих двох явищ формується потенціал студентів до усвідомленого навчання в умовах соціальної нестабільності.

Метакогнітивні стратегії у сучасній науковій парадигмі розглядаються як усвідомлені способи організації пізнавальної діяльності, що охоплюють планування, моніторинг і оцінювання власних дій. У системі неперервної освіти вони забезпечують розвиток саморегульованого навчання, яке передбачає здатність студента самостійно визначати цілі, контролювати процес навчання та

коригувати результати відповідно до змінних умов освітнього середовища [4]. У наукових працях підкреслюється, що метакогнітивні знання, досвід і стратегії утворюють взаємопов'язану систему, яка визначає якість навчальної діяльності загалом, а не лише окремі її компоненти [2]. Саме завдяки метакогнітивним стратегіям студенти переходять від репродуктивного засвоєння інформації до конструктивного опрацювання знань, що супроводжується рефлексією, критичним аналізом і інтеграцією нового досвіду у власну когнітивну систему. Важливим аспектом сучасних підходів є розуміння метакогніції не лише як когнітивного, а й як психологічного ресурсу. Дослідження засвідчують, що в умовах криз і невизначеності метакогнітивні стратегії сприяють збереженню мотивації, розвитку стійкості та психологічної саморегуляції студентів [5]. Таким чином, метакогнітивний розвиток набуває міждисциплінарного характеру, поєднуючи когнітивну психологію, педагогіку та соціально-психологічний аналіз.

Мовна самосвідомість у студентів розглядається як усвідомлення власної мовної діяльності, її пізнавальних і соціальних функцій, а також здатність рефлексувати щодо ефективності мовленнєвих дій. Вона формується в процесі активної мовної практики та тісно пов'язана з рівнем метакогнітивної усвідомленості, оскільки передбачає здатність аналізувати власні мовні стратегії, виявляти труднощі та свідомо обирати способи їх подолання [4]. Дослідники наголошують, що мовна діяльність є складною формою соціальної взаємодії, яка вимагає залучення як когнітивних, так і метакогнітивних механізмів. У цьому сенсі мовна самосвідомість не обмежується технічними аспектами володіння мовою, а охоплює рефлексію щодо змісту, структури та соціальної доцільності мовлення. Студенти з розвиненою мовною самосвідомістю демонструють вищу здатність до самооцінювання, контролю та корекції власних дій, що безпосередньо пов'язано з використанням метакогнітивних стратегій [4]. Взаємозв'язок мовної самосвідомості та метакогнітивних стратегій має взаємопосилювальний характер. З одного боку, метакогнітивні стратегії забезпечують структурованість мовної діяльності через планування, моніторинг і оцінювання, з іншого – мовна самосвідомість поглиблює рефлексію та підвищує ефективність використання цих стратегій. Дослідження показують, що студенти, які володіють розвиненою метакогнітивною усвідомленістю, краще контролюють

процеси сприйняття й продукування тексту та більш адекватно оцінюють власні досягнення [2]. Особливо показовим є той факт, що метакогнітивні стратегії виступають прогностичним чинником успішності мовної діяльності в різних її формах, оскільки вони дозволяють інтегрувати когнітивні та емоційні компоненти навчання [3]. Водночас дослідження фіксують нерівномірність використання різних типів стратегій: зазвичай домінують стратегії планування та розв'язання проблем, тоді як афективні стратегії застосовуються меншою мірою, що має значення для психологічного благополуччя студентів [4].

Формування мовної самосвідомості студентів в Україні відбувається в умовах глибоких національно-психологічних трансформацій, спричинених війною та тривалим станом соціальної нестабільності. Освітній процес функціонує в ситуації підвищеного психологічного навантаження, яке зумовлене вимушеним переміщенням, порушенням освітньої інфраструктури, нестабільністю комунікацій і накопиченням психоемоційної втоми [1]. У цьому контексті освіта розглядається як ресурс життєстійкості та національної консолідації, а мовна діяльність – як важливий чинник збереження навчальної ідентичності студентів. Метакогнітивні стратегії в таких умовах виконують адаптаційну функцію, допомагаючи студентам зберігати відчуття контролю над навчальною діяльністю та підтримувати мотивацію навіть у кризових ситуаціях [5]. Мовна самосвідомість у національно-психологічному вимірі постає як інтегративне утворення, що поєднує індивідуальний досвід навчання з колективним переживанням соціальної кризи. Вона сприяє усвідомленню значущості мовної діяльності не лише як навчального інструмента, а як психологічного ресурсу саморегуляції та адаптації.

Таким чином, взаємозв'язок мовної самосвідомості та метакогнітивних стратегій у студентів є складним і багатовимірним феноменом, що формується під впливом як індивідуальних когнітивних механізмів, так і ширшого національно-психологічного контексту. Метакогнітивні стратегії забезпечують усвідомлене керування навчальною діяльністю, тоді як мовна самосвідомість поглиблює рефлексію та сприяє інтеграції навчального досвіду в особистісну структуру студента. В умовах сучасних викликів українського суспільства метакогнітивний розвиток і формування мовної самосвідомості набувають значення не лише освітніх, а й

психологічних ресурсів, що сприяють адаптації, збереженню мотивації та формуванню стійкої навчальної ідентичності. Це визначає доцільність подальших наукових досліджень, спрямованих на поглиблене вивчення цих феноменів у контексті національної психології та трансформацій сучасної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Храбан Т. Є. Актуальні питання психологічного благополуччя молоді під час навчання за військовим профілем: приклад України. *Освітня аналітика України*. 2023. № 1. Вип. 22. С. 51–66. DOI: https://doi.org/10.32987/2617-8532-2023-1-51-66.

2. Храбан Т. Є. Розвиток метакогнітивних стратегій у системі неперервного навчання студентів англійської мови: досвід і перспективи . НЕПЕРЕРВНА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА. 2025. № 4. Вип. 85. С. 82–94. https://doi.org/10.28925/2412-0774.2025.4.6.

3. Huang G. & Rawian R. Metacognitive Factors Affecting English as a Foreign Language (EFL) Student-writers' Academic Writing Performance. *World Journal of English Language*. 2025. № 15. Article 90. DOI: 10.5430/wjel.v15n5p90.

4. Teng M. F., Wang C., & Wu J. G. Metacognitive Strategies, Language Learning Motivation, Self-Efficacy Belief, and English Achievement During Remote Learning: A Structural Equation Modelling Approach. *RELC Journal*. 2021. № 54. Iss. 3. P. 648–666. DOI: https://doi.org/10.1177/00336882211040268.

5. Wang K., Zhang L.J. & Cooper M. Metacognitive Instruction for Improving the Effectiveness of Collaborative Writing for EFL Learners' Writing Development. *Asia-Pacific Education Researcher*. 2025. № 34. P. 661–673. DOI: https://doi.org/10.1007/s40299-024-00886-7.

УДК 81:159.9

LANGUAGE AND NATIONAL PSYCHOLOGY

Olena CHYSTIAKOVA,
Iryna CHERNELIA
National University of Life and Enviromental Siences of Ukraine

The problem of the relationship between language and national psychology belongs to the circle of fundamental humanitarian issues that unite linguistics, philosophy, social psychology and cultural studies. The growing attention to this problem is conditioned by the modern anthropocentric paradigm of science, within which a human being – with his or her consciousness, experience, emotions and worldview – becomes the center of research. Language is no longer interpreted only as a formal system of signs. It is understood as a living medium through which a nation perceives, conceptualizes and evaluates reality. In this sense, language appears not merely as a tool of communication, but as a means of reflecting and transmitting national psychology.

National psychology can be defined as a historically formed way of perceiving and interpreting the world that is characteristic of a particular ethnic or social community. It includes stable cognitive stereotypes, emotional attitudes, value orientations, behavioral norms and collective representations that determine how members of a nation think, feel and act. National psychology exists simultaneously at the individual and collective levels. On the one hand, it manifests itself in the personality of a concrete individual – in his or her character, temperament, system of values and communicative behavior. On the other hand, it represents a collective mental space that unites people into a socio cultural whole. Language plays a decisive role in shaping and maintaining this unity [4, c.742].

The interrelation between language and national psychology has deep historical roots. Thinkers of the past emphasized that language expresses the «spirit» of a people and embodies its specific worldview. In modern research, this idea receives new interpretation. National psychology is regarded as a system of cognitive and emotional stereotypes that are reflected, fixed and transmitted by language. Language does not mechanically determine thinking, yet it serves as a form in which thinking is expressed and socially entrenched. Through words, grammatical

structures, metaphors and stylistic patterns, a nation records its historical experience and transforms it into a shared mental heritage.

The formation of national psychology is influenced by a complex of factors. Geographical conditions shape the mode of life of a community and gradually influence its mentality. Historical events – wars, migrations, political transformations – leave traces in collective memory and emotional attitudes. Social structures, economic organization and cultural traditions also contribute to the development of specific mental traits. However, these factors become truly effective only when they are symbolically fixed in language. Language accumulates and preserves the results of historical experience, transforming them into stable meanings and evaluative patterns.

The interaction between language and national psychology is dialectical and cyclical. At the early stages of socialization, an individual acquires language together with ready made models of perception and evaluation. Through family communication, education and everyday discourse, a child internalizes not only lexical units and grammatical rules, but also cultural norms and oppositions such as «we – they», «ours – not ours», «self – community». In this way, language becomes the primary channel of social transmission of national psychology. Later, when a person becomes an active participant of social life, his or her mental attitudes influence language use, contributing to semantic shifts, stylistic preferences and even lexical innovations. Thus, language shapes national psychology, and national psychology, in turn, influences language development [1, c.10].

One of the central spheres where national psychology is manifested is vocabulary. Lexical units together with their semantic connections form a system that reflects the priorities, values and symbolic dominants of a culture. Words are not neutral labels. They carry connotations, emotional nuances and cultural associations that reveal how a community interprets reality. The study of semantic relations – synonymy, antonymy, polysemy, metaphorical transfer – allows researchers to uncover hidden layers of collective consciousness. The internal semantic structure of a word often contains traces of historical experience and evaluative attitudes characteristic of a given ethnos [2, c.30].

Particularly significant are those lexical units that possess symbolic or archetypal meaning. Myths, legends, ritual formulas, proverbs and phraseological units accumulate condensed cultural experience. They function as «mental genes» that are transmitted from generation to generation. In them, national psychology is expressed in a figurative and

emotionally saturated form. Proverbs and sayings, for example, often reflect dominant moral values, attitudes toward work, family, authority or nature. Phraseological units and metaphors reveal typical ways of conceptualizing abstract notions through concrete images rooted in everyday life.

Concepts occupy a special place in the system of linguistic reflection of national psychology. A concept can be understood as a culturally significant mental formation that unites image, notion and symbol. It represents a «clot of culture» in human consciousness and serves as a cell of collective experience. Concepts such as freedom, home, honor, fate or community may exist in many cultures, yet their semantic filling, emotional coloring and associative networks differ from one nation to another. Not only vocabulary, but also stylistic and pragmatic aspects of language reveal mental characteristics of a people. The choice of communicative strategies, forms of politeness, degree of directness or indirectness in speech, preferred rhetorical devices – all these elements reflect socially accepted models of behavior. Language etiquette embodies norms of respect, hierarchy and solidarity. Even phonetic and intonational features may carry emotional and evaluative meanings that correspond to culturally specific patterns of interaction. Therefore, national psychology is reflected at different levels of language – from phonetics to discourse.

The sphere of human activity constitutes another important dimension of interaction between language and national psychology. Speech acts are not isolated linguistic events – they are embedded in social situations regulated by cultural norms. National psychology determines what is considered appropriate, polite, aggressive, sincere or ironic in communication. It influences the range of communicative possibilities available to a speaker. In this sense, one can speak about «language mentality» – a historically formed way of representing the world through speech actions. Language mentality combines individual spirituality and the collective spirit of a nation, expressing both personal experience and social tradition.

An essential function of language in relation to national psychology is social transmission. Once mental traits are formed, they are reproduced through discourse, educational practices, literature and media. Stable linguistic patterns help maintain continuity of cultural values. At the same time, language serves as a mechanism of adaptation [3, c.72].

Texts represent a particularly rich source for studying the reflection of national psychology. Literary works, journalistic discourse, folklore and

everyday narratives project specific worldviews and value systems. Through textual analysis, it is possible to identify dominant metaphors, recurring themes and evaluative strategies that characterize a culture. Texts not only reflect national psychology – they actively participate in its formation, offering models of interpretation and emotional response.

It is important to emphasize that the study of language as a reflection of national psychology does not imply evaluative judgments about «better» or «worse» mental traits. The task of the researcher is to describe and interpret linguistic facts that indicate the presence of certain features in collective consciousness. Scientific analysis focuses on regularities manifested in lexical, stylistic and communicative structures. Such an approach allows us to see language as a living archive of national experience and as a dynamic field where psychological and cultural processes intersect.

In conclusion, language and national psychology are interconnected phenomena that influence each other in a complex and cyclical manner. National psychology is embodied in linguistic structures, semantic relations and communicative norms. Language accumulates historical memory, transmits cultural values and shapes individual consciousness. Through vocabulary, concepts, figurative means and discourse practices, a nation expresses its specific way of perceiving and understanding reality. Therefore, the study of language as a reflection of national psychology remains one of the most promising and relevant directions of contemporary humanitarian scholarship – a direction that helps us better understand both the diversity of cultures and the unity of human experience.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Лінгвалізація світу: гуманітарні переваги та онтологічні загрози. *Мовознавчий вісник.* Збірник наукових праць. Черкаси, 2010. Вип. 11. С. 8-13.

2. Масенко Л. Т. Нариси з соціолінгвістики. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 242 с.

3. Поліщук Р.М. Мова як чинник збереження національно-культурної ідентичності. *Молодий вчений*. 2018. № 11(2). С. 740–744.

4. Прибєгін І.С. Національна ідентичність: концептуальні версії та їх реалізація в політичних процесах Ізраїлю: дис. … канд. політ. наук : 03.00.02 / Південноукр. нац. пед. ун-т імені К.Д. Ушинського. Одеса, 2021. 242 с.

УДК 82.02/.09

РЕПОРТАЖНЕ ПИСЬМО ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ПРО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ

Ольга ШЕЛЮХ
кандидат філологічних наук, доцент
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Після 2014-го року, а після 2022-го й поготів усе частіше повертаємося до осмислення проблеми пам’яті, що дає можливість дати відповіді на питання, які існують шляхи пам’ятання про травму особисту чи колективну, аби її подолати або не допустити повторення. Мабуть тому між історією, культурою та історичною пам’яттю утворився тісний зв’язок, наслідки якого обговорюють у різних галузях гуманітарних досліджень, зокрема в історії, мистецтві та літературі.

І найважливіше те, що через концепт пам’яті, переосмислюючи минуле, вирішують проблеми з відновленням та збереженням ідентичності. Тому в цьому контексті розглядаємо літературу як інструмент чи мистецтво пам’яті, адже письмо, як текст, є водночас і актом пам’яті, і новим інтерпретуванням, завдяки якому кожен новий текст стає засобом пам’ятання.

В історії літературних жанрів маємо різні приклади звернення до воєнного досвіду, через їх ілюстрації та увічнення. Одним із таких цікавих досвідів є репортажистика, що побутує на межі літератури й журналістики.

Якщо говорити про історію виникнення репортажного письма в Україні, то точкою відліку можна вважати початок 1920-х років. Його батьками були Майк Йогансен, Софія Яблонська, проте упродовж багатьох десятиліть література факту зникла. Її відродження припадає на наші останні десятиліття, і тому зараз активно формується своє покоління авторів і авторок літератури факту

Історію пишуть люди і про людей. Говорячи про війну, маємо на увазі не лише території, бойові дії чи політику, адже кожен зруйнований будинок був для когось домом, кожен клаптик землі — це чиєсь життя, кожна жертва — людина.

Воєнні репортажі описують реальні події через суб'єктивний погляд автора. У центрі розповіді — окремі люди, з їхніми власними трагедіями та перемогами. Ці тексти допомагають зберігати людські історії, фіксувати злочини, та запобігати емоційному відчуженню.

Наприклад, у збірці **«77 днів лютого. Україна між двома символічними датами російської ідеології війни» (2022) від українського видання Reporters** уміщено репортажі, які написали журналістки впродовж 24 лютого — 9 травня 2022 р. Це погляд на війну через історії звичайних людей, волонтерів і військових, мешканців прифронтових територій, людей, які пережили бомбардування й окупацію, звільнення й евакуацію. Книга пронизана болем, ненавистю, відчаєм, але також надією, силою та любов'ю. Складається з 24 репортажів, написаних жінками.

Це збірка репортажного письма, що свідчить, на нашу думку, саме про потребу й здатність людини проговорювати найболючіше, найважче; фіксує те, що залишає найглибші сліди й потребує найточніших слів.

Нині, читаючи тексти про перші тижні нападу та оборони, ловимо себе на думці, що всі ці події, всі ці стани, всі ці затемнення смутку й спалахи надії справді потребували фіксації, потребували того, хто вихопить їх із загального потоку вражень та переживань, хто дасть цим голосам можливість залишитися на папері, а отже — бути почутими й відчитаними в майбутньому. Так чи інакше, ми знову й знову будемо повертатися до тих перших днів, перших тижнів великої війни, будемо знову й знову намагатися відновити свої почуття, свою оптику, згадати своє тодішнє серцебиття. Наскільки нам це вдасться? Пам'ять — це та книжка, перечитуючи яку, ти щоразу чомусь дивуєшся, щоразу помічаєш щось, до цього часу не помічене, не підкреслене, не означене. Потрібні свідчення. Потрібні голоси тих, хто зважився й заговорив. Біль і радість потребують документації. Хоча би для того, щоби в майбутньому ми могли звірятися з цими голосами минулого, голосами з пам'яті, голосами з історії.

Репортажне письмо може бути голосами з різних куточків України, різних міст. Тому тут варто згадати про дискурс «місця пам'яті», (термін запроваджений французьким істориком П'єром Нора), ґрунтовно розроблену Аляйдою Ассман [1] та Аллою Киридон [2]. Дискурс розглядає цю категорію як спустошене чи втрачене місце.

А. Киридон так визначає функцію «місця пам'яті»: «увічнення, сакралізація, застереження, нагадування» [2, с. 156].

Таким місцем, на нашу думку є Крим. Справжнім голосом анексованого Криму, його багатоголоссям, у якому окремі розповіді творять єдину спільну історію, яка ще не завершилася, є «Загублений острів. Книга репортажів з окупованого Криму» Наталії Гуменюк. Це збірка репортажів з окупованого Криму, куди відома журналістка Наталя Гуменюк їздила упродовж 2014–2019 рр.

Ще одне таке місце пам'яті зафіксувала у своїй книзі «Сєвєродонецьк. Репортажі з минулого» (Видавництво «Човен», 2022) Світлана Ославська. Книга про рідне місто Світлани є культурним зрізом українського сходу й історичним документом останніх десятиліть. А ще, напевно, найкращим підтвердження активного розвитку українського репортажу. Читачам, які лише починають знайомитися з вітчизняною репортажною прозою, можна рекомендувати починати саме з цієї книжки. Це портрет нудного промислового міста, який однак, не нудно читати. Тексти про ідентичності постсовєцької дійсності на межі Донбасу й Слобожанщини, помережані іронією й жорсткою констатацією.

Водночас, «Сєвєродонецьк» – це книга про місто на Луганщині, про яке можливо говорити лише в минулому часі. Знищуючи все живе на українській території, росіяни повністю зруйнували Сєвєродонецьк, не залишивши, практично, жодної цілої будівлі. На жаль, не всі герої книги сьогодні живі.

Сьогодні актуально звучить ще одна теза — репортажне письмо має здатність документувати злочини і стає майданчиком для «свого роду пропрацювання спогадів» [3]. У цьому контексті згадаємо книгу журналіста Станіслава Асєєва «Світлий Шлях: історія одного концтабору» (2020), де автор розповідає про те, як 28 місяців був бранцем концтабору терористів ДНР Ізоляція у Донецьку. Частину матеріалів книги журналіст написав ще в полоні та вивіз з окупованого Донецька, і вони власне мають репортажний характер, іншу частину — відтворив у пам'яті після звільнення — читаємо її як спогади.

В'язниця, що насправді є концтабором, де застосовують моторошні тортури, діє в сучасній Україні. За тюремним парканом немає жодних законів, тут зовсім інше життя: у приниженні, страху й непевності, з ранами та слідами опіків на тілі, з болем від переламаних кісток і часто — від зламаної волі й свідомості. Тут головне завдання

— вижити, коли жити вже не хочеться й від тебе майже нічого не залежить, зберегти здоровий глузд, коли вже близький до божевілля, залишитися людиною в нелюдських умовах, де віра, прощення, ненависть і навіть погляд між катом і жертвою набувають інших сенсів.

Щоб вижити в пеклі концтабору, журналіст Станіслав Асєєв написав цю книжку — відверту, емоційну, глибоку, в якій питань більше, аніж відповідей, бо життя людей після звільнення з полону назавжди розділилося на «до» і «після». Через проговорення травми, болю, досвіду виживання до документування для збереження пам'яті…

Репортажне письмо, крім документування, має здатність змінювати нас і давати надію. Так у травні 2025 року побачила світ найновіша збірка репортажів — «Списки» воєнного документаліста та письменника Мирослава Лаюка

В авторській передмові читаємо, що Гомер у Пісні II «Іліади» називає перелік кораблів та імена бійців, які припливли під Трою, однак не робить переліку кораблів, які вціліли, списку бійців, які змогли повернутися. Мирослав Лаюк каже, що зі словом «війна» завжди сусідить слово «втрата». Це втрати солдатів, втрати техніки, втрати ворога, втрата сина, втрата руки, втрата сну. Автор говорив із медиками на стабпункті, із військовими, які втратили кінцівки чи зір, із родичами загиблих і зниклих безвісти, із людьми, що евакуювались, і тими, що лишилися в прифронтових містах. Він намагається зафіксувати, як виглядає втрата прямо зараз.

Книжка «Списки» воєнного документаліста та письменника Мирослава Лаюка складається з репортажів про втрати під час війни, тобто про те, що і чому для людини є цінним. Тут зібрані свідчення і рефлексії про затоплений Херсон і зруйнований Покровськ, обстріляний київський «Охматдит» і харківський Держпром. Це історії про втрату тут і тепер: домівок, найближчих людей, дитинства, частин тіла, зору, сну, пам'яті, того, що непоправне, але що має бути проговореним.

Отже, у всіх цих деталях і в таких історіях — сила репортажного письма. І саме через нього ми мусимо продовжувати розповідати самим собі та світові про досвід, якого насправді не хотіли б мати, але який став інструментом збереження історичної пам'яті, адже «пам'ять – це транзистор, лини й одна маленька щучка, це чоловік у синьому

комбінезоні, пальто з обручкою в кишені, обгорілий лічильник, лицарські обладунки, голос жвавої жінки з Німеччини, одвірки з цифрами, вишні, які нема кому обривати, радість від троянд – усе, що минає на наших очах, перетворюється на кубло зі сплавлених металевих і скляних речей. Чи справді з тобою треба носитися, як із кришталевим келихом, пам'яте? А може, розбити тебе, подрібнити, перемолоти на порох? На спалених полях наступного року гарно ростимуть рослини» [4, с. 185].

ЛІТЕРАТУРА

1. Ассман А. Простори спогаду chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://shron1.chtyvo.org.ua/Aleida_Assmann/Prostory_spohadu.pdf

2. Киридон А. Гетеротопії пам'яті: теоретико-методологічні проблеми студій пам'яті. Київ: Ніка-Центр, 2016. С. 156.

3. Кліщук Л. 2025. Письменник і воїн Артур Дронь: «В Україні триває війна, котра Гемінгвею чи Ремарку й не снилася» URL: https://armyinform.com.ua/2025/10/01/pysmennyk-i-voyin-artur-dron-v-ukrayini-tryvaye-vijna-kotra-gemingveyu-chy-remarku-j-ne-snylasya/

4. Лаюк М. Бахмут.Київ: Ukrainer. 2024. С. 185.

УДК 81.23

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ КУЛЬТУРНО-СПЕЦИФІЧНИХ ТЕКСТІВ

Олена ЯУЖЕВА,
молодший науковий співробітник
Національний університет цивільного захисту України

Переклад як психолінгвістична діяльність – це багаторівневий процес, що передбачає сприйняття, аналіз, збереження в пам'яті та продукцію смислу в іншій мовній системі. У цьому процесі перекладач мобілізує когнітивні ресурси, зокрема пам'ять, увагу, культурну інтуїцію і психологічі схеми, що впливають на рішення щодо передавання культурно-специфічних елементів.

Проблема культурно-специфічних текстів полягає також у **розбіжності національно-специфічних концептів чи «образів світу»**, які формують різні мовні спільноти. Когнітивно-лінгвістичні моделі показують, що такі розбіжності призводять до появи лакун – відсутніх у мові перекладу понять чи культурних реалій – і вимагають окремих стратегій для їх адаптації.

Практичний переклад культурних елементів вимагає психолінгвістичної чутливості щодо мовних і екстралінгвістичних факторів (світогляд, стереотипи, очікування реципієнта). Ці фактори впливають на вибір перекладацьких стратегій (компенсація, інтерпретація, описовий переклад), і від них залежить, наскільки автентично і функціонально передано вихідний текст у прийомній культурі.

Ця проблема набуває особливої актуальності в художніх, медіа- та освітніх текстах, де емоції, тон, культурні конотації та психологічні реакції мовців закладені в мовній одиниці. Ці елементи часто не мають буквальних відповідників в іншій культурі, що ускладнює передання психологічного ефекту оригіналу. Тут психолінгвістичний підхід допомагає моделювати ситуації, у яких перекладач обирає компроміс між формальною точністю та функціональною адекватністю.

Через постійний міжкультурний діалог і глобалізацію культура стає невід'ємним елементом перекладу. Саме міжмовна комунікація формує не лише передавання смислу, а й спосіб, яким культуру сприймають в іншому мовному середовищі. Недостатнє врахування культурного контексту до перекладу може призвести до втрати культурних нюансів або навіть непорозумінь між читачами різних культур.

Одним із ключових елементів психолінгвістичного аналізу перекладу є **вивчення ролі пам'яті та уваги**. Перекладачі постійно апелюють до **коротко- та довготривалої пам'яті**, зберігаючи лексичну, граматичну та культурну інформацію вихідного тексту для подальшої трансформації у текст цільової мови. До того ж увага є важливим ресурсом, що забезпечує концентрацію на релевантних смислових одиницях і уникнення непродуктивної інформації, особливо коли йдеться про культурно-специфічні елементи, які потребують додаткового контекстуального осмислення та адаптації.

Процеси **аналізу та ухвалення рішення** також відіграють вирішальну роль у психолінгвістичному підході до перекладу.

Перекладач змушений обирати серед кількох можливих стратегій передавання смислу, зокрема кальки, адаптації, описового перекладу або компенсації. Такі рішення залежать від когнітивної компетентності фахівця, від рівня його знань про обидві культури і мовні системи, а також від здатності оцінювати контекстуальні наслідки кожного варіанта перекладу. Саме ці психолінгвістичні механізми забезпечують **креативну і стратегічну діяльність перекладача** під час роботи з текстами, що мають глибоку культурно-психологічну насиченість.

У контексті перекладу літературних, медіа та освітніх матеріалів психолінгвістичний аналіз дозволяє зрозуміти, як **ментальні моделі перекладача взаємодіють із культурними кодами тексту**, що часто включають символіку, стереотипи, емоційні відтінки та культурні концепти. Таке дослідження виходить за межі традиційного лінгвістичного аналізу, оскільки передбачає оцінювання того, як психіка перекладача обробляє культурну інформацію, і які **когнітивні стратегії** застосовують для мінімізації втрат значення та психологічного впливу тексту на читача цільової культури. Це особливо важливо для передавання культурно-специфічних елементів, де баланс між адекватністю та автентичністю перекладу визначає його успішність у міжкультурній комунікації.

Щодо освітніх матеріалів, психолінгвістичний підхід орієнтований на адаптацію змісту для іншомовної аудиторії з урахуванням її культурних та психологічних особливостей. Перекладач повинен не лише передати академічний зміст, а й забезпечити його зрозумілість, логічність і відповідність культурному досвіду студентів чи учнів. Це передбачає трансформацію термінології, пояснення культурних реалів та вибір мовних конструкцій, що сприяють ефективному засвоєнню матеріалу та збереженню психологічного впливу навчального тексту.

У сфері літературного перекладу соціальна психологія допомагає зрозуміти, як національні стереотипи та колективні архетипи впливають на сприйняття художніх образів. Наприклад, у романах та оповіданнях використання національно специфічних символів або культурних кодів може сприйматися по-різному у різних культурних групах. Перекладач повинен враховувати ці психологічні особливості, щоб забезпечити адекватну передавання художнього впливу та зберегти комунікативну функцію тексту.

Дослідження психолінгвістичних аспектів перекладу підкреслюють роль **уваги та робочої пам'яті як фізіологічних ресурсів**, які безпосередньо впливають на якість перекладу культурно-специфічних елементів. Робоча пам'ять дозволяє утримувати в активному стані інформацію про лексичні та культурні особливості оригінального тексту, що є критично важливим у процесі адаптації цих елементів у перекладі. Усвідомлення цих фізіологічних процесів важливе не лише для теорії перекладу, але й для практичної підготовки перекладачів.

Особливий фізіологічний інтерес становить **реакція нервової системи на складні когнітивні навантаження**, що виникають у процесі перекладу. Стрес, вимога високої концентрації уваги та швидке перемикання між мовними системами можуть викликати фізіологічні зміни, які впливають на продуктивність перекладача. Тому врахування фізіологічних аспектів – від нейронної активності до управління увагою й робочою пам'яттю – є важливим компонентом сучасних психолінгвістичних досліджень перекладу, що сприяє ґрунтовнішому розумінню природи цієї діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Погрібна Т. А. Реалії як етнокультурні маркери в художньому тексті та їх переклад. Актуальні проблеми філології та перекладознавства. 2016. Вип. 10(2). С. 276-281.

2. Borshchovetska, V. (2022). Cognitive approach to translation and vocabulary processing: Modern approaches, challenges and perspectives. *International Journal of Philology*, 26(1), 41-49. https://doi.org/10.31548/philolog2022.01.041.

3. Dadaboev, D., & Anis, H. (2025). Affective variables of second language acquisition: Language learning anxiety. The Lingua Spectrum, 5(1)..

4. Dey, M., Sawalmeh, M.H., 2021. Psychological processes in language learning and teaching: Methods and approaches of psycholinguistics. British Journal of Applied Linguistics. 1(1), 01–07. DOI: https://doi.org/10.32996/bjal.2021.1.1.1.

5. Dizdar, D., Rozmysłowicz, T., 2023. Collectivities in translation (studies) Towards a conceptual framework. Translation in Society. 2(1), 1–14. DOI: https://doi.org/10.1075/tris.23003.diz.

СЕКЦІЯ 2

МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

УДК 821.161.2-32.09:[323.272«2013/2014»+355.01(477.61/62)«201»]

МОВОЮ ВІЙНИ (НА МАТЕРІАЛІ МАЛОЇ ПРОЗИ АРТУРА ДРОНЯ)

Ірина БАБІЙ,
кандидат педагогічних наук
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Щойно розпочалась російська-українська війна, з'явилися перші фронтові тексти (поетичні і прозові). Такі тексти – це не лише спроба зафіксувати події війни, а передовсім осмислити пережити: «Мова війни для нас – це перш за все випалювальна мова травми» (Д. Євсєєв); «Ми всі намагаємось пояснити – себе, свою правду, межі своєї порушеності й травмованості. Література, можливо, має в цьому випадку трішки більше шансів, оскільки генетично пов'язана з усіма попередніми мовними катастрофами та розламами» (С. Жадан)

Нині маємо цілий пласт такої літератури, яку дослідники традиційно називають військовою – це твори, які показують війну зсередини, очима солдатів, волонтерів, цивільних, біженців. На думку М. Рябченко, у межах текстів про війну доцільно виокремити комбатантську прозу (фр. combattant – воїн, боєць) – різновид воєнної, автори якої – це винятково учасники бойових дій (воюють нині або ж перебувають у військовому резерві після демобілізації). Таким текстам властива автобіографічність, фактологічна достовірність, вони можуть містити елементи документального чи мемуарного письма із глибокою рефлексією [2, с. 63]. Саме книга «Гемінґвей нічого не знає» ветерана російсько-української війни Артура Дроня є блискучим зразком комбатантської прози. Його короткі оповіді – це нецензуровані свідчення про особистий досвід великої війни, що потребувало від

автора не лише письменницької щирості та вправності, а й відповідних мовних засобів.

Війна, без сумніву, залишила відбиток у нашій мові, адже збагатила її новими лексемами, надала нових сенсів і значень наявним словам (неосементизми), актуалізувала вживання у повсякденному житті мілітарної лексики та військового жаргону. Нині уже укладені лексикографічні праці, які фіксують воєнні неологізми, як-от словник Є. Буклета; Термінологічний словник російсько-української війни за ред. М. Слюсаревського (2022 р.), однак їх автори слушно завважують, що новотвори з'являються та виходять з ужитку майже щодня; чимало розвідок також присвячені аналізу мовних особливостей воєнних текстів.

У книзі А. Дроня «Гемінґвей нічого не знає» чи не у кожній оповіді натрапляємо на військовий (і не лише) жаргон/сленг без якого неможливо уявити, а подекуди й зрозуміти семантичний простір російсько-української війни, зокрема, йдеться про окремі лексеми та словосполучення, які українська мова успадкувала ще з радянських часів, а також такі, що з'явилися вже у часі російсько-української війни: *хапнути контузію* (с.7), *кошмарив* танк (с.7), танк *насипав* (с.8), мене *глушило* (с.8), *дємбель* (с. 35), *дембельський акорд* (с. 15), *зепешка* (с.34), *мєнти* (с.33), *ЗСУшні сухпайки* (с.23), *такмед* (с.7). Прикметно, що вживання складноскороченого слова «такмед» без сумніву актуалізувала війна, зокрема, у Генеральному регіонально анотованому корпусі української мови (ГРАК) ця лексема зафіксована з 2021р., відтоді вживається 82 рази. Натрапляємо у книжці на справжні авторські неологізми: *барбершопні* воїни (с.35), *термінатори-вбивці-спешл-форси* (с.37).

Окреме місце у текстах «Гемінгвей нічого не знає» посідає обсценна лексика. Зазначимо, що вживання лайки в українських літературних творах значно збільшилося в мілітарній літературі саме після початку російської війни проти України. У текстах А. Дроня такі слова не лише відображають мовні реалії вояків, а й виконують передовсім емотивну функцію. На думку М. Васьківа, наявність нецензурних висловів у таких творах – це прагнення випустити пару, скинути напруженість, яка накопичується, сконцентруватися серед хаосу подій [1]. Крім того, обсценна лексика стосується переважно ворога (ширше – всього російського), або вищого керівництва української армії та держави через їх некомпетентність,

корумпованість, нехтування життям і здоров'ям військовиків, що врешті й легітимізує вживання таких слів: *Влада кладе на людей…* (с.33); про ворогів: *пі..си, б…дь* (с.47.). З огляду на функційне й семантичне навантаження до лайливих слів належать також етнофобізми – образливі назви ворога, яким, як і будь-якій лайці, властива суб'єктивність, емоційне забарвлення, соціальна та історична зумовленість, а також інші образливі назви ворога, що мають на меті дегуманізувати останнього. В А. Дроня це *кацапи, вбивці, рускі*.

Важко уявити сучасні тексти про війну без суржику, позаяк бойові дії відбуваються на українських теренах, де суржик є невід'ємною рисою мовлення українців. Зокрема суржиком розмовляє персонаж оповіді «Саня. Вєласіпєдна камера», родом з Харківщини: *навєрно, прихожу, познакомитися, справа, слєдующий* двор (с.46) та ін. Свідомо вживає суржик й сам автор: *відхвачували* (с.7), *пару* годин (с.9), всі *спішили* (с.9), *справа* не в Бозі, *справа* у нас (с.14), *всьо* буде добре (с.44), *руска* атака (с.7), адже й він частина цієї дійсности.

Однією з виразних рис авторського синтаксису є використання інверсії, що передовсім покликане акцентувати на певній лексемі. Водночас інверсійність, яка властиве конфесійним текстам, надає сакрального звучання оповідям А. Дроня. Найчастіше у текстах автор вдається до інверсії узгоджених означень: давав приклад *неправильний* (с.7), Господь *окопний* (с.13).

Отож, «Гемінгвей нічого не знає» – це тексти глибоко автобіографічні, рефлексивні, про біль і втрати, любов і силу, що потребувало відповідного від автора мовного ресурсу. Мова прозових творів А. Дроня може бути аскетична і безстороння, наче у неї «влучив снаряд (Вікторія Амеліна), а може бути емоційна, надривна, щедро пересіяна суржиком, лайкою, діалектизмами і жаргоном – усе це формує неповторний авторський стиль автора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васьків М. Ненормативна лексика в текстах сучасної української мілітарної літератури. // Українознавство. 2(95) 2025. С. 100-121.

2. Рябченко М. Комбатантська проза в сучасній українській літературі: жанрові та художні особливості // Слово і Час. 2019. №6. С. 62-72.

УДК: 341.76:316.77

РОЛЬ КОМУНІКАЦІЇ В МІЖНАРОДНИХ ПЕРЕГОВОРАХ

Вікторія БОНДАРЕНКО,
кандидат юридичних наук, доцент
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Будь-який процес обміну інформацією залежить від комунікації, і міжнародні переговори не є винятком. Ефективна комунікація має важливе значення для міжнародних переговорів в умовах глобалізації, зростання міжнародної торгівлі, політичного співробітництва та транскордонних питань. Комунікація лежить в основі будь-яких успішних переговорів, особливо в глобальному контексті, де культурні, мовні та політичні відмінності можуть значно ускладнити процес. Ефективна комунікація передбачає вербальну та невербальну комунікацію, розуміння контексту та активне слухання.

Для початку давайте визначимо, що таке міжнародні переговори, проаналізуємо особливості комунікації в цьому процесі та розглянемо, як культурні, правові та лінгвістичні аспекти впливають на їхню ефективність.

Міжнародні переговори передбачають взаємодію між представниками різних країн або організацій для узгодження питань, що становлять спільний інтерес. Ці питання можуть включати політичну співпрацю, торгівлю, екологічні проблеми, вирішення конфліктів, захист прав людини або навіть розв'язання військових конфліктів. Успіх переговорів залежить від технічних навичок і професійних знань учасників, а також від того, наскільки ефективно вони спілкуються, розуміють інтереси іншої сторони та будують довіру [1].

Переговори – один з найдавніших видів людської діяльності, який використовується для вирішення проблем, організації співпраці або врегулювання конфліктних ситуацій. В історії міжнародних відносин усі військові конфлікти зазвичай закінчувалися мирними переговорами. Під час переговорів сторони також вибудовують сценарій своєї спільної майбутньої діяльності. Таким чином, міжнародні переговори використовуються для реалізації

співробітництва та вирішення конфліктів і завжди складаються як з елементів конкуренції, так і з співпраці [3].

Комунікація в міжнародних переговорах – це складний і багатогранний процес. У нашому розумінні він включає в себе взаємодію представників різних культур, національностей та мовних груп. Крім того, комунікація в міжнародних переговорах передбачає обмін словами, невербальними сигналами, інтонацією та мімікою, а також увагою та розумінням співрозмовника.

Почнімо з культурних відмінностей, які часто стають причиною непорозумінь і конфліктів під час переговорів. Наприклад, представники західної культури можуть віддавати перевагу прямому і відкритому стилю спілкування. Натомість представники азійських країн частіше схиляються до непрямої комунікації, уникаючи відкритої критики чи конфронтації [2]. Кожна культура має свої стандарти поведінки, які можуть суттєво впливати на те, як люди бачать та інтерпретують питання, що обговорюються. Тому необхідно враховувати ці відмінності, щоб створити ефективну комунікаційну стратегію, яка працюватиме.

Американський національний стереотип переговорів полягає в тому, що вони характеризуються демократичністю та прагматизмом. Водночас американці досить прямолінійні, використовують тиск для узгодження стандартного рішення і не схильні суворо дотримуватися етапів переговорів і формальностей. Китайські учасники під час ділових зустрічей і переговорів звертають увагу на два основні елементи. По-перше, вони приділяють велику увагу збору інформації про предмет обговорення та партнера по переговорах; по-друге, вони зосереджені на створенні "духу дружби". Китайці хочуть, щоб їхні партнери першими "відкривали карти" на переговорах, висловлювали свою думку і вносили пропозиції [4].

На додаток до культурних аспектів, правовий контекст відіграє життєво важливу роль у міжнародних переговорах. Різні правові системи впливають на те, як країни підходять до переговорів та укладання угод. Наприклад, країни з англосаксонською правовою системою, як правило, роблять акцент на точному формулюванні договірних положень, тоді як країни з континентальною правовою системою більше покладаються на загальні принципи права. Знаючи ці особливості, легше передбачити потенційні юридичні проблеми та досягти компромісу.

Мова є і серйозною перешкодою для міжнародних переговорів. Навіть якщо використовується спільна мова, відмінності у володінні мовою та акцентах можуть призвести до непорозумінь. Неправильне використання юридичних або технічних термінів, неточний переклад або нерозуміння культурних конотацій певних виразів також можуть суттєво вплинути на переговори. Використання перекладачів може допомогти, але це також вимагає певних навичок, наприклад, говорити короткими і точними фразами, щоб полегшити роботу перекладача.

Важливо також враховувати елементи невербальної комунікації в міжнародних переговорах. Невербальна комунікація включає в себе жести, міміку, зоровий контакт, тон голосу і просторове розташування співрозмовників. Наприклад, в одних культурах тривалий зоровий контакт може сприйматися як ознака зацікавленості та щирості, а в інших – як агресія або неповага. Щоб уникнути непорозумінь, варто враховувати такі деталі.

Активне слухання також є важливою комунікативною навичкою. Це означає слухати те, що говорять, і розуміти підтекст та емоції іншої людини. Ознаками активного слухання є жести підтвердження, такі як кивок головою, та словесні підтвердження, такі як "Я розумію" або "Це цікаво". Таким чином, можна зазначити, що емоційний інтелект учасників переговорів також є важливим фактором. Розпізнавання емоцій співрозмовника, управління власними емоціями, запобігання напруженості та створення атмосфери довіри сприяють конструктивному обговоренню та досягненню взаємовигідних рішень [5].

Варто зазначити, що міжнародні переговори часто відбуваються у багатосторонньому форматі, що ускладнює комунікацію. У таких випадках кожна сторона має свої інтереси, очікування та стиль спілкування. Це вимагає від учасників переговорів більшої гнучкості, вміння координувати свої дії та шукати компромісні рішення. Тому в багатосторонніх переговорах фасилітатор відіграє життєво важливу роль, допомагаючи організувати процес і допомогти сторонам знайти спільну мову [6].

Варто також згадати про вплив технологій на комунікацію в переговорах між країнами. Хоча сучасні засоби комунікації, такі як соціальні мережі, електронна пошта та відеоконференції, значно покращують спілкування, вони також створюють нові виклики. Наприклад, непорозуміння можуть виникати через відсутність

невербальних сигналів при спілкуванні електронною поштою. Тому дуже важливо адаптувати своє спілкування до різних засобів комунікації. Існує багато рекомендацій щодо покращення комунікації під час міжнародних переговорів.

По-перше, ви повинні ретельно підготуватися до переговорів, вивчивши культурні, правові та мовні особливості вашого партнера. Це включає в себе вивчення національних традицій, звичок і очікувань, і, звичайно, офіційних документів.

По-друге, необхідно сформувати команду переговорників з високим рівнем володіння мовою переговорів, розумінням юридичних аспектів та досвідом роботи в мультикультурному середовищі.

По-третє, важливим є дотримання принципів прозорості, поваги та етики під час переговорів. Хоча переговори часто передбачають пошук вигідних рішень для своєї сторони, маніпуляції або обман можуть зруйнувати довіру і ускладнити досягнення угоди.

По-четверте, ефективність можна значно підвищити, використовуючи сучасні технології, такі як автоматичні перекладачі, онлайн-конференції та спеціалізоване програмне забезпечення для управління переговорами [7].

Таким чином, комунікація є ключовим фактором для досягнення взаємовигідних домовленостей, розбудови довіри та зміцнення співпраці між країнами та організаціями. У світі, де кордони між державами стають дедалі більш умовними, а виклики – глобальними, ефективна комунікація в міжнародних переговорах є запорукою успіху як у політичній, так і в економічній сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Adinda R., Barkah C. S., Novel N. J. A. The importance of communication process in negotiation. *Jurnal Ekonomi, Bisnis & Entrepreneurship*. 2022. Vol. 16, No. 2. Pp. 132–139. URL: https://doi.org/10.55208/jebe.v16i2.260

2. Li S., Shangguan S., Shen Y., Yu Y. Intercultural communication in the international negotiation. *BCP Education & Psychology*. 2023. Vol. 8. Pp. 185–190. URL: https://doi.org/10.54691/bcpep.v8i.4308

3. Виговська О. Теорія та практика міжнародних переговорів: навч.-метод. посіб. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2023. 220 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/46578/1/O_Vyhovska_TPMP.pdf

4. Стилі ведення міжнародних переговорів / Юридичний факультет Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. 11.11.2022. URL: https://law.chnu.edu.ua/styli-vedennia-mizhnarodnykh-perehovoriv/

5. Madke S., Mukadam A., Mhatre G. Role of communication in negotiation. *International Journal of Advanced Multidisciplinary Research and Studies.* 2024. Vol. 4, No. 3. Pp. 1392–1394. URL: https://doi.org/10.62225/2583049X.2024.4.3.2951

6. Schoop M. Negotiation communication revisited. *Central European Journal of Operations Research.* 2021. Vol. 29, No. 1. Pp. 163–176. URL: https://doi.org/10.1007/s10100-020-00730-5

7. Mirra M. Cross-cultural negotiation: Definition, strategies & examples. 29.10.2025. *Aligned.* URL: https://www.alignednegotiation.com/insights/cross-cultural-communication-negotiation-definition

УДК 1:355.01:81'27:159.947.5

ФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: РОЛЬ МОВИ У ФОРМУВАННІ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ МОТИВАЦІЇ ГРОМАДЯН

Оксана ВОЗНЮК,
кандидат педагогічних наук, доцент
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
Андрій ПОЦЕЛУЙКО,
кандидат філософських наук, доцент
Національний університет “Львівська політехніка”

Сучасна війна перестала бути лише зіткненням кінетичних сил. В епоху гібридних конфліктів поле битви перемістилося у когнітивну сферу, де головним об’єктом експансії є свідомість індивіда. Філософська рефлексія цього процесу дозволяє побачити, що за зовнішніми атрибутами (фейки, пропаганда) стоїть глибша

трансформація – зміна мовної картини світу, яка, зрештою, визначає волю людини до дії або її пасивність.

Сучасна гібридна війна характеризується поєднанням військових, політичних, економічних, інформаційних і психологічних засобів впливу. У цій багатовимірній системі особливе місце посідає мова — як інструмент формування смислів, легітимації дій та впливу на мотивацію громадян. У контексті протистояння держав питання полягає не лише у фізичному контролі територій, а й у домінуванні над інтерпретаціями подій. Тому аналіз мови як філософської категорії та практичного інструменту гібридної війни є актуальним завданням сучасної гуманітарної науки.

У філософії мова розглядається не лише як засіб передачі інформації, а як спосіб структурування реальності. Через мовні конструкції людина осмислює світ, формує оцінки та приймає рішення. Тому зміна мовних наративів веде до трансформації світоглядних орієнтирів. Мова є фундаментальним елементом національної ідентичності. Через мовний простір формується відчуття спільності, належності та історичної тяглості. Руйнування або підміна мовних смислів веде до розмивання колективної ідентичності, що безпосередньо впливає на мотивацію громадян до захисту держави.

Головною особливістю сучасних міжнародних конфліктів є те, що вони не можуть оцінюватись лише через призму традиційних методів ведення бойових дій. Інформаційно–технічні засоби, соціальні ЗМІ, психологічний інструментарій і багатогранне використання усіх ресурсів оборони і наступу кардинально змінили політику ведення військових дій. У зв’язку з цим, як нове визначення “війни”, з урахуванням її багатопланової природи, з’явився термін “гібридна війна”.…Філософія війни розглядає війну у ширшому контексті, ніж просто питання озброєнь і стратегії, ставлячи запитання щодо таких речей, як значення і походження війни, відношення війни до людської природи та етики ведення війни [1, с. 103].

Мовні інструменти фейки, пропагандистські кліше, емоційно забарвлені гасла – впливають на колективну свідомість сильніше, ніж прямий примус. Філософський аналіз передбачає також етичний аспект. Використання мови як інструменту впливу має межі, пов’язані з відповідальністю за суспільні наслідки. Зловживання маніпулятивними технологіями може підірвати довіру до влади та спричинити протилежний ефект. Мовна стійкість є складовою

національної безпеки. З філософської точки зору, гібридна війна – це криза репрезентації. Агресор не просто атакує територію, він намагається підірвати спільну систему значень.

Перспективним питанням є аналіз мовлення в соціогрупі "військові". Насамперед, ця нова для соціолінгвістики соціогрупа включає військовослужбовців Збройних сил України, особового складу Національної гвардії України, бійців добровольчих формувань, представників служб, які працювали на звільнених територіях (поліції, прокуратури, СБУ, Державної служби з надзвичайних ситуацій). Інтерв'ю з воїнами увійшли в чотири вищезгадані випуски усної історії та в книгу спогадів про жінок військових (короткі біографії та публікації про воїнів містить "Книга пам'яті полеглих за Україну"). Записані інтерв'ю та спогади як приклади спонтанного тексту без цензури дозволяють з'ясувати впливи соціальних характеристик на усне мовлення з урахуванням статі, віку, соціально-професійного статусу, етнічної належності і под., а також зрозуміти професійні, соціальні, культурні аспекти комунікації в соціогрупі. Тексти дають відповіді на низку запитань: про ситуативні параметри мовлення, військовий жаргон/сленг (груповий, професійний), ознаки мовлення, пов'язані із статусом вищий – нижчий, особливості мовлення в різних сферах, що теж розширює соціолінгвістичний портрет представників цієї групи [2, с. 104].

Мова у гібридній війні виконує функцію "програмного коду" суспільної поведінки. Існує кілька рівнів впливу мови на мотивацію: деконструкція смислів; створення бінарних опозицій; наративне програмування Мотивація – це акт волі, але воля потребує мовного обґрунтування. У гібридній війні мова може як паралізувати мотивацію, так і мобілізувати її. Трансформація мотивації відбувається у момент, коли громадянин приймає запропоновану йому мовну гру.

Якщо мова агресора стає "природною" для індивіда, його мотиваційна структура перебудовується на користь ворога, що фактично є "ментальною окупацією". Філософським виходом із ситуації маніпулятивного впливу є розвиток критичного дискурс-аналізу на рівні пересічного громадянина.

Роль мови у гібридній війні виходить далеко за межі комунікації – вона є фундаментальним інструментом онтологічного дизайну. Трансформація мотивації громадян відбувається через зміну лінгвістичних рамок сприйняття дійсності. Отже, філософське

розуміння гібридної війни потребує визнання того, що перемога у семантичному просторі є передумовою перемоги у фізичному просторі. Захист мотивації громадян можливий лише через захист мовного та смислового суверенітету, де слово усвідомлюється як вищий акт політичної та моральної волі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Городиська Н., Гурська В. Філософія та психологія гібридної війни: *І Міжнародна наукова конференція: "Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки"(до 35 роковин аварії на Чорнобильській АЕС)* https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/35093/2/MCTD_2021_Horodyska_N-Philosophy_and_psychology_102-104.pdf

2. Мацюк Галина. Взаємодія понять мова – війна як об'єкт лінгвістичного аналізу: результати і нові підходи / *Актуальні питання гуманітарних наук. Вип 35. том 7. 2021. Мовознавство. Літературознавство*// http://www.aphn-journal.in.ua/archive/35_2021/part_7/19.pdf

УДК 81'42

МАНІПУЛЯЦІЇ МОВОЮ У СУЧАСНІЙ ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНІ

Валентина ВОЛОШИНА
Львівський державний університет внутрішніх справ

Інформаційна війна є одним із ключових інструментів сучасних глобальних конфліктів. Одним із основних механізмів такої війни є маніпуляції мовою, які реалізуються через масові інформаційні канали, соціальні мережі та публічні виступи. Мова, як засіб комунікації, здатна формувати суспільну думку, створювати стереотипи, дискредитувати окремі групи або держави, а також приховувати деструктивні дії [1, с. 44].

Мова в цьому контексті виступає не лише засобом комунікації, а й інструментом **свідомого або підсвідомого контролю** над

громадською думкою. Її функція виходить за межі передачі інформації — вона стає інструментом **психологічного та соціального впливу**.

Маніпуляції мовою проявляються у використанні специфічної лексики, граматичних конструкцій та стилістичних прийомів. Одним із найпоширеніших прийомів є емоційно забарвлена лексика, яка викликає сильні почуття у аудиторії та формує необхідний наратив. Часто застосовуються метафори, евфемізми, повтори та інверсії, що дозволяють підсвідомо впливати на сприйняття повідомлення. Використовують слова з негативною або позитивною конотацією для формування певного ставлення до об'єкта повідомлення. Приклад: замість "конфлікт" використовують "катастрофа", "криза" або "зрада" [2, с. 112]. Метафори створюють асоціативне навантаження та впливають на емоційне сприйняття. Евфемізми дозволяють замаскувати реальну суть дії або явища, наприклад: "спеціальна операція" замість "війна".

Особливо помітною є роль **контексту і повторюваності повідомлень**. Повторення певних слів або висловів у різних медіа створює у свідомості аудиторії відчуття об'єктивності та поширеності думки. Це явище отримало назву **ефект ілюзорної правди**, коли люди починають сприймати не завжди достовірну інформацію як істину лише через її постійне повторення [3, с. 65].

Крім того, сучасні технології дозволяють **персоналізувати повідомлення**, орієнтуючись на психографічні характеристики користувачів. Соціальні мережі формують інформаційні "пузирі", в яких користувач бачить контент, що підкріплює його переконання. Такий підхід значно посилює вплив маніпулятивних повідомлень, оскільки люди отримують інформацію, яка відповідає їхнім власним переконанням, і в той же час **ігнорують альтернативні точки зору** [4, с. 35].

Особливу роль у маніпуляціях відіграють граматичні конструкції, які змінюють сприйняття дії. Наприклад, пасивні конструкції приховують суб'єкта дії, а використання негативно забарвленої лексики створює атмосферу загрози або терору: «Було прийнято рішення» замість «Уряд прийняв рішення». Подібні прийоми допомагають формувати упереджене ставлення до окремих подій, груп населення або політичних сил. Використання повторів та інверсій підсилює певні ідеї в свідомості аудиторії [3, с. 58].

Важливим аспектом інформаційних маніпуляцій є контроль над контентом у соціальних мережах та медіаплатформах. Соціальні медіа дозволяють швидко поширювати повідомлення та створювати ілюзію масової підтримки певної позиції. Створюються боти та фейкові акаунти для поширення маніпулятивного контенту. Алгоритми платформ підсилюють вплив маніпулятивних повідомлень на цільову аудиторію, посилюючи їх емоційне сприйняття [4, с. 23].

Приклади мовних маніпуляцій у сучасних конфліктах:

1. Політична маніпуляція. Використання спеціально підібраної лексики у виступах політиків та державних ЗМІ для створення образу ворога або загрози. Приклад: заміна нейтральних термінів на негативні («бунт» замість «протест»).

2. Маніпуляції у медіа. Вибіркове цитування, вирізання контексту, акцент на емоційно забарвлених моментах. Вплив на громадську думку через повтори ключових слів та фраз.

3. Соціальні мережі. Створення трендів, хештегів та мемів для маніпуляції суспільною свідомістю. Приклад: штучне поширення негативних постів про політичних опонентів для формування стереотипів.

Інформаційна війна також активно використовує **візуальні та мультимедійні засоби**, де мова супроводжується зображеннями, графікою, відео та аудіо. У такому контексті лінгвістичні прийоми поєднуються з візуальними, що посилює емоційний ефект на аудиторію. Наприклад, під час показу новинного сюжету негативні заголовки супроводжуються кадрами, що підкреслюють драматизм або страх, що значно підвищує ефективність маніпуляцій [2, с. 120].

Лінгвістичний аналіз маніпулятивних текстів показує, що ключовими прийомами є:

- навмисне спрощення або перебільшення інформації;
- використання термінів із подвійним значенням;
- формування протиставлень «свої» – «чужі»;
- повторення ключових слів та фраз для створення асоціативного ефекту.

Не менш важливою є **роль міжкультурних комунікацій**. У глобальному інформаційному просторі одні й ті ж лексичні та стилістичні прийоми можуть сприйматися по-різному у різних культурних контекстах. Це відкриває додаткові можливості для маніпуляцій, коли повідомлення, яке звучить нейтрально в одній

культурі, викликає сильні емоційні реакції в іншій. Вивчення таких культурних відмінностей є необхідним для розробки ефективних стратегій захисту від дезінформації [1, с. 48].

Сучасні дослідження доводять, що ефективна протидія інформаційній війні неможлива без вивчення лінгвістичних механізмів маніпуляцій.

Для ефективної протидії інформаційним маніпуляціям важливо:

- Вивчати **лексичні та стилістичні механізми впливу**.
- Аналізувати **структуру повідомлень та вибір слів** у медіа та соцмережах.
- Розвивати **критичне мислення та медіаграмотність** серед населення.

Нарешті, **освітня складова** є ключовою у протидії маніпуляціям мовою. Підвищення медіаграмотності, впровадження навчальних програм з критичного мислення та аналізу медіа-контенту дозволяє громадянам усвідомлено сприймати інформацію та зменшує ефективність маніпуляційних технік. Університети та освітні центри відіграють важливу роль у формуванні критичної аудиторії, здатної розпізнавати дезінформаційні повідомлення [2, с. 125].

Усвідомлення способів мовного впливу підвищує медіаграмотність населення та сприяє формуванню критичного мислення, що є основою захисту від дезінформації [1, с. 44; 3, с. 58].

Таким чином, сучасна інформаційна війна демонструє, що мова є не лише засобом комунікації, але й потужним інструментом впливу та контролю. Розуміння лінгвістичних прийомів маніпуляцій дає змогу оцінювати вплив інформаційних повідомлень, розпізнавати дезінформаційні практики та розробляти ефективні стратегії протидії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іваненко О. Лінгвістичні методи інформаційного впливу. Київ: Наукова думка, 2020. 256 с.

2. Петренко С. Мова та пропаганда у сучасному медіа просторі. Львів: ЛНУ, 2019. 184 с.

3. Коваленко М. Психолінгвістика маніпуляцій. Харків: ХНУ, 2021. 150 с.

4. Шевченко Л. Інформаційна війна та мова: аналіз сучасних практик Одеса: ОНУ, 2022. 98 с.

UDC 81.27:394

LANGUAGE AS A CARRIER OF CIVILIZATIONAL IDENTITY

Viktoriya HRON,
Candidate of Historical Sciences;
Nataliya YEREMEYEVA,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
National University of Civil Defense of Ukraine

Linguistics - the science of language as a social phenomenon - has a complex structure and raises an inexhaustible range of questions for the scientific community. The complexity of linguistics is due to the complexity of its object – the fundamental factor of the ontogenesis of individual personalities, large and small nations, and humanity as a whole [2, p. 3]. At the present stage, the development of language systems occurs under the influence of two opposing factors: on the one hand, the acquisition of identity, and on the other, interpenetration and mutual influence.

In fact, the enrichment of languages with words of foreign origin has occurred throughout human history. This is facilitated by trade and cultural contacts between representatives of different peoples, as well as conquests. Regarding the last remark, it was precisely armed conflicts, which often ended in the conquest of one people by another, that were an important language-forming factor in ancient times (how painful it is for us to realize this today). As an example, we can use several episodes from the history of the English language:

- 8th century - Viking expansion. Thanks to this, many words of Danish origin appeared in the English language;

- 1066 – victory of the French party in the struggle for the British throne after the death of Edward the Confessor. As a result, the English vocabulary has become richer with a whole series of French words, or words that came through the French language.

It is worth emphasizing here that, according to many historians, sociologists, linguists, as well as politicians and career diplomats, the fact that we, humanity, continue to exist in the 21st century has been largely made possible thanks to the work of translators. There is every reason to consider this profession one of the oldest. It appeared when one day people,

instead of immediately starting to kill each other, decided to try talking first. It is quite likely that some ancient dragoman interpreter saved civilization.

By the way, it is language that is the defining characteristic of civilization. At the same time, we use the word «civilization» both in the sense of «the antithesis of savagery» and in the sense of «cultural and spiritual integrity». The point is this: one of the founders, Stepan Tomashivsky, considered the history of humanity to be a process of the emergence, development, and decline of civilizations. Every civilization, in the scientist's vision, was the product of a combination of three principles - territory, people (that is, people who chose to live in this territory), and culture (which arises as a result of the interaction of territory and people). Language is an integral part of culture. The phonetics and vocabulary of a language are influenced by the sounds of nature, climate, and humidity. The concepts and images of language reflect the diversity of the animal and plant world. Grammar is the nature of communication between community members and with representatives of other communities [5]. As the prominent Ukrainian linguist O. O. Potebnya emphasized, «Languages always have a national form and can only be a direct creation of the people» [4].

At the same time, one should take into account the complexity of the phenomenon of national life and, as a result, the inability of modern science to provide a clear definition of the concept of a nation and establish a clear list of characteristics that can be used to clearly divide communities into nations and non-nations. For example, the famous Ukrainian political scientist (in exile) with a world reputation, I. Lysyak-Rudnytsky, in one of his works dedicated to national issues, argued: language belongs to the so-called «vegetative» features of the nation. After all, a child's perception of his native language occurs unconsciously, through «the direct influence of the immediate environment, therefore, primarily through the family». «Instead, the existence of a nation is based on the conscious will of its members» [3, p. 12].

One can only object to the outstanding scientist in the sense that the concept of civilizational identity is much broader than the concept of national unity. It has been proven that the basis of civilizational self-consciousness is the cultural code – «a set of standardized or normative conventions, expectations, or signifying practices» that are based on ancient archetypes and imprinted in linguistic paradigms [1]. Thus, it is language, a product of the traditional to national phase (if by nation we mean the modern

form of organization of society), that is the determining factor in the formation of civilizational self-consciousness.

ЛІТЕРАТУРА

1. Культурний код. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D0%BE%D0%B4

2. Левицький А., Сингаївська А. Славова Л. Вступ до мовознавства. К.: Центр, 2006. 104 с.

3. Лисяк-Рудницький І. Формування українського народу й нації (методологічні завваги) // Історичні есе: Т 1. К.: «Основи», 1994. С. 11-39.

4. Потебня О. Думка і мова// Губерський Л. В. Філософія. Хрестоматія. Від витоків до сьогодення/ К., 2012. URL: http://www/pidruchiki.ws

5. Томашівський С. Історія України. Старинні і середні віки. Мюнхен: УВУ, 1948. 134 с.

УДК 81'32:81'37

ФРЕЙМОВЕ МОДЕЛЮВАННЯ КОНЦЕПТУ WAR

Юлія ДЕМ'ЯНЧУК,
кандидат економічних наук
Львівський національний університет імені Івана Франка

Фреймове моделювання становить другий аналітичний рівень інтерпретації концепту WAR у теоретичній лінгвополітичній синергетиці та забезпечує перехід від лінгвокультурологічного аналізу концептем до реконструкції сценаріїв війни. У запропонованій моделі концепт WAR виконує функцію аттрактора (центру тяжіння смислів воєнного дискурсу), точки біфуркації (моменту зміни смислової домінанти) та конфігураційного поля мовних засобів (воєнно- та військово-політична лексика, фразеологізми, метафори війни). Фреймова структура найповніше відтворює динамічну організацію воєнної комунікації, адже дає змогу простежити взаємодію мовних

елементів, формування стійких смислових вузлів і їх перехід у нові конфігурації. На основі концептем, виявлених у корпусах Першої світової, Другої світової та російсько-української війни, формується інваріантна фреймова структура – базовий макрофрейм WAR, у межах якого змістові домінанти кожної історичної доби постають його варіативними втіленнями.

У теорії лінгвополітичної синергетики фрейм визначаємо як смислову конфігурацію стабілізованого типу, що має рольову структуру (агресор, жертва, союзник, спостерігач), охоплює послідовність дій (загроза → напад → оборона → мобілізація → наслідки → політичні рішення → історична пам'ять), інтегрує мовні засоби війни різних рівнів (воєнно- та військово-політичну лексику, фразеологізми, метафори війни) й реагує на історичні, політичні та соціальні флуктуації, змінюючи власну внутрішню архітектоніку. Така структура виявляє синергетичний характер дискурсу: взаємодія мовних елементів створює ефекти підсилення, ампліфікації, турбулентності або стабілізації. Відповідно до класичних підходів до фреймів і сценаріїв, розрізняємо описові (статичні) фрейми, що структурують знання про об'єкти та їхні властивості, а також сценарні (подієві) фрейми, які репрезентують типові послідовності дій і подій. Як наголошують Ч. Філлмор та К. Бейкер, у фреймовій семантиці йдеться про те, як люди використовують когнітивні фрейми для інтерпретації досвіду, а також про те, як у межах мовної компетенції лінгвістичні форми (слова, сталі вирази, граматичні шаблони) пов'язуються з когнітивними структурами – фреймами, що значною мірою визначають перебіг і результат інтерпретації [1]. Розвиваючи ці ідеї, О. Тишко, спираючись на працю М. Мінського "A Framework for Representing Knowledge" та концепцію скриптів Р. Шенка й Р. Абельсона ("Scripts, Plans, Goals, and Understanding"), підкреслює ієрархічну будову когнітивних структур. До вищого рівня він відносить фрейми, концепти, схеми, скрипти й сценарії як узагальнені моделі репрезентації знань. Натомість пропозиції, слоти та термінальні вузли становлять нижчий рівень цієї ієрархії, виконують роль будівельного матеріалу когнітивних структур [2, с. 240]. У сценарному фреймі закладено очікувану послідовність дій, ролей, а ще можливих наслідків: він описує ситуацію і водночас моделює її прогнозований перебіг. До структур такого типу належить інваріантний фрейм WAR.

Вихідною тезою дослідження є положення про процесуальну природу концепту WAR у синергетичній моделі: війна функціонує як нелінійна система, організована у вигляді динамічної подієвої послідовності з фазами ескалації, переломних моментів і потенційних деескалацій; флуктуації та біфуркації в цій системі змінюють конфігурацію смислів. За такого методологічного підходу фрейм WAR є не статичною структурою, а фрейм-процесом, тобто сценарним фреймом. Сценарний фрейм WAR (інваріант) репрезентує систему взаємопов'язаних підфреймів, кожен із яких моделює окремий сегмент воєнної реальності. У межах воєнноцентричного ядра фреймової структури окреслюємо такі підфрейми: AGGRESSION FRAME, DEFENSE FRAME, FRONTLINE FRAME, HUMANITARIAN FRAME, DIPLOMACY FRAME.

1. **AGGRESSION FRAME**

АГРЕСОР: держава-ініціатор

АКТИ: напад, вторгнення, провокація, воєнні злочини

ЛЕГІТИМАЦІЯ: "захист миру", "вимушена відповідь", "історичні претензії"

НАСЛІДКИ: ескалація, руйнування, міжнародне засудження

2. **DEFENSE FRAME**

ЖЕРТВА: держава, що зазнала нападу

СТРАТЕГІЇ: самооборона, мобілізація, дипломатичний опір

ЦІННОСТІ: свобода, суверенітет, міжнародне право

ЕФЕКТ: консолідація, героїзм, фізичний опір

3. **FRONTLINE FRAME**

АГЕНТИ: армія, командування, добровольці, союзники

ДІЇ: наступ, військові операції, оборона, контратака, евакуація

ЗАСОБИ: сухопутна військова техніка, військова авіація, військово-морська техніка, артилерія, система протиповітряної оборони, сучасні засоби ураження

РЕЗУЛЬТАТ: зміна лінії фронту, втрати, виснаження

4. **HUMANITARIAN FRAME**

ПОДІЇ: втеча, депортація, евакуація, голод, страти, концтабори

АКТОРИ: цивільні, полонені, жінки й діти

МЕТАФОРИ ВІЙНИ: війна – внутрішній злам, війна – трансформація уявлень про молодість і час, війна – втрата субстанційності людини, війна – злам особистості та втрата майбутнього, війна – фізичне знищення всього живого, війна –

всепоглинаюча стихія, війна – перетворення людини на раба, війна – зсув мовної картини світу та порушення ліній пам'яті

НАСЛІДКИ: травма, втрата дому, жертви війни, соціальна дезінтеграція

5. **DIPLOMACY FRAME**

ДІЇ: переговори, санкції, заяви, резолюції

ІНСТИТУЦІЇ: Ліга Націй, ООН, НАТО, уряди держав

СЦЕНАРІЇ: припинення вогню, мирні ініціативи, політичний тиск

РЕЗУЛЬТАТ: крихкий мир / провал / війна на виснаження

Проведене дослідження демонструє, що в кожному історичному періоді окремі концептеми WAR функціонують як зони біфуркації, у межах яких змінюється домінантна логіка дискурсу, формується смислове розгалуження, вибудовується нова конфігурація фреймів. Для Першої світової війни характерні такі біфуркаційні переходи: війна → засіб збереження миру; війна → стратегічна участь союзників; війна → точка неповернення (позиційна війна). У Другій світовій війні домінантні концептеми спрямовують дискурс у відповідні біфуркаційні зони: війна → правовий акт (розрив дипломатичних відносин); війна → відповідь на агресію (Перл-Гарбор); війна → ідеологічне очищення (концтабори); війна → коло руйнування (концепт Анни Франк). У російсько-українській війні біфуркаційні точки задають іншу траєкторію розвитку подій і дискурсу: війна → переговорна рамка (санкції, дипломатія); війна → війна на виснаження; війна → гуманітарна катастрофа / зміна життя; війна → глобальний виклик світопорядку.

Узагальнення окреслених біфуркаційних переходів втілено в сценарній фреймовій моделі WAR, ілюстрованій на рис.1.

Запропонована в дослідженні сценарна фреймова модель WAR – аттрактор із біфуркаційними зонами (AGGRESSION, DEFENSE, FRONTLINE, HUMANITARIAN, DIPLOMACY) уперше демонструє, що у воєнному дискурсі конфігурація смислів нелінійно перебудовується: від ініціації насильства крізь фронтові дії та гуманітарну катастрофу до дипломатичних спроб зупинити конфлікт. Прикметно, що ця модель уможливлює описати війну не як статичний концепт, а як динамічний сценарій дискурсивного розгортання, чутливий до історичних флуктуацій і політичних зрушень.

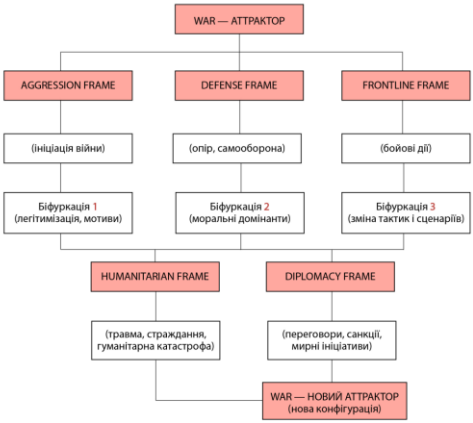

Рис.1. WAR як аттрактор в мові війни (сценарна фреймова модель)

ЛІТЕРАТУРА

1. Fillmore C. J., Baker C. A Frames Approach to Semantic Analysis. *The Oxford Handbook of Linguistic Analysis* / B. Heine, H. Narrog (Eds.). Oxford, 2009. Chap. 13. P. 313–340.

2. Тишко О. В. Когнітивні структури репрезентації знань. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Сер.: Філологічна*. 2010. Вип. 14. С. 236–241.

УДК 811.161.2'373.43:81'42:316.48

СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ТА НЕОЛОГІЗМИ В УМОВАХ ГІБРИДНОГО ПРОТИСТОЯННЯ

Наталія ЄЛЬНІКОВА, кандидат філологічних наук
Харківський національний університет внутрішніх справ

Динамічні трансформації лексико-семантичної системи сучасної української мови в період 2014–2025 років є безпрецедентними за своєю інтенсивністю та соціокультурною значущістю.

Повномасштабна збройна агресія рф проти України та перехід протистояння в гібридну площину спричинили не лише радикальні зміни в суспільно-політичному житті, а й активували приховані резерви мовної системи. Мова в умовах війни перестає бути лише засобом передання інформації; вона стає інструментом маркування «свого» і «чужого», засобом деконструкції ворожих наративів і потужним механізмом психологічної резистентності. Актуальність наукової розвідки зумовлена необхідністю наукової фіксації та систематизації нових лінгвальних явищ, що формують так звану «мову війни». Сучасний український медіадискурс став полігоном для виникнення неономінацій, які відображають нову когнітивну модель світу, де звичні поняття наповнюються принципово іншим змістом. Вивчення семантичної деривації та неологізації в цей період дозволяє простежити, як мова реагує на екстремальні зовнішні подразники, які словотвірні моделі стають продуктивними, а які – відходять на периферію. Розуміння механізмів семантичного зсуву допомагає розкривати технології маніпуляції та пропаганди, а також зміцнювати національну ідентичність через мовну творчість.

Теоретичний фундамент дослідження базується на працях провідних українських дериватологів та лінгвістів (В. Горпинич, В. Грещук, А. Нелюба, Ж. Колоїз, К. Городенська, В. Пономаренко, Є. Карпіловська, К. Дюкар), які за останні роки значно розширили розуміння інноваційних процесів у мові.

Вагомий сегмент інноваційного лексикону періоду повномасштабної російсько-української війни репрезентований одиницями, що постали внаслідок лексико-семантичної деривації. Цей тип словотворення, згідно з термінологічною парадигмою дослідниці О. Селіванової, інтерпретується «як переосмислення значення слова без зміни морфемного складу шляхом метонімізації, метафоризації, семантичної конденсації» [3, с. 329].

Найпотужнішим інструментом гібридного протистояння в мові стала метафора. Вона уможливлює не лише називання нових явищ, а й передавання емоційного ставлення, іронії або презирства до ворога.

Прикладом глибинної семантичної деривації є слово *бавовна*. У первісному значенні – це рослина та волокно. Проте в медіадискурсі 2022–2025 років воно набуло значення «*вибух на стратегічних об'єктах ворога*». Генезис цього значення пов'язаний із помилкою автоматичного перекладу російського евфемізму «*хлопок*» (у значенні

«вибух») як «*хлопок*» (сировина). Український сегмент інтернету миттєво підхопив цю помилку, перетворивши її на символ успішних операцій ЗСУ. Це класичний приклад того, як мовна помилка стає джерелом семантичної інновації в умовах інформаційної війни.

Метонімія в умовах війни часто працює за моделлю «*назва засобу – назва дії*» або «*місце – подія*». Слово *приліт* тривалий час функціонувало у сфері цивільної авіації. Сьогодні в медійному просторі воно пройшло через семантичне звуження і позначає виключно влучання ракети чи снаряда ворога в об'єкт на території України.

Неологізація в сучасній Україні відбувається за двома основними напрямами: структурним і семантичним. А. Нелюба зазначає, що значна частина новотворів є результатом деформації нормативних моделей, що диктується потребою в експресії [2].

За останні роки активізувалося використання префіксоїдів, особливо у сфері цифровізації, яка не припинилася навіть під час війни. Префіксація репрезентує морфологічний тип деривації, специфіка якого полягає у формантному нарощуванні префіксальної морфеми до цілого твірного слова, що зумовлює зміну семантики без трансформації частиномовної належності бази. Останнє, як зауважує Ж. Колоїз «не модифікує своєї частиномовної належності, префікс не впливає на граматичне оформлення похідних одиниць» [1, с. 15]. Префіксоїд ***є-*** став основою для цілої серії неологізмів: *єВідновлення*, *єОселя*, *єВорог*, що свідчить про системність процесів номінації.

Також спостерігається тенденція до запозичень, які проходять швидку адаптацію. Як зазначається у порівняльних дослідженнях з німецькомовною пресою, неологізми часто є запозиченнями, що утворюються шляхом деривації від уже існуючих слів. В Україні це виявилося у словах *хаймерснути*, *леопардизація*, *байрактарити*.

Унаслідок перейменувальних процесів 2022–2025 років з'явився значний репертуар власних назв (пропріативів) на позначення населених пунктів і внутрішньоміських об'єктів. Це не лише зміна вивісок, а семантична деривація на рівні ідеологем. Наприклад, перейменування вулиць *Московських* на вулиці *Героїв Маріуполя* чи *Збройних Сил України* – це акт повернення власного смислового простору. Аналіз цих процесів потребує уваги до змін у морфологійній парадигматиці, що підтверджує актуальність сучасних лінгвістичних розвідок.

Більшість новотворів 2025 року демонструють перехід від ономасіологічного (творення нових назв) до семасіологічного типу (переосмислення старих значень). Мова стає більш прагматичною, «сухою» та термінологічною, що характерно для тривалого конфлікту. У науковому дискурсі термін *«Кілл-зона»* (від англ. *kill zone*) визначається як локалізований фрагмент простору, що перебуває під абсолютним вогневим і візуальним моніторингом противника. У сучасному контексті це дискурсивний маркер «технологічного заперечення присутності». На відміну від класичного військового терміна «зона ураження», «кілл-зона» у сучасній інтерпретації (ера FPV та БпЛА) має додаткові конотації: перманентність, оскільки завдяки розвідувальним дронам («очам»), спостереження ведеться 24/7; неминучість (насиченість засобами ураження зводить виживання об'єкта до статистичної похибки); дегуманізація простору – це зона, де біологічне життя витісняється автономними або дистанційно керованими системами. Цей термін походить від англійської військової ідіоми *kill zone,* де перша частина зберігає фонетичний вигляд мови-донора, а друга є звичним для української мови терміноелементом. Використання дефісного написання свідчить про стадію освоєння неологізму, адже мова ще «притирає» іншомовний корінь до своєї системи, зберігаючи його специфічне забарвлення.

Лексема «*Птахобійка*» є новотвором, утвореним способом основоскладання із додаванням суфікса: корінь *-птах-* (від іменника «птах») та корінь *-бій-* (від дієслова «бити») + сполучна голосна *-о-* + суфікс *-к(а)*, що традиційно в українській мові вживається для найменування знарядь праці або предметів побутового призначення. За моделлю утворення слово іронічно копіює побутову лексему «*мухобійка*», що створює специфічний деривaційний підтекст: прирівнювання ворожого БпЛА до настирливої, шкідливої комахи. Семантика слова поєднує в собі функціональність (нищення цілі) та емоційне знецінення противника. Використання суфікса *-к(а)* надає слову відтінку розмовності, певної «домашньої» простоти, що характерно для військового фольклору, який прагне демістифікувати та приборкати технологічну загрозу. Лексема «*Птахобійка*» є продуктивним неологізмом, що демонструє життєздатність української мови в екстремальних умовах. Вона успішно виконує функцію номінативної економії (замінює довгу конструкцію

«мобільна група з протидії безпілотним літальним апаратам») і слугує засобом психологічного розвантаження.

Аналіз семантичної деривації та неологізації в сучасній українській мові періоду 2014–2025 років дозволяє зробити такі висновки. По-перше, мова виступає живим механізмом, що миттєво адаптується до умов гібридного протистояння, створюючи нові номінативні одиниці для опису воєнних реалій. По-друге, семантична деривація (зокрема метафоризація та іронічне переосмислення) стала провідним способом творення смислів, що дозволяє українському суспільству чинити опір на інформаційному та ментальному рівнях.

Отже, узагальнення результатів дослідження інноваційних процесів в українській мові періоду 2014–2025 років дозволяє констатувати, що сучасна дериватологічна ситуація визначається екстремальними позамовними чинниками, які зумовлюють високу інтенсивність неографії та семантичної трансформації лексикону.

Лексико-семантична система української мови останніх років демонструє перехід від суто ономасіологічного пошуку назв до глибинного семасіологічного переосмислення. Мова трансформується у гнучкий механізм гібридного опору, поєднуючи прагматичну термінологічність із високим ступенем іронічної експресивності, що свідчить про її життєздатність та адаптивність до кризових станів соціуму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колоїз Ж. В. Неузуальне словотворення : [монографія]. Кривий Ріг : НПП Астерікс, 2015. 156 с.

2. Нелюба А. М. Явище економії в словотвірній номінації української мови (системний вимір): Монографія.Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Харків. іст.-філол. т-во. Харків, 2014. 183 с.

3. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. 843 с.

УДК 81’373.611 = 161.2

МОВНІ ІННОВАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ІДЕОЛОГІЧНОГО ТА МОВНОГО СПРОТИВУ

Оксана ЖИЖОМА,
кандидат філологічних наук, доцент
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Перша декада третього тисячоліття лишилось так далеко позаду, що нині розглядається вже як наше найближче історичне минуле; зазнала змін та перетворень психологія художнього тексту, змінилося й саме відчуття української словесності носіями мови. Інакшою стала економічна, соціально-психологічна, політична, філософська проблематика літератури, а з тим – її виражальні засоби. Вивчаючи різні види інновацій, ми не можемо обмежитися тільки тим, що вдається роздивитися у нерухомості доконаних фактів, себто, тим, що нині для нас уже пройдений етап.

Поява нових одиниць, незвичних нетривіальних значень, яких слова набувають в межах відповідних контекстів, в усі часи привертала увагу мовознавців. Використання у текстовій канві новотворів завжди є показником динамічного характеру мови, здатності її до змін і можливості збагачення словникового складу (особливо в період активних змін, що відбуваються в житті суспільства сьогодні). Лексико-семантична мовотворчість – популярне явище в доробку сучасних письменників - особливо увиразнюється на рівні зв’язного тексту. В епоху інформаційного суспільства оказіональна, волюнтаристична розбудова мовної системи стає дедалі більш помітною у порівнянні з неквапливим, об’єктивно обмеженим історичною тенденційністю народним творенням, бо можливості впливу індивідуального творчого волевиявлення на масову свідомість нині стають майже необмеженим, що, відповідно, відображається у так званій культурі споживання. У зв’язку із пожвавленням процесів генерації українських національних ідей, що функціонують, перш за все, у мовно-комунікативній сфері життя, виникає необхідність серйозного ставлення до мовотворчої мистецької діяльності. Лексико-семантичні новотвори, які є яскравими маркерами сучасної політичної ситуації і відповідають затребуваності часу, безумовно, потребують

невпинного наукового аналізу, оскільки текстотвірний потенціал таких одиниць набагато вищий за узуальні утворення. Ми живемо в епоху важливих історичних змін, винахід нових лексичних одиниць є необхідним для відбиття у мові реалій дійсності сьогодення – і цей процес вимагає до себе уваги дослідника. Для дослідження ідеологічної ролі оказіональних утворень обрано творчий доробок сучасної прогресивної письменниці Оксани Забужко, яка у своїх творах звертається до інновацій відносно нечасто (залежно від критеріїв класифікації). Натомість у тих випадках, коли стилістика й експресивність потребують оригінального художнього рішення, письменниця вдається до творення лексико-семантичних одиниць, позначених відчутним відтінком «свіжості» у сприйнятті тексту. Есеїстика мисткині (для аналізу обрано одну з частин, присвячену подорожі на Донеччину, з книги «І знову я влізаю в танк») пронизана гострою іронією, а подекуди й сатирою. Водночас ця сатира постає своєрідним художнім «захисним механізмом», що допомагає читачеві зміцніти перед обличчям жорстокої дійсності, змальованої письменницею: *агресивно-антикультурна куряча сліпота, совково-мілітарний, постсовковокітчевий лад, невпокорені бугри української літератури, Донецьк-посьолок серед Дикого Поля, маркетологічна топоніміка, політстрашилки «За Донбас», бетонний гном-Артьом, «заводські», «фабричні» донеччани – культурний генотип міста*; *українська мова їх приморозила, териконовий фольклор*, *непромито-знеславлена рана сталінської індустріалізації, повзуча інформвійна за новоросію, нічийна земля*, *кількапоколіннєва «звичка коритися начальству».* Усі ці вислови цементують текст і працюють на спільну мету — донести до читача глибинну суть проблем регіону, який зазнав невідворотних трансформацій у період радянської влади, що згодом спричинили катастрофічні наслідки. Навіть читач, не обізнаний із цією проблематикою, завдяки таким утворенням-вкрапленням у текст не лише зрозуміє, а й відчує її сутність.

Мовні інновації у творчому доробку Оксани Забужко вжито доречно, вони є влучними та виправданими з погляду словесної естетики: містять оптимальне смислове навантаження й, як засвідчує мовна практика, виявляють здатність до інтеграції в мовну традицію. Отже, теоретично вони мають більше шансів набути широкого художнього й значно менше - розмовного вжитку.

Мистецтво слова, а особливо мистецтво словотвору, набуває дедалі більш інтимного й особистісного характеру, адже рудиментарні «пострадянські» колективні цінності поступово втрачають свої позиції. Це виявляється в тому, що авторка вже не стільки прагне знайти назву денотата, однозначно зрозумілу кожному читачеві, скільки намагається транслювати власний стан свідомості, залучаючи читача до спільного семантичного простору, у якому ці слова стають зрозумілими.

Підсилюють загальне враження й метафоричні зорові образи: *розкидані лишаї радянських багатоповерхівок; дими, завислі в повітрі клаптями вовни*, що вже на самому початку твору влучно передають загальне емоційний настрій тексту; подібні сполуки, виділяючись на загальному текстовому тлі на фоні інших одиниць, вбирають в себе основну ціль авторки: якомога краще донести до читача власну інтенцію. Мотивація вживання подібних сполук зумовлена потребою вербальної кодифікації дійсності, потребує збагачення задля психоделічного спілкування авторки із читачем, певного роду єднання свідомостей у їх зміненому (згідно до авторського вподобання) стані.

Мовні інновації в сучасному художньому тексті виконують не лише номінативну, а, насамперед, ідеологічну, експресивну та текстотвірну функції. Вони постають чутливими індикаторами соціальних, політичних і культурних трансформацій, фіксуючи зрушення в колективній та індивідуальній мовній свідомості. Творчий доробок Оксани Забужко переконливо демонструє, що оказіональні утворення, навіть за їхньої відносної нечисленності, здатні концентрувати значний смисловий потенціал і виступати ефективним засобом художнього осмислення травматичного історичного досвіду. Новотвори в есеїстиці письменниці органічно вплітаються в текстову канву, цементують її семантичну структуру та сприяють глибшому емоційному залученню читача, забезпечуючи не лише раціональне розуміння, а й емпатійне переживання зображуваної реальності. Вони формують особливий семантичний простір співприсутності автора й адресата, у якому мова стає інструментом інтимної комунікації та спільного осмислення дійсності.

Таким чином, оказіональна мовотворчість постає важливим чинником розвитку сучасної української літературної мови, а її системне наукове вивчення є необхідним для глибшого розуміння як

мовних процесів сьогодення, так і ширших культурно-ідеологічних зрушень епохи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вусик Г. Л., Павлик Н. В. Неологізми як мовне відображення російсько-української війни 2022 року. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 23. С. 52-27.
2. Оршинська Т., Потятиник І. Структурно-семантичні та прагматичні виміри відонімних оказіоналізмів у сучасному медійному вимірі. Південний архів. Філологічні науки. 2017. № 69. С. 118-120.
3. Принцевський І.Т. Авторські новотвори в українському поетичному мовленні. Проблемы словообразования русского и украинского языков. – Киев - Донецк : Вища школа, 1976. – С. 150-166.
4. Стишов О. Особливості словотворення складних оказіоналізмів. Лінгвістичні студії. Випуск 43, 2023. С. 41-52.

УДК 811.161.2:2-74

МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ В РЕЛІГІЙНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Світлана ІГНАТЬЄВА,
кандидат філологічних наук, доцент
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

Американський дослідник Дж. Пітерс розглядає «комунікацію» як термін, що окреслює різні види взаємодії за допомогою символів. Так, у Євангелії за допомогою терміна «комунікація» перекладене грецьке logos – слово. Комунікація в цьому випадку є описовим терміном наших стосунків у сигніфікації. Охоплюючи такі значення, як «слово», «аргумент», «твердження», «трактат», «промова», «оповідь», «книга» й «причина», logos слугує узагальнюючим терміном для людських здібностей, які базуються на тому факті, що людина, за словами Арістотеля, є твариною, наділеною словом [2, с.18]. Крім того, Дж. Пітерс послуговується терміном «комунікації» у множині з метою узгодження «я» з «іншим» [2, с. 19]. З цього погляду

можна говорити про комунікацію як про стосунки і взаємодію «Я» й «Іншого», як про простір між свідомостями.

Проблема визначення комунікації як обміну інформацією або її передачі та з'ясування самої суті інформації, тобто того, що «транспортується» під час спілкування, сьогодні набуває особливого значення й актуальності.

Поняття *'гібридна війна'* розглядаємо не лише як військове протистояння, а комплексний вплив на свідомість, ідентичність, цінності суспільства. Власне, у такій моделі мова стає не просто засобом передавання інформації, а потужним інструментом формування смислів і конструювання реальності.

Релігійна комунікація – це комунікативний процес між вірянами і Богом як найвищою надприродною силою. Господь – Творець усього прекрасного на землі. У спілкуванні з ним людина досягає такого стану афекту, духовності, в якому людина відчуває божественну енергію, яка ним випромінюється, або чує його голос як, наприклад, Мойсей, Авраам та інші персонажі Біблії.

У релігійній комунікації слово має особливий статус: воно сприймається як носій істини, морального авторитету, сакрального змісту. Тому вплив через богословські формули, проповіді, релігійну лексику є енергетично насиченим.

Одним із ключових механізмів гібридного впливу є сакралізація насильства. Вона відбуваєчться через:

а) використання біблійної символіки;

б) апеляцію до «священної боротьби»;

в) формування образу «ворога» як абсолютного зла;

г) риторику «захисту віри», «канонічності», «святої місії».

Такі мовні конструкції перетворюють політичний конфлікт на нібито духовну необхідність. Відбувається зміщення смислів: війна подається як моральний обов'язок, а не як трагедія.

У релігійному дискурсі традиційними є бінарні опозиції: ***світло – темрява, добро – зло, правда – брехня, мир – війна***. У гібридній війні ці опозиції можуть переінтерпретовуватися:

а) «***ми***» = світло, істина, канон;

б) «**вони**» = зло, єресь, загроза.

Так формується моральна поляризація, що виправдовує агресію. Мова може виконувати не об'єднувальну, а роз'єднувальну функцію.

Ще один механізм пов'язаний із підміною змісту базових понять. Наприклад, «мир» може означати «капітуляцію»; «єдність» – «підпорядкування»; традиція» – «консервацію політичного впливу»; «захист церкви» – «захист геополітичних інтересів». У такому випадку мова перестає бути прозорим інструментом істини і стає засобом ідеологічного впливу.

У релігійному тексті автор засуджує війну і вказує на її протиприродну сутність. Семантичний простір подвійної структури *кров війни – мирна пора* поширюється мовно-зображальними засобами: епітетами, метафорами: А також ти відаєш, що вчинив мені Йоав, син Церуїн, як учинив він з двома старшинами війська ізраїльського, з Авнером, Неровим сином, та з Амасою, сином Єтеровим, як умертвив він їх, і пролив *кров війни о мирній порі*, закривавивши *кров'ю війни* свого пояса на стегнах своїх і взуття на ногах своїх [1, с.5]. Опозиція *війна – мир* представлена антонімічними відношеннями: ті, що ненавидять мир – ті, які прагнуть до миру: *Довго жила душа моя з тими, що ненавидять* ***мир****. А я* ***мирний****: та лише озвуся, вони – за* ***війну*** [1, с. 6-7].

Третя книга Царств [1, с. 5] війна постає не просто як історичний факт, а як моральне відхилення від природного і божественного порядку. Вислів «*пролив кров війни о мирній порі*» містить глибоку семантичну напругу. Кров у біблійній традиції – це символ життя, дарованого Богом. Її проливання у мирний час означає порушення не лише суспільного закону, а й сакрального устрою буття. Отже, війна тут осмислюється як протиприродний стан, як руйнування гармонії, що мала б панувати між людьми. Особливо промовистою є метафора «*кров війни*», яка переноситься на предмети повсякденного вжитку – пояс і взуття. Це зображення підкреслює всепроникність насильства: війна залишає слід не лише в історії, а й на особистості, «закарбовується» на тілі та одязі. Війна стає частиною людини, яка її чинить. Таким чином формується подвійна структура образу: з одного боку – мирна пора як природний, належний стан; з іншого – кров війни як символ вторгнення хаосу в цей стан.

Опозиція «війна – мир» ще виразніше окреслена в Псалтирі [1, с. 6-7]. Тут конфлікт подається не лише як зовнішнє протистояння, а як внутрішній стан людської спільноти: «я мирний» – «вони за війну». Антонімічна пара вибудовує чітку етичну дихотомію: мир асоціюється з духовною зрілістю, стриманістю, прагненням до співжиття; війна – з

агресією, неприйняттям іншого, руйнівним імпульсом. Важливо, що ліричний суб'єкт ототожнює себе з миром, але стикається з середовищем, яке продукує війну навіть у відповідь на слово. Отже, війна в тексті постає як реакція на сам факт існування миру.

Водночас український релігійний дискурс значною мірою акцентує на біблійному розумінні миру як цінності, що відповідає Божому задуму. Тут мова стає інструментом духовної стійкості, солідарності та морального спротиву.

У християнській традиції слово має творчу силу. Воно може:

а) зцілювати або травмувати,

б) об'єднувати або роз'єднувати,

в) освячувати або маніпулювати.

У ширшому контексті біблійної традиції така опозиція формує аксіологічну модель світу: мир є нормою, війна – наслідком людської гріховності, порушення Божого задуму. Вона не має онтологічної самодостатності, а виникає як відхилення, як моральна деградація.

Тому питання мови в умовах гібридної війни – це питання відповідальності. Релігійний лідер, богослов чи проповідник, використовуючи сакральну лексику, фактично формує світоглядну рамку для віруючих.

Отже. мова у релігійній комунікації не є нейтральним інструментом. Саме мова окреслює простір боротьби смислів. У гібридній війні вона може стати, з одного боку, засобом сакралізації насильства, механізмом легітимації політичної агресії, з іншого, навпаки – інструментом миру та морального спротиву.

З огляду на це, критичний аналіз релігійного дискурсу є необхідним складником захисту суспільства від маніпуляцій. Оскільки війна починається не лише з пострілу – вона починається зі слова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біблія : [книги священного писання Старого та Нового завіту в українському перекладі з паралельними місцями та додатками] / пер. Патріарха Філарета. Київ : Вид. Київ. Патріархії Укр. Православ. Церкви Київ. Патріархату, 2004. 1408 с.

2. Пітерс Дж. Д. Слова на вітер: історія ідеї комунікації. Київ : Києво-Могилянська академія, 2004. 302 с.

UDC 811.111’37’27

EUPHEMISATION OF WAR AS TOOLS OF COGNITIVE REFRAMING

Tetyana ISHCHENKO
Dnipro State University of Internal Affairs

In hybrid warfare language plays a strategic role in shaping public perception of violence. One of the most effective linguistic mechanisms is euphemisation that is the replacement of direct, emotionally charged terms with neutral or vague expressions. Such linguistic substitutes reduce emotional engagement, obscure responsibility, and reframe violent actions within seemingly rational or bureaucratic cognitive frames.

The strategic use of euphemistic language in war discourse has been widely examined within cognitive linguistics and critical discourse analysis. Scholars argue that linguistic substitutes function as cognitive tools that reshape perception, suppress emotional responses, and legitimize violence.

One of the key theoretical bases for understanding euphemisation is George Lakoff’s theory of framing. Lakoff demonstrates that political language activates specific cognitive frames that structure how events are interpreted. In war discourse, euphemisms such as *“*special military operation*”* activate frames of technical precision and necessity, rather than destruction and suffering. Another leading figure in critical discourse analysis is Teun A. van Dijk who explores the ways power, ideology and discourse interact in political and media texts. Van Dijk shows that euphemisation serves elite interests by controlling access to socially shared knowledge and minimising negative representations of in-group actions, especially in military contexts. Norman Fairclough highlights euphemisation as a mechanism of ideological naturalisation. Noam Chomsky has addressed the moral consequences of euphemistic political language. Steven Pinker discusses euphemisation as part of the broader phenomenon of semantic bleaching, where repeated indirect naming reduces emotional salience and moral sensitivity.

Ukrainian linguists also have made substantial contributions to the analysis of war discourse, especially since 2014 and after 2022. Larysa Masenko examines language as a tool of political domination and identity construction, highlighting euphemisation support narratives of “protection” and “brotherhood” in aggressive discourse. Olena Selivanova analyses

conceptual metaphors and framing in political language, offering tools for examining how euphemisms restructure mental representations of conflict. Svitlana Yermolenko focuses on media language and ideological manipulation, addressing lexical choices influence public consciousness during periods of political instability and war.

Therefore, from a cognitive-linguistic perspective, euphemisms operate by restructuring mental models of events. For instance, when violence is named indirectly, the listener processes it not as an act of physical harm but as an abstract procedure or necessity. So, euphemisms disclose a few aspects such as suppression of emotional response, diffusion of responsibility and reframing aggression as protection or necessity [2]. Let us take a closer look at some most efficient euphemisms used nowadays in modern warfare context.

Direct lexical items like war, invasion, killing, bombing activate strong emotional and moral reactions. Euphemistic substitutes weaken this effect and instead of "war" we get "special military operation". The term operation evokes associations with limited scope, professionalism and control, distancing the audience from the scale and brutality of armed conflict. The same way we change "civilian deaths" into "collateral damage". This phrase removes human agency and suffering, reframing death as an unintended technical side effect rather than a moral tragedy. As a result, emotional responses such as empathy, fear, or moral outrage are significantly reduced.

Serving as an agent of de-agentification or diffusion of responsibility euphemisms often eliminate or blur the agent of violence. Look at the change that happened with the phrases such as "cities were bombed" - "infrastructure was degraded" where passive constructions and abstract nouns obscure who acted and who suffered and "forces killed civilians" that was changes into "losses occurred". Violence is presented as an impersonal event rather than a deliberate act [1]. Such linguistic strategy weakens accountability and normalises violence as an inevitable process.

Euphemisation frequently shifts the cognitive frame from aggression to defence or care. For example, "invasion" has become "liberation" or "peacekeeping mission" and "occupation" have become "stabilisation" or "security measures". Such terms activate positive conceptual domains (safety, order, protection), making violent actions appear justified or even morally commendable.

The use of administrative or technical vocabulary further distances audiences from human suffering. “Mass deportation” is changed into “population transfer” and “torture” shifts into “enhanced interrogation techniques”. This style frames violence as a matter of policy or management rather than ethics, facilitating public acceptance over time.

Thus, euphemisation can be understood as a powerful cognitive-discursive strategy in hybrid warfare. By masking violence through linguistic substitution, war discourse reshapes emotional perception, diffuses responsibility, and normalises aggression within socially acceptable frames. Identifying and deconstructing these mechanisms is crucial for resisting manipulative narratives and restoring ethical clarity in public communication.

Euphemistic language in hybrid warfare is not merely stylistic but strategically manipulative. By reducing emotional impact, obscuring agency, and reframing violence within neutral or positive cognitive schemas, euphemisation enables societies to tolerate, rationalise, or ignore acts of aggression. Understanding these linguistic mechanisms is essential for resisting manipulative war narratives and restoring ethical clarity in public discourse.

REFERENCES

1. Chilton, P. Analysing political discourse: Theory and practice. Routledge 2004.

2. Lakoff, G. *Moral Politics: How Liberals and Conservatives Think*. University of Chicago Press 2016 .

УДК 81’373.49

ЕВФЕМІЗАЦІЯ ЯК СТИЛІСТИЧНИЙ ЗАСІБ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ У ДОКУМЕНТАХ НАТО ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧІ АСПЕКТИ ЇЇ ВІДТВОРЕННЯ

Єлизавета КОСТЕНКО,
Юлія ДЕМ’ЯНЧУК,
кандидат економічних наук
Львівський національний університет імені Івана Франка

Сучасний військово-політичний дискурс характеризується високим рівнем маніпулятивності, що зумовлено необхідністю формувати позитивне сприйняття воєнних дій у суспільстві. Одним із найефективніших інструментів такого впливу є евфемізація – заміна табуйованих, емоційно негативних або надто прямих номінацій об’єктів чи явищ нейтральними або позитивно маркованими відповідниками. У документах НАТО евфемізми стають ключовим засобом вербалізації збройних конфліктів, даючи змогу “пом’якшувати” реалії війни для широкого загалу [2, с. 44].

Евфемізми у документах НАТО виконують кілька функцій. По-перше, це маскування агресивного характеру воєнних дій. Замість прямої номінації *war* (війна) дедалі частіше використовують формулювання *kinetic engagement* (кінетичне втручання) чи *stability operation* (операція зі стабілізації). Такі лексеми формують уявлення про техніко-процедурний процес, а не про безпосереднє збройне протистояння [6, с. 256]. По-друге, евфемізація сприяє деперсоналізації втрат. Передусім, термін *collateral damage* (побічні збитки) нівелює згадки про загибель цивільного населення, переводячи людські життя у площину статистичних або ресурсних втрат [1, с. 112].

Аналіз документів НАТО дає підстави виокремити кілька тематичних груп евфемізмів, як-от:

1. *терміни на позначення військових дій: active defense* (активна оборона) замість прямої номінації “напад”, *neutralization* (нейтралізація) замість “знищення”;
2. *позначення втрат і помилок: friendly fire* (дружній вогонь) замість прямого означення випадкового ураження власних сил, *tactical withdrawal* (тактичний відхід) замість “втеча” чи “відступ”;

3. *номінації об'єктів і суб'єктів конфлікту: non-state actors* (недержавні актори / суб'єкти) як узагальнювальна назва збройних угруповань, нерегулярних формувань або інших учасників конфлікту поза державною юрисдикцією [4, с. 88].

Особливості перекладу таких одиниць з англійської мови українською є складними й нерідко проблемними для перекладача. Ключова трудність полягає у збереженні прагматичного потенціалу евфемізму. У разі експлікації прихованого змісту (до прикладу, перекладу *neutralization of the target* як "вбивство цілі") порушується стилістична цілісність офіційного документа та змінюється його комунікативний ефект [3, с. 15].

У цьому дослідженні найпоширенішою перекладацькою стратегією виступає калькування. Так, *peace-enforcement* відтворюється українською як "примушування до миру". Разом із тим калькування не завжди є доречним і в окремих випадках потребує стилістичних трансформацій. Як зазначають дослідники, перекладач має враховувати контекст політичної коректності, притаманний західній комунікативній культурі [5, с. 210]. Показовою є також тенденція до використання пасивних конструкцій в англійськомовних текстах (приміром, mistakes were made), що дає змогу уникати прямої персоніфікації відповідальності. В українському перекладі доцільним є застосування безособових форм або узагальнено-особових конструкцій для збереження цієї дискурсивної "дистанції" та наближення до прагматичних параметрів оригіналу [7, с. 146].

Ще однією проблемою постає явище "термінологічної десемантизації" чи, так би мовити, "стирання евфемістичності". Евфемізми з часом стають загальновідомими й починають сприйматися як прямі номінації. Коли, наприклад, *collateral damage* асоціюється із загибеллю цивільного населення, він поступово втрачає свою евфемістичну функцію, що зумовлює потребу у створенні нових мовних замінників. Для перекладача важливим є відчуття ступеня "свіжості" евфемізму та його актуального прагматичного навантаження [10, с. 38].

Відтак, евфемізація у документах НАТО – це складний лінгвокогнітивний процес, спрямований на формування прийнятної інтерпретаційної рамки воєнних дій та їх суспільну легітимацію. Під час перекладу таких текстів українською мовою важливо передати

словникове значення одиниць, а ще зберегти ту дискурсивну “вуаль” пом’якшення, яку конструює автор оригіналу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.

2. Нестеренко Н. М. Стилістика англійської мови. Київ : Нова книга, 2012. 248 с.

3. Паламарчук О. Л. Основи військового перекладу : підручник. Київ : ВПЦ "Київський університет", 2011. 312 с.

4. Почепцов Г. Г. Стратегічні комунікації. Київ : Альтерпрес, 2008. 434 с.

5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.

6. Ткачик О. В. Евфемізми у сучасному англомовному військовому дискурсі. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2015. Вип. 52. С. 256–258.

7. Чухно О. О. Комунікативні стратегії та тактики вербалізації збройного конфлікту в англомовному дискурсі. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2023. Вип. 61. С. 145–148.

8. NATO Glossary of Terms and Definitions (AAP-06). Brussels : NATO Standardization Agency, 2020. 254 p.

9. Orwell G. Politics and the English Language. London : Horizon, 1946. 18 p.

10. Thompson R. Linguistic Strategies in Modern Defense Documents: The NATO Perspective. Journal of Military Linguistics. 2024. Vol. 12(1). P. 34–52.

УДК: 355.4:81'27:614.8.

LANGUAGE AS AN INSTRUMENT OF HYBRID WARFARE IN THE CONTEXT OF LIFE SAFETY

Максим КРАЧКОВСЬКИЙ,
Вікторія БОНДАРЕНКО,
кандидат юридичних наук, доцент
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Hybrid warfare is characterised by the combination of military, informational, psychological, and cultural tools. Within this framework, language plays a central role as a mechanism of influence that operates continuously and invisibly. Scholars emphasise that modern conflicts increasingly rely on narrative control rather than direct force, making language a strategic asset [5], [7]. Through discourse, meanings are altered, values are reframed, and public perception is guided toward conclusions beneficial to the aggressor.

Unlike traditional weapons, linguistic influence does not destroy infrastructure but targets cognition, identity, and trust. This makes language especially dangerous in the context of life safety, as it directly affects how individuals interpret threats, warnings, and risks during crises [10].

Research on information warfare confirms that disinformation and manipulative language can produce tangible physical consequences, including panic, refusal to evacuate, and resistance to emergency instructions [2], [10]. During armed conflicts and large-scale emergencies, distorted terminology and emotionally charged narratives undermine rational decision-making. From the standpoint of life safety, clarity and credibility of communication are critical. When hostile actors intentionally corrupt language, they weaken public trust in institutions and experts, thereby increasing casualties and social chaos [4], [9]. Thus, linguistic manipulation must be recognised as a direct threat to human life rather than a purely informational issue.

Language functions as a carrier of collective memory, cultural continuity, and national identity. Numerous studies indicate that hybrid warfare deliberately targets language to destabilise societies internally [6], [8]. The marginalisation or distortion of a national language leads to fragmentation, loss of self-identification, and reduced social cohesion.

In this context, conscious and responsible use of the national language becomes a form of civic resistance. Scholars argue that linguistic unity strengthens national resilience and enhances a society's ability to withstand prolonged stress, uncertainty, and external pressure [5], [6].

One of the most destructive linguistic practices in hybrid warfare is dehumanisation. Analytical reports show that the systematic use of derogatory labels and simplified enemy images reduces empathy and normalises violence [1], [3]. This type of language lowers moral barriers and facilitates aggression at both individual and collective levels.

From a life safety perspective, dehumanising discourse increases the likelihood of mass violence, hate crimes, and long-term psychological trauma. It also complicates post-conflict reconciliation and undermines democratic stability [1], [4]. Therefore, monitoring and countering dehumanising language is an essential component of human security.

Modern security studies increasingly emphasise the concept of linguistic security as part of comprehensive safety frameworks [2], [5]. Linguistic security involves protecting the information space, ensuring the accuracy of public communication, and preventing the dominance of hostile narratives.

Media literacy and critical language awareness are highlighted in academic literature as key tools for reducing vulnerability to hybrid threats [7], [9]. A society capable of critically interpreting language is better equipped to protect lives, maintain order, and preserve democratic values during crises.

Ethical communication is not only a moral issue but also a security necessity. Research indicates that responsible language use strengthens social trust, morale, and collective responsibility [6], [8]. During wartime, words can stabilise communities, support mental health, and foster solidarity. Conversely, irresponsible or inflammatory language amplifies fear and division, increasing societal vulnerability. For this reason, scholars view ethical language use as a form of non-military defence and an expression of patriotism that contributes directly to national survival [5], [6].

Hybrid warfare demonstrates that linguistic aggression is not confined to one region or conflict. International studies confirm that democratic societies worldwide are exposed to narrative manipulation and information pressure [2], [7]. Understanding language as a security factor is therefore essential at the global level. Recognising the role of language in hybrid warfare allows states and international organisations to design more

effective prevention strategies, protect human life, and strengthen democratic resilience. In the twenty-first century, safeguarding life increasingly begins with safeguarding language [4], [10].

REFERENCES

1. Council of Europe, Steering Committee on Anti-Discrimination, Diversity and Inclusion (CDADI). (2023, November). Study on preventing and combating hate speech in times of crisis. Council of Europe. URL: https://rm.coe.int/-study-on-preventing-and-combating-hate-speech-in-times-of-crisis/1680ad393b

2. European External Action Service. (2025, August). 2024 report on EEAS activities to counter foreign information manipulation and interference (FIMI). European Union.

URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/2025/documents/2024%20Report%20on%20EEAS%20Activities%20to%20Counter%20FIMI.pdf

3. Hoffman, F. G. (2007, December). Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars. Potomac Institute for Policy Studies. URL: https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf

4. Institute for the Study of War. (2015, September 21). Putin's information warfare in Ukraine: Soviet origins of Russia's hybrid warfare (Part 2). URL: https://www.understandingwar.org/backgrounder/putin%E2%80%99s-information-warfare-ukraine-soviet-origins-russia%E2%80%99s-hybrid-warfare

5. NATO Strategic Communications Centre of Excellence. (2016, May). Social media as a tool of hybrid warfare. NATO StratCom COE. URL:
https://stratcomcoe.org/cuploads/pfiles/public_report_social_media_hybrid_warfare_22-07-2016-1.pdf

6. National Institute for Strategic Studies (Ukraine). (2020, January 29). On the concept of national resilience in Ukraine. URL: https://niss.gov.ua/en/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/concept-national-resilience-ukraine

7. Woolley, S. C., & Howard, P. N. (2017). Computational propaganda worldwide: Executive summary (Working Paper No. 2017.11). Project on Computational Propaganda, Oxford Internet Institute, University

of Oxford. URL: https://demtech.oii.ox.ac.uk/wp-content/uploads/sites/12/2017/06/Casestudies-ExecutiveSummary.pdf

8. Ukrainian Crisis Media Centre. (2017, May 30). Russian language in Ukraine: Myths and reality. URL: https://uacrisis.org/en/55717-russian-language-ukraine

9. UNESCO. (2009). Language and power: The implications of language for peace and development. UNESCO.

URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000181721

10. World Health Organisation, Regional Office for Europe. (2024, April 11). Infodemic management: Protecting people from harmful health information in emergencies. URL: https://www.who.int/europe/publications/i/item/9789289060444

УДК 81’42:070

УТІЛЕННЯ ІРОНІЇ В УКРАЇНСЬКИХ ТА АМЕРИКАНСЬКИХ НОВИННИХ ЗАГОЛОВКАХ

Поліна КУЧЕР

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Класичним визначенням іронії є висловлювання, у якому імпліковане значення різко відрізняється від експліцитно вираженого [1, с. 186]. Цей комічний механізм є мінливим, динамічним явищем, яке роками зацікавлює літературознавців, філософів та лінгвістів. Цей художній троп став предметом вивчення багатьох дослідників через його комунікативну цінність і прагматичний виклик [5, с. 150]. У сучасному медіадискурсі іронія постає одним із функціональних риторичних інструментів, що вживається для інтенсифікації прагматичного впливу заголовка та спрямування інтерпретації формулювання реципієнтом. Вона виконує низку важливих функцій, зокрема привернення уваги, викликання емоцій, просування ідеологічних тез, формування оцінного ставлення та впливу на сприйняття читача [2, с. 56-64; 6, с. 46; 4]. Попри численні дослідження, що розкривали використання іронії в англомовних ЗМІ, вивчення цього прийому в українських заголовках залишається

недостатньо опрацьованим. Здебільшого, науковці аналізують використання іронії при перекладі англомовних статей (Є. Романчева, О. Фадєєва), або використання інших стилістичних засобів в українських новинних заголовках (С. Судич, Ю. Новиченко, Л. Микашовська). До того ж, порівняльний аналіз заголовків новинних медіа цими мовами є малодослідженим напрямом. Особливо бракує робіт, котрі розглядають властивості іронії в контексті воєнної риторики, зокрема в період 2022-2023 рр. – початку та поступової ескалації російсько-української війни. Вплив такого політичного фактору залишається недостатньо висвітленим. Тож дослідження вимагає ретельного аналізу, що враховує прагматичну, стилістичну та семантичну унікальність цього феномену в новинних заголовках.

Сучасні медіалінгвістичні дослідження розглядають заголовок як одну із фундаментальних одиниць новинного тексту, яка комбінує інформативну та прагматичну функції. Саме заголовок є першою, подекуди єдиною річчю, із якою взаємодіє читач. Мовознавиця Ісані доводить, що заголовки є найбільш читаною частиною новини, адже їх читають у п'ять разів частіше, аніж загальний текст, і не тільки потенційні читачі, але й люди, які просто помітили репортаж [3, с. 81]. У такому контексті іронія постає одним із найважливіших прикладів прагматичних стратегій, які реалізуються в онлайн-заголовках і потребують окремого лінгвокультурного аналізу.

У своєму дослідженні я зосереджуюся на контрастивному аналізі іронії в заголовках медіа в Україні та Сполучених Штатах Америки протягом 2022-2023 років. Завдяки цьому підходу можна дослідити мовні, стилістичні, соціальні та культурні відмінності іронічних заголовків. Зокрема, об'єктом мого зацікавлення є те, над чим іронізують українські журналісти у воєнних реаліях, і як це відрізняється від тем, над якими іронізують в американських ЗМІ. Такий метод дає змогу виявити традиційні методи створення комічного ефекту, що використовуються в обох суспільствах, а також порівняти, які саме теми стають об'єктом іронічного осмислення. Тож такий спосіб дослідження дозволить не лише описати лінгвістичні характеристики іронії в заголовках, але й продемонструвати те, як іронія відображає суспільний досвід і ставлення людей до певних подій у різних культурних та соціальних контекстах.

Корпус дослідження охоплює 100 українських та 100 американських заголовків за 2022-2023 рр., котрі містять іронію. Добір

здійснювався на основі регіональних ЗМІ (Конкурент, Zaxid.net, Знай. UA, тощо), а до аналізу обиралися ті заголовки, які мають вербальну іронію, сарказм, приховану критику або алюзію з імпліцитним іронічним змістом. У вибірці не враховуються розважальні ресурси, новинні відео, авторські колонки та матеріали без іронічних елементів.

Контрастивний аналіз довів, що в українських заголовках іронія зазнала тематичної та функціональної трансформації після початку повномасштабної війни. Якщо у період з 1 січня до 24 лютого 2022 року цей прийом слугував інструментом критики та висміювання суспільних подій, скандалів і побутових ситуацій, то після 24 лютого 2022 року іронія переважно спрямовується на дії російської армії та риторику російської пропаганди. Українські заголовки не лише інформують про воєнні події, а й активно висміюють абсурдність дій росії. Поширеним прийомом є використання в лапках клішованих фраз на кшталт «самоліквідувались» або «жест доброї волі» з метою деконструкції пропагандистських наративів. Іронія у цьому контексті виконує не лише стилістичну функцію, а й слугує інструментом емоційного опору та суспільної консолідації.

Натомість в американських онлайн-медіа цей прийом здебільшого зосереджений на внутрішній політиці та соціальних курйозах. Проаналізовані приклади свідчать, що журналісти виражають критику публічних осіб та політичних лідерів (Джо Байдена, Дональда Трампа, Ілона Маска), що відображає ідеологічну поляризацію медіадискурсу. Отримані результати можуть бути корисними як для мовознавців, так і журналістів, адже вони сприяють глибшому розумінню медіадискурсу в умовах воєнних та політичних трансформацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Abrams M. H., Harpham G. G. A glossary of literary terms. 11-те вид. Boston : Cengage Learning, 2015. 446 с. URL: https://munshipremchandm.ac.in/wp-content/uploads/2024/12/Abrams-Glossary-of-Literary-Terms-1-1.pdf (дата звернення: 14.02.2026).

2. Hutcheon L. Irony’s Edge: The Theory and Politics of Irony.. London : New York : Routledge, 1995. 258 с.

3. Isani S. Of headlines & headlinese: Towards distinctive linguistic and pragmatic genericity. ASp. 2011. T. 60. C. 81–102. URL: https://doi.org/10.4000/asp.2523. (дата звернення: 14.02.2026).

4. Van Dijk T. A. Discourse and Ideology. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. 2011. С. 379–407. URL: https://discourses.org/wp-content/uploads/2022/07/Teun-A.-van-Dijk-2011-Discourse-and-Ideology.pdf (дата звернення: 14.02.2026).

5. Vengalienė D. Irony in the headlines. Kalbotyra. 2006. вип. 53. С. 150–155.

6. Vengalienė D. Irony within the scope of conceptual blending in Lithuanian and American on-line news headlines: A comparative analysis / Vilnius University. Vilnius, 2011. 66 с. URL: https://epublications.vu.lt/object/elaba:1840397/1840397.pdf (дата звернення: 14.02.2026).

UDC 378.147

THE INTERACTION OF LANGUAGE AND CULTURE IS A NECESSARY CONDITION FOR THE FORMATION STUDENTS COMMUNICATIVE COMPETENCE

Oleksandr LEMBERSKYI
Naval Institute of National university "Odesa maritime academy"

The future of Ukraine, like that of every state, its socio-cultural and spiritual development largely depends on the level and development of the linguistic personality, on the formation of its communicative competence. At the end of the 20th and beginning of the 21st centuries, changes in linguistic priorities, social and educational paradigms in the state necessitated a review of existing approaches to the formation of the content of language education and the development of a thorough theoretical concept of the content of teaching the native language in a comprehensive school [1, p. 344].

It is important that educational processes are characterized by a significant shift towards communicative learning, towards the formation of qualities in the individual that are necessary for later life and professional self-determination. And this is correct, since a person's life is a complex interaction with society. In the process of this interaction, in direct social contacts, under the influence of the micro- or macroenvironment, its culture, social norms, traditions, and values, a personality is formed [3].

At the current stage of its development, Ukraine strives for a new quality. It has embarked on the path of new transformations, and this path promises to be long and difficult. Young Ukraine is learning to work, live and survive. And to create its future. To do this, it needs new people - educated and developed, smart and strong, open and free, with flexible minds and kind hearts. Ukraine needs highly qualified multidisciplinary specialists with knowledge of two, three or four modern foreign languages, professionals capable of absorbing everything new and progressive, ready to generate and introduce fresh original ideas, as well as to beneficially participate in international cooperation and the formation of a new attitude towards Ukraine in Europe and the world. The expansion of international relations, the creation of conditions for the entry of Ukrainian education into the world educational space make a foreign language really in demand by the state, society, and individual. At present, a foreign language is considered a means of communication, mutual understanding and interaction of people, knowledge of other national cultures, and personal development. English has become an integral and urgent part of our modern lives [2, p. 50].

Based on the global goal of mastering a foreign language, engaging in another culture and participating in the dialogue of cultures, studying a foreign language in comparison of cultures, simultaneously addressing language and culture allow for the complex and more effective formation of the cultural competences of the future teacher, using his educational, developmental and educational potential[4].

Taking into account the new socio-political realities in Ukraine, the upbringing of a sense of patriotism, devotion to the national cause of strengthening the country, an active civic position, i.e. the formation of a citizen-patriot of Ukraine, ready to take responsibility, selflessly build the country as a sovereign, independent, democratic, legal, social state, ensure its national security, contribute to the unity of the Ukrainian political nation and the establishment of civil peace and harmony in society, is becoming increasingly relevant in the younger generation. One cannot love one's homeland without knowing and respecting its cultural and historical heritage. Among the many academic disciplines, the subject of "English" occupies a special place. Its uniqueness lies in the fact that in the course of studying a foreign language, students acquire not knowledge of the basics of science, but the ability and skills to use a foreign language as a means of communication, a means of obtaining new useful information. Teaching

English in a modern school gives the teacher ample opportunities to foster citizenship and patriotism.

But is it possible to simultaneously teach a foreign language and educate a patriot of one's state, instill a sense of pride for one's people, develop spirituality, instill moral, artistic and aesthetic, legal, labor cultures inherent in our people? Will a person who speaks English fluently, knows and understands the cultures of the countries of Eurasia and the United States, Britain possess personal qualities and character traits, a worldview and way of thinking, feelings, actions and behavior aimed at the development of a democratic civil society in Ukraine? Of course, yes, if this child is taught and educated gradually, correctly and in the system of the entire learning process, inspiring him to do so with his own example and experience. This is also facilitated by the communicative component of the subject, its orientation towards studying the everyday life, customs, traditions and, above all, the language of another people. The communicative orientation of foreign languages also provides the teacher with ample opportunities in educating civic position, patriotism, and high moral qualities of the individual. At the personal level, patriotism acts as an important stable characteristic of a person, expressed in his worldview, moral ideals, and norms of behavior.

Without studying one's native culture and language, it is impossible to study a foreign language. Awareness of universal human values is an integral part of developing a sense of national identity. Studying the life of other countries along with the language, schoolchildren compare the information they receive with the life of their native country. Thanks to such a comparison, they learn to see the successes of their country and its problems, to respect and appreciate the traditions and customs of their people. A sense of national dignity is strengthened when students can freely tell foreign guests about their home, family, country, their region, its history, about interesting geographical routes, about scientific achievements, about works of art, about traditions and customs In accordance with the new Ukrainian Education Standards, new curricula, the use of the regional component of the content of foreign language lessons becomes a priority. This changes the attitude towards regional knowledge and encourages foreign language teachers to search for possible ways to integrate the educational process.

The school should be an institution that instills in the younger generation a sense of statehood, plants the seeds of pride for the Motherland, for the

deeds of ancestors, prepares citizens and patriots. The current time, the situation itself requires a holistic, deeply thought-out system of educational work with students, because recently the loss of our society's traditionally Ukrainian patriotic consciousness has become more noticeable. In this situation, the words of Maksym Rylsky really become relevant: "He who does not know his past is not worthy of his future. He who does not honor the outstanding people of his people is not worthy of honor." But I am deeply convinced that it would be foolish if a teacher entered the classroom and said that today we will learn to love the Motherland, and tomorrow respect its heroes. It is necessary to create an atmosphere, select material that would give knowledge about history, traditions, people, teach children to compare and draw conclusions.

REFERENCES

1. Batsevich F. Fundamentals of communicative linguistics. – K.: Academy, 2004. P. 344 [in Ukrainian].

2. The concept of language education of high school // Dyvoslovo. – 2002. – No. 8. – P. 50-59 [in Ukrainian].

3. Instructional and methodological recommendations of the Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine on the study of subjects of the invariant component of the curriculum in general education institutions in the 2025/2026 academic year dated 01.06.2025.№ 1/9-526.: Foreign languages [in Ukrainian].

4. Theory and practice of English language teaching methods / L. Morska. – Ternopil: Aston, 2025.

УДК 81’27:327

LANGUAGE AS DIPLOMACY: HOW UKRAINIAN WAS USED IN INTERNATIONAL ADVOCACY AFTER 2022

Владислав ЛИТВИНЮК,
Роксолана ЗАПОТІЧНА,
кандидат економічних наук, доцент
Львівський державний університет внутрішніх справ

The full-scale invasion of Ukraine in 2022 transformed language into a powerful instrument of international advocacy. Ukrainian began to function not only as a national language but also as a diplomatic and symbolic resource in global political communication. This article examines how Ukrainian was strategically used in international speeches, political messaging, public campaigns, and cultural diplomacy. The study analyzes linguistic practices that contributed to international solidarity, strengthened national identity, and shaped global public opinion. The findings demonstrate that language can function as a tool of soft power, legitimacy, and resistance in contemporary geopolitical conflict.

Language has always played a role in diplomacy, but in times of conflict it acquires additional symbolic and strategic significance. After February 2022, Ukrainian emerged as a visible element of international political communication. It became a marker of sovereignty, resilience, and democratic values in global discourse.

The international use of Ukrainian extended beyond translation or national representation. It functioned as a performative act that communicated political legitimacy and moral authority. Political leaders, diplomats, journalists, and civil society actors incorporated Ukrainian words, expressions, and linguistic symbols into global communication. This process transformed language into an instrument of international advocacy.

This article explores how Ukrainian was used as a diplomatic resource in three key domains: political speeches, public communication campaigns, and cultural diplomacy.

Soft power refers to the ability of a state to influence international actors through attraction rather than coercion. Language plays a central role in this process because it conveys identity, values, and worldview.

After 2022, Ukrainian became associated internationally with democratic resistance, national self-determination, and civilian resilience. The global visibility of the language increased significantly due to:

- frequent use in international political speeches
- adoption of Ukrainian slogans in global protests
- presence of Ukrainian terminology in international media
- symbolic linguistic gestures by foreign leaders

These developments positioned Ukrainian as a communicative symbol of legitimacy and resistance.

One of the most visible examples of linguistic diplomacy was the use of Ukrainian in speeches delivered at international institutions. Ukrainian phrases were often left untranslated or highlighted for symbolic emphasis.

Common communicative functions included:

1. Assertion of Sovereignty. Using Ukrainian in international forums reinforced Ukraine's political independence and cultural distinctiveness.

2. Emotional Solidarity. Foreign leaders occasionally used Ukrainian greetings or expressions to signal support and alignment.

3. Moral Framing of Conflict. Ukrainian terminology connected political discourse to lived experience, emphasizing human impact rather than abstract geopolitics.

For example, Ukrainian expressions of gratitude and resilience were widely quoted in international media, contributing to emotional identification with Ukraine's cause [2].

Language functioned as a mobilizing resource in transnational advocacy networks. Ukrainian words and phrases became recognizable symbols in international civil society communication.

Key patterns included:

- use of Ukrainian slogans in protests across Europe and North America
- bilingual messaging in advocacy campaigns
- preservation of Ukrainian place names and terminology in international reporting
- digital communication using Ukrainian hashtags and expressions

These practices strengthened narrative consistency across different audiences and reinforced a unified global message.

The Ukrainian case illustrates broader transformations in global communication. Contemporary diplomacy increasingly incorporates

symbolic, cultural, and linguistic elements. State legitimacy is communicated not only through policy but also through identity performance.

For future diplomatic practice, several lessons emerge:

- language choice shapes perception of authority and authenticity
- linguistic symbols can mobilize transnational solidarity
- cultural communication enhances political influence
- multilingual advocacy strengthens global engagement

Language is therefore not only a communicative tool but a strategic dimension of international policy [1].

After 2022, Ukrainian evolved into a powerful instrument of international advocacy. Its use in political speeches, public campaigns, and cultural diplomacy demonstrates how language can function as soft power in conditions of geopolitical conflict. Ukrainian became a global symbol of resilience, sovereignty, and democratic values.

The case of Ukrainian illustrates that language is not merely a reflection of political reality but an active force that shapes international perception, legitimacy, and solidarity. In contemporary diplomacy, linguistic identity has become an essential component of global political communication.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ministry of Culture and Strategic Communications of Ukraine (2024). *Ukrainian language as a key to national security and cultural diplomacy in war conditions*. mcsc.gov.ua.

2. Sokolova, S. (2023). *Changes in the attitude of Ukrainians to languages against the background of the full-scale Russian invasion of Ukraine*. Ukrainian Language, №1 (85).

УДК 659.3:351.862.4

ДИСКУРС ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ: МОВНІ МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ

Ольга МАКСИМЕНКО,
кандидат філологічних наук, доцент
Національна академія внутрішніх справ

Сьогодні інформація має і матеріальне, і стратегічне значення. Розвиток інформаційних процесів впливає на соціальне життя, економічні та фінансові відносини, а також на засоби та методи ведення війни. Інформаційна війна зараз не є абстрактним поняттям, а реальним дійсним фактом, який невпинно розробляють, реалізовують, удосконалюють і вивчають [1, с. 57].

Застосування інформаційного впливу є основоположним фактором перемоги. На думку дослідників, «у війнах перемагають завдяки успішному поєднанню невійськових, військових і певних ненасильницьких дій, які реалізуються через використання різноманітних форм і методів, а також консолідування політичних, економічних, інформаційних, технологічних заходів, але з використанням інформаційної переваги» [2, с. 1].

Випадки застосування інформаційно-психологічних засобів для маніпулювання свідомістю населення з метою захисту власних інтересів та збереження ресурсів, пошуку новітніх методів у протистоянні із суперником відомі з давніх часів.

Ведення інформаційних війн, як агресивна політика задля впливу на свідомість, має давні витоки. Використання інформаційної зброї як лінгвального явища, яке здатне суттєво вплинути на суспільство, було зафіксовано ще за часів античності. Зокрема мислителі та полководці постійно намагалися віднайти способи для здобуття очікуваної перемоги з найменшими втратами. Ще в легендах наголошено на вчинках Гедеона, який постійно під час війн намагався залякувати противника. Урешті-решт він зміг настільки залякати ворога, що той збився з пантелику і завдав удару по власним військам. У Давньому Римі є багато прикладів інформаційного впливу на духовну і моральну стійкість противника, зокрема під час проведення виборів, прослуховування публічних виступів у залах суду, під час служіння пантеону богів та підкорених народів і на війні [3, с. 108].

У Стародавньому Китаї декілька тисяч років тому було напрацьовано перелік стратегій, які мають використовуватися у військовій справі та політиці. У сучасній літературі вони мають назву «стратагеми». Сутність стратагеми відображено в конкретному вислові: *«На сході шуміти, на заході наступати», «Прикрасити сухі дерева штучними квітами*», що є способом непрямого впливу та має на меті певну маніпуляцію чужою поведінкою [4, с. 38]. Користування стратагемами дозволяло вводити ворога в оману задля дезінформування суперника для досягнення переваги над ворогом і для отримання успішного результату з мінімальною кількістю втрат.

Суньцзи в трактаті «Про військове мистецтво» закцентовував увагу на тому, що «…війна – це шлях омани» [4, с. 44]. Тому за наявності здатностей для виконання певних дій, вигідно вести себе перед опонентом так, ніби ви не здатні на них. Якщо ви користуєтеся певним ресурсом чи можливістю, ефективно створюйте враження, що ви не скористалися цим. Навіть якщо ви перебуваєте поблизу опонента, важливо демонструвати відстань. З іншого боку, якщо ви віддалені від нього, варто використовувати прийом, що створює враження близькості. Ці стратегії можуть бути успішними в контексті взаємодії чи конкурентних відносин» [4, с. 44].

Використання прийомів впливу на ворога та введення його в оману в контексті дезінформаційних засобів є досить актуальним на сьогодні. Важливою стратегічної ознакою китайської військової традиції є посилена увага до стратегії непрямих дій. Четверта стратигема акцентує увагу на ідеї, що «сили, які обмежують противника, виникають не через прямий конфлікт». Застосування непрямого конфлікту можна вважати передумовою для всіх інформаційних операцій.

У Давній Індії склалася традиція «таємної служби», завданням якої було управління суспільно-політичною комунікацією [4, с. 42].

Починаючи з ХХ ст., інформація набуває більш вагомого значення в житті багатьох держав, оскільки забезпечує розвиток суспільно-гуманітарного складника функціонування країн. Великий обсяг інформації та її вирішальна роль у структурі цивілізацій надали можливість використання інформаційно- комунікаційних технологій у військовій справі.

Використання терміна «інформаційна війна» задокументовано в середині 1970-х років. Основоположником є учений-фізик Томас Рон,

який наголосив і першим науково обґрунтував те, що найслабшою ланкою будь-якої армії є інформаційний вплив на неї [1, с. 58].

Сучасна інформаційна війна діє в багатьох різновидах інформаційної діяльності, а саме: у викраденні, підкиданні, забороні, маніпулюванні, спотворенні або знищення інформації. Інструменти охоплюють широкий спектр, зокрема це комп'ютери, смартфони, мережеві засоби, звернення та інтерв'ю лідерів або знаменитостей, трольські кампанії, текстові повідомлення, відеоролики на YouTube або пряме звернення до окремих людей [2, с. 1]. Варто також зазначити проведення операцій у мережевих засобах, психологічний тиск, стратегічні комунікації, вплив «розвідкою, контррозвідкою, маскуванням, дезінформацією, електронною війною, виведення з ладу засобів зв'язку, навігаційного забезпечення, психологічний тиск і знищенням комп'ютерного потенціалу противника» [2, с. 6].

Отже, з огляду на еволюцію розвитку інформаційних війн треба наголосити передусім на мети, яка полягала в задоволенні власних інтересів через досягнення результатів інформаційними засобами. Методи нав'язування інформації та вплив на суспільну свідомість залишалися незмінюваними: пропаганда, маніпуляції, наклеп, розповсюдження листівок, журналів, газет, повідомлень тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Журавська І., Ортинська Н. Інформаційна війна як сучасне глобалізаційне явище. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки» Т. 7, № 2, 2020. С. 56 – 60.

2. Keir Giles. Handbook of Russian Information Warfare. NATO Defense College Cataloguing in Publication-Data:November 2016. 6. 90 p.

3. Кондратюк М. О. Інформаційна війна та роль масмедіа в міжнародних конфліктах. Вісник Харківської державної академії культури. 2013. Вип. 41. С. 108-113.

4. Бондар Ю. Інформаційні війни на Стародавньому Сході. *Вісник Книжкової палати.* 2012. № 10. С. 38–45.

УДК 323.269

СИНТАКСИЧНИЙ ПАРАЛЕЛІЗМ ЯК СТИЛІСТИЧНИЙ ЗАСІБ НОРМАТИВНОЇ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ МЕДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ДОКУМЕНТАХ НАТО (НА МАТЕРІАЛІ AJP-4.10) ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ

Юлія МАСЛЮК,
Юлія ДЕМ'ЯНЧУК,
кандидат економічних наук
Львівський національний університет імені Івана Франка

Точність є основою комунікації. Виклики сьогодення зумовлюють надзвичайну швидкість поширення інформації, тому власне точність набуває критичного значення для ефективної комунікації та формування довіри між мовцями. У нормативних і ділових документах особлива увага приділяється однозначності подання інформації. Цей чинник є ключовим у сфері медичного забезпечення військ, де навіть незначна неточність може мати фатальні наслідки. Одним зі стилістичних прийомів, що забезпечує прозорість викладу, є синтаксичний паралелізм.

Синтаксичний паралелізм передбачає використання однакових або повторення подібних граматичних структур у реченнях з метою виокремлення ключових понять і дій [4, с.1]. У такий спосіб він дає змогу формулювати правила та інструкції у структурованій формі, а також полегшує їх переклад іншими мовами. Найчастіше цей стилістичний прийом трапляється у художніх текстах, а саме у віршах, піснях і промовах, де створює ритм, естетичний ефект і надає висловлюванню емоційного забарвлення. Разом із тим у текстах технічного призначення його основною функцією є уникнути двозначності.

Показовим приміром використання синтаксичного паралелізму в офіційно-діловому стилі є доктринальні документи НАТО, передусім AJP-4.10 (Allied Joint Doctrine for Medical Support / Спільна доктрина НАТО з медичного забезпечення). Цей документ визначає основні стандарти надання медичної допомоги, планування й координації медичної підтримки під час операцій Альянсу. У цьому

тексті синтаксичний паралелізм задіяно до формулювання вказівок, процедур, а ще переліків повноважень. Однією з характерних форм реалізації паралелізму є повторне використання віддієслівних іменників у процесі переліку функцій чи обов'язків посадових осіб. До прикладу, під час окреслення повноважень командира застосовують однорідні граматичні структури: (1) встановлення нових вимог до медичної підтримки приймаючої країни: ініціювання, координація, проведення переговорів щодо них (establishment of new host-nation medical support requirements: initiation, coordination and conduct of negotiations); (2) визначення розміщення та конфігурації медичних підрозділів, закладів і транспортних засобів у зоні відповідальності (determination of deployment and configuration of medical units, facilities and transport assets within the area of responsibility); (3) впровадження мінімальних стандартів індивідуальної першої допомоги, а також стандартів здоров'я і гігієни (implementation of minimum individual first-aid standards, as well as health and hygiene standards, яких необхідно досягти в зоні бойових дій відповідно до угод про їх уніфікацію) [2, с. 49]. Таке граматичне вирівнювання структурує інформацію і формує відчуття нормативної завершеності, що є визначальним для текстів військово-медичного призначення.

Наступним приміром відтворення синтаксичного паралелізму є використання модального дієслова "слід" під час переліку відповідних принципів, а саме:

1. Слід забезпечувати безперервність надання допомоги від нижчих до вищих рівнів (Continuity of care *should* be ensured from lower to higher levels).
2. Слід забезпечувати своєчасність лікування за клінічними показаннями (Timeliness of treatment *should* be ensured in accordance with clinical indications).
3. Слід завжди забезпечувати добробут пацієнтів (Patient welfare *should* always be ensured) [2, с. 37].

Повторюваність однакової граматико-синтаксичної моделі формує своєрідну інструкцію, зосібна підсилює логічну послідовність викладу. Ще однією формою реалізації цього стилістичного засобу є використання в перекладі конструкції, як-от "Adj + N", що забезпечує, так би мовити, структурну симетрію під час переліку певних категорій. Йдеться про:

1. *хімічні загрози* / Chemical threats (бойові отруйні речовини / chemical warfare agents, токсичні промислові хімікати / toxic industrial chemicals);
2. *біологічні загрози* / Biological threats (токсини / toxins, біологічні агенти / biological agents);
3. *радіологічні загрози* / Radiological threats (іонізуюче випромінювання / ionizing radiation, неіонізуюче випромінювання / non-ionizing radiation);
4. *ядерні загрози* / Nuclear threats (ядерна зброя / nuclear weapons, реакції поділу чи синтезу / fission or fusion reactions) [2, с. 26].

Аналіз наведених прикладів засвідчує, що синтаксичний паралелізм у різних формах виконує стилістичну і когнітивно-структурну функцію. Більше того, він забезпечує логічну впорядкованість матеріалу, що зумовлює нормативну чіткість викладу. Важливо зазначити, що й перекладацький аспект не залишається осторонь, адже необхідно відтворити термінологічні відповідники й зберегти синтаксичну організацію оригінального висловлювання.

ЛІТЕРАТУРА

1.https://nuou.org.ua/assets/documents/dodb_stanag_6001.pdf

2.https://tccc.org.ua/files/downloads/ajp410-allied-joint-doctrine-for-medical-support-ua.pdf

3.https://tccc.org.ua/files/downloads/ajp410-allied-joint-doctrine-for-medical-support-en.pdf

4.http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v45/part_1/28.pdf

УДК 811:355.01.

CURRENT STATE OF LANGUAGE POLICY IN UKRAINE DURING THE WAR

Olesia MINENKO, candidate of sciences in philology;
Viktoria HRON, candidate of sciences in history;
Natalia YEREMEIEVA, candidate of sciences in philology
National University of Civil Protection of Ukraine

According to the history of Ukraine, the language issue has never lost its relevance. Recognition of the very fact of the existence of the Ukrainian language implied the recognition of Ukrainians as a separate ethnic group and the possibility of adopting its own national project. Therefore, the struggle for the Ukrainian language was perceived by the authorities of the Russian and Austro-Hungarian empires, and then the USSR, as a struggle for the independence of Ukraine.

The formation of language awareness is an important part of language policy, especially today, since "modern war is not only about missiles and tanks." The changes taking place in this area are sometimes simply amazing, says Bohdan Azhnyuk, and as an example, he gives a quote from an interview with the head of the Kryvyi Rih Defense Council, Oleksandr Vilkul: "Language is also a weapon in the war against Russia." The Ukrainian language is increasingly perceived by society not simply as a means of transmitting information, but as an existential category, the quintessence of Ukrainianness, and is associated not only with ethnographic heritage, but with a certain type of political culture.

State language policy is a determining factor in regulating language relations in society, which has a significant impact on the development of the literary standard and the language system as a whole. The demands of society should be the determining factor in its formation, but today the vector of interests of the ruling political forces plays a considerable role in this. Therefore, Ukraine's language policy is partial and inconsistent, and the language situation is unbalanced against the background of the confrontation between the Ukrainian and Russian languages. The reasons for this should be sought both in the peculiarities of the Ukrainian present and in the historical and cultural dimension.

Long periods of common history of Ukrainians and Russians, common East Slavic roots, closeness of cultures determine the viability of

the myth of "brotherly peoples", and in linguistic terms - the difficulty of recognizing the boundaries between Ukrainian and Russian for many speakers, which is why the "crossed language" - surzhik - is actively functioning. The regularity of the language situation in Ukraine is also obvious in view of more than three and a half centuries of Russification policy, which was carried out against Ukraine first by the Russian Empire, then by the Soviet Union, and even today the Russian Federation, under the pretext of protecting the language rights of the Russian-speaking population, closely monitors the language policy of Ukraine. However, political manipulations of the language issue especially complicate the situation, because various political forces willingly use it to mobilize their potential electorate.

Regarding the awareness of the importance of the Ukrainian language in the formation of an independent state, we must, unfortunately, state that ordinary Ukrainians did not understand how the statehood of the language affects the security and well-being of the country. It was precisely because of the "hybrid" aggression of the northern neighbor that many Ukrainians had a predominantly utilitarian attitude towards the language, that is, they used the one they considered convenient. Having become hostages of Moscow's cultural and informational influence, and in fact victims of aggressive Russification policies, Russian-speaking citizens sometimes showed a position bordering on hidden Ukrainophobia: supposedly having nothing against the Ukrainian language, they avoided studying it and communicating in it.

Therefore, language is another of our weapons against racist invaders. This is a matter of our identity and national security. We must recognize and accept this. Serhiy Zhadan aptly wrote: "…History is not just being rewritten today – it is being rewritten in the Ukrainian language."

REFERENCES

1. Ажнюк Б. Мовна політика: Україна і світ. Монографія. К., 2021.

2. Ажнюк Б. М. Мовна політика: національна ідентичність і європейські цінності / Б. М. Ажнюк // Вісник Національної академії наук України. – 2021. – № 6.

3. Майборода О., Панчук М. Мовне та політико-ідеологічне протистояння в Україні: причини, чинники, прояви // Мовна ситуація в Україні: 100 Збірник наукових праць «Політологічні студії». – 2010.

— Випуск 1 між конфліктом і консенсусом. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2008, – 398 с.

4. Нагорна Л. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики. — К.: Світогляд, 2005. – 315 с.

5. Шульга О. Функціонування української і російської мов в Україні та її регіонах // Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом. — К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2008. – 398 с.

УДК 811.161.2:81’27:355.01

МОВА ЯК ФРОНТ: УКРАЇНСЬКА МОВА В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Тетяна НАУМОВА,
кандидат філологічних наук, доцент
Приазовський державний технічний університет

Повномасштабна агресія російської федерації проти України стала не лише воєнним зіткненням, а й глибоким цивілізаційним конфліктом, у якому особливого значення набув мовний чинник. Мова виявилася не периферійним культурним елементом, а стратегічним ресурсом держави, маркером ідентичності та інструментом мобілізації суспільства. В умовах війни українська мова виконує водночас символічну, інтегративну, безпекову й комунікативну функції, що дозволяє говорити про неї як про окремий фронт сучасного протистояння.

Історичний досвід засвідчує, що мовне питання в Україні завжди перебувало в площині політики. Валуєвський циркуляр 1863 року заперечував сам факт існування української мови, а Емський указ 1876 року забороняв її використання в друці та публічному просторі. У ХХ столітті українізація 1920-х років була згорнута репресіями проти інтелігенції, а в подальші десятиліття російська мова закріпилася як домінантна в армії, технічній освіті та управлінні. Ці процеси докладно аналізує І. Дзюба у праці «Інтернаціоналізм чи русифікація?» [1], де показано механізми поступового витіснення української мови з ключових сфер суспільного життя. Історичні передумови сучасної

мовної ситуації розглядаються також у дослідженнях з історії української мови [2].

За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року, українську мову визнали рідною 67,5 % громадян, російську — 29,6 % [3]. Однак мовна практика була значно складнішою: у великих містах півдня та сходу домінувала російська, що було наслідком тривалої русифікації. Така асиметрична двомовність створювала ґрунт для маніпуляцій, зокрема для пропагандистського наративу про «захист російськомовних», який Росія використала як формальний привід для агресії.

Прийняття Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» у 2019 році [4] стало важливим етапом у зміцненні позицій української мови в публічній сфері. Проте саме події 2022 року спричинили якісно новий етап мовних змін. Після 24 лютого 2022 року мовна поведінка українців зазнала суттєвих змін. За результатами соціологічних досліджень 2022–2023 років, значно зросла частка громадян, які перейшли на українську мову в повсякденному спілкуванні [5]. Наприклад, у багатьох містах півдня та сходу — Одесі, Харкові, Запоріжжі — спостерігається помітне розширення сфери використання української в громадських місцях, сфері послуг, бізнесі. Публічні особи, які раніше послуговувалися російською, відкрито заявили про перехід на державну мову як акт солідарності та спротиву.

В умовах війни активізувалися лексичні процеси. У повсякденне мовлення швидко увійшли військові терміни: «*ППО», «контрнаступ», «евакуація», «укриття», «ротація».* Запозичення типу *«дрон», «джавелін», «байрактар»* стали частиною побутового словника. Вони набули українських граматичних форм: *«дрони», «байрактаром», «задронити»*. Виникли нові слова, що відображають специфіку війни: *«релокація», «волонтерство», «гуманітарка».* Інститут української мови НАН України відзначає активне словотворення та появу неологізмів у медіадискурсі воєнного часу [6].

Особливе місце посідає емоційно забарвлена лексика. З’явилися численні іронічні та саркастичні назви агресора, які виконують психотерапевтичну функцію, знижуючи рівень страху через гумор. Наприклад, словосполучення *«жест доброї волі»* стало іронічним маркером відступу російських військ. Такі мовні трансформації

демонструють здатність суспільства перетворювати травматичний досвід на форму мовного спротиву.

Семантичні зміни торкнулися й звичних слів. *«Тривога»* тепер означає сигнал повітряної небезпеки; *«прильоти»* — наслідки обстрілів; *«відбій»* — довгоочікуване завершення небезпеки. Ці слова стали частиною щоденного мовлення, що відображає нову реальність життя під час війни.

Важливою тенденцією є зростання мовної свідомості. У соціальних мережах поширюються ініціативи, спрямовані на популяризацію нормативного мовлення та відновлення питомої лексики. Збільшився попит на мовні курси та довідкові ресурси. Відбувається поступове витіснення русизмів із публічного дискурсу, що свідчить про прагнення до мовної самодостатності.

Зміни торкнулися й медіапростору. Україномовний контент у цифровому середовищі значно зріс. Блогери, журналісти, митці дедалі частіше обирають українську мову як основну для комунікації. Це сприяє формуванню сучасного урбаністичного мовного середовища, у якому українська асоціюється не лише з традицією, а й із модерністю.

Процес дерусифікації топоніміки також має мовний вимір. Перейменування вулиць, демонтаж пам’ятників, перегляд освітніх програм спрямовані на деколонізацію культурного простору. Мовний ландшафт міста змінюється, що впливає на щоденну комунікативну практику громадян.

В умовах війни українська мова виконує інтегративну функцію, об’єднуючи людей різних регіонів і соціальних груп. Вона стає спільним простором для військових, волонтерів, медиків, журналістів. Через мову фіксується воєнний досвід, формується новітній історичний наратив, створюється література свідчень. Саме мовою оформлюється пам’ять про події Бучі, Маріуполя, Ізюма, що стають складниками національної історії.

Отже, російська агресія стала потужним каталізатором мовних трансформацій. Відбувається зростання частки україномовного спілкування [5], активне оновлення лексичного складу [6], зміцнення правових позицій державної мови [4]. Українська мова постає як стратегічний ресурс держави, що забезпечує інформаційну безпеку, культурну тяглість і суспільну консолідацію. У сучасних умовах вона справді є одним із фронтів боротьби за незалежність і національну гідність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? – К., 1968.– URL: http://litopys.org.ua/idzuba/dz.htm
2. Німчук В. Історія української мови. – К.: Наукова думка, 2004.
3. Всеукраїнський перепис населення 2001 року. Державна служба статистики України. – URL: https://2001.ukrcensus.gov.ua/
4. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року. – URL: https://tax.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/zakoni-ukraini/76996.html
5. Соціологічні дослідження Київського міжнародного інституту соціології (2022–2023 рр.). – URL: https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&page=2&t=10
6. Граматичний портрет української мови у XXI сторіччі: збірник тез наукових доповідей учасників Міжнародної наукової конференції на пошану доктора філологічних наук, професора Городенської Катерини Григорівни / упоряд.: Н. Г. Горголюк, Л. М. Колібаба, В. М. Фурса. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024. 220 с.

УДК 37.035.6

МОВА У ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ

Анатолій НЕСТЕР,
доктор технічних наук, доцент
Хмельницький національний університет

Гібридні війни сучасності — це комплексні конфлікти XXI століття, що поєднують відкриті військові дії з прихованими операціями, інформаційною пропагандою, кібератаками та економічним тиском. Метою є дестабілізація противника, підрив його інститутів та досягнення політичних цілей без прямого оголошення війни, що часто використовується державою-агресором, як у випадку Росії проти України.

МОВА — КОРДОН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасному світі мова стала потужним інструментом, який використовують не тільки для комунікації, а й для впливу на суспільство, формування думок і, навіть, ведення гібридної війни. В умовах глобалізації, коли інформація має миттєвий доступ та величезне охоплення, мова стала не тільки засобом повсякденного спілкування, а й ключовим елементом стратегій маніпуляцій та пропаганди. Ця роль мови стає особливо очевидною у контексті гібридних війн, де засоби масової інформації, соціальні мережі та інші канали комунікації використовуються для підриву стабільності держави та маніпулювання суспільною свідомістю [1].

Україна є багатокультурною державою, але єдиною державною мовою є українська — мова корінного народу та основний засіб консолідації суспільства. Крім української, в державі функціонують понад 130 мов національних меншин (кримськотатарська, угорська, румунська, польська, тощо), а культура поєднує глибокі народні традиції з сучасним модерним мистецтвом. Національні мови та культури є унікальними системами, що формують етнічну ідентичність через специфічні мовні засоби, традиції та ментальність. Вони перебувають у постійній взаємодії: через запозичення, переклад та діалог культур відбувається збагачення, адаптація до глобалізаційних процесів та збереження самобутності.

З початком російської збройної агресії та окупації українських територій стало очевидно, що сусідня Росія — це ворог України, а не братня країна, як це нав'язувалось радянськими та російськими ідеологами держави. Росія та її уряди роками системно працювали проти України: ставили на ключові посади в Україні своїх агентів впливу, підривали українську економіку, розвалювали військо, підпорядковували собі український бізнес та інформаційні канали, сіяли серед українських громадян розбрат. Особливих зусиль Росія доклала до інспірації в Україні «мовного конфлікту», який використано для підготовки військової агресії та її проведення.

Інформаційний фронт та фронт військовий, мають свої жертви. Затуманених пропагандою українських громадян агресор використовує на Донбасі, Херсонській та інших областях як «ополченців», як «живий щит». Ці люди можуть та використовуються для проведення терористичних актів на неокупованій території та є базою для збурення протестів і дестабілізації ситуації через відсутність тепла в домівках та електропостачання. Росія щоденно пробує через

засоби інформації переконувати світ, що Україна порушує права російськомовних громадян, збурює громадян через церкву московського патріархату. І така інформація поширюється на країни Заходу.

Під впливом російської пропаганди народи західноєвропейських держав можуть схилитися до думки, що певним регіонам України варто надати право і можливість відокремитися. Тому не потрібно допомагати Україні в її боротьбі проти російської держави. І деякі прояви цього явища видно в Словаччині, Угорщині.

Потрібно визнати, Росія так легко анексувала український Крим саме завдяки інформаційній кампанії, неправильній політиці нашої держави в Криму. Тим більше, що більша частина вояків української держави в Криму набирались з місцевих громадян [2].

Стратегії маніпулювання питанням мови наші східні сусіди продовжують успішно втілювати й сьогодні. Вони висвітлюють проблему на знакових часових відтинках і з різних ракурсів: від постання ідеї мовної «слов'янської єдності» – одного з найпотужніших складників імперської міфології – через агресивне впровадження політики русифікації на законодавчому рівні до смислових маніпуляцій радянської пропаганди. Прояснено роль «радянської російської» в новітній окупаційній політиці РФ, випрозорено різні способи конструювання дійсності в нинішній Україні, зокрема шляхом творення деформованої картини світу засобами мови в інтернет-просторі та інших медіа [3].

Можемо визнати, що приклади такої ж політики вже були. Так у чехословацьких Судетах не було помітних міжетнічних конфліктів, нацистська Німеччина спровокувала сепаратистський рух, який підтримало місцеве німецькомовне населення. Вимоги судетських німців перед Другою світовою війною, сформульовані у «Карловарській програмі» (24 квітня 1938 року), базувалися на заклику до самовизначення та включали повну рівноправність з чехами, визнання німців як юридичної особи, встановлення чітких німецьких кордонів у ЧСР, право вільного сповідування нацистської ідеології та перегляд зовнішньої політики.

Чехословаччина йшла на значні поступки (через вимоги Великобританії та Франції), зокрема у мовному питанні, але Німеччину це не спинило і пронімецьких настроїв судетців не змінило. У 1938 році Чехословаччина володіла значним військовим

потенціалом та сучасною армією, але втратила його внаслідок Мюнхенської угоди. Країна мала потужну оборонну лінію в Судетах, розвинену військову промисловість (одна з найкращих у Європі) та нагромаджені запаси зброї, які після анексії Судетської області перейшли до Німеччини. Мюнхенська змова позбавила державу третини промислового потенціалу та значної частини населення, що унеможливило спротив. Зрештою, навіть територіальні поступки Чехословаччину не врятували й не використавши свій військовий потенціал вона опинилася під контролем Німеччини.

В Австрію нацистська Німеччина ввела війська й привела до влади австрійських нацистів. Німецькомовні австрійці опору не чинили. На референдумі 99,73% австрійців проголосували за приєднання до Німеччини. Світова спільнота майже не заперечувала, а загалом поставилась до аншлюсу нейтрально чи навіть схвально. Сталося це з мовчазної згоди і навіть під тиском інших європейських країн.

Ці приклади свідчать, що поступки агресору не приводять до миру а до нових територіальних захоплень тобто до війни. Які ж наслідки від війни в Україні, як вони відчуваються у світі? Вторгнення Росії в Україну загрожує продовольчій безпеці мільйонів людей далеко за межами Чорноморського регіону в якому знаходиться і наша держава. Війна призвела до скорочення експорту продовольства з України та Росії (утруднився вивіз продовольства через порти та територію Польщі), зокрема, пшениці, кукурудзи та соняшникової олії, що призвело до зростання цін на ці товари; підвищила попит на продукти-замінники, включаючи альтернативні олії для приготування їжі; зменшила експорт добрив з країн Чорноморського регіону, змінивши кількість та характер культур, які виробники планують вирощувати в усьому світі. Водночас висока вартість енергоносіїв збільшує ціни на продукти харчування та добрива, які є предметом експорту українських сільськогосподарських виробників.

Отже, російсько-українська війна значно вплинула на економіку України, Близького Сходу та Північної Африки через порушення торговельних зв'язків, зростання цін на енергоресурси та продовольство, а також зменшення інвестиційної привабливості регіону. Для нашої країни це означає втрату традиційних ринків збуту, скорочення експорту зернових і металургійної продукції, а також необхідність адаптації до нових геоекономічних реалій. У країнах

Близького Сходу та Північної Африки підвищення цін на основні продукти харчування спричинило соціальну напругу та економічну нестабільність, посилюючи залежність від імпорту, особливо українського зерна. Водночас суттєві перебої з поставками енергоносіїв із Росії та санкції проти неї створили можливості для України посилити співпрацю з цими регіонами як постачальник продовольства та потенційний партнер у нових економічних проектах.

Україна, як незалежна держава, переживає найбільшу гуманітарну і культурну кризу за всю свою історію, що зумовлено агресією з боку Російської Федерації. Ця війна не лише спричинила значні людські втрати, але й поставила під загрозу багатство української культурної спадщини (тут можна відмітити «Кримське золото» — колекція з понад 500 унікальних артефактів, яка експонувалася в Амстердамі та повернулася до України в листопаді 2023 року після тривалих судових процесів).

Військова агресія росії проти України, що розпочалася у 2014 році, спричинила масштабну гуманітарну кризу, яка триває й донині. За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ) та інших джерел, понад 14 мільйонів українців були змушені покинути свої домівки з початку повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році. Ця цифра включає мільйони людей, які стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО) та тих, хто виїхав за кордон як біженці.

Висновок: мова у гібридній війні — це потужний інструмент впливу, що використовується для інформаційно-психологічних операцій, зміни свідомості та руйнування культурної ідентичності. Наслідками цього є глибока суспільна поляризація, дискредитація національних цінностей, створення стереотипів та ідеологічне підґрунтя для збройної агресії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волошина В.В. Мова як інструмент гібридної війни: маніпуляції, пропаганда та стратегія. Формування ефективності професійної мовної комунікації в умовах інформаційної агресії : матеріали круглого столу (м. Київ, 28 лютого 2025 р.). Київ : Київський інститут Національної гвардії України, 2025. С.102-109

2. Сергій Оснач. Мовна складова гібридної війни. URL : http://language-policy.info/2015/06/serhij-osnach-movna-skladova-hibrydnoji-vijny/

3. Мова як інструмент маніпуляцій в умовах гібридної війни / Інститут літератури ім. Т.Г.Шевченка Національної академії наук України. – Тернопіль : Джура, 2018. – 230 с

УДК 32:355.01(477)

LANGUAGE POLICY OF UKRAINE AND ITS IMPACT ON NATIONAL SECURITY

Mykola PANASIUK,
Anzhela POSOKHOVA, Ph.D. in Philology, Associate professor
Lviv State University of Life Safety

The full-scale invasion of Ukraine by the russian federation in February 2022 fundamentally transformed the understanding of language policy within the Ukrainian state. Issues that had previously been viewed mainly through a cultural, social, or humanitarian lens gained strategic significance and became closely connected to national security. In wartime conditions, the Ukrainian language emerged not only as a means of communication but also as a symbol of sovereignty, resistance, and national unity, reflecting the broader struggle of the Ukrainian people for independence and self-determination [3].

Language policy in Ukraine is grounded in constitutional principles and reinforced by specific legislative acts that define Ukrainian as the sole state language. However, its role extends far beyond legal norms and administrative regulations. The state language performs a crucial function in shaping national identity, strengthening social cohesion, and maintaining political stability. During periods of external aggression, these functions become especially important, as language acts as a unifying force that connects citizens through shared historical memory, values, and collective responsibility for the future of the state [4].

In the contemporary security environment, language has become an integral element of hybrid warfare [2]. External actors increasingly rely on linguistic, cultural, and informational tools to influence public opinion, distort reality, and undermine internal stability. For many years, language-related narratives were deliberately used to justify interference in Ukraine’s internal affairs and to create divisions within society. The consistent

implementation of a state-oriented language policy reduces the effectiveness of such strategies and strengthens the country's resistance to information manipulation. In this context, language policy functions as a preventive mechanism that protects the national information and psychological space.

The role of the Ukrainian language in public administration and official communication is particularly significant. The use of the state language in governmental institutions, legal procedures, and public services contributes to institutional coherence and transparency. When citizens encounter a unified linguistic framework in their interactions with the state, it strengthens trust in public authorities and reinforces perceptions of legitimacy and continuity. In times of crisis, when effective governance and public confidence are critical, a clear and consistent language policy becomes an important factor in maintaining internal security and social order [1].

Education represents one of the most influential instruments in the implementation of language policy and its long-term impact on national security. The use of Ukrainian as the primary language of instruction ensures the development of linguistic competence while simultaneously transmitting civic values and national traditions. Through the education system, the state shapes a generation that understands the importance of language as a foundation of statehood and democratic development. This process contributes to social integration and reduces the risk of internal fragmentation based on linguistic or cultural differences.

Beyond formal education, lifelong learning and public language initiatives also play an important role. Language courses, cultural programs, and public campaigns aimed at promoting Ukrainian encourage voluntary engagement with the state language and foster a sense of inclusion. Such initiatives are particularly important for internally displaced persons and communities affected by war, as they help rebuild social ties and reinforce a shared national identity.

Cultural development in the Ukrainian language significantly contributes to national security by shaping a symbolic and emotional space of resistance. Literature, cinema, music, theater, and digital media serve as powerful tools for preserving collective memory and expressing national values. During wartime, cultural expression becomes a form of non-military resistance that sustains morale and strengthens emotional resilience.

The media sphere is another crucial area where language policy affects national security. Ukrainian-language media content plays a key role

in countering disinformation and ensuring access to reliable information. A strong presence of the state language in television, radio, online platforms, and social networks supports the formation of a unified information space and reduces vulnerability to propaganda [5].

At the same time, an effective language policy must remain balanced and inclusive. Respect for the linguistic rights of national minorities is an essential component of democratic governance and social stability. Ensuring opportunities for cultural expression and private use of minority languages does not undermine the position of the state language.

The relevance of language policy will remain significant in the post-war period. The reintegration of internally displaced persons, the return of citizens from abroad, and the reconstruction of de-occupied territories will require inclusive and flexible linguistic strategies.

In conclusion, language policy in Ukraine should be understood as a multidimensional phenomenon with a direct and lasting impact on national security. The Ukrainian language is not merely a communicative tool but a symbol of independence, cultural continuity, and resistance to aggression.

REFERENCES

1. Демська, Орися. Мовне законодавство і національна безпека *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. Том1. №1 (38). 2025. С. 6-16.

2. Павленко Д., Семенюк Ю., Лисецький Ю. Національна безпека: поняття, складники, чинники впливу *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління.* Том 32 (71). № 3. 2021. С.102-107.

3. Пивоваров В. М. Мовна політика у сфері національної безпеки та вираження національної ідентичності / В. М. Пивоваров // *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти:* матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 17 березня 2023 р.). Дніпро: ДДУВС, 2023. С. 764-765.

4. Суворова Л., Ящук Я. Мовна політика України: виклики та приорітети сьогодення. *Current Trends in Young Scientists' Research*: XII All Ukrainian Scientific and Practical Conference (April 25, 2024) Zhytomyr: Zhytomyr Polytechnic State University, 2025. 38-41.

5. Kravchenko, L. (2022). Ukrainian Language as a Means of Unification of Society and a Factor of National Security of Ukraine. *Ukrainian Linguistics*, 1(51), 5-27. https://doi.org/10.17721/um/51(2021).5-27.

УДК 378.147

МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

Олена ПЕТРИК
Комунальна установа «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» Переяславської міської ради

Нині Україна перебуває на етапі активної цифрової трансформації освіти та науки, що передбачає створення безпечного електронного освітнього середовища, підвищення рівня цифрової компетентності, забезпечення цифрової інфраструктури тощо [1].

Мова – найбільший духовний скарб, у якому народ виявляє себе творцем, передає нащадкам свій досвід і мудрість, культуру і традиції. Слово – наше повнокровне життя, невмируще джерело поступу.

У сучасному світі, де інформація розповсюджується зі швидкістю світла, мова набула нового, небезпечного виміру. Вона стала не лише засобом спілкування, а й потужною зброєю у війні за інформаційний простір [5, с. 72].

Діти XXI ст. народились, зростають, навчаються, опановують професії, живуть і працюють в інформаційну еру, де оточуючий світ все більше втрачає рис матеріального світу і перетворюється на світ інформаційно-знанієвий.

Мова – це не просто засіб комунікації, а фундамент державності, культури та ідентичності. В умовах війни та гібридних загроз підтримка української мови є стратегічним пріоритетом для національного розвитку. Формування єдиного мовного простору сприяє суспільній згуртованості, підвищенню стійкості перед зовнішніми викликами та посиленню національної свідомості. Державна мова як чинник суспільної єдності виступає інтеграційним елементом для різних регіонів країни. Забезпечує єдине інформаційне, освітнє та правове поле, зміцнює політичну стабільність та запобігає штучним поділам у суспільстві. Уніфікація мовного простору держави протидіє зовнішньому впливу та маніпуляціям. Використання державної мови у сфері освіти, медіа та публічного життя сприяє зміцненню незалежності країни. Захист і розвиток національної мови є важливим елементом інформаційної безпеки [4, с. 36].

Розвиток цифрових технологій і їх масштабне впровадження в галузі освіти формують нові вимоги до компетенцій педагога.

Цифрові компетенції стають тим креативним фактором, який трансформуючись в інтелектуальний ресурс, генерує ефективний розвиток системи.

Проблема цифровізації підготовки вчителів в Україні завжди була у центрі уваги дослідників. Серед таких дослідників можна виділити: Н. Бахмат, Т. Сторчова, Р. Моцик, Г. Братиця, Д. Вербовецький, В. Олексюк, В. Биков, С. Литвинова та інші, чиї наукові праці присвячені висвітленню сучасних тенденцій розвитку цифрової компетентності майбутніх учителів, науково-методичного забезпечення цифровізації освіти в Україні та особливостям використання середовища гейміфікації в процесі розвитку фахової цифрової компетентності [6, с. 219].

Кожен сучасний вчитель повинен володіти не лише професійними компетентностями, але й інформаційно-комунікаційними.

У контексті навчання української мови цифрові ресурси стають не лише допоміжними засобами, а й повноцінними компонентами освітнього процесу. Вони значно підвищують мотивацію учнів, активізують їх пізнавальну діяльність та сприяють кращому засвоєнню лексичного матеріалу.

Сучасний педагог закладу освіти повинен вільно володіти інформаційними технологіями та використовувати їх у своїй професійній діяльності, тим самим забезпечувати ефективність освітнього процесу. Першочерговою вимогою до сучасних освітян стає високий рівень сформованості їх цифрової компетентності, впевнене застосування електронних ресурсів для створення, пошуку, опрацьовування та обміну інформацією. [2, с. 8].

Використання сучасних цифрових технологій в освітньому процесі стає невід'ємною частиною освіти, і мовна освіта не є винятком. Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій надає вчителям широкі можливості для впровадження інноваційних методів навчання, зокрема через сучасні інтерактивні платформи, онлайнові ресурси, мультимедійні інструменти та навчальні програми, орієнтовані на персоналізоване навчання. Технології створюють новий освітній простір, у якому учні можуть взаємодіяти з навчальними матеріалами, однокласниками та вчителем

у режимі реального часу або через асинхронні ресурси, що сприяє більш гнучкому та ефективному засвоєнню знань. Водночас інтеграція цифрових технологій у навчання мови вимагає від педагогів високого рівня цифрової компетентності, оскільки вони повинні не лише володіти технічними інструментами, а й умінням застосовувати їх у навчальному процесі з урахуванням педагогічних цілей [2, с. 26].

Цифрова компетентність вчителя української мови професійного спрямування є невіддільною умовою ефективного навчання. Вона дає змогу поєднувати мовну підготовку з професійними потребами, розвивати інтерактивність і персоналізацію, а також готувати здобувачів освіти до використання української мови в цифровому професійному середовищі.

Отже, цифрові технології не лише модернізують методику навчання української мови, а й забезпечують комплексний розвиток міжпредметної компетентності, поєднуючи мовний, інформаційний, дослідницький, соціокультурний та креативний складники. Вони сприяють формуванню особистості, здатної до критичного мислення, гнучкого використання знань у різних сферах і ефективної комунікації в умовах цифрового суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цифрова трансформація освіти і науки. Міністерство освіти і науки України. URL : https://mon.gov.ua/tag/tsifrova-transformatsiya-osviti-i-nauki?&tag=tsifrova-transformatsiya-osviti-i-nauki.

2. Бабенко Н. Мова як інструмент інформаційного впливу. *Інформаційний простір XXI століття : мова, культура, освіта : збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інформаційний простір XXI століття : мова, культура, освіта» (27 листопада 2025 року, м. Переяслав)*. Переяслав, 2025. 166 с.

3. Боярський М. Закордонний досвід формування цифрової компетентності учнів під час навчання лексикології із використанням інтерактивних освітніх ресурсів. *Інформаційний простір XXI століття : мова, культура, освіта: збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інформаційний простір XXI століття : мова, культура, освіта» (27 листопада 2025 року, м. Переяслав).* Переяслав, 2025. 166 с.

4. Гонтар З. Державна мовна політика як інструмент маніпуляції та дезінформації в умовах війни в Україні. *Мова – кордон національної безпеки : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції.* Львів, 2025. 382 с.

5. Кодола Р. Мова як зброя інформації війни : досвід України в умовах російської агресії. *Мова – кордон національної безпеки : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції.* Львів, 2025. 382 с.

6. Петрик О. Професійний розвиток педагога нової формації у контексті цифрової трансформації. *Цифрова компетентність вчителя нової української школи : 2024 : інновації в умовах змін :* препринт / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : ІЦО НАПН України, 2024. 260 с.

УДК 327.56:81’42:004.032

МОВНІ СТРАТЕГІЇ ІНФОРМУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Оксана ПИЛИПЕЦЬ,
Владислав ВОРОБЕЦЬ
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Сьогоднішня збройна агресія російської федерації проти України відбувається не лише у військовій, а й у потужній інформаційній площині. Медіапростір перетворився на арену протиборства, де мовне повідомлення може мати ефект, співмірний із дією фізичної сили. У таких умовах принципово важливо не обмежуватися простим констатуванням подій, а усвідомлювати, яким чином мовні засоби впливають на інтерпретацію та переосмислення реальності. Кожен інформаційний продукт — новина, заголовок або публічний коментар — містить смислові акценти, що здатні формувати суспільні настрої. Усвідомлення цих прихованих механізмів можливе лише через аналіз мовних стратегій, до яких вдаються сторони протистояння. Такий підхід сприяє розрізненню достовірної інформації й маніпулятивних наративів, розвитку критичного мислення та захисту національного інформаційного простору [1, с. 469–470].

У контексті інформаційної війни мова виходить за межі звичайної комунікативної функції та стає інструментом впливу на колективну свідомість. Саме через мовні конструкції створюються образи дійсності, які можуть як зміцнювати довіру до державних інституцій, так і провокувати тривогу, ворожість або дезорієнтацію. Георгій Почепцов наголошує, що об'єктом інформаційної війни є не територія, а людське мислення [2, с. 43]. Відтак, мовні стратегії стають ключовим чинником впливу на емоційний стан, переконання та поведінкові моделі аудиторії.

Одним із найхарактерніших прийомів інформаційного впливу є евфемізація, відома також як «новомова». Її завданням є маскування або пом'якшення реального змісту подій, створення відчуття контрольованості та «нормальності» ситуації. Зокрема, у російському офіційному дискурсі слово «війна» систематично замінюється формулюванням «спеціальна військова операція», а атаки на цивільну інфраструктуру подаються як «демілітаризаційні заходи». Подібні мовні підміни знижують рівень суспільного осуду та притуплюють сприйняття насильства, фактично легітимізуючи його у свідомості населення. Як зазначає Кара-Мурза, такі практики спрямовані на приховування злочинів та виправдання агресії [3, с. 112–115].

Ще однією поширеною стратегією є дегуманізація, що реалізується через мову ворожнечі. Її суть полягає у зображенні супротивника як нелюдського або меншовартісного, що полегшує виправдання агресивних дій. Використання ярликів на кшталт «фашисти», «нацисти», «укропи», а з протилежного боку — «орки» чи «русня» трансформує реальних людей у безликі об'єкти ненависті. Це сприяє зростанню поляризації, руйнує можливість діалогу та загострює соціальні розколи, що є вигідним інструментом для пропагандистських структур [4, с. 95–97].

Вагоме значення у формуванні потрібного наративу має і фреймінг — спосіб подання інформації під певним кутом зору. Завдяки добору лексики, експертних коментарів та візуального супроводу одна й та сама подія може набувати протилежних значень. Так, руйнування житлових кварталів можуть трактуватися як «точкові удари по військових об'єктах», а збройна агресія — як «захист мирного населення». У результаті фактична сторона подій відходить на другий план, поступаючись місцем емоційно навантаженим інтерпретаціям [5, с. 36–38; 6, с. 54–55].

Окремим інструментом впливу є багаторазове відтворення однакових меседжів і гасел. Постійне повторення створює ефект навіювання, коли твердження сприймається як істинне лише через частоту його появи. Формули на кшталт «усе відбувається за планом», «відповідальність лежить на Заході» або «війна є вимушеним захистом» виконують заспокійливу функцію та знімають відчуття особистої відповідальності за дії влади [7, с. 25–27].

Водночас Україна сформувала власні ефективні мовні механізми протидії інформаційному тиску. Однією з найпомітніших стратегій стала активна експлуатація гумору, іронії та мемної культури. Під час війни сміх перетворився на інструмент психологічного спротиву. Відомі мовні формули та жартівливі позначення подій виконують не лише розважальну, а й символічну функцію: вони деміфологізують образ агресора, знижують рівень страху та підтримують моральну стійкість суспільства [8, с. 48].

Значну роль у цьому процесі відіграє й поява нових лексичних одиниць, які фіксують воєнний досвід українців. Неологізми, що виникли у період повномасштабної війни, стали способом осмислення реальності, формування спільної пам'яті та посилення колективної ідентичності. Вони дозволяють називати події прямо, не втрачаючи водночас елементу самоіронії [8, с. 49].

Активна мовна творчість у соціальних мережах набула рис народної журналістики. Короткі слогани, жарти, поетичні тексти та пісні швидко поширюються онлайн, створюючи спільний символічний простір. Подібні практики не лише підтримують психологічний стан суспільства, а й ефективно нейтралізують емоційні цілі пропаганди, зокрема страх і відчай [2, с. 318].

Водночас ключовою умовою інформаційної стійкості залишається розвиток медіаграмотності. В умовах миттєвого поширення інформації кожен громадянин має володіти навичками критичного аналізу джерел. В Україні ці компетенції поступово інтегруються в освітній процес, а діяльність громадських ініціатив і медіаорганізацій сприяє підвищенню рівня обізнаності населення щодо механізмів маніпуляції [9].

Слід наголосити, що інформаційне протистояння виходить далеко за межі новинних платформ. Воно пронизує освіту, культуру та повсякденне спілкування. Саме тому важливо не лише споживати інформацію, а й аналізувати її походження, інтенції автора та

приховані смисли. Усвідомлення цього є передумовою формування інформаційної автономії.

Отже, мовні стратегії в умовах інформаційної війни відіграють визначальну роль у формуванні суспільного бачення подій. Вони впливають на оцінку дій держави, армії та окремих акторів, визначають межу між «своїми» і «чужими». Здатність розпізнавати маніпулятивні фрейми, уникати мови ворожнечі та критично осмислювати повідомлення є необхідною складовою інформаційної безпеки.

Таким чином, розвиток критичного мислення, підтримка незалежних медіа й системне підвищення рівня медіаграмотності стають фундаментом інформаційного захисту України. Слово в цій боротьбі набуває статусу духовної зброї, адже саме від мовних інтерпретацій війни залежить її осмислення в колективній пам'яті та передача правди майбутнім поколінням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Minosian, A., & Varypaiev, O. Russian aggression and existential challenges of the modern world: Ukrainian context. Selected Papers of VI International Conference on European Dimensions of Sustainable Development (EDSD 2024), May 15–17, 2024. Kyiv: National University of Food Technologies, 2024. P. 466–472. DOI: https://doi.org/10.24263/EDSD-2024-6-52.

2. Почепцов Г. Г. Інформаційні війни. Київ : Ваклер, 2000. 576 с.

3. Кара-Мурза С. Г. Маніпуляція свідомістю. Київ : Наш формат, 2019. 464 с.

4. Fairclough N. Language and Power. London: Routledge, 2014. 248 p.

5. Entman R. M. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. // Journal of Communication. 1993. Vol. 43, No. 4. P. 51–58. DOI: 10.1111/j.1460- 2466.1993.tb01304.x. 91

6. Lakoff G. Don't Think of an Elephant!: Know Your Values and Frame the Debate. White River Junction: Chelsea Green Publishing, 2004. 176 p.

7. Marwick A., & Lewis, R. Media Manipulation and Disinformation Online. New York: Data & Society Research Institute, 2017. 68 p. URL: https://datasociety.net/pubs/ia/DataAndSociety_MediaManipulationAndDisinformati onOnline.pdf.

8. Курбан О. В., Гриценко О. В. Мова та ідентичність в українському медіапросторі в умовах війни. Наукові записки Інституту журналістики. 2023. Вип. 1. С. 45–53.

9. Міністерство освіти і науки України. Медіаграмотність в освіті [Електронний ресурс]. URL:https://mon.gov.ua/tag/mediagramotnist (дата звернення: 08.11.2025)

УДК: 351.86:81`27(477)

ЗАХИСТ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Ангеліна ПОПОВИЧ,
Вікторія БОНДАРЕНКО,
кандидат юридичних наук, доцент
Львівський державний університет внутрішніх справ

Мовне питання в Україні впродовж усього періоду її державотворення залишалося складним і політично чутливим. Водночас після початку повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України 24 лютого 2022 року воно набуло принципово нового – безпекового та цивілізаційного – виміру. В умовах війни мова перестає бути виключно засобом комунікації чи культурним маркером і перетворюється на інструмент ідентифікації, мобілізації та спротиву, а також на один із дієвих механізмів гібридного впливу.

Попри поширену у пропагандистських наративах тезу про «мовний конфлікт» в Україні, мови як такі між собою не воюють – воюють їхні носії, а мовне питання використовується як штучний привід для виправдання геополітичної експансії. Саме мовний чинник Російська Федерація системно експлуатувала задовго до початку відкритої військової агресії, формуючи міф про «захист російськомовного населення» як псевдолегітимну підставу для втручання у внутрішні справи суверенної держави. Таким чином, війна проти України розгорталася не лише у воєнній площині, а й у площині мовної, інформаційної та ідеологічної експансії.

У контексті гібридної війни мова виконує кілька ключових функцій: слугує засобом дискредитації ворога, поширення пропагандистських конструктів, нав'язування ідентичності та формування образів «свого» і «чужого». Домінування однієї мови над іншою в умовах війни може реалізовуватися через примусову асиміляцію, дискримінацію або цілеспрямоване витіснення мови «переможеної» сторони, що особливо небезпечно для стійкості держави та суспільної єдності.

Мовне середовище будь-якої держави визначається територією, соціальними групами носіїв мов, рівнем володіння ними, а також системою правових і політичних норм, які регламентують статус мов у публічних та приватних сферах. За таких умов мовна визначеність і прогнозованість сприяють стабільності та національній консолідації, тоді як штучно підтримувана мовна невизначеність може стати інструментом зовнішнього впливу та дестабілізації. Саме тому в умовах повномасштабної війни питання захисту української мови постає не лише як культурне чи гуманітарне, а як складова національної безпеки та стійкості держави.

Теоретичне осмислення ролі мови в процесах націєтворення має глибоке філософське підґрунтя. Зокрема, Й.-Г. Гердер розглядав мову як базовий елемент національного буття, у якому акумулюються історичний досвід народу, його культурні традиції та світоглядні орієнтири. Розвиваючи цю ідею, Орест Субтельний наголошував, що значення мови у формуванні національної свідомості є ширшим, ніж це часто уявляється: мова не лише відображає ідентичність, а й активно формує її, виконуючи функцію природного маркера меж між «своїм» і «чужим» у межах політичної та культурної спільноти. Через мову формується глибинне взаєморозуміння між носіями, яке ґрунтується не лише на раціональному, а й на підсвідомому рівні спільного історичного досвіду та культурної пам'яті [1, с. 289].

У період повномасштабної війни українська мова набула чіткого статусу ідентифікатора української нації та маркера громадянської належності. Особливо показовими є трансформації мовної поведінки в східних, північних і центральних регіонах України, де до 2022 року традиційно домінувала російська мова у повсякденному спілкуванні.

За результатами соціологічного дослідження Gradus Research, упродовж війни простежується стійка тенденція до зростання використання української мови у побуті: якщо у квітні 2022 року

українською вдома спілкувалися 53% опитаних, то у 2023 році – 61%, а наприкінці 2023 року – 65% [2]. Отримані результати підтверджують, що перехід на українську мову дедалі частіше пов'язується не лише з культурними чи освітніми чинниками, а й зі зростанням національної свідомості та суспільної згуртованості в умовах війни.

Конституційно-правові засади мовної політики України закріплені у ст. 10 Конституції України, відповідно до якої державною мовою в Україні є українська мова, а держава зобов'язана забезпечувати її всебічний розвиток і функціонування в усіх сферах суспільного життя на всій території України. Водночас Конституція гарантує вільний розвиток, використання і захист мов національних меншин, зокрема російської, а також сприяє вивченню мов міжнародного спілкування [3]. Таким чином, українська модель мовного регулювання ґрунтується на поєднанні принципу державності української мови з принципами мовного плюралізму та недискримінації.

Однак практика, запроваджувана російською федерацією на тимчасово окупованих територіях України, демонструє протилежну логіку: окупаційні адміністрації здійснюють політику примусової русифікації, усвідомлюючи мову як інструмент формування лояльності та руйнування національної ідентичності. Показовою є ситуація на тимчасово окупованій території Херсонської області, де публічно декларувалися наміри перевести офіційний документообіг виключно російською мовою та фактично витіснити українську з публічної сфери [4]. Такі дії свідчать про використання мовного чинника як складової гібридної війни, спрямованої на насильницьку зміну культурного та правового простору окупованих територій.

Попри те, що мовне питання в Україні тривалий час було предметом внутрішньої політичної дискусії, у відповідь на виклики повномасштабної війни держава послідовно посилює механізми захисту української мови, у тому числі в економічній та споживчій сферах.

Важливим кроком у цьому напрямі стало прийняття Закону України «Про захист прав споживачів» від 10.06.2023 № 3153-IX (законопроєкт № 6134), який набирає чинності через один рік з дня його опублікування, але не раніше дня припинення або скасування воєнного стану в Україні [5]. Закон посилює вимоги до інформації про продукцію та маркування, зокрема встановлює, що суб'єкт

господарювання зобов'язаний надавати інформацію відповідно до вимог Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [6]. Принципово важливо, що назва товару та ключові відомості, розміщені на поверхні, яка має найбільшу площу, товару та/або упаковки (етикетки), не можуть надаватися державною мовою держави-агресора або держави-окупанта і не повинні приховуватися чи спотворюватися іншою текстовою або графічною інформацією [5]. У такий спосіб законодавець чітко окреслює межу між забезпеченням мовних прав і недопущенням використання мови як інструменту впливу держави, що здійснює збройну агресію проти України.

Проведений аналіз засвідчує, що в умовах сучасної війни мова перестає бути виключно культурним феноменом і набуває стратегічного значення як чинник державної стійкості. Український досвід демонструє, що мовна сфера є однією з ключових цілей агресора, оскільки через неї здійснюється вплив на колективну пам'ять, самоусвідомлення та суспільну солідарність. Саме тому мовна політика в період воєнного протистояння трансформується з інструменту гуманітарного розвитку на складову системи національної безпеки.

У підсумку можна констатувати, що мовне питання в Україні вийшло за межі внутрішньої політичної дискусії й стало частиною ширшого цивілізаційного протистояння. Захист української мови в сучасних умовах є не проявом ізоляціонізму, а необхідною умовою збереження суверенітету, демократичного розвитку та післявоєнного відновлення держави. Подальше осмислення мовної політики доцільно здійснювати в контексті безпеки, прав людини та довгострокової стратегії національного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Субтельний О. Україна: історія / пер. з англ. Ю. І. Шевчука; вступ. ст. С. В. Кульчицького. 3-тє вид., переробл. і допов. Київ: Либідь, 1993. 720 с.

2. Gradus Research. Wartime Survey of Ukrainian Society (Ninth wave) (January 2024). URL: https://gradus.app/uk/open-reports/wartime-survey-of-ukrainian-society-ninth-wave/

3. Конституція України: Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство

України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

4. На Херсонщині окупанти готуються заборонити українську мову в документах. Львівський портал. 25.05.2022. URL: https://portal.lviv.ua/news/2022/05/25/na-khersonshchyni-okupanty-hotuiutsia-zaboronyty-ukrainsku-movu-v-dokumentakh

5. Про захист прав споживачів: Закон України від 10.06.2023 № 3153-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-IX

6. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2704-19

7. Президент України підписав нову редакцію Закону України «Про захист прав споживачів» (законопроєкт № 6134). Уповноважений із захисту державної мови. 06.07.2023. URL: https://mova-ombudsman.gov.ua/prezydent-ukrainy-pidpysav-novu-redaktsiiu-zakonu-ukrainy-pro-zakhyst-prav-spozhyvachiv-zakonoproiekt-6134

8. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1023-12

УДК 811.161.2:398.91

МИСЛЕТВОРЧА ТА НАЦІЄТВОРЧА ФУНКЦІЇ МОВИ ЯК ВАЖЛИВА ПЕРЕДУМОВА ПОБУДОВИ НАЦІЇ

Ольга ПОДЛІСЕЦЬКА,
кандидат філологічних наук, доцент
Одеський державний університет внутрішніх справ

Відомо, що мова є важливим невід’ємним фактором гібридної війни, яку наше покоління переживає зараз. Українська мова нині, під час війни, є важливим маркером націєтворчого принципу. Серед багатьох функцій мови (комунікативна, номінативна, експресивна, гносеологічна, естетична, культуроносна, самовиражальна), на нашу думку, є дві найважливіші функції саме для творення нації та

подолання чужомовного російського натиску. Це такі функції, як ідентифікаційна (націєтворча) та мислетворча. У мовленні та мовознавстві вкрай важливі всі функції, але ці дві функції актуальні особливо під час гібридної війни, і ми спробуємо довести їх пряме співвіднесення з побудовою нації.

Мова актуальна для визначення ідентичності молоді, для подолання меншовартості, а також для виокремлення суспільно-політичних переконань. Мова має важливі комунікативні та культурно-політичні аспекти: вона є зброєю, символом ідентичності, проявом самоповаги та усвідомлення національної складової. Для молоді ці чинники актуальні, як ніколи. Саме вони допомагають самовизначитися та відчути себе патріотом власної держави. Важливо усвідомити, що мова виконує дві найважливіші функції, які формують мислення та світогляд молоді. Це, як вже згадувалося, мислетворча та націєтворча функції. Націєтворча функція мови полягає у її здатності формувати і підтримувати національну ідентичність, об'єднуючи людей у спільну культурну та мовну спільноту. Ця функція включає в себе збереження та розвиток мови як важливого елементу національної культури, а також використання мови для вираження національної самосвідомості та ідентифікації. Вся українська література долучається до збереження націєтворчої функції. У наш час, в час війни, особливо уважно варто ставитися до цієї функції та робити все важливе, що залежить від нас, мовців, для вияскравлення та потужного розвитку цієї функції.

Відомі актуальні праці про функції мови (праці одеського мовознавця професора Юрія Олександровича Карпенка, стаття Ірини Фаріон «Теорія і практика сучасної англізації», де йдеться про процеси англізації в українській мові як наслідку політичного домінування англомовних країн у світі). Відомі й дослідження професора Києво-Могилянської Академії Сергія Квіта «Подолання бездержавності і актуальність націоналізму», стаття / доповідь мовознавця Павла Гриценка «Українська мова як чинник державотворення: наукові засади і моделі втілення» та інші.

В Україні присутня викривлена ситуація «російськомовного українця». Це парадоксальна ситуація, коли українськомовні люди прагнуть розширення ареалу української мови. Російськомовне населення прагне ці збереження максимально комфортних можливостей, щоб вживати надалі російську мову. Виникає

викривлена ситуація, коли російськомовне населення ображається на носіїв української, які начебто змушують їх розмовляти українською. Отже, цей конфлікт і є показником ідентифікаційної функції мови.

Дослідимо ідентифікаційну функцію в мовленні. Ця функція полягає в тому, що мова є засобом спілкування лише для тих, хто її знає. В іншому разі вона є засобом роз'єднання і відокремлення своїх від чужих. Тільки для носіїв мова є засобом ідентифікації, ототожнення у межах певної спільноти. Цю функцію можна назвати об'єднувальною [3, с. 11]. Отже, основна функція мови – націєтворча, і за її чинниками перехід на мову колонізатора і окупанта недопустимий та зловорожий. Правова справедливість в кінцевому результаті полягає в тому, що відбувається дотримання загального балансу, а також полягає в еквівалентності взаємних прав та обов'язків, якими пов'язані одне з одним суб'єкти права. Тож кожен суб'єкт: і російськомовний, і українськомовний, прагне відстояти свої права, в результаті чого часто виникає мовний конфлікт, особливо в стані гібридної війни.

Не манш важливою є і мислетворча функція. Адже, «щоб спілкуватись, треба мати думку: мовленнєвий акт невідривно пов'язаний з актом мисленнєвим. І мова бере найактивнішу участь у процесі формування (початкового, ще нечіткого окреслення) та формулювання (чіткого вираження) думки. Мова, таким чином, виконує функцію оформлення думки, тобто, мислеоформлювальну функцію. Ця функція якнайтісніше пов'язана з комунікативною, обидві вони становлять єдність» [3, с. 321].

Мова зберігає всі інтелектуальні здобутки попередніх поколінь, фіксує досвід предків. Так, зокрема, у словнику відображено результати розумової діяльності людства, класифікований і систематизований весь навколишній світ. Мова навіть часто підказує людині, як чинити в тому чи іншому випадку, що, наприклад, засвідчують усталені мовні звороти – фразеологізми: «Не знаючи броду, не лізь у воду»; «Сім раз відмір, один відріж» тощо. Засвоюючи мову, людина засвоює знання про світ, що значно скорочує і спрощує шлях пізнання, оберігає людину від зайвих помилок. Повертаючись до виховання патріотизму молоді, варто сказати, що особливий вплив мають козацькі прислів'я, які увиразнюють особливості національного характеру українців: «Козача потилиця ворогам не хилиться», «У бою козак береже не життя, а честь», «Не журися, козаче, нехай ворог

плаче!», «Козацькому роду нема переводу», «Береженого Бог береже, а козака шабля стереже» та інші. Ці прислів'я актуальні для націєтворчого принципу (функції) мови.

Іноді в людини виникає нерозуміння деяких процесів, які ще Кант називав дихотоміями. Зокрема це питання про те, як думка впливає на мову і навпаки. Або чи залежить думка від конкретної мови (чи ми думаємо певною мовою, чи навпаки, думаємо образами?) «У всіх суперечливих прагненнях нашого часу, – пише Карл Ясперс, – є ніби одна вимога, яка об'єднує всіх. Всі народи, всі люди, представники всіх політичних режимів одностайно вимагають свободи. Однак в розумінні того, що є свобода і що робить можливим її реалізацію, всі відразу ж розходяться. Можливо, найглибші протиріччя між людьми обумовлені їх розумінням свободи» [4, с. 22] . Перефразовуючи славнозвісний вираз «Чия мова, того держава», Павло Гриценко вказує: «… питання «чия мова в країні?» за своїм змістом дуже близьке до іншого риторичного питання – «хто ми є такі?» [1]. Якщо частіше українці будуть замислюватися над цим питанням, націєтворча функція буде викристалізовуватися та стверджуватися.

Отже, мова – це не лише слова, а й каркас, на якому будуються наші думки, і кожен носій певної мови має унікальний "мовно-когнітивний" відбиток, і важливо звертати увагу молоді на дві основні функції мови особливо у наш час становлення самоідентичності через мову зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриценко П. Українська мова як чинник державотворення: наукові засади і моделі втілення. Visnik Nacional noi academii nauk Ukrai ni. URL: https://visnyk-nanu.org.ua/ojs/index.php/v/article/view/51/36 (дата звернення: 16.01.2026).

2. Карпенко Ю. О. Функції мови. Сайт «Ізборник», проєкт електронної бібліотеки давньої української літератури. Матеріал з енциклопедії «Українська мова». Доступний за посиланням http://litopys.org.ua/ukrmova/um140.htm(дата звернення: 16.01.2026).

3. Потебня О. Думка і мова (фрагменти). Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. [за ред. Марії Зубрицької]. Львів: Літопис, 1996. С. 25-39.

4. Ясперс Карл. Психологія світоглядів. Київ: Юніверс, 2009. 464 с.

УДК 316.77:808:32:351.78

INFORMATION EFFECTIVENESS AND LANGUAGE OF PUBLIC ADDRESSES DURING EMERGENCIES

Anzhela POSOKHOVA,
Ph.D. in Philology, Associate professor
Lviv State University of Life Safety

Emergencies are crisis events that threaten the life, health, and safety of the population. In such conditions, communication between the authorities and society plays a key role. Public appeals become a tool for crisis management, building trust, and mobilising citizens. The effectiveness of appeals is determined not only by the speed of response, but also by the level of communication. The language used in public statements during crises is crucial for maintaining calm, trust and effective interaction between the authorities and society. In emergency situations – natural disasters, man-made accidents or military threats – information becomes a security resource. That is why communication must be clear, understandable and as reliable as possible [1].

The essence of information effectiveness is the ability of a message to achieve its goals:

- conveying reliable information;
- shaping appropriate behaviour among the population;
- reducing panic and chaos;
- supporting the authority of institutions.

It is measured not only by the number of people reached, but also by the quality of perception and the level of trust.

The main functions of public appeals in crisis situations are:

- informative: rapid notification of the danger, its scale and consequences.

• mobilisation: call for specific actions (evacuation, compliance with safety rules).

• psychological: reducing anxiety, maintaining a sense of control.

• reputation: strengthening trust in authorities and institutions.

• coordination: coordination of actions between different services and citizens.

Key factors for effectiveness include:

• accuracy of information: any untruth or omission undermines trust.

• clarity and simplicity of presentation: complex terms or bureaucratic wording reduce comprehension.

• timeliness: delayed communications often cause panic.

• emotional tone: communications should be calm but decisive.

• communication channels: television, radio, social media, SMS messaging, official websites.

• personalisation: appeals from specific leaders (president, mayor, head of service) are perceived more strongly than anonymous messages [2].

Examples of successful practices include:

• COVID-19: regular appeals from governments explaining quarantine and vaccination rules.

• military conflicts: appeals from state leaders to boost the morale of the population.

• natural disasters: prompt messages about evacuation and instructions on what to do.

In all cases, effectiveness depended on striking a balance between factual information and emotional support.

Typical problems and challenges [4]:

• information chaos: an excessive number of conflicting sources.

• fake news and misinformation: the spread of false information on social media.

• distrust of authorities: historical experience may reduce willingness to listen to official statements.

• technical barriers: lack of access to the internet or mobile communications in certain regions.

• linguistic and cultural differences: statements must take into account multilingualism and different social groups.

Strategies for improving effectiveness include [3]:

• a single information centre: creating an official source that coordinates all communications.

• using different channels: television, social media, messengers, print advertisements.

• transparency and honesty: even unpleasant facts should be communicated openly.

• regularity of communications: constantly updating information reduces panic.

• visualisation: infographics, maps, and diagrams help people understand the situation more quickly.

• two-stage communication: official statement + answers to citizens' questions.

The role of the leader in public addresses should be emphasised, namely [5]:

• the leader is a symbol of stability and control.

• their tone, body language and emotionality influence perception.

• example: an address by the president or mayor can be decisive in mobilising the population.

• it is important to avoid politicisation and focus on the safety of citizens.

Psychological aspects cannot be ignored:

• people in crisis are prone to emotional reactions: fear, panic, aggression.

• effective communication should:

• acknowledge fears.

•suggest clear actions.

• create a sense of community ("we are together," "we will cope").

• positive messages ("you are not alone," "the services are working") reduce stress levels.

Conclusions. The informational effectiveness of public appeals in the National Security Council is a combination of reliability, timeliness, and psychological support. It determines not only the effectiveness of the population's actions but also the level of trust in institutions. In today's world, where the information space is oversaturated, it is especially important to ensure unity and transparency in communication. A public address should not be just a message, but a tool for crisis management and maintaining social stability.Therefore, effective communication during emergencies is a combination of clarity, accessibility, emotional balance and consistency. It is precisely this kind of language that helps to maintain order, mobilise society and minimise the consequences of a crisis. In addition, the

language used in public addresses must be consistent and coordinated between different institutions. Discrepancies in wording breed mistrust and rumours, which can be more dangerous than the crisis itself.

REFERENCES

1. Кризові комунікації в умовах надзвичайних ситуацій: колективна монографія. Київ: Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту, 2023. 212 с.

2. Дзюндзюк В. Б. Використання інструментів інформаційної політики для

публічного управління в умовах надзвичайних ситуацій. Актуальні проблеми державного управління. 2024. № 2 (65). С. 31–42. DOI: https://doi.org/10.26565/1684-8489-2024-2-02

3. Михайловська О. В., Михайловський І. М., Пилипенко О. О. (2024). Вплив комунікацій на ефективність публічного управління в умовах криз. Public Management and Territorial Leadership. 12(2). DOI: https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-12-02-07

4. Hinata S., Rohde H., Templeton A. Communicating with the public in emergencies: A systematic review of communication approaches in emergency response. University of Edinburgh, 2024. 35 p.

5. Vandrevala T., Morrow E., Coates T., Boulton R., Crawshaw A. F., O'Dwyer E., Heitmeyer C. (2024). Strengthening the relationship between community resilience and health emergency communication: a systematic review. BMC Global and Public Health. 2(1). DOI: https://doi.org/10.1186/s44263-024-00112-y.

УДК 323.269

IRONY AS A MEANS OF REPRESENTING POSTWAR EXPERIENCE AND ITS RENDERING IN TRANSLATION IN 'THE SUN ALSO RISES' BY ERNEST HEMINGWAY

Olena SEMKO,
Юлія ДЕМ'ЯНЧУК,
кандидат економічних наук
Ivan Franko Lviv National University

Ernest Hemingway's "The Sun Also Rises" follows a group of young American and British expatriates as they travel through Europe in the mid-1920s. These characters, belonging to the so-called "Lost Generation," grew up during World War I and embody the emotional disillusionment and social uncertainty of the postwar era. Hemingway's narrative captures this experience not only through the characters' actions and dialogues but also through his characteristic use of irony. The subtle interplay of irony and postwar trauma presents unique challenges for translation, making the rendering of these elements a significant area of study in translation research.

Irony is a literary device in which appearances differ from reality. Broadly, it encompasses three main types: **verbal irony, dramatic irony, and situational irony**. **Verbal irony** occurs when the literal meaning of a statement differs from the speaker's intended meaning. **Dramatic irony** arises when the audience knows more than the characters, creating tension between perception and reality. **Situational irony** refers to unexpected or paradoxical events. Although these three kinds of irony may seem very different at first glance, they all share one important quality: a tension between how things appear and how they really are.

For many Hemingway scholars, the topic of irony in his work may seem banal, yet examining its nuances remains valuable. In *The Sun Also Rises*, irony is often interpreted as a strategy for distancing others or as an alternative to idealism. In this way, characters are able to cope with the harsh realities of the postwar world.

When analysing irony within translation, we need to ask what strategies are used to present something as ironic or if every type of irony could be translated. Translating irony poses particular challenges due to the inherent discrepancy between the literal meaning of an utterance and the

author's intended meaning. Ironic propositions convey pragmatic implicatures, often including evaluations of attributed opinions or the people holding them, which may not be immediately recognizable to the reader. For irony to be understood, the addressee must recognize the utterance as echoing an opinion implicitly attributed to some source. Translators retrieve these implicatures by matching the apparent view with a contrasting context or with assumptions about the shared cognitive environment. However, source and target readers often operate in different cognitive environments and are not equally equipped for inferencing. Consequently, translators must anticipate the target reader's assumptions and, when necessary, provide additional cues to ensure the author's ironic intent is effectively conveyed.

To illustrate the use of irony the following examples from the novel will be analysed. The sentence: *"Come on. I was just bathing. Aren't you the fortunate man. Bathing"* was rendered into ukrainian as: *"Заходьте. Я саме купався. Купався? Ото тобі добре живеться".* The exchange illustrates verbal irony. While the literal meaning suggests admiration, the utterance carries a teasing, sarcastic undertone that emphasizes the triviality of the situation. The irony lies in the contrast between the ordinary act of bathing and the exaggerated suggestion of 'fortune', reflecting the characters' tendency to seek fleeting comfort in minor pleasures against the background of postwar disillusionment. In the Ukrainian translation the ironic effect is preserved through idiomatic adaptation that conveys the evaluative undertone without explicit explanation. The translator thus uses pragmatic equivalence rather than literal reproduction, ensuring that the ironic implicature remains accessible to the target reader.

Irony can also be found in the following extract: *"They're a fine lot," I said. "There's one American woman down here now that collects bull-fighters. I know. They only want the young ones. Yes, The old ones get fat".* In ukrainian the passage was translated as: *"Є навіть одна американка, що колекціонує матадорів. Знаю. Вони вибирають молодих. Атож, старі гладшають".* The dialogue contains **irony** that emerges from the comparison between bull-fighters and those expected to fight in war. The statement that *"the old ones get fat"* functions as a seemingly humorous remark, but it indirectly reflects a pragmatic social attitude: only the young and physically capable are considered valuable in situations involving risk and violence. The irony lies in reducing individuals to their physical usefulness, treating bull-fighters – and implicitly soldiers – as replaceable figures whose worth depends on youth and strength. In this case, irony

operates implicitly through comparison and social logic rather than explicit sarcasm. In the Ukrainian translation the ironic effect is preserved through a direct rendering, as the evaluative implication remains clear in context. This passage subtly reflects postwar disillusionment, revealing how heroism and sacrifice are overshadowed by utilitarian attitudes toward those who fight.

The analysis demonstrates that irony in "*The Sun Also Rises"* serves as an important means of representing postwar disillusionment and emotional instability. Through irony Hemingway portrays characters who cope with harsh realities by masking vulnerability with humor and detachment. From a translation perspective, rendering irony requires attention to pragmatic implicatures and the cognitive environment of the target reader. As the examined examples show, ironic meaning can be preserved through pragmatic equivalence and idiomatic adaptation, ensuring that the author's communicative intention remains accessible in translation.

SOURCES

1. Čović, A. (2020). Irony in translation [Undergraduate thesis]. University of Zadar. Retrieved from https://www.academia.edu/65311477/Irony_in_Translation?rhid=37893818238

2. Dow, W. (2005). The perils of irony in Hemingway's The Sun Also Rises. Études anglaises, 58(2), 178–192. https://doi.org/10.3917/etan.582.0178

3. Hemingway, E. (1926). The Sun Also Rises. Project Gutenberg. https://www.gutenberg.org/ebooks/author/66

4. Kamyanets, A. (2017). Translating irony in media texts: A relevance theory perspective. Across Languages and Cultures, 18(2), 261–278. https://doi.org/10.1556/084.2017.18.2.5

УДК 81.272

ЗАГРОЗИ ЛІНГВІСТИЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ: ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ

Олена СИТЬКО,
кандидат філологічних наук, доцент
Одеський державний університет внутрішніх справ

Під лінгвістичною безпекою ми розуміємо стан правової захищеності державної мови, за якого максимально повно гарантується її безпечне існування, збереження цілісності, нормативності, функціональності, національно-культурної своєрідності, здатності до саморозвитку й самовдосконалення, а також система заходів щодо забезпечення саме такого розвитку мови [2, с. 45].

За сучасних умов можна виділити загальні групи факторів загроз лінгвістичній безпеці України, категоріально розділяючи напрями джерел породження небезпек у культурно-лінгвістичному вимірі: внутрішні і зовнішні, які водночас є діалектично взаємопов'язаними.

Внутрішні загрози зумовлені соціальною дисоціацією, взаємною недовірою та соціокультурною деградацією в передвоєнні десятиліття внаслідок складних політичних подій в українському суспільстві. Мова є засобом ідеологічного впливу і вираження соціальної психології. Для забезпечення цілісності держави мова бере участь у формуванні національної і культурної ідентичності, а також у закріпленні форм суспільної свідомості, що дозволяє населенню країни усвідомлювати себе єдиним народом та ідентифікувати свою мовну поведінку з єдиним національним комунікативним простором. Проте й сьогодні, в умовах воєнного стану, національна мова в Україні ще не стала повною мірою тим соціокультурним механізмом, який має забезпечувати підтримання єдності українського народу в часі і просторі.

Серед проблем, які потребують вирішення, можна виділити:

- збереження у свідомості значної частки населення України негативних стереотипів щодо статусу і місця української мови в суспільному, культурному житті;
- штучна заполітизованість та емоційна перевантаженість

питання функціонування української мови в Україні, унаслідок чого мову продовжують використовувати як інструмент політичної боротьби та роблять її предметом маніпуляцій;

- дискримінація громадян України за мовною ознакою на тимчасово окупованій території, де вони позбавлені послуг та контенту українською мовою;

- повільне відновлення мовної ідентичності населення, яке було асимільоване в російськомовному середовищі;

- недостатній рівень задоволення національно-культурних та мовних потреб українців, які вимушені виїхати за межі України у зв'язку з воєнними діями;

- неналежне інституційне, фінансове та кадрове забезпечення реалізації державної мовної політики щодо створення цілісного українського культурно-лінгвістичного простору.

Зовнішні загрози в культурно-лінгвістичній сфері з'являються внаслідок російської культурно-лінгвістичної експансії, оскільки російська мова тривалий час отримувала значні конкурентні переваги з традиційним закріпленням мовної нерівності. Проблематика культурно-лінгвістичної експансії, по суті, є політично активною формою досягнення культурної гегемонії. Завдання мовного імперіалізму полягає не лише в територіальному завоюванні, а й у асиміляції місцевого населення через його моральне підпорядкування релігійним і культурним нормам засобами домінуючої мови.

В інформаційному суспільстві сфера поширення експансії – це не лише захоплення чужих територій і ринків збуту, а й інформаційних просторів. Ядром інформаційного простору є суспільна свідомість. Зовнішній вплив за допомогою мови здійснюється опосередковано через свідомість суспільства, а також через прямий вплив на аудиторію прибічників іншої культури всередині суспільства, яке стало об'єктом експансії.

Зовнішні ризики для лінгвістичної безпеки України утворюються, зокрема, засобами російської мови, здебільшого за допомогою зовні організованих політичних медіатехнологій з відверто деконструктивною риторикою на підтримку сил, що мають певну спільність із «*русским миром*».

Незважаючи на активну протидію пропагандистським політичним технологіям «історичної дискваліфікації» українського народу, сьогодні здійснюється доведення «правоти» своєї воєнної

агресії через зверхнє ставлення до української мови й культури. Прояви цих технологій проявляються у формі хвилеподібних інформаційно-психологічних атак на Україну через медіа та заяви й заклики політичних і громадських організацій держави-агресора.

У результаті інформаційний простір продовжує наповнюватися конфліктним порядком денним, і в цьому світоглядному конфлікті простежується складне поєднання політичних, національних і релігійних проблем.

Свідомість російського суспільства визначається імперською ностальгією. Влада посилається на імперські архетипи в ментальності громадян, реально прагнучи до відновлення імперії в її класичному форматі. Сучасна російська держава формулює власну імперську доктрину, адаптуючи традиційні риси доктрини імперіалізму до сучасних можливостей, свою зовнішню культурно-лінгвістичну експансію щодо країн т.зв. «ближнього зарубіжжя» відкрито замінюючи на збройну.

Для посилення настроїв імперської ностальгії уряд держави-агресора наголошує на наявності російської діаспори, що проживає в інших країнах (т.зв. «*русскоязычное население*»), у зв'язку із чим до доктрини безпеки російської федерації введено вимогу захищати інтереси всіх росіян, незалежно від місця їхнього проживання.

Імперські устремління росії складають суть її ідентичності, яка не змінюється впродовж сотень років. Для росіян імперія та імперіалізм – це не моральний вибір, а доля й місія, яка дивним чином відбивається в російській мові, наголошуючи на формуванні російського єдиного суперетносу з відповідними ознаками спільності. Причини цього кореняться, мабуть, в історії цієї держави, на території якої не тільки проживали різні національності, а й активно й безперервно відбувався процес асиміляції, у результаті якого народи, території яких були анексовані та включені до складу імперії, були примушені до спільної з росіянами історії, з нав'язаним сенсом російського життєвого простору зі специфічним мовним кодуванням світу. Адже мова – це відображення стилю життя та мислення народу. Дослідники, говорячи про мовну картину світу, стверджують, що як національність визначає мову, так і мова виражає національність і цілий народ.

Отже, основними зовнішніми загрозами лінгвістичній безпеці є:

1) використання культурно-лінгвістичної моделі в частковому

або повному витісненні зі свідомості індивіда та етнічних спільнот категорій мови, культури та цінностей для припинення процесу їх ідентифікації з національною державою;

2) використання культурно-лінгвістичної моделі для мовної та етнічної асиміляції населення держави-жертви через сприйняття ним держави-агресора як дружнього партнера-союзника.

Таким чином, мова потребує захисту, який покликана забезпечити діяльність держави та інших політичних сил щодо встановлення статусу мови в суспільстві. Проте «успіх відродження національних мов і культур, що переживають тривалий період пригнічення, залежить від поєднання двох чинників: колективної волі до незалежності і свідомих зусиль національної еліти, яка впроваджує в державі мовну політику протекціонізму своїй культурі» [1, с. 95]. Держава повинна сприяти всебічному розвитку української мови як основного інструменту перетворення нагромаджених людством знань на інформаційний ресурс України.

Ідеться про усвідомлений вплив держави на функціонування, розвиток мови та її основних функцій. Тому українською владою в останні роки було ухвалено декілька стратегічних документів у цьому напрямі:

Стратегія популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава», схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 р. № 596-р. Її метою є утвердження української мови на всій території України в усіх сферах суспільного життя, яке забезпечує єднання українського суспільства та зміцнення його української ідентичності. Необхідність прийняття стратегії обґрунтовується тим, що всебічний розвиток української мови як однієї з найважливіших складових національної ідентичності українського народу є гарантією національної безпеки;

Державна цільова національно-культурна програма забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 березня 2024 р. № 243-р. Метою програми є забезпечення додержання конституційних гарантій і створення умов для всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України, сприяння опануванню української мови та підвищення престижу використання, посилення її

ролі в українському суспільстві як засобу зміцнення державної єдності, захисту національного мовно-культурного та мовно-інформаційного простору.

Отже, для захисту від загроз лінгвістичній безпеці українському суспільству необхідно виявляти й оцінювати деструктивні впливи, яких зазнає система української мови, вивчати потреби, інтереси, мотиви і стимули носіїв мови для запобігання втраті ними того лінгвістичного коду, який дає змогу зберігати унікальну мовну картину світу, наглядати за дотриманням правил мовленнєвої діяльності, формуванням мовної особистості і збереженням української мови як частини національної культури, прогнозувати дії суб'єктів, які беруть участь у забезпеченні цього виду безпеки, просувають та реалізують інтереси держави в культурно-лінгвістичній сфері. Лінгвістичну безпеку в такому аспекті можна розглядати як мовну політику, що виключає заподіяння шкоди системі мови від внутрішніх і зовнішніх загроз, а також напрям наукових досліджень, що розглядають указані проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Масенко Л. Мова і політика. К.: Соняшник, 2004. 120 с.

2. Ситько О.М. До питання про концепцію лінгвістичної безпеки. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 4. С. 45–51.

УДК 159.97:615.851:616

СИМВОЛІЧНА МОВА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМИ ВІЙНИ

Тетяна СМІРНОВА,
ад'юнкт
Національний університет оборони України

Російсько-українська війна ставить кардинальні виклики перед українським суспільством щодо відсічі широкомасштабної гібридної збройної агресії росії проти України, збереження українців як нації, захисту суверенітету та української державності. Незважаючи на тривале, виснажливе ведення боїв за Україну, Збройні Сили України

виконують визначені завдання, залишаючись інституцією з найвищим рівнем довіри серед українців протягом останніх років [3]. Попри це, враховуючи досвід попередніх війн та тривалий рівень дистресу комбатантів, окреслюємо необхідність пошуку оптимальних шляхів подолання психотравматичних наслідків війни у військовослужбовців.

Вплив психологічної травми відзначається науковцями як на індивідуальному, так і на колективному рівні людського функціонування.

Історія становлення України – це історія постійної екзистенційної боротьби українців із зовнішнім ворогом, досвіду травм та втрат, що через закодовані у вихованні, культурі символи знаходить своє вираження. У своїй фундаментальній праці П. Горностай виділяє особливості колективної психологічної травми українців: мовчазність, приховування, покірливість, безініціативність, тривожність, підозрілість, пізнє сепарування, меншовартісність, малороство, толерування насилля, комплекс жертви, харчові деструкції, емоційне уникнення та ін. За П. Горностаєм, замовчана травма найчастіше представляється у метафоричній, зашифрованій формі, а перепроживається спільнотою через ритуалізацію, окультурювання або деструктивні захисні механізми [2]. Під час психотерапії травми, на нашу думку, потрібно тримати у фокусі колективний минулий травматичний “backround", відзначаючи його вплив на індивідуальне функціонування.

Символізація травматичного досвіду, на нашу думку, виражає динаміку до його проживання, особливо в умовах коли відкриті форми прояву є унеможливленими. Давньогрецьке слово “symbolon” означає зливати разом, що підкреслює об’єднуючу функцію символу. Хоча у травмованих осіб уява, а разом з тим і здатність до образного мислення значно притлумлені, створення символу, нового смислу часто стає самотрансцендентним досвідом, здатним трансформувати особистість.

Якщо розглядати індивідуальний рівень травми, то ще починаючи з праць П. Жане, З. Фройда склалося розуміння, що “травмовані особи схильні повторно переживати моменти травми не лише в думках, снах, діях”. Найчастіше це відбувалося, як аналізує Дж. Герман, у більш завуальованій формі: несвідомій, компульсивній поведінці, “нав’язливому повторенні” [1, с. 72-73].

Символ у визначенні К. Юнга є містком між свідомим та несвідомим, дозволяючи останньому виразитися у безпечний спосіб.

Через символ відбувається процес інтеграції частин дефрагментованої після впливу травми психіки. Метафоричне відтворення болючого часто призводить до формування абсолютно нових смислотворчих конструктів.

У своєму підході К. Юнг визначив міф та символ "первинною мовою психічного", головним інструментом роботи з травмою. Робота з символами, за його теорією, сприяє вивільненню ув'язненої у травмі енергії, самозціленню, примиренню.

В умовах неможливості вербального вираження унікальною мовою травми стає саме символ. О. Хміляр описує, що "символ як значеннєва конструкція предмета фіксує у своєму сенсі сутність психічного явища і генезис знань про цю сутність" [4].

Науковцями доведено, що травматичний досвід закодований у психіці фрагментарно, імпліцитно, через потік відчуттів і образів без послідовного наративу [3]. Дуальна природа травми проявляється, з однієї сторони, в тому, що неінтегрована інформація прагне вираження, перепроживається, що є специфічним симптомом для ПТСР. З іншої сторони, приголомшливість травматичного досвіду є перешкодою для його інтеграції, що сприяє замовчуванню травми, униканню, дисоціації.

Відповідно фундаментальний парадокс психотерапії травми полягає у тому, що травматичний досвід потребує розрядки та інтеграції, проте блокується. В такому випадку символізація стає несвідомою формою вираження витіснених травматичних переживань, глибинним інструментом психотерапії для роботи з табуйованим, позасвідомим, небезпечним.

Вербалізація травматичного наративу є недостатньою без включення емоційної та соматичної компоненти травматичного досвіду у психотерапевтичний процес. В такому випадку символічне відображення травматичного досвіду відбувається здебільшого через невербальні прояви активності людини (міміку, жести, рухи, пози тіла) [4].

Травма часто виражається через психосоматичні прояви. Дж. Герман визначає симптом промовистою нав'язливою мовою травми [1]. Розшифрування та усвідомлення його функції часто стає вихідною точкою до подолання.

Значимі символічні образи, як правило, є компонентами травматичної оповіді людини, під час якої мимоволі повторюються.

Вони володіють потужним трансформаційним потенціалом, але робота з ними потребує філігранної майстерності. Використання образів та символів у травмо-фокусованій психотерапії можна застосовувати з метою стабілізації психоемоційного стану, на етапі експозиції, роботи з травмою, під час інтеграції досвіду, наративізації пережитого.

Використання символу в психотерапії потребує використання травмо-інформованого підходу: забезпечення безпеки, довіри, підтримки, співпраці, розширення чутливості та толерантності до відмінностей. Ці принципи покликані захистити особистість від ретравматизації, створюючи сприятливе середовище для перепрацювання травматичного досвіду [5].

Насьогодні одним зі напрямів подолання травми війни може стати застосування роботи з символами під час травмо-фокусованої психотерапії. Іншим вагомим напрямом може стати створення колективних механізмів відновлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герман Дж. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства – від знущань до політичного терору. Львів: ВСЛ. 2015. 416 с.

2. Горностай П. Психологія колективних травм: монографія. Кропивницький: Імекс-ЛТД. 2023. 336 с.

3. Основні складові стійкості українського суспільства під час тривалої війни (динаміка показників за 2025 і 2024 роки). URL: http://www.ucipr.org.ua/ua/publikatsii/doslidzhennia/osnovni-skladovi-stijkosti-ukrajinskogo-suspilstva-pid-chas-trivaloji-vijni-dinamika-pokaznikiv-za-2025-i-2024-roki

4. Хміляр *О. Ф. Психологія символічної регуляції дій і вчинків особистості: монографія*. Київ: ПП “Золоті ворота”. 2016. 379 с.

5. Practical Guide for Implementing a Trauma-Informed Approach. In Substance Abuse and Mental Health Services Administration, 2023. https://www.wicourts.gov/courts/programs/problemsolving/docs/traumainformedapproach.pdf

УДК 811.1

КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЯК ФУНДАМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Надія СТЕПАНЕЦЬ,
кандидат філологічних наук, доцент
Львівський університет бізнесу та права

Національна безпека держави формується сукупністю військових можливостей і соціокультурних чинників, серед яких важливе місце посідає здатність суспільства через мовну комунікацію створювати, транслювати та підтримувати ціннісні смисли, що забезпечують суспільну згуртованість і стійкість. Освітнє середовище функціонує як простір формування комунікативної культури, що забезпечує ідентичність, критичне мислення, стійкість до інформаційних загроз. Комунікативна компетентність випускників визначає ефективність публічного дискурсу. Деградація мовної культури провокує ерозію національної ідентичності та вразливість до пропаганди.

Комунікативна культура в освіті охоплює володіння літературною нормою української мови, риторичні навички, дискурсивну етику, медіаграмотність. Студенти опановують стратегії аргументації, верифікації джерел, розпізнавання маніпулятивних технік. Критична важливість набуває здатність аналізувати ідеологічні конструкти в текстах, виявляти мовні маркери дезінформації, протистояти риториці ворожнечі [1]. Освітній процес сприяє формуванню навичок конструктивної полеміки та міжгрупового діалогу, а також розвитку компетентностей, необхідних для забезпечення соціальної когезії.

Викладання мовних дисциплін зазнає змістовної трансформації, поступово переходячи від нормативно-граматичного підходу до комунікативно-діяльнісної моделі навчання, зорієнтованої на розвиток критичного мислення та суспільної відповідальності. Курси української мови дедалі активніше інтегрують аналіз публічних виступів, медіатекстів і контенту соціальних мереж, що дає змогу осмислювати мовлення як інструмент впливу та соціальної взаємодії. Значна увага приділяється дослідженню мовної політики, історії

мовних конфліктів і механізмів лінгвоциду, які розглядаються в ширшому соціокультурному та політичному контексті. Практичні заняття спрямовуються на створення аналітичних текстів, модерування публічних дискусій і здійснення фактчекінгу, формуючи прикладні комунікативні компетентності [2]. Міждисциплінарний характер мовної підготовки посилюється завдяки інтеграції з курсами історії та політології, що забезпечує комплексне розуміння ролі мови у процесах суспільного розвитку та національної безпеки.

Оцінювання рівня сформованості комунікативної культури ґрунтується на комплексному аналізі письмових текстів, усних презентацій та участі здобувачів освіти в дебатах і публічних обговореннях. Вагомим інструментом такого оцінювання виступає портфоліо студента, до складу якого входять академічні есе, медіаогляди та матеріали з фактчекінгу, що відображають динаміку розвитку комунікативних умінь. Критерії оцінки охоплюють нормативність і стилістичну коректність мовлення, здатність до логічної та переконливої аргументації, а також дотримання етичних засад комунікації в різних дискурсивних ситуаціях [3]. Зворотний зв’язок спрямовується на формування рефлексивного ставлення студентів до власних комунікативних практик і поглиблення усвідомлення їхнього суспільного резонансу та відповідальності мовленнєвої поведінки.

Комунікативна культура в освітньому середовищі функціонує як механізм відтворення національної ідентичності, фільтр інформаційних загроз, інструмент демократичної участі. Випускники з розвиненими мовними компетентностями здатні артикулювати національні інтереси, протистояти маніпуляціям, будувати конструктивний діалог. Інвестиції в якість викладання мовних дисциплін є стратегічним пріоритетом забезпечення когнітивної стійкості суспільства та консолідації громадянської нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Столяренко, О. В., Столяренко, О. В., Московчук, О. С. Формування мовної культури як основи професійної етики майбутнього фахівця // Наукові інновації та передові технології. Серія: управління та адміністрування, право, економіка, психологія, педагогіка, 2025, Т. 3, № 43, С. 1464–1472. https://rep.nuos.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1222252c-091b-4219-8d4e-778831af3fe5/content

2. Черниш Н. Формування комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти засобами української мови // Theoretical and Didactic Philology, 2025, № 40, С. 64–76. https://tdp-journal.com/index.php/journal/article/download/395/310

3. Шалівська Ю. Дефініція і сутнісне наповнення поняття «формування комунікативної культури майбутнього фахівця» у різних галузях і спеціальностях // Інноватика у вихованні, 2025, № 17, С. 322–333. https://ojs.itup.com.ua/index.php/iiu/article/download/531/465

УДК 81’42:355.01

НОВА ВОЄННА ЛЕКСИКА ЯК МАРКЕР НАЦІОНАЛЬНОЇ СУБ’ЄКТНОСТІ: МОВНІ СТРАТЕГІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ
(на матеріалі книжки М. Лаюка «Списки» та публічних висловлювань автора)

Галина ХЛИПАВКА
кандидат педагогічних наук
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Повномасштабна війна актуалізувала в українській мові інтенсивні процеси лексичної реконфігурації: переозначення базових понять («норма», «втрата», «фіксація», «свідчення»), формування нових семантичних зв’язків, поява та стабілізація неологізмів і контекстуальних новотворів. Ці процеси відбуваються не лише як спонтанна реакція мовної системи на позамовну реальність, а й як дискурсивна практика національної суб’єктності: мова стає інструментом колективного самоопису, інтерпретації травми та вироблення етичних рамок говоріння.

У репортажно-документальному письмі М. Лаюка «втрата» функціонує як організувальний принцип наратії (композиційна й семантична домінанта), що скріплює приватний досвід, соціальну етику й мовну норму. В інтерв’ю автор прямо формулює колективотворчу дію цієї домінанти: «Люди гуртуються довкола

спільної втрати. Бо саме ця травма частково визначатиме їхню ідентичність» [3]. Таким чином, «втрата» у воєнному дискурсі переходить із площини індивідуальної психології в площину соціальної ідентифікації (спільнота як «ми, що пережили / втратили»).

У «Списках» домінанта «втрата» підкріплюється низкою концептуальних і метамовних формул, що знімають риторику «час лікує» і переводять увагу на незворотність / некумулятивність травми: «Немає фіксації – немає факту» [4, с. 11]. У цій короткій конструкції згорнуто цілу модель: без мовного (або медіального) закріплення пережите ризикує перейти в «не-історію», у втрату другого порядку – втрату сліду.

На тлі цього показовим стає акцент на «книжках у множині» як на способі наближення до правди війни: «Одна книжка не скаже правду про війну, але це можуть зробити книжки в множині» [3]. Це висловлювання є водночас естетичною (про поліфонію) і дискурсивною (про множинність свідчень) програмою: правда війни не є одномовною, вона конструюється через сукупність голосів, жанрів і регістрів.

Мотив фіксації у «Списках» не зводиться до журналістської техніки; він осмислюється як етика присутності. Формула «Немає фіксації – немає факту» [4, с. 11] переводить «фіксацію» в категорію доказовості й відповідальності.

Цей підхід корелює з науковими описами «мови війни» як частини ширшого явища – «мовного ландшафту» доби війни, що включає як вербальні, так і невербальні маркери (символи, графіку тощо) [1, с. 105–106]. У термінах сучасної лінгвістики, йдеться про дискурсивну інфраструктуру війни: не лише «що сказано», а й «що зроблено мовленням» (задокументовано, легітимовано, передано).

Окремо наголошу на зв’язку фіксації з есеїстичною оптикою «інтенсивності» і «фрагментарності». У матеріалі Українського ПЕН зафіксовано формулу: «інтенсивність та фрагментарність: інтенсивність нашого бажання тримати досвід зафіксованим; фрагментарність, з якої він піддається фіксації» [5]. Це дає теоретичний ключ до зведення репортажної та есеїстичної практик в одне поле: обидві працюють із тим самим завданням – утримати досвід у знаку, але визнають його фрагментарність як структурну властивість травми.

Особливо продуктивною для опису воєнної лексичної реконфігурації є лексема «норма», яка в мирному дискурсі тяжіє до нейтрального «правила / стандарту», тоді як у воєнному – стає показником зміни антропологічних і етичних меж. У «Списках» «норма» проговорюється як соціально-поведінкова угода й водночас як тілесний поріг виживання: «Норма – не боятися померти так, щоб тебе можна було помити» [4, с. 364]. Цей вислів демонструє різкий аксіологічний зсув: «нормальне» перестає означати «звичне» й означає «можливе за умов руйнації».

Водночас «норма» осмислюється як те, що віддаляється разом із війною: «Немає світа – немає води – … Норма – …» (у тексті це розгортається як логіка зникнення інфраструктури й повсякденних підвалин) [4, с. 364]. У такий спосіб лексема «норма» стає маркером зміни режиму реальності: війна не додається до життя, а перекодовує критерії «життєвості».

З погляду неологізаційних процесів важливо, що нова воєнна лексика розвивається не лише через «нові слова», а й через нові значення старих слів. Теоретично це узгоджується з тезою, що неологізація є «природним продуктивним процесом» мовної динаміки [2, с. 33], а також із констатацією зростання актуальності досліджень «мови війни» в гібридному контексті [1, с. 105].

Національна суб’єктність у сучасній прозі проявляється не як декларативний патріотичний реєстр, а як мовний режим відповідальності: хто говорить, від чийого імені, якими словами й з якою етикою. Саме тому для Лаюка важлива множинність книжок / голосів (як стратегія проти одномірного «наративу») [3], а для есеїстичної традиції – «інтенсивність» утримання досвіду в знаку [5].

У такій рамці нова воєнна лексика (і переозначені «мирні» слова) стає маркером суб’єктності, бо фіксує досвід і робить його спільним; нормує етичні межі говоріння (що можна / не можна знецінювати, замовчувати); забезпечує семантичні інструменти для самоопису спільноти (ми-у-втраті) [3]; демонструє лексичну реконфігурацію як відповідь на зміну реальності (норма / втрата / фіксація) [4].

У сучасній українській прозі воєнного часу ключові лексеми («втрата», «фіксація», «норма») функціонують як семантичні домінанти, що організують травматичний дискурс і водночас кодують національну суб’єктність. В інтерв’ю та письмі М. Лаюка «втрата» концептуалізується як механізм спільнотворення: спільна травма

визначає контури колективної ідентичності [3]. «Фіксація» постає не технікою, а етикою: формула «немає фіксації – немає факту» [4, с. 11] задає норматив свідчення та опору забуванню.

Лексема «норма» демонструє аксіологічний зсув: у війні «нормальне» означає межове виживання й радикальну зміну повсякденних критеріїв [4, с. 364].

Есеїстична рамка «інтенсивності / фрагментарності» (у перевірюваній формулі PEN) теоретично підсилює тезу про єдність ширшого мовного процесу рефлексії війни: досвід потребує фіксації, але фіксується фрагментами [5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Данилейко Л. В. Мова війни: визначення та перспективи досліджень // Закарпатські філологічні студії. 2022. Вип. 32, т. 1. С. 105–109. (PDF).

2. Житар І. В., Матвійчук Т. П. Неологізація мови у часи війни: структурно-семантичні особливості новотворів // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2024. № 65. С. 33–36.

3. Заблоцька О. «Люди гуртуються довкола спільної втрати»: Мирослав Лаюк про нову книгу «Списки»… // Суспільне Культура. 30.09.2025.

4. Лаюк М. Списки. Київ : Ukraïner, 2025. 504 с.

5. Український ПЕН. П’ятий фестиваль «Дні есеїстики» – 2023. 12.12.2023.

УДК 791.43.01:316.75

МІФ, МЕТАФОРА І ТІЛЕСНІСТЬ: ДЕКОЛОНІАЛЬНА СИМВОЛІКА У ФІЛЬМАХ «ДОДОМУ» (2019) ТА «ПАМФІР» (2022)

Катерина ЦАРЬОВА, Наталія НЕСТЕРЕНКО
Дніпровський науковий українсько-американський ліцей Дніпровської міської ради

Символічно-метафоричне кіно працює з глибинними рівнями свідомості, апелюючи до міфу, тілесності та архетипів. У фільмі «Додому» Ахтема Сеітаблаєва деколоніальний наратив розгортається через особисту трагедію кримськотатарської родини. Це притча про батька і сина, що міцно вплетена в українських контекст. Герой фільму, кримський татарин Мустафа, забирає додому двох синів. Тільки один із них – мертвий. Старший загинув на війні, яка тоді ще не виходила за межі Донбасу. Батько хоче поховати сина вдома, за мусульманським звичаєм. Хоча це непросто і небезпечно, бо рідні місця в окупації. Молодший син, який звик до вільного Києва, їде додому через не хочу. Бо потрібно поховати брати і така воля батька. Спільна втрата – ще не примирює, а тільки змушує батька і сина сісти в одне авто і рухатися в одному напрямку [1]. Дорога стає метафорою повернення не лише тіла, а й ідентичності, витісненої імперською політикою.

Стрічка протистоїть імперському уявленню про «меншини» як маргінальні елементи, репрезентуючи кримських татар як носіїв глибокої історичної пам’яті. Мовчання, паузи, ландшафт і тілесна втома персонажів формують альтернативну, несловесну мову деколоніального досвіду.

Фільм «Памфір» Дмитра Сухолиткого-Собчука використовує архаїчну міфологію та ритуальність як інструменти осмислення сучасної травми. За сюжетом Леонід (Олександр Яцентюк) на прізвисько Памфір був колись найкращим контрабандистом на Буковині, однак тепер він – зразковий сім’янин, який чесно працює по закордонних заробітках. Перед карнавалом на Меланки, Памфір змушений повернутись до контрабанди, щоб закрити борги сина. Однак старі контрабандні коридори контролюють мафією з лісництва, через що Памфір встряє в криваві розбірки з босом

місцевої мафії та головним лісником Орестом [2]. Карнавальна естетика, маски, тілесна експресія перетворюють стрічку на алегорію суспільства, затиснутого між насильством традиції та імперським тиском. Деколоніальний аспект полягає у відмові від «цивілізаційного» погляду ззовні: фільм говорить внутрішнім голосом культури, не перекладаючи його на імперську мову. Документальні фільми, створені в умовах війни, виконують функцію свідчення та культурної адвокації, привертаючи увагу світової спільноти до гуманітарних і правових аспектів російської агресії. У цьому контексті кіно стає формою «м'якої сили», що працює на довготривалу підтримку України на міжнародному рівні.

Позитивний імідж України у світовому кінопросторі також формується через персоналії – режисерів, акторів, операторів, які стають культурними амбасадорами країни. Їхня присутність у міжнародних проєктах і публічних дискусіях сприяє персоналізації українського досвіду, руйнуючи абстрактні уявлення про війну та перетворюючи її на історії конкретних людей.

Отже, українське деколоніальне кіно постає як багатовимірний простір спротиву, у якому війна, документ і метафора виконують різні, але взаємопов'язані функції. Через військові наративи формується нова суб'єктність, документальне кіно фіксує правду і травму, а символічні стрічки працюють із глибинними структурами ідентичності. У сукупності ці тематичні вектори утверджують український кінематограф як важливий інструмент деколонізації масової свідомості. Кінематограф виступає важливим інструментом формування позитивного іміджу України у світі, поєднуючи естетичну автономію з етичною позицією. Українське кіно, функціонуючи на перетині мистецтва, пам'яті та політики, створює альтернативний імперським наративам образ країни – образ гідності, спротиву та культурної зрілості, що має вирішальне значення в умовах сучасної інформаційної війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Віра в кіно: рецензія на драму Нарімана Алієва «Додому». URL: https://suspilne.media/culture/266752-vira-v-kino-recenzia-na-dramu-narimana-alieva-dodomu/

2. Гангстери буковинського прикордоння. Огляд на «Памфір» Дмитра Сухолиткого-Собчука. URL: https://liroom.com.ua/films/review-pamfir/

УДК 81'42:355.01

МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Світлана ЩЕРБАНЬ
Вінницький ліцей безпекового спрямування та національно-патріотичного виховання ЛДУБЖД

Перш ніж починати мову про мову та її важливість, даруйте за риторичну тавтологію, доречно було б спершу пригадати визначення гібридної війни. Саме її називають війною четвертого покоління – адже основна її суть полягає в ініціюванні та підтриманні державою-агресором в іншій державі, обраній для агресії, внутрішніх протиріч і конфліктів. Найбільша сила гібридної війни полягає в тому, що вона як той хробак, пробирається в середину жертви і захоплює її в усіх вимірах, у даному випадку маються на увазі усі сфери країни: воєнна, дипломатична, політична, правова, психологічна, фінансово-економічна, соціальна, ідеологічна, інформаційна та ін. [1, с. 173]

Гібридна війна має надзвичайно широке коло витоків: від морально-віктимних, політичних, культурних, воєнних до ідейно-пропагандистських тощо. [1, с. 177-178]

Наступ на національну ідентичність українців є одним із проявів російської гібридної агресії. У наукових, політичних і громадських колах рф цілком серйозно обговорюються ідеї штучності української мови, фальшивості української історії, фіктивності самої української нації. Відмова українській громаді у праві на національне самовизначення фактично перетворилася на тренд сучасного російського політичного і навколополітичного дискурсу та має різні способи і рівні репрезентації. Найбільш радикальною формою несприйняття української ідентичності є заперечення онтологічного статусу українства як такого. [2, с. 251]

У концепції гібридної війни лінія фронту проходить не лише через географічні кордони, а й крізь призму свідомості громадян. Мова, яка традиційно вважалася засобом комунікації та збереження культурної спадщини, у XXI столітті перетворилася на потужну зброю. Саме використання мови дозволяє агресору здійснювати «м'яку окупацію» задовго до активної фази війни.

Найяскравішим прикладом використання мови як своєрідного інструменту гібридної війни є теза про «захист російськомовного населення», яка в свій час була використана як законне обгрунтування анексії Криму та вторгнення на Донбас. Також мова активно використовується для смислової деформації. Яка різниця між наступими словами: війна, спецоперація або конфлікт?

«Армія, мова, віра» – політичне гасло, використане п'ятим президентом України Петром Порошенком в свій час знайшло відгук у серцях багатьох українців. Напевно тому, що мова є одним з маркерів ідентичності та самоусвідомлення себе, виокремленням свого народу серед інших. Ця передвиборча кампанія переросла в загальнонаціональне усвідомлення важливості української мови, її використання в усіх сферах життя, особливо після повномасштабного вторгнення росії.

Можна лише дивуватися як наша мова змогла пережити всі заборони та утиски від «старшого брата». Хоча історичні витоки української ідентичності можна віднести до згадок топоніма «Україна», вперше зафіксованих у 1187 році у Київському літописі, попри заяви деяких «всезнаючих істориків» .

Уперше ж феномен української ідентичності як проблема національного будівництва згадується у кириломефодіївців і Т. Шевченка. Лише у нього з'являється сучасне поняття «народу» як уявленої ідеалізованої спільноти «і мертвих, і живих,і ненароджених» [3, с. 173-174].

Мова в умовах гібридної війни перестає бути нейтральною. Вона нині є одним зі складових нашої перемоги, яка неможлива без чіткої державної мовної політики та усвідомлення її громадянами того, що кожне українське слово лише зміцнює наш невидимий кордон.

ЛІТЕРАТУРА

1. Уздєнова Ю. М. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2024. Т. 35 (74), № 4. С. 173–178.

2. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2017. 496 с.

3. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. Київ : НІСД, 2011. 336 с.

СЕКЦІЯ 3

НАЦІОНАЛЬНІ МОВИ І КУЛЬТУРИ В ЇХ СПЕЦИФІЦІ ТА ВЗАЄМОДІЇ. УКРАЇНСЬКА МОВА У СВІТІ. МОВА У СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ НАУКИ

УДК 821.161.2:81'25

ДОСЛІДЖЕННЯ РУКОПИСІВ ІВАНА ФРАНКА ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПІД ВПЛИВОМ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПИСЬМЕННИКА

Андрій БАБИЧ, Гліб ЗЕЛІНСЬКИЙ,
Марина КУЧЕРЕНКО
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Іван Якович Франко (1856 - 1916) належить до своєрідного «тріо» найвизначніших українських письменників (поряд з Тарасом Шевченком та Лесею Українкою). Водночас письменник має суттєву відмінність: поряд із художньою творчістю Франко був **одним із найпродуктивніших українських перекладачів своєї доби**, що суттєво вплинуло не лише на розвиток української культури, а й на його власну мовну практику. Франко опанував **численні іноземні мови (за різними підрахунками володів 14 - 19 мовами [1])** - серед них німецьку, польську, французьку, англійську, латину та інші - і на їхній основі переклав значний корпус світових творів, включно з творами Шекспіра, Ґюго, Ґете, Байрона та античних представників царини [3].

Рукописна спадщина Франка є надзвичайно цінним джерелом для філологічних досліджень, оскільки саме рукописи дозволяють відтворити авторські мовні рішення, графічні експерименти та правописні варіанти, які не завжди потрапляли до друку. На відміну від друкованих текстів, рукописи фіксують **безпосередні сліди мислення автора**, зокрема способи передачі звуків, написання певних елементів, привнесення міжмовних моделей, чи варіативність у виборі графем.

Однією з найхарактерніших особливостей правописної практики Франка у рукописах є використання **літери** ***j*** для позначення звука [й],

про що свідчать численні документи й текстові матеріали. Така графіка відрізняється від сучасної української системи, де функцію йотації виконують спеціальні кириличні літери (я, є, ю), а натомість наближена до польської чи німецької моделі письма. Наприклад, саме таку модель написання окремих слів можна побачити на купюрі номіналом 20 гривень [2]. Цей елемент належить до системи ***драгоманівки*** - альтернативної ортографії, яка намагалася фонетично і раціонально передавати українську мову шляхом відмови від окремих літер та запровадження нових комбінацій [4].

Правопис драгоманівки, що була частиною філософсько-мовознавчих ідей Михайла Драгоманова, передбачав у своїй графічній системі **відсутність літер «я», «є», «ю»** і їх передачу через поєднання «й» із відповідними голосними (йа, йе, йу) [4]. Саме таку графіку помітно у Франкових рукописних матеріалах: відповідні словоформи передано не сучасними одиночними літерами, а комбінаціями, які відображали фонетичний склад слова значно точніше для тогочасної практики. Вживання латинської *j* також нерідко трапляється в усталених формах, що свідчить про свідому адаптацію інших мовних систем до його письма. Такі графічні особливості існували в контексті формування українських правописних норм кінця XIX століття. Це демонструє, що Франко не обмежувався лише усвідомленим запозиченням, а активно «тестував» і творив власну письмову систему, зіставляючи її з уже існуючими в різних мовах європейської групи.

Важливо зазначити, що Франко систематично звертався до переліку інших мовних традицій у своїй письменницькій і перекладацькій роботі. Його перекладацька діяльність охоплює як художні, так і наукові тексти, і в ній проявляється принципова увага до **лексичних, стилістичних та граматичних особливостей оригіналів** [5]. Як показують дослідження, Франко не лише переклав значну кількість сторінок світової літератури, але й критично аналізував принципи перекладу, пропагуючи ідейну модель перекладацької діяльності, яка передбачає адекватність передачі змісту та стилістики оригіналу, а не лише поверхневий трансфер слів, що сьогодні лягло в основу перекладацьких принципів мовознавства.

Рукописні варіанти текстів Франка, зокрема в ранніх роках творчості, показують варіативність написань одних і тих самих словоформ. Це важливо, оскільки український правопис того часу ще не був стандартизований і перебував у стані активної дискусії. У

Франкових рукописах спостерігаємо не лише латинні елементи, а й різні форми передачі звуків, що свідчить про відкритість автора до експерименту та міжмовного впливу. Наприклад, в окремих документах зустрічаються паралельні записи, де одна й та сама форма записана як із традиційною кириличною моделлю, так і з елементами драгоманівки чи латинськими вставками - це підтверджує **динамічність правописної думки Франка**. Такі варіанти не були випадковими; вони відображають конкретні спроби вирішення проблеми найточнішого графічного відтворення фонетичного складу мови в умовах взаємодії з іншомовними моделями.

Перекладацька практика Франка також значною мірою впливала на його сприйняття української мови як **мультифункціонального інструмента**, здатного передавати і думку, і художній образ, і культурні коди іншого мовного середовища. Перекладаючи, скажімо, з німецької чи польської, Франко мав перед собою рішення про спосіб передачі звукової системи цих мов в українській графічній системі. Частина рукописних матеріалів демонструє, що він застосовував латинську *j* як маркер йотації в тих випадках, коли кирилична графіка не мала прямого відповідника, або коли він прагнув зберегти максимальну фонетичну точність у відтворенні оригіналу. Це свідчить про те, що переклад для Франка був не лише літературною, а й **лінгвістичною практикою**, у межах якої він експериментував із графічною системою української мови.

Такі мовні експерименти не обмежувалися окремими словами чи випадковими записами; вони є системними елементами його рукописної спадщини. На підставі ретельного текстологічного аналізу рукописів можна встановити, що у Франка існували **типові моделі графічних рішень**, що ймовірно формувалися під впливом перекладацької діяльності. Ці моделі включають поєднання кириличних і латинських елементів, альтернативні способи передачі голосних із йотацією, а також фонетично-мотивовані написання, які відрізняються від пізнішої стандартизованої норми українського правопису. Таким чином, рукописи Франка є не лише літературними документами, а й **мовотворчими артефактами**, які фіксують конкретний етап розвитку української письмової мови.

Дослідження рукописів Івана Франка в контексті їхнього правопису також має важливе значення для розуміння ширших культурно-історичних процесів. Графічні рішення, виявлені у

Франкових текстах, відображають **міжмовну взаємодію** української з польською, німецькою й іншими мовами, що корелює з тим фактом, що сам автор жив і творив у багатомовному середовищі Австро-Угорської імперії. Це дає підстави стверджувати, що його мовна практика була не ізольованою, а європейсько орієнтованою, і правописні варіанти в рукописах — це свідчення не тільки особистої творчої позиції, а й **соціокультурних впливів**, що формували літературну українську мову.

Отже, рукописи Івана Франка є унікальними джерельними матеріалами для дослідження не лише його авторського правопису, але й механізмів впливу перекладацької діяльності на мовну практику. Такі рукописи показують, що переклад не був допоміжною функцією письменника; він був каталізатором міжмовного впливу, що стимулював Франка до формування власних графічних і орфографічних рішень. Дослідження цих текстів дозволяє краще зрозуміти історію української мови, її взаємодію з іншими мовними системами, а також індивідуальні особливості мовної творчості Івана Франка як письменника, перекладача і мислителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Драгоманівка. OnlyArt: веб-сайт. URL: https://onlyart.org.ua/dragomanivka/ (дата звернення: 10.02.2026).

2. Можна побачити на купюрі 20 гривень: чому Іван Франко вживав латинську літеру j та писав "шч" замість "щ". Моя Школа: веб-сайт. URL: https://shkola.obozrevatel.com/ukr/news/mozhna-pobachiti-na-kupyuri-20-griven-chomu-ivan-franko-vzhivav-latinsku-literu-j-ta-pisav-shch-zamist-sch.htm (дата звернення: 10.02.2026).

3. Переклади. Іван Франко: енциклопедія життя і творчості: веб-сайт. URL: https://www.i-franko.name/uk/Transl.html (дата звернення: 10.02.2026).

4. Скільки мов знав Іван Франко: цифри здивують багатьох. Главред: веб-сайт. URL: https://glavred.net/culture/skolko-yazykov-znal-ivan-franko-cifry-udivyat-mnogih-10664663.html (дата звернення: 10.02.2026).

5. Франко Іван Якович. Вікіпедія: веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Франко_Іван_Якович (дата звернення: 10.02.2026).

УДК 811.16:81'37

СЕМАНТИЧНІ ПАРАМЕТРИ ОПОЗИЦІЇ КОРДОН / ГРАНИЦЯ У СУЧАСНИХ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ

Катерина БЛИЗНЮК,
кандидат філологічних наук
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

У сучасній лінгвістиці дослідження семантичних опозицій дозволяє глибше зрозуміти специфіку мовної картини світу кожного народу. Особливої ваги набуває аналіз понять, що структурують простір та визначають межі державних і приватних територій. У слов'янських мовах номінації межі / розмежування належать до базових одиниць просторової картини світу й одночасно активно метафоризуються в абстрактних сферах (норми, можливості, моральні бінарності, життєві стани тощо). Зіставлення лексем *кордон* і *границя* та їхніх відповідників у споріднених мовах є показовим у двох планах: етимологічному – співіснування питомого (праслов'янського) найменування межі та запозичення з романських мов; семантико-стилістичному – розподіл значень між «державно-адміністративною межею» і «лінією охорони / заслону», а також відмінності у стилістичному маркуванні й полісемії. конотацій, пов'язаних із безпекою, ідентичністю, мобільністю та суверенністю.

Мета роботи – простежити та описати протиставлення лексем *кордон* і *границя* в українській мові та зіставити його з відповідними опозиціями у польській, чеській, болгарській і хорватській мовах на матеріалі словникових дефініцій. Матеріал – дані тлумачних словників: Словник української мови в 20 томах (СУМ-20) Словник української мови в 11 томах (СУМ-11), Wielki słownik języka polskiego (WSJP), Słownik języka polskiego PWN (SJP PWN), Slovník spisovného jazyka českého (SSJČ), Речник на българския език (РНБЯ), Hrvatski jezični portal (HJP). Метод – зіставний семантичний аналіз дефініцій та виявлення домінантних сем, а також зіставлення стилістичних ремарок.

В українській мові спостерігається чітке розмежування між офіційним державним розмежуванням та загальним поняттям межі. Лексема *кордон* у сучасній нормі тяжіє до нейтральної назви державної

межі та ширше – до значення «межа між чим-небудь», включно з переносним «те, що розмежовує; грань» і «те, що обмежує поширення / вплив / розвиток»; фіксується також значення «прикордонна або інша військова сторожа» та спеціальне біологічне (садівниче) значення – «спосіб формування плодових дерев, коли стовбуру та основним гілкам надають виразної витягнутої форми». Лексема *граница* у СУМ-20 маркована як розмовна в основному значенні «лінія, що розділяє території; межа», при цьому подається ремарка «те саме, що кордон». Далі – переносне значення «допустима норма, межа» (частіше у множині) та термінологічне математичне значення – «поняття математичного аналізу, яке використовують для дослідження аналітичних властивостей функції». Особливо промовистою є словникова фіксація усталених сполук: *за кордон* – із застереженням «заст. *за границю*», *за кордоном, з-за кордону*. Це свідчить про нормативну перевагу одиниці *кордон* у значенні «іноземна держава / територія поза межами батьківщини», тоді як *границя* у сучасній системі відступає в історичну та стилістично марковану зону (застаріле або розмовне / кальковане вживання). СУМ-11 узгоджується з цією картиною: *границя* подана як «розм.» у територіальному значенні, тоді як *кордон* – це назва межі держав і ширше «межа між чим-небудь», із додатковою ремаркою «рідко» щодо значення «військова сторожа». Отже, внутрішньоукраїнська опозиція може бути подана так: *кордон* – домінанта для державної межі лексема (нейтрально-офіційний регістр), із можливістю переносних розширень семантики («кордони можливого», «кордони впливу») та історично вторинним «військовим» відтінком; *границя* – розмовне або частково спеціалізоване слово, яке в територіальній семантиці частіше виступає як варіант до лексеми *кордон*, а в абстрактній семантиці – як «межа допустимого».

У польській мові *granica* має давню фіксацію і виявляє системно розгорнуту полісемію згідно з WSJP: 1) «те, що відділяє один простір від іншого, зазвичай уявна лінія» (у т. ч. держави); 2) «межа / пункт розрізнення» у сфері оцінок («між добром і злом»); 3) «межа витривалості / допустимого». У SJP PWN значення «лінія, що замикає або відділяє певний простір» та переносні «міра дозволеного», «межа можливостей» також чітко відбиті. Натомість *kordon* у польській за даними WSJP насамперед означає: 1) «група людей у щільному строю, що охороняє / блокує»; 2) «лінія розмежування, що охороняється і

контролюється військом / службами»; 3) архаїчне «оздобний шнур». У SJP PWN відповідно: «щільний ряд солдатів / поліції» та «ряд постів уздовж державного кордону». Отже, польська система демонструє чітке функційне розмежування: g*ranica* – це власне «межа» (просторова й абстрактна); *kordon* – це «охоронний / силовий заслін» або «система охорони межі». Територіальна семантика лексеми *kordon* не є «конкурентом» *granica*, а радше похідною: межа як об'єкт охорони.

Чеська лексема *hranice* у словнику SSJČ фіксує кілька шарів значень, де для нашого аналізу ключовим є: 1) «пограничная лінія, що відділяє території / держави»; 2) переносні «переділ / розмежування», «найнижча / найвища межа, міра можливого / допустимого» та низка відносно сталих сполук (напр., *hranice poznání, hranice lesa*). Лексема *kordón* має домінантне значення «сторожовий ланцюг / утворення, розгорнуте в лінію» (поліцейський / жандармський), а також значення «санітарний кордон» як ізоляційна смуга. Чеський матеріал підкреслює типову для багатьох мов модель: питомий і багатозначний знак межі (*hranice*) протиставляється запозиченому слову зі спеціалізованою семою охорони / ізоляції (*kordón*).

У болгарській мові *граница* має прозору структуру значень: 1) «розділова лінія між територіями держав / областей»; 2) переносно «мислена лінія / перегорода між явищами»; 3) переносно «межа, допустима норма», із типовими ідіомами на кшталт *минава всякакви граници*. *Кордон* у болгарській має інший профіль: 1) архаїчне *огърлица* – «намисто» (історичний залишок); 2) «загородження (ланцюг / мотузка) для обмеження доступу»; 3) «солдати / поліцаї, розташовані ланцюгом для охорони». Болгарська, як і чеська з польською, показує, що *кордон* не заміщує «державної межі» як такої (це зона *граница*), а закріплюється за значеннями огорожі / ланцюга / охоронного заслону, а в застарілому варіанти – також прикраси.

У хорватській мові *granica* означає: 1) «лінію, що демаркує межі державної / адміністративної одиниці»; 2) «міру / межу допустимого» (напр., *granica strpljivosti, granica pristojnosti*); 3) історичне значення, пов'язане з «військовою границею». *Kordon* охоплює насамперед військовий / поліцейський зміст: «розташування підрозділів, що перешкоджають проходу» або «поліційні сили, що блокують доступ», а також низку історико-культурних значень («počasna traka», «sanitarni

kordon» тощо). Як і в інших проаналізованих мовах, хорватський матеріал демонструє високу стабільність опозиції: *granica* – межа як простір / норма; *kordon* – заслін / ізоляція / охорона.

Порівняльна таблиця семантичних компонентів

Мова	**Семантичне навантаження лексеми *кордон***	**Семантичне навантаження лексеми *границя***
Українська	державна межа; межа між об'єктами; біологічний термін; військова сторожа	розмовне «межа»; допустима норма; математичний термін
Польська	охоронний / силовий заслін; лінія постів; блокування доступу	межа території; межа допустимого / оцінок; норма
Чеська	охоронний ланцюг; санітарний бар'єр (kordón)	межа територій; межа можливого; розмежування
Болгарська	загородження / ланцюг сторожі; обмеження доступу; історичне «намисто»	територіальна межа; абстрактна межа; норма
Хорватська	військовий / поліцейський заслін; блокування проходу	держ / адмін межа; межа допустимого; істор. «військова границя»

На цьому тлі українська модель аналізованої опозиції має свою специфіку: слово *кордон* семантично «поглинає» значення державної межі як основне, тоді як *границя* відсувається в розмовну / варіантну та частково термінологічну зону. У польській, чеській, болгарській, хорватській мовах, навпаки, питомий відповідник *границі* (*granica / hranice / граница / granica*) лишається загальною назвою межі, а *kordon* здебільшого не конкурує з ним у базовій територіальній номінації, а позначає режим охорони / ізоляції межі. Причини такої розбіжності можуть бути пов'язані з історією нормативного закріплення лексики, стилістичними розмежуваннями (розмовність *границі* в українській за словниками), а також із узусом офіційного мовлення, де *кордон* функціонує як ключова адміністративно-правова одиниця (*державний кордон, прикордонна служба* тощо). Перспективним видається подальше дослідження корпусних даних (частотність і колокації), а також аналіз сучасного медіадискурсу, де сема «безпеки» може активізувати вторинні значення й впливати на стильову норму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Речник на българския език. URL: https://rechnik.chitanka.info/ (дата звернення: 11.02.2026).
2. Словник української мови : в 11 т. URL: https://sum11.com.ua/ (дата звернення: 10.02.2026).
3. Словник української мови : у 20 т. URL: https://sum20ua.com/ (дата звернення: 10.02.2026).
4. Hrvatski jezični portal. URL: https://hjp.znanje.hr/ (дата звернення: 12.02.2026).
5. Slovník spisovného jazyka českého. URL: https://ssjc.ujc.cas.cz/ (дата звернення: 12.02.2026).
6. Słownik języka polskiego PWN. URL: https://sjp.pwn.pl/ (дата звернення: 11.02.2026).
7. Wielki słownik języka polskiego. URL: https://wsjp.pl/ (дата звернення: 11.02.2026).

УДК 7.034

БАРОКОВИЙ УНІВЕРСАЛІЗМ УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОМЕНТАЛЬНОСТІ

Роман ВЕЛИКИЙ,
митр. прот. доктор філософії,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

На теренах України в XVI–XVIII століттях знайшло вдячний ґрунт для розвитку барокове мистецтво, що прийшло з Європи. Бароко виробило оригінальну систему освоєння дійсності, своєрідні естетично-стильові засади, яким були підпорядковані усі різновиди художньої творчості. Бароко розцінюють як мистецтво синтезу, поєднання і примирення суперечностей: земного і небесного, духовного і тілесного, релігійного і світського. У ньому органічно поєдналися міфологічні й біблійні образи, християнські і язичницькі мотиви. Інтерес бароко зосереджений навколо полярних виявів буття: життя і смерті, добра і зла, тлінності і вічності.

Бароковість стала ознакою способу мислення, світогляду, нею визначалися усі сфери тогочасного духовного життя. Значущість бароко на ментальному рівні втілює уведене в обіг науковцями словосполучення людина бароко, що відображає специфічність світосприймання українця тієї доби. Енергетика барокової культури виявилася настільки потужною, що стала чинником формування естетичної свідомості митців наступних епох аж до сьогодення.

Бароковість кваліфікують як універсальну категорію художньої творчості, знаковий атрибут українського художнього мислення в його національно довершеному вигляді. Визнаючи зовнішні впливи на формування української барокової культури, науковці різних галузей водночас констатують її національну самобутність, найвиразнішим виявом чого у літературній творчості стало продовження традицій писемності Київської Русі та своєрідне потрактування образів і мотивів спільних для європейського ареалу. Філософ В. Горський пов'язує появу бароко з бурхливими змінами в суспільному й релігійному житті: «суперечлива взаємодія на ниві української культури Slavia Ortodoksa і Slavia Latina зароджують нову хвилю в літературі і мистецтві, що репрезентує новий значний етап в історії культури» [1, с. 55].

Характеризуючи добу Бароко, науковці акцентують на тому, що це доба, коли розгорнулися інтеграційні процеси континентального масштабу, що охопили різні ділянки духовної діяльності, і проявилися не тільки в мистецтві й літературі, але в усіх сферах духовного життя: філософії, науці, історіографії, педагогіці, як у Європі, так і в Україні. Водночас, як зауважує Д. Наливайко, бароко поєднує в собі і стиль, і художній напрям, і літературно-мистецьку епоху, воно стало універсальною категорією художньої творчості, що обійняла всі її рівні: світосприйняття, ідеї, семантику, поетику, тому кваліфікує бароко як культурну епоху [8, с. 9-10]. С. Кримський особливо наголошував на тому, що формування барокової культури пов'язане з духовним становленням української нації та є суттєвим складником процесу переробки українцями світового досвіду на власній етнічній основі, створення національної іпостасі «історичного універсуму» [6, с. 23].

Науковці одностайні в тому, що бароко пронизало усі сфери духовної й матеріальної діяльності, ставши своєрідним способом мислення, світобачення, самоусвідомлення, що промовисто втілено у

словосполученні людина бароко. Для належної оцінки барокової спадщини принциповим є усвідомлення природи тогочасної художньої творчості, яка кардинально різниться із сучасними критеріями. І. Іваньо доводить, що вона насамперед полягала вишуканому наслідуванні попередників, у тонкощах тлумачення традиційних відомих образів, метафор, алегорій, символів. «Наскільки сучасна естетична свідомість вимагає від художника самостійного неповторного бачення світу, настільки естетика бароко вимагала поваги до до традицій, певного трафарету думки, почуттів, ситуацій» учений підсумовує, що мистецтво бароко слід розглядати відповідно до ідеологічних та естетичних запитів свого часу [3, с. 7].

Дослідники зазначають, що у XVI–XVII ст. активізувалися процеси зближення української культури з культурою «латинської Європи». Загальновизнано, що культура бароко поширилася на українські терени із Західної Європи через Польщу. Літературознавець Р. Радишевський усебічно вивчав роль польського посередництва у формуванні української барокової літератури і констатував, що з часу утворення Речі Посполитої українське письменство, залишаючись у колі впливів грековізантійської культури, все більше відкривалося для латинського Заходу. На український ґрунт за польським посередництвом з Європи потрапляли художньо-стильові здобутки та реформаторські ідеї. Незважаючи на політичні та релігійні розбіжності між народами в окремі історичні періоди, літературне спілкування було завжди інтенсивним. Особливо дослідник акцентує на тому, що воно хоч і носило форми впливу польської літератури на українське письменство, але вело не до поглинання однієї літератури іншою, а до взаємозбагачення; засвоєння європейських літературних зразків рідною культурою, було свідомим і сприяло розширенню тематичних і стилістичних обріїв української літератури [11, с. 74, 104].

Висновки українських науковців об’єднує те, що вони визнають європейський вплив на формування барокового мистецтва в Україні і водночас вказують на його самобутність та оригінальність. М. Ольховик переконана, що малоймовірно знайти ще хоча б один такий культурний простір, де Бароко асоціювалося б з етнонаціональною самосвідомістю та ідентичністю настільки сильно, як це простежується в мистецькій історії України, де бароковість стала одним із суттєвих атрибутів художнього мислення в його національно довершеному вигляді [10, с. 3]. Д. Наливайко наголошує, що барокова

культура стала принципово новим явищем, бо звернення до латинської культури Європи не обернулося переходом до неї, розривом з національною культурною традицією, як то спостерігалося раніше. Митці бароко прагнули до синтезу і засвоєння набутків європейської культури й освіти на ґрунті православно-руської культурної традиції [7, с. 221].

Проблеми своєрідності українського національного варіанту бароко торкалася мовознавець І. Гуцуляк, зазначивши, що вона полягає у складній взаємодії нових запозичених форм і мотивів з попередньою національною художньою традицією (українська культура одночасно знаходилася в орбіті візантійсько-православної і римо-католицької культур). У нових формах, стверджує дослідниця, часто продовжувало жити старе світосприйняття, а в старих традиційних формах виражалися нові ідеї. Українські письменники свідомо прагнули органічно засвоїти здобутки європейського бароко і своєю працею поставити українську літературу на рівень з європейськими. В українському літературному бароко відбулося поєднання візантійських (східних) традицій письменства з європейськими (західними), використання давньоруських джерел поряд із запозиченими, потужного фольклорного струменя із книжністю. [2, с. 16].

Літературознавець Д. Наливайко, побіжно торкаючись особливостей мови, визначає як одну зі специфічних рис українського бароко вираження традиційного духовного змісту в новій художній мові. Аналізуючи стиль українського бароко, дослідник відзначив, що він зберігає інваріантні риси й інтенції художньої мови європейського бароко: в ньому культивується ускладнена метафоричність і символіка, контрасти, антиномії, риторичні фігури, емблематика, оксюморони тощо [9, с. 36; 7, с. 17]. Прикметна риса творів українських митців у тому, що вони не віддають холодним словоплетивом, не стають самоціллю, а підпорядковуються вимогам краси і змісту [12, с. 49].

ЛІТЕРАТУРА

1. Горський В. XVII сторіччя в історії української філософії / В. Горський // Україна XVII століття: суспільство, філософія, культура : зб. наук. пр. на пошану пам’яті проф. Валерії Михайлівни Нічик / ред.-

упоряд. : Л. Довга, Н. Яковенко / В. Горський. – К. : Критика, 2005. – С. 55–67.

2. Гуцуляк І. Г. Мовостиль українського поетичного бароко: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. Г. Гуцуляк. – Чернівці, 2005. – 20 с.

3. Іваньо І. В. Про українське літературне барокко / І. В. Іваньо // Українське літературне барокко : зб. наук. пр. / відп. ред. О. В. Мишанич. – К. : Наук. думка, 1987. – С. 3–18.

4. Ісіченко І. Бароко – мистецький стиль і літературна доба / Ігор Ісіченко // Дивослово. – 2010. – № 10. – С. 27–34.

5. Кононенко П. Українське бароко («Круглий стіл» журналу «Дніпро») / П. Кононенко // Дніпро. – 1991. – № 2. – С. 90–94.

6. Кримський С. Менталітет українського бароко / С. Кримський // Українське бароко : в 2 т. – [Харків] : Акта, 2004. – Т. 1. – С. 21–47.

7. Наливайко Д. Поетики й риторики епохи бароко / Дмитро Наливайко // Українське бароко : в 2 т. – [Харків] : Акта, 2004. – Т. 1. – С. 217–263.

8. Наливайко Д. Українське бароко: типологія і специфіка / Дмитро Наливайко // Українське бароко : в 2 т. – [Харків] : Акта, 2004. – Т. 1. – С. 7–19.

9. Наливайко Д. Феномен українського бароко в європейському контексті / Дмитро Наливайко // Слово і час. – 2002. – № 2. – С. 30–39.

10. Ольховик М. В. «Бароковий універсалізм» в художньому мисленні бароко : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософських наук : спец. 09.00.08 «Естетика» / М. В. Ольховик. – К., 2005. – 18 с.

11. Радишевський Р. Роль польського посередництва у формуванні української барокової літератури / Р. Радишевський // Українське бароко : в 2 т. – [Харків] : Акта, 2004. – Т. 2. – С. 69–121.

12. Яременко П. К. Мелетій Смотрицький. Життя і творчість / П. К. Яременко. – К. : Наук. думка, 1986 – 160 с.

УДК 811.161.2

УКРАЇНОМОВНА ТЕРМІНОЛОГІЯ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Лідія ВЕРБИЦЬКА,
кандидат філологічних наук
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Побутування української мови в системі сучасної науки, а радше навіть розвиток питомої української національної терміносистеми є надважливим чинником поступу етнічної освітньо-наукової сфери. Українська термінологія сьогодні перебуває у фазі активного розвитку: з одного боку — потреба швидко називати нові наукові поняття, з іншого — необхідність зберегти національну мовну самобутність і системність. Але перспектива тут подвійна: національна (культурна й освітня цінність) і глобальна (видимість у світовій науці). Тому варто означити конкретні виклики та перспективи такого термінотворення, щоб окреслити мотивацію та шляхи розвитку наукового стилю сучасної української мови.

Українську наукову мову досліджували класики українського мовознавства, зокрема Агатангел Кримський сприяв розвитку наукової термінології та філологічної мови науки; Іван Огієнко працював над мовою науки, стилем наукових текстів і термінологією; Олександр Потебня теоретично осмислив зв'язок мови, мислення й наукового пізнання; Юрій Шевельов досліджував історію української літературної мови, її стилі, науковий дискурс і норму. Ці вчені заклали підвалини: показали, що українська може бути мовою науки й філософії. Серед дослідників наукового стилю XX–XXI ст. варто згадати

Світлану Єрмоленко (дослідження стилістики української мови, зокрема наукового стилю), Ларису Масенко (соціолінгвістичні аспекти функціонування української мови в науці), Олександра Тараненка (питання норми, термінотворення, словотвору в науковій мові), Василя Німчука (історія української літературної та наукової мови, розвиток термінології) тощо. Сучасні мовознавці аналізують функціональні стилі української мови, формування терміносистем, стандарти академічного письма. Зокрема, дослідження наукової термінології активно ведуться в Інституті української мови НАН України, де

вивчають розвиток терміносистем і проблеми внормування наукової лексики. Як в Інституті української мови НАН України, так і в інших освітньо-наукових інституціях (наприклад, у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, у Національному університеті «Києво-Могилянська академія» тощо) проводять конференції з української термінології та академічної мови, що свідчить про сталий розвиток цієї галузі. Термінознавці Ірина Казимирова, Лариса Халіновська, Зоряна Куньч, Світлана Дерба та інші формують сьогодні українську наукову термінологію. Їхні праці присвячені як формуванню української наукової термінології, так і галузевим терміносистемам, а також історії та перспективам українського термінознавства. Загалом українську наукову мову досліджували різні групи науковців: мовознавці, термінознавці, історики мови, а також укладачі академічних словників і стилістичних норм.

Тут ми спробуємо визначити конкретні виклики україномовного термінотворення, накреслити перспективи національної мови науки, а також виокремити можливі шляхи, або ж системні кроки, для творення української наукової термінології на рідному національному ґрунті.

Щодо викликів, то передусім варто переглянути власне несистемність термінотворення. У різних дисциплінах часто є дублетні терміни для одного поняття, різні переклади одного міжнародного терміна, а навіть відсутність усталених дефініцій. Причиною таких явищ може бути недостатня координація між науковими школами та відсутність єдиних стандартів. Недостатня кодифікація термінів також стає проблемою для їхнього творення в межах української наукової мови. Тут важливу роль мають відігравати наукові установи на кшталт НАН України та освітня політика МОН України. Ідеться про збільшення кількості сучасних галузевих словників, оновлення термінобаз, інтеграцію термінології в освітні стандарти. Зрештою, серед основних викликів для будь-якої національної мови науки сьогодні є домінування англомовної наукової комунікації. Глобальна наука функціонує переважно англійською, тому нові поняття з’являються передусім переважно в англомовній формі. Українська термінологія, крім іншого, також формується через переклад. Виникає ризик некритичного калькування (*менеджмент, імплементація, перформанс*), що створює напругу між міжнародною уніфікацією та національною мовною природністю. Це передбачає й інший виклик -

калькування та мовну неприродність терміна. Як наслідок, механічні запозичення можуть руйнувати словотворчу систему мови, ускладнювати сприйняття текстів, створювати «штучну» наукову мову, відірвану від живої української. На небезпеку розриву між мовою і мисленням ще вказував Олександр Потебня [4].

Щодо перспектив, то майбутнє україномовної термінології, на нашу думку, залежить від поєднання двох стратегій: зберігати національну мовну основу + інтегруватися у світову науку. Творити науку українською необхідно для розвитку національної науки та освіти. Але максимального ефекту сьогодні можна досягти тоді, коли українська стає мовою внутрішнього наукового мислення, а англійська — мовою глобальної комунікації. Це не конкуренція, а взаємодоповнення. Ця модель також передбачає українські відповідники до іншомовних термінів. Наразі перспективною є білінгвальна модель науки - українська — для внутрішнього академічного дискурсу, освіти, підручників; англійська — для міжнародних публікацій. Такий підхід забезпечує і національну терміносистему, і глобальну видимість науки.

Щоб творити українську наукову термінологію на рідному національному ґрунті, важливо спиратися не лише на переклад чужих термінів, а й на внутрішні ресурси української мови, її історію та словотвірні моделі. Словотвір сучасної української наукової мови базується на активному використанні морфологічних (афіксація, основоскладання) та лексико-синтаксичних способів для створення чіткої термінології. Основні тенденції включають префіксально-суфіксальні утворення, активне використання іншомовних елементів, створення абревіатур та композитів (складних слів) для точності вираження понять у різних галузях знань. Наприклад, внутрішні ресурси мови дозволяють використовувати питомі українські корені (*знання, дослід, чинник, взаємодія, вимір)*; залучати продуктивні словотвірні моделі (суфікси ***-ість, -ник, -ність, -ування, -ство***); творити складні слова за українськими моделями (*саморегуляція, світогляд, правотворення)*. Цей принцип обґрунтовував ще Олександр Потебня: наукова мова має виростати з національної мовної системи, а не бути механічною калькою. Враховувати історичну традицію української науки – це зокрема перевіряти, як поняття вже називалися в українській науковій традиції XIX–XX ст., та відновлювати забуті, але вдалі терміни (напр., *відсоток, чинник, дослідник*). Цю лінію

активно підтримував Іван Огієнко, наголошуючи на безперервності мовної традиції науки [2,3].

Національна термінологія, на нашу думку, буде вдалою, коли уникати сліпого калькування. Потрібно розрізняти доречні запозичення (коли термін міжнародний і усталений) та непотрібні кальки, що руйнують природність мови.

Наприклад: *імплементація* → часто природніше: *впровадження*; *комплексний аналіз* → нормально, бо відповідає українській словотвірній моделі. Загалом, якщо дотримуватися словотвірних законів української мови, термін буде милозвучним і системним, легко відмінюватиметься, матиме прозору структуру. Це підкреслює сучасна українська термінознавча школа, зокрема дослідження Олександра Тараненка про норми лексики й словотвору [5].

Продуктивним також буде творити терміни через семантичне розширення. Один із найбільш національних шляхів — не вигадувати штучні слова, а розвивати значення вже наявних: *поле* → фізичне поле, інформаційне поле; *мережа* → комп'ютерна мережа; *ядро* → ядро системи. Так мова зберігає природність і зрозумілість. Цікаво, що «одним із найбільш ірраціональних процесів творення термінів є явище фразеологізації сполук у професійній мові різних галузей» [1, с. 73], але це теж приклад питомого україномовного термінотворення.

Важливо також працювати колективно, а не індивідуально. Термін стає науковим лише тоді, коли його вживає спільнота, він фіксується в словниках і проходить рецензування в наукових текстах. Тому важливо узгоджувати терміни в межах дисципліни, створювати глосарії, обговорювати нові терміни на конференціях. «Добрий» український термін має бути точним за змістом, зрозумілим носіям мови, не порушуючи мовного чуття. Якщо термін звучить «чужорідно», це сигнал перевірити, чи справді потрібне запозичення.

Водночас варто пам'ятати, що терміносистема починається не зі слова, а з поняття. Тому потрібно чітко визначати нові поняття; будувати ієрархії: родові й видові терміни; уникати дублетів для одного поняття. Це відповідає класичній ідеї про зв'язок мови й мислення, сформульованій Олександром Потебнею [4].

Отже, творення термінології на національному ґрунті = **внутрішні словотворчі ресурси + історична традиція + мовна природність + колективне унормування.** Тоді українська наукова мова розвивається органічно: не як копія інших мов, а як самостійна

система мислення. Щоб збагатити фахові терміносистеми українською науковою лексикою, потрібно діяти одночасно на трьох рівнях: мовному (словотворення), науковому (понятійна точність) та інституційному (узгодження та стандартизація).

ЛІТЕРАТУРА

1. Конівіцька Т. Фразеологічні одиниці в системі української економічної термінології. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2016. № 842. С. 73–76.

2. Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови. Вінніпег, 1950.

3. Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Наука про рідномовні обов'язки. Рідна мова / упоряд., автор передм. Та коментарів М.С. Тимошик. К., 2010.

4. Потебня О. Думка й мова (фрагменти). *Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки XX ст, за редакцією Марії Зубрицької*. Львів, 1996.

5. Тараненко О. Словотворення української мови в аспекті її сучасних системно-нормотворчих тенденцій (кінець XX — початок XXI ст.). *Мовознавство*. 2015. № 1. С. 3-32.

УДК 81:316.7

МОВНО-КУЛЬТУРНА САМОБУТНІСТЬ І МІЖКУЛЬТУРНА ВЗАЄМОДІЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА СУЧАСНІ ВИМІРИ

Христина ВЕРБИЦЬКА,
кандидат наук з соціальних комунікацій, доцент
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Проблема співвідношення національної мови й культури належить до базових у гуманітарному знанні, оскільки стосується механізмів формування ідентичності, колективної пам'яті та символічного простору суспільства. Мова не лише обслуговує комунікацію, а й виступає формою концептуалізації дійсності, способом структурування досвіду й засобом передавання культурних смислів. Культура, своєю чергою, формує змістове наповнення мовних

одиниць і комунікативних практик. Їхній взаємозв'язок є динамічним і взаємозумовленим.

У сучасному світі інтенсивних контактів, мобільності та цифрової комунікації взаємодія мов і культур посилюється, що породжує як нові можливості для взаємного збагачення, так і ризики втрати самобутності. Теоретичне осмислення цієї взаємодії потребує розгляду мови як культурного коду і культури як семіотичної системи.

Мова як символічна система культури. У теоретичному вимірі мову доцільно розглядати як універсальну символічну систему, що забезпечує кодування, збереження та трансляцію культурного досвіду. У мовних знаках закріплюються не лише предметні значення, а й оцінні, емоційні, історичні та соціальні конотації. Саме тому мовне значення не є нейтральним — воно завжди занурене в культурний контекст.

Мова функціонує як механізм колективної пам'яті. Через тексти — усні й писемні — передаються наративи спільноти, інтерпретації минулого, уявлення про належне й цінне. Лінгвістичні форми стають носіями культурних моделей, а граматичні та семантичні категорії — засобами впорядкування досвіду. Відмінності між мовами свідчать про різні способи концептуалізації реальності, що формуються в конкретних історичних та соціальних умовах.

Мовна система також регулює комунікативну поведінку. Форми ввічливості, звертання, дистанції та стилістичні регістри відображають соціальну структуру культури. Таким чином, мова є не лише засобом вираження культури, а й інструментом її соціальної організації.

Культура як смисловий простір. Культура постає як багатовимірний смисловий простір, у якому поєднуються цінності, норми, символи, тексти та практики. Вона визначає інтерпретаційні рамки, у межах яких спільнота осмислює світ і власне місце в ньому. Культурні значення не існують поза знаковими формами, і мова є головною з них.

Теоретично культуру можна розглядати як систему інтерпретацій, що безперервно відтворюється в комунікації. Будь-який культурний текст — від міфу до наукової статті — існує лише в процесі прочитання й тлумачення. Мова забезпечує можливість такого тлумачення, але водночас обмежує його власними категоріями та структурами.

Національна культура формується як результат тривалого історичного розвитку і включає специфічні моделі символізації. Вони виявляються в образності, жанрових формах, наративних структурах і типових метафорах. Через них закріплюється особливий спосіб бачення світу, який відрізняє одну культурну традицію від іншої.

Мовна картина світу та національна специфіка. Поняття мовної картини світу відображає ідею про те, що мова не просто називає об'єкти, а організовує досвід через систему категорій. Семантичні поля, класифікації, граматичні протиставлення формують певну логіку опису реальності. У різних мовах ця логіка не збігається повністю, що свідчить про культурно зумовлену специфіку пізнання.

Національна специфіка виявляється в тих зонах мови, де особливо щільно сконцентровані культурні смисли: у лексиці традиційного побуту, у символічних образах природи, у позначеннях соціальних відносин, у метафоричних моделях емоцій. Такі елементи важко перекладаються буквально, оскільки вони пов'язані не лише зі значенням, а й з культурним досвідом.

Мовна картина світу не є статичною — вона змінюється разом із розвитком суспільства. Нові технології, соціальні трансформації та міжкультурні контакти призводять до переосмислення понять і появи нових значень. Це свідчить про відкритість мовно-культурної системи.

Міжкультурна взаємодія як процес смислового обміну. Міжкультурна взаємодія є не просто контактом мовців різних мов, а процесом смислового обміну між різними інтерпретаційними системами. У цьому процесі відбувається не механічне перенесення форм, а їх адаптація й переосмислення. Запозичене слово або культурна модель входить у новий контекст і набуває додаткових значень.

Комунікація між культурами завжди пов'язана з інтерпретацією. Учасники взаємодії співвідносять чужі смисли з власними категоріями, що може спричиняти як взаєморозуміння, так і непорозуміння. Саме тому міжкультурна компетентність передбачає не лише знання мови, а й розуміння культурних кодів.

Особливу роль у цьому процесі відіграє переклад як форма інтерпретаційного посередництва. Перекладений текст функціонує на межі двох культурних систем і завжди містить елемент трансформації. Він не тільки передає зміст, а й перебудовує його відповідно до норм іншої мовно-культурної традиції.

Глобалізаційні процеси і трансформація мовно-культурних систем. Глобалізація посилює інтенсивність міжкультурних контактів і створює спільні комунікативні простори. Цифрові технології прискорюють циркуляцію текстів і смислів, зменшуючи просторові бар'єри. Унаслідок цього мовно-культурні системи стають більш проникними та взаємопов'язаними. Водночас глобалізація породжує тенденцію до уніфікації комунікації, що може послаблювати локальні мовні та культурні форми. Теоретично це можна описати як напруження між універсалізацією та партикулярністю. З одного боку, формується спільний символічний простір, з іншого — зростає потреба в збереженні відмінностей як джерела культурного різноманіття.

Стійкість мовно-культурної самобутності залежить від здатності суспільства підтримувати власні інтерпретаційні традиції та забезпечувати їхню присутність у сучасних комунікативних середовищах.

Висновки. Мова і культура утворюють єдину взаємозалежну систему, у якій мова виступає формою організації та передавання культурних смислів, а культура — змістовим середовищем мовного функціонування. Національна специфіка виявляється у способах символізації, категоризації та інтерпретації досвіду. Міжкультурна взаємодія є складним процесом смислового обміну, що поєднує адаптацію, трансформацію й збагачення.

У сучасному глобалізованому просторі збереження мовно-культурної самобутності не суперечить відкритості до діалогу, а навпаки — створює підґрунтя для повноцінної та рівноправної взаємодії культур.

ЛІТЕРАТУРА

1. Павленко, А., & Киценко, О. *Мовна ідентичність в Україні: сучасні виклики*. Київ: Критика, 2023.

2. Олійник, І. *Українська ідентичність у контексті глобальних культурних процесів*. Львів: ЛНУ, 2022.

3. Мельничук, Т. *Мова і культура: міждисциплінарний підхід*. Харків: Основа, 2021.

4. Кононенко, Ю. *Інтеркультурна комунікація в Україні: теорія і практика*. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2023.

5. Шумило, О. *Соціолінгвістика та мовна політика України*. Львів: Сполом, 2024.

6. Jackson, J. *The Routledge Handbook of Language and Intercultural Communication* (2nd ed.). Routledge, 2021.

7. Zhang, Y., & Harbon, L. *Intercultural Communication in Contexts* (4th ed.). McGraw-Hill, 2020.

8. Ting-Toomey, S., & Dorjee, T. *Communicating Across Cultures*. Guilford Press, 2022.

УДК 81’25:316.77

ПЕРЕКЛАД ЯК ІНСТРУМЕНТ ДІАЛОГУ КУЛЬТУР

Людмила ВОЛКОВА,
кандидат педагогічних наук, доцент
Державний податковий університет
Олеся АНДРУШКО
Інститут Військово-морських сил Національного університету
«Одеська морська академія»

У XXI столітті переклад набуває особливого значення в умовах глобалізації, інтенсифікації міжнародних контактів та зростання міжкультурної взаємодії. Він виходить за межі суто лінгвістичної діяльності та постає як складний соціокультурний феномен, що забезпечує взаєморозуміння між представниками різних мовних і культурних спільнот. Саме тому переклад дедалі частіше розглядається не лише як процес міжмовної трансформації тексту, а як інструмент діалогу культур, у межах якого відбувається взаємообмін цінностями, смислами та світоглядними моделями.

Актуальність дослідження перекладу в цьому контексті зумовлена потребою осмислення його ролі в сучасному полікультурному суспільстві, де комунікація між культурами стає щоденною практикою. Переклад сприяє подоланню мовних і культурних бар’єрів, формує уявлення про «іншого» та забезпечує інтеграцію національних культур у глобальний простір.

Міжкультурна комунікація передбачає взаємодію учасників, які належать до різних культур і використовують різні мовні коди. У цьому процесі переклад виконує функцію посередника, що забезпечує

адекватну передачу змісту, намірів і культурних смислів між комунікантами. Водночас переклад не є нейтральним механізмом: він завжди відображає культурні установки як мови-джерела, так і мови-реципієнта.

У сучасній перекладознавчій парадигмі дедалі більшого значення набуває лінгвокультурологічний підхід, відповідно до якого мова розглядається як носій культури, а текст - як її репрезентант. З цього погляду переклад є формою культурної інтерпретації, що передбачає врахування національної картини світу, системи цінностей, традицій і соціальних норм.

Перекладений текст стає точкою перетину двох культур, де відбувається не механічне копіювання змісту, а його переосмислення відповідно до культурних очікувань реципієнта. Саме в цьому процесі й реалізується діалог культур.

Центральною фігурою в діалозі культур є перекладач, який виконує роль культурного медіатора. Його завдання полягає не лише в передачі лексико-граматичної структури тексту, а й у відтворенні його культурної семантики. Перекладач повинен володіти не лише мовною, а й міжкультурною компетентністю, що включає знання історичного, соціального та культурного контексту обох мов.

Особливі труднощі виникають під час перекладу культурно маркованих одиниць, зокрема:

- реалій;
- фразеологізмів;
- ідіом;
- символів;
- прецедентних імен та висловів.

Такі одиниці є носіями національної специфіки й не завжди мають прямі відповідники в мові перекладу. Вибір перекладацького рішення вимагає від перекладача усвідомлення того, які елементи культури необхідно зберегти, а які - адаптувати для забезпечення комунікативної ефективності [6].

Отже, перекладач виступає активним учасником міжкультурного діалогу, відповідальним за формування образу культури-джерела в свідомості реципієнта.

Діалог культур у перекладі реалізується через застосування різних перекладацьких стратегій, серед яких особливе місце посідають доместикація та форенізація. Доместикація передбачає адаптацію

тексту до культурних норм мови-реципієнта, тоді як форенізація спрямована на збереження культурної іншості оригіналу.

Вибір між цими стратегіями відображає баланс між зрозумілістю тексту та автентичністю культурного змісту. Надмірна доместикація може призвести до втрати культурної унікальності, тоді як надмірна форенізація - до ускладнення сприйняття тексту. У цьому контексті переклад постає як простір переговорів між культурами, де кожне рішення має культурні наслідки.

Особливо яскраво діалог культур виявляється в художньому перекладі, де відтворення стилю, образності та символіки має ключове значення. Водночас у науковому, публіцистичному та медіаперекладі переклад виконує функцію поширення знань і формування міжкультурного дискурсу [8].

Переклад відіграє важливу роль у формуванні міжкультурного порозуміння, оскільки через нього здійснюється доступ до культурного досвіду інших народів. Він сприяє подоланню стереотипів, розширенню світогляду та розвитку толерантності. Через переклад художніх творів, наукових праць, публіцистики та медіатекстів формуються уявлення про інші культури, які можуть як зближувати, так і віддаляти народи.

У цьому контексті переклад має також етичний вимір. Відповідальність перекладача полягає в точності, неупередженості та повазі до культурних особливостей. Перекручення або спрощення культурних смислів може призвести до викривлення образу культури та виникнення міжкультурних конфліктів.

Таким чином, переклад є не лише інструментом комунікації, а й засобом культурної дипломатії, що сприяє взаєморозумінню та співпраці між народами.

У системі вищої освіти переклад відіграє важливу роль у формуванні міжкультурної компетентності студентів-філологів. Навчання перекладу повинно включати не лише мовний, а й культурний компоненти, що дозволяє майбутнім фахівцям усвідомити складність міжкультурної взаємодії.

Лінгвокультурологічний підхід до викладання перекладу сприяє розвитку здатності аналізувати культурні відмінності, інтерпретувати тексти в широкому соціокультурному контексті та приймати обґрунтовані перекладацькі рішення. У цьому аспекті переклад стає

інструментом розвитку критичного мислення та професійної рефлексії [9].

Інтеграція перекладацьких завдань, орієнтованих на аналіз культурних аспектів, у навчальний процес сприяє підготовці фахівців, здатних ефективно функціонувати в умовах міжкультурної комунікації.

Отже, переклад є багатовимірним явищем, що поєднує мовні, культурні, соціальні та етичні аспекти. Він виступає ефективним інструментом діалогу культур, забезпечуючи взаєморозуміння та взаємозбагачення національних мов і культур. Через переклад відбувається не лише передача інформації, а й формування культурного простору, в якому різні традиції та світогляди вступають у продуктивну взаємодію.

У сучасному світі переклад набуває стратегічного значення як засіб міжкультурного порозуміння, а підготовка перекладачів і викладачів іноземних мов повинна враховувати його роль як культурного посередника. Переклад, таким чином, постає не лише як професійна діяльність, а як важливий чинник розвитку глобального діалогу культур.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Міжкультурна комунікація: теорія і практика : навч. посіб. — Київ : Либідь, 2021. — 384 с.

2. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспекти перекладу) : підручник. — Вінниця : Нова книга, 2019. — 448 с.

3. Комісаров В. Н. Сучасне перекладознавство. — Київ : Видавничий дім «КМ Академія», 2018. — 352 с.

4. Мацюк Г. П. Лінгвокультурологія : навч. посіб. — Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. — 256 с.

5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. — Полтава : Довкілля-К, 2019. — 712 с.

6. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. — 3rd ed. — London : Routledge, 2018. — 360 p.

7. Bassnett S. Translation Studies. — 4th ed. — London ; New York : Routledge, 2019. — 216 p.

8. House J. Translation as Communication across Languages and Cultures. — London ; New York : Routledge, 2016. — 224 p.

9. Nida E. A. Language, Culture, and Translating. — Shanghai : Shanghai Foreign Language Education Press, 2017. — 208 p.

УДК 004.912:519.21

МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ТА КОМП'ЮТЕРНИЙ АНАЛІЗ ЛЕКСИЧНОЇ СТРУКТУРИ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ НА ОСНОВІ ЗАКОНУ ЦИПФА

Тарас ГЕМБАРА
кандидат технічних наук, доцент
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Математичні закономірності природної мови давно привертають увагу як лінгвістів, так і дослідників зі сфери складних систем та аналізу даних. Однією з найвідоміших емпіричних залежностей є закон Ципфа, який описує зв'язок між рангом слова та його частотою в тексті. Пов'язаний із ним закон Хіпса описує сублінійне зростання словника V(N) зі збільшенням довжини тексту N. Такі закони використовують як компактні «підписи» тексту для порівняння жанрів, авторських стилів, доменів та якості синтетичних текстів. Наукові тексти мають специфічну лексику та структуру: поєднання термінів, загальнонаукових слів, посилань, службових елементів. Математичне моделювання частотної структури дозволяє кількісно охарактеризувати таку специфіку, а також створити комп'ютерний інструмент аналізу, наприклад у середовищі Scilab.

У праці [2, с. 2–3] показано, що навіть у природних розмовах (зокрема серед літніх людей) спостерігаються закономірності типу Ципфа та Хіпса, а параметри цих законів можуть корелювати з індивідуальними характеристиками мовлення. У прикладних задачах обробки текстів закон Ципфа використовують як інструмент розділення лексики на «часті» та «рідкісні» слова. Наприклад, у праці [6, с. 1–2] закон Ціпфа використано для керування генерацією текстів з метою боротьби з дисбалансом даних у виділенні сутностей, що демонструє практичну цінність Zipf-подібних статистик для зіставлення текстів за науковим та художнім стилем. У статті [1, с.74] запропоновано використовувати модифіковану формулу Лавалетті, яка є однією із модифікацій закону Ципфа для зіставлення текстів за науковим та художнім стилем. Теоретичні зв'язки між Zipf-подібними законами та іншими масштабними залежностями розглянуто в праці [3, с. 1–2], де подається ланцюжок «Zipf ⇒ Heaps ⇒ (ентропійні масштаби)», що додатково мотивує спільне оцінювання параметрів s

та β у прикладних дослідженнях. Питання впливу стратегій семплінгу на статистичні властивості згенерованого тексту розглядаються в [4, с. 10–13], що корисно при порівнянні Zipf-статистик людських і машинних текстів. Окрему увагу приділяють оцінюванню Zipf - Heaps законів як діагностичних інструментів (наприклад, через апроксимацію в лог-просторі та аналіз відхилень) [5, с. 1–3; 5, с. 2].

Об'єктом дослідження обрана наукова стаття англійською мовою у форматі PDF (14 стор.) [2]. Текст було автоматично витягнуто з PDF та нормалізовано (видалення переносів, заміна розділових знаків на пробіли, приведення до нижнього регістру). Далі побудовано список токенів (слів), підраховано частоти та сформовано ранговий ряд. Класична форма закону Ципфа описує спадання частоти слова зі зростанням рангу:

$$f(r) = C \cdot r^{-s} . \quad (1)$$

Тут r = 1,2,…,V — ранг слова в упорядкованому за спаданням частот списку; f(r) — частота (кількість входжень) слова рангу r; C — масштабний коефіцієнт; s — показник степеня (Zipf exponent). Для оцінювання параметрів використане логарифмування:

$$\log f(r) = \log C - s \cdot \log r . \quad (2)$$

Далі параметри (log C, s) визначали методом найменших квадратів як лінійну регресію $y=a \cdot x+b$ у просторі $x=\log r$, $y=\log f$. Діапазон апроксимації задано умовою $r \geq r_0$, щоб зменшити вплив «голови» розподілу (часто домінують службові слова та структурні елементи). Якість оцінюється коефіцієнтом детермінації R^2.

Закон Хіпса (Heaps' law) описує зростання кількості різних слів зі збільшенням довжини тексту:

$$V(N) = K \cdot N^{\beta} , \quad (3)$$

де N — кількість токенів у префіксі тексту; V(N) — кількість різних слів у перших N токенах; K — коефіцієнт масштабу; β — показник (звичайно $0<\beta<1$).

В логарифмічних координатах отримано:

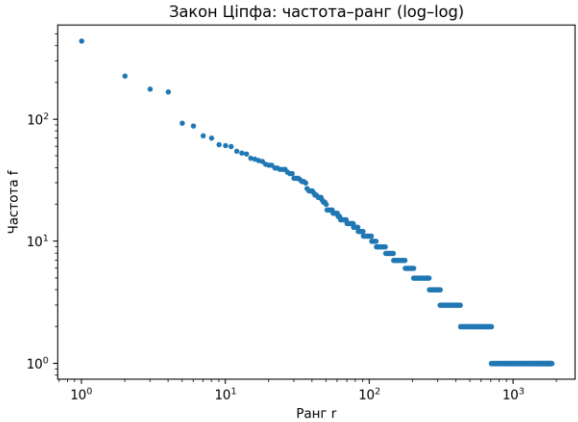
$$\log V(N) = \log K + \beta \cdot \log N , \quad (4)$$

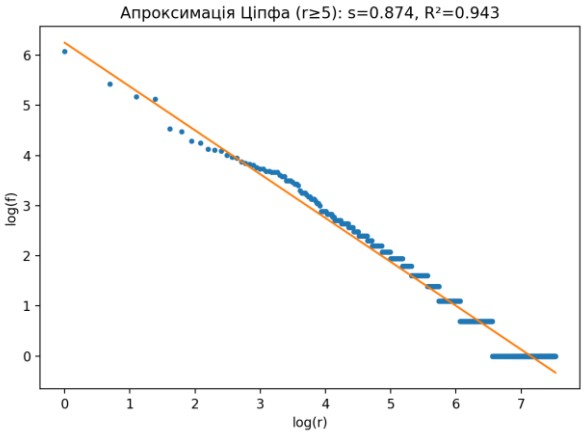
обчислено профіль відхилення від Zipf-моделі:

$$\Delta(r) = \log f(r) - \log f_model(r). \quad (5)$$

Позитивні Δ(r) у середніх рангах можуть відповідати «тематичним» словам, які трапляються частіше, ніж очікує усереднена степенева модель. Комп'ютерний аналіз проведено створеним

програмним кодом в Scilab з побудовою графічних залежностей розглянутих величин на рисунках 1і 2.

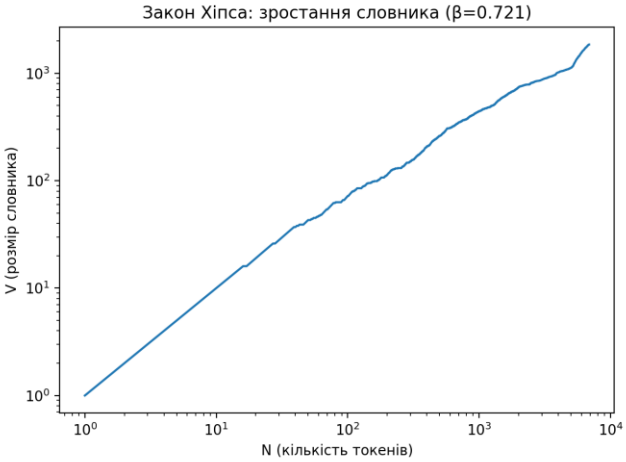
а)

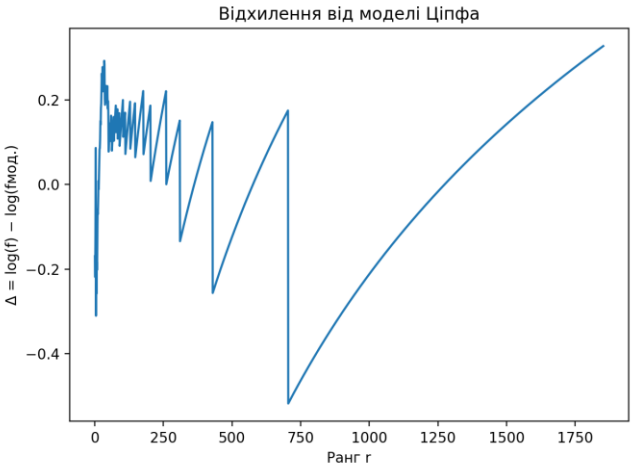
б)

Рис. 1. Закон Ципфа: залежність частоти f від рангу r (log–log) *(а)* та апроксимація степеневою моделлю (лінійна регресія) *(б)*.

Отримане значення $s \approx 0.874$ і високе $R^2 \approx 0.943$ свідчать, що рангово-частотна крива добре описується степеневою моделлю. Параметр $\beta \approx 0.721$ відповідає сублінійному зростанню словника, типовому для природних текстів та наукових статей [2, с. 8–9; 5, с. 1].

На прикладі PDF-статті отримано N=6869 токенів і V=1852 різних слів; оцінено параметри s≈0.874, β≈0.721 та отримано діагностичні графіки, що підтверджують степеневий характер розподілу частот.

а)

б)

Рис. 2. Закон Хіпса: зростання словника V(N) зі зростанням N (*а)* та
відхилення від апроксимації Zipf: Δ(r)=log f−log f_model (*б)*.

Отримані результати можуть бути використані для порівняння корпусів жанрів, контролю якості витягу тексту з PDF, напівавтоматичного виділення тематичної лексики, швидкої діагностики статистики синтетичних текстів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волошиновська І. А. Зіставлення рангово-частотного розподілу слів в англо-, німецько- та україномовних наукових і художніх текстах // *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. – Острог – 2013. – Вип. 37. – С. 74–76**.**

2. Abe M.S., Otake-Matsuura M. Scaling laws in natural conversations among elderly people. PLoS ONE 16(2): e0246884, 2021, 14 p.

3. Dębowski Ł. From Zipf’s Law to Neural Scaling through Heaps’ Law and Hilberg’s Hypothesis. arXiv:2512.13491, 2025, 33 p.

4. Finlayson M., Hewitt J., Koller A., Swayamdipta S., Sabharwal A. Closing the Curious Case of Neural Text Degeneration. ICLR 2024 (accepted), 40 p.

5. Lai J., Lu Y., Wu S. Heaps’ Law in Large Language Models: Artificial and Natural Languages in GPT-Neo. arXiv:2308.15311, 2023, 15 p.

6. Wang Z., Liu X., et al. A Zipf’s Law-based Text Generation Approach for Entity Extraction. arXiv:2205.12636, 2022, 31 p.

УДК 81’25:81’42:316.77:37.091

РЕЛІГІЙНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ: СТИЛІСТИКО-ПРАГМАТИЧНІ ТА ЕМОТИВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Тамара ГОЛІ-ОГЛУ,
кандидат філологічних наук
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Сучасний лінгвістичний і перекладознавчий дискурси демонструють посилений інтерес до вивчення спеціалізованих

терміносистем, серед яких особливе місце посідає релігійна термінологія, яка формує ядро духовної культури, акумулює історичну пам'ять, символічні значення та концептуальні моделі, що склалися внаслідок тривалого розвитку християнської традиції. У цьому контексті переклад релігійних термінів виходить за межі стандартних лінгвістичних трансформацій і потребує врахування богословських, культурних та прагматичних чинників. У польсько-українському мовному просторі такі перекладацькі завдання утруднюються тим, що обидві терміносистеми формувалися під впливом різних конфесійних моделей – латинсько-католицької в Польщі та візантійсько-православної в Україні, – що спричинило появу як паралельних, так і розбіжних термінів, різних семантичних інтерпретацій та варіативних форм уживання.

Релігійні терміни в польській мові вирізняються чіткою стилістичною стратифікацією, тобто стилістичною диференціацією, тому весь контент релігійної термінології польської мови можна типологізувати за функціональними стилістичними характеристиками:

1) Релігійні терміни високого, сакрального стилю (*Najświętszy Sakrament, błogosławieństwo, Zbawiciel*); термінологія сакрального стилю формує окремий лексико-стилістичний пласт, що характеризується піднесеністю, архаїкою, високим рівнем уживання латинізмів та специфічними семантичними ознаками. Джерельною базою формування таких термінів виступають: біблійна традиція; Катехизм Католицької Церкви, що формує стандартизований термінологійний корпус; літургійні книги; богословська література, зокрема праці польських теологів К. Войтили (Йоана Павла II), Ю. Тішнера, М. Зімоньського та інших [3]. Дослідження польсько-українського перекладацького контенту знаходимо в роботах українських перекладознавців Ю. Мороза [1] та Т. Шмігера [5].

2) *Релігійні терміни нейтрального церковно-адміністративного стилю* (*diecezja, proboszcz, kancelaria parafialna*); функціонують у сфері управління Церквою, організації богослужіння та повсякденної діяльності церковних інституцій; не мають піднесеної чи сакральної конотації, властивої високому стилю, і водночас не належать до побутової, розмовної або експресивної лексики; основна функція – офіційно-ділова номінація релігійних реалій і структур. Джерелами формування цього контенту є канонічне право (Codex Iuris

Canonici), що виступає основним канонічним стандартом; офіційні документи Римо-Католицької Церкви в Польщі (декрети, статути); парафіяльна та єпархіальна канцелярія; польські церковні ЗМІ та інформаційні портали (*ekai.pl; gosc.pl*); практика повсякденного церковного управління.

3) ***Конфесійні терміни побутово-релігійного стилю*** (*kolęda, święconka, chrzest*); охоплює лексику, що використовується в повсякденній релігійній практиці, народній релігійній картині світу, зокрема домашніх обрядах, фольклорі, традиційних звичаях та живому спілкуванні вірян. Це лексика, яка відображає народну побожність, щоденне релігійне життя, а також позасакральні форми релігійної культури; така лексика набагато менш формальна, ніж церковно-адміністративна, і набагато менш урочиста, ніж високий сакральний стиль.

Така багаторівневість дозволяє польській релігійній термінології функціонувати як у літургійних, так і в повсякденних комунікативних ситуаціях.

Хоча термінологія зазвичай нейтральна, у польській релігійній мові значна частина термінів має емоційно-моральну конотацію, зокрема: *miłosierdzie, grzech, nawrócenie, łaska, zbawienie* тощо. Це особливо характерно для проповіді та катехизації, де терміни набувають виразного прагматичного впливу.

У процесі дослідження польської релігійної термінології було виявлено факт високого рівня метафоризації і багатозначності цього лексико-семантичного корпусу.

Частина термінів переходить у світську мову, утворюючи метафоричні значення: *krzyż* – у значенні життєвих труднощів; *przebaczenie* – як етичний категоріальний термін у соціальній психології; *pielgrzymka* – у переносному значенні тривалої подорожі. Це спостереження свідчить про інтегрованість християнської термінології в польську культурну традицію.

Особливо частотними є емоційні компоненти у конфесійних термінах побутово-релігійного стилю польської мови, адже в у переважної більшості одиниць усіх семантичних груп побутово-релігійної лексики наявний емоційний компонент, що виявляється в різних формах:

1. Народні релігійні практики (*pielgrzymka*, *majówka*, *różaniec rodzinny*, nowenna, *nabożeństwo majowe*);

2. Свята, постові та поминальні традиції (*Wigilia, Pasterka, Święto Zmarłych, Zaduszki, Rekolekcje parafialne*);

3. Релігійні предмети повсякденного вжитку (*różaniec, medalik, szkaplerz, gromnica, krzyżyk, święcona woda*);

4. Побутові назви осіб та функцій (*ksiądz, katechetka, ministrant, zakonnica, ojciec duchowny, służba kościelna*);

5. Домашні релігійні обряди (*święcenie pokarmów, kropienie wodą święconą, modlitwa przy stole, święcenie domu)* [2].

Окрім того, релігійні терміни конфесійно-побутового стилю з причини своєї емоційності і повсякденного використання досить часто стають компонентами фразеологічних одиниць з релігійною конотацією і набувають сталої форми та семантики (*Niech cię Pan Bóg prowadzi*; *Bóg zapłać*; *Idź z Bogiem*; *Matka Boska cię chroni* тощо) [2].

У сучасній польській мові відбувається лібералізація та секуляризація релігійних термінів, що виявляється у таких екстра- та інтралінгвальних фактах: 1) розширення світського вживання релігійних термінів (*świętość, sumienie, duchowość*); 2) зменшення сакральності в побутовому дискурсі; 3) поява міжконфесійних та міжрелігійних термінів (*dialog ekumeniczny, judaizm, islamistyka*).

Аналіз мовного матеріалу продемонстрував ще один факт глобалізації польської релігійної термінології – поширенні запозичень з англійської мови (англіцизмів): *chrześcijański lifestyle, community parafialna, mission team* тощо.

Зменшення сакральності і модернізація релігійної термінології знайшли свій прояв у цифровізації релігійної комунікації, що обумовило появу нових релігійних термінів інноваційного змісту, зокрема: *online rekolekcje*; *e-katecheza*; *kazania w streamingu*; *media chrześcijańskie*, *influencer katolicki* тощо. Такі модернізовані, інноваційні одиниці разом з англіцизмами релігійного змісту розширюють функціональне поле релігійної термінології сучасної польської мови.

Отже, польська релігійна термінологія становить складну, багаторівневу та динамічну систему, формування якої відбувалося під впливом богословських, культурно-історичних і соціокомунікативних чинників. Така ієрархічна організація забезпечує широке комунікативне охоплення – від літургійного дискурсу до повсякденного релігійного спілкування, що підтверджує інтегрованість релігійної лексики у різні сфери суспільного життя.

Значна частина польських релігійних термінів характеризується емоційно-моральною конотативністю, метафоричністю та полісемією, що сприяє їх активному проникненню у світський дискурс і формуванню культурно значущих концептів.

Польська релігійна термінологія активно функціонує в богословському, літургійному, пасторальному, медійному та побутовому дискурсах і зберігає конфесійну ідентичність польської культури, але водночас адаптується до сучасних тенденцій – цифровізації, глобалізації та секуляризації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мороз Ю. А. Національна традиція біблійних перекладів: філософсько-релігієзнавчий аналіз : Дис. … кандидата філософських наук (доктора філософії) за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2017. 214 с. URL: https://eprints.zu.edu.ua/25622/1/dys_Moroz.pdf

2. Пиль Я. Польсько-український словник релігійних термінів. Львів: Католицький Медіа-Центр, 2012. 386 с.

3. Piotrowski M. Dyskurs religijny: gatunki, funkcje, style. Gdańsk: UG, 2018. 192 s.

4. Szczepańska B. Słowotwórstwo terminów religijnych w języku polskim. Wrocław: Ossolineum, 2014. 243 s.

5. Shmiher Taras. Liturgical translation in Ukraine and Poland: a comparative approach to text, religion and culture. Львів: ЛНУ імені Івана Франка,
2024.308 с. URL: https://shmiher.ho.ua/works/shmiher_taras_liturgical_translation.pdf

UDC 378.147:811.111

COMMUNICATIVE COMPETENCE AS A STRATEGIC GOAL OF ENGLISH LANGUAGE TEACHING IN HIGHER EDUCATION

Inna ZHUKOVYCH,
PhD in Philology, Associate Professor
Military Institute of Telecommunications and Information Technologies named after the Heroes of Kruty,
Olena HORDIIENKO
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

In the 21st century, knowledge of a foreign language has transformed from an educational discipline into a vital and cultural necessity. Globalization processes require linguistic competence in all areas of activity, therefore, practical proficiency in English is the key to successful self-realization of the individual. Modern realities encourage teachers to search for innovative teaching methods that ensure quick and high-quality assimilation of knowledge. Unlike spontaneous mastery of the native language, learning a foreign language is a systematic and controlled process that is implemented by the teacher both during classes and within the framework of extracurricular work with students.

The dynamic development of technologies significantly transforms approaches to personality formation: the modern educational paradigm is focused on the development of creative and cognitive abilities of students. The priority in teaching English is the formation of communicative competence as a key tool for intercultural interaction. This determines the transition from the traditional model of learning to a student-centered approach (student-centered learning).

The problem of the formation of communicative competence is in the focus of attention of many domestic and foreign scientists. Theoretical and methodological aspects of this issue are highlighted in the works of L. Bachman and A. Palmer, who laid the foundation for the modern model of language competence. A significant contribution to the study of various aspects of communicative training was made by such researchers as V.

Shcherbina, M. Kudrya, E. Belyaeva, Yu. Fedorchenko, as well as G. Tovkanets and O. Kyrlyk.

In our study, we rely on the definition of G. Tovkanets, O. Kyrlyk. They note that communicative competence is a demonstrated sphere of successful communicative activity based on learned values and strategies of linguistic communication, which are supported by language skills and language abilities. Unlike communicative competence, communicative competence is defined in modern science as an integrative personal resource that ensures the success of communicative activity. This resource includes not only the components measured by language testing, but also other components that are not included in the construct of language testing and cannot be measured by language tests [2, p. 225].

In the scientific work of E. Belyaeva and Yu. Fedorchenko, a two-component structure of communicative competence is substantiated, which includes the organizational and pragmatic components. At the same time, the organizational component is divided into two parts: grammatical and textual. The grammatical part includes knowledge of vocabulary, morphology, syntax and phonology, while the textual component is responsible for understanding the rules for combining statements to form a text consisting of two or more statements or sentences. From a psychological point of view, communicative Each foreign language teacher has his own unique teaching style, which determines the types of communicative situations that the teacher can create and use in everyday work in the classroom [3, p. 155]. Under such an educational paradigm, the role of the teacher undergoes radical transformations: instead of monopolizing knowledge, he performs the functions of a moderator and facilitator who designs an environment conducive to the purposeful self-development of students.

The traditional tutoring model typically focuses on error correction and general recommendations. However, the integration of Generative Pre-trained Transformer (GPT) transforms this process by offering tools to automate counseling and take it to a qualitatively new level. In particular, having identified gaps in a student's knowledge, a tutor can use AI to instantly generate adapted explanations or thematic quizzes to consolidate the material. Such technological support is critically important in cases where consulting assistance is provided by specialists for whom English is not their native language. Even experienced teachers may face difficulties in interpreting complex linguistic nuances or idiomatic expressions. AI,

having access to colossal data sets, ensures the accuracy of answers, which significantly increases the validity of educational assistance. more relevant resources and tasks created using GPT. In addition, such a system allows for an individualized approach to each applicant: AI generates special exercises that correspond to the level of preparation and current needs of the student, significantly increasing the effectiveness of learning.

It is worth noting that the use of GPT in the educational process directly correlates with the methodological recommendations of O. Matviys, who emphasizes the importance of a practice-oriented approach. AI allows you to instantly create authentic scenarios for role-playing games or simulate professional situations where students can immediately test their language skills. Thus, technology becomes the foundation for implementing a strategy to increase motivation, which includes:

Information stimulation and visualization of success: providing data on career prospects and involving successful graduates in the exchange of experience. Formation of a prestigious educational environment: creating an atmosphere where proficiency in a foreign language is a sign of high professional status. Activation of the autonomy of applicants: stimulating independent work through participation in international projects and conferences. Pragmatic-oriented approach: introduction of interactive methods for immediate application of knowledge in practical situations. [1, p. 79].

For successful formation of strategic competence of students, a skillful combination of the above components is appropriate. Formation of foreign language communicative competence of future specialists is a priority task of modern higher education. This process is based on the competency paradigm of education and is consistent with the global goals of sustainable development, and ultimately ensures the readiness of graduates for professional interaction in an intercultural environment.

LITERATURE

1. Matvijas, O. (2023). Modern approaches to the methodology of teaching English in higher educational institutions. Scientific Bulletin of the Vinnytsia Academy of Continuing Education. Series "Pedagogy. Psychology", (4), 77-85.

2. Tovkanets, G. V. Communicative self-control as a component of the professional competence of a future primary school teacher / G. V. Tovkanets, O. V. Kyrlyk // Modern trends in the development of science and

education in the context of deepening European integration processes [Electronic resource]: collection of abstracts of reports based on the materials of the VI All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (May 13-14, 2021, Mukachevo) / editor-in-chief T. D. Shcherban. - Mukachevo: Moscow State University, 2021. – P. 224-226.

DOI: http://dspace.msu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/8152

3. Fedorchenko, Yu. F., & Belyaeva, E. F. (2025). Development of students' communicative competence in the process of learning English using simulation games and role-playing situations. Pedagogical Academy: scientific notes, (20). DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.16884911

УДК 821.112.2-31.09

МЕТАФОРИЧНА АКТУАЛІЗАЦІЯ ВІЙНИ В РОМАНІ Е. М. РЕМАРКА «НА ЗАХІДНОМУ ФРОНТІ БЕЗ ЗМІН»

Юлія ДЕМ'ЯНЧУК,
кандидат економічних наук
Львівський національний університет імені Івана Франка
Марія ІВАНЧЕНКО,
кандидат філологічних наук, доцент
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Мова війни виявляє різні способи концептуалізації реальності, які не зводяться до одного універсального опису та відображають багатовимірність людського досвіду [1]. Найчіткіше це проявляється в метафоричній репрезентації. У її рамках значення розподілені не на периферії, а по всій концептуальній структурі мовної картини світу. Такі значення виникають у процесі переосмислення мовних значень та їх асоціативних полів і, відповідно, впливають на формування концептів та оціночних домінант [6]. Проблема полягає в тому, що за різноманітністю метафоричних моделей часто залишається непоміченим спільний антропоцентричний інваріант, який забезпечує цілісність художньої концептуалізації війни та пояснює, як різні образні переноси сходяться до єдиного антропоцентричного ефекту – травматизації та деградації людського існування.

Мова воєнного періоду вирізняється виразною антропоцентричною спрямованістю, оскільки центром комунікативної та смислотворчої уваги є людина як носій травматичного досвіду війни.

Антропоцентричний інваріант воєнних метафор інтерпретується як стійка семантико-прагматична домінанта роману, яка неодноразово проявляється в різних метафоричних моделях і зводить їх до спільного результату – репрезентації деградації людського існування в умовах війни. Інваріантність цього ефекту дозволяє розглядати воєнні метафори Е. М. Ремарка як самоорганізовану систему, що трансформує реальність війни у внутрішній досвід травми. Наступним кроком є послідовний аналіз п'яти груп метафоричних моделей, що дозволяє окреслити специфіку антропоцентричного інваріанта в кожній з них.

У цій статті розглядається антропоцентрична концептуалізація *війни* в романі Е. М. Ремарка «На Західному фронті без змін» [7] крізь призму теорії концептуальних метафор та семантичного аналізу. Емпірична база складається з 84 контекстів, пов'язаних з війною, відібраних шляхом суцільної вибірки з роману. У дослідженні визначено п'ять рекурентних метафоричних моделей війна–тварина, війна–руїна, війна–готування, війна–жах та війна–хвороба, а також описано їхні домінуючі семантичні та прагматичні риси, що проявляються в тексті. Методологічно аналіз поєднує контекстуальну та компонентну (на основі сем) інтерпретацію, підкріплену лексикографічними даними [3; 4], та когнітивне моделювання вихідних доменів та систематичні міждоменні зіставлення [2; 5]. Ключовим результатом є виокремлення інваріантного домінування: стабільного семантико-прагматичного інтегратора, який неодноразово виникає в різних метафоричних моделях та зводить їхню різноманітність до спільного інтерпретаційного результату – травматичної трансформації та деградації людського існування в умовах війни. У цих рамках моделі профілюють різні антропологічні ефекти: інстинктивізацію та дегуманізацію (animal), екзистенційне руйнування та втрату життєвих перспектив (ruin), соматично-перцептивне виснаження та примусову «обробку» тіла (cooking), психологічне полонення страхом та невизначеністю (horror), а також патологізацію життя та смерті через образи хвороби та медикалізованих страждань (disease).

Лінгвістично, *війна* метафорично тлумачиться через рекурентні лексичні індикатори, що кодують руйнування, трансформацію, атаку, рух, занурення, переслідування та сенсорну виразність, а також через номінації фауни, соматичного досвіду, матеріальних об'єктів, природних явищ та медичних реалій. Загалом, запропонована перспектива, заснована на інваріантах, пояснює, як гетерогенні метафоричні переноси у Ремарка сходяться в цілісну антропоцентричну структуру значення, яка висуває війну на перший план як механізм тривалої людської травми.

У результаті дослідження було виявлено, що *війна* в романі Е. М. Ремарка «На Західному фронті без змін» метафоризується як війна – тварина (36%), війна – руїна (27%), війна – кулінарія (18%), війна – жах (12%), війна – хвороба (7%).

У аналізованих метафорах *війна* вербалізується за допомогою іменників, що визначають представників фауни – звір, тварина, собака, олень, рій бджіл, заєць, птах; дієслів, що ілюструють поведінку тварини – удар лапою, гавкати, гризти, шипіти. Перенесення властивостей одного об'єкта на інший відбувається на основі асоціацій із соматизмами – серце; одяг – форма; предмети та явища природи – камінь, блискавка, ліки – лікарня, хвороба.

Аналізовані метафори утворені за допомогою дієслів, що містять у своїй семантиці такі семи: «знищення» – руйнувати, розчавлювати; «перетворення» – ставати, перетворюватися на, перетворювати; «атака» – дути, вражати; «пірнати» – занурюватися, тонути; «рух» – крастися, бігти, сипати; «переслідувати» – переслідувати, полювати; «сяяти» – блищати.

У переносному значенні слова та фразеологізми із семами «знімати» – відшаровувати, розривати, змітати; «готування» – варити на повільному вогні, запікати, нагрівати, бульйон, миска, котел; іменники із семами «страх» – жах, терористична атака; «аморальний» – бандит, вбивця, дияволи; дієслова та іменники, пов’язані з вогнепальною зброєю та боєприпасами – бомба, снаряд, гвинтівка, вибух, вибухова хвиля, стріляти, розриватися. Фронт у романі порівнюється з кліткою.

У творчості Е. М. Ремарка війна осмислюється як явище, руйнівне не лише для людини як живої істоти, а й як представника суспільства. Перебування в постійній напрузі та безперервній боротьбі зі смертю руйнує все людське в людині. На фронті солдати отримують

жахливі поранення, а пережиті ними події непоправно травмують психіку, завдаючи травм, від яких учасники бойових дій ніколи не можуть позбутися. Перспективним напрямком подальших досліджень вважається корпусно-кількісне уточнення моделі, яке передбачає вимірювання частоти метафоричних доменів та виявлення їх дискурсивних «вузлів».

ЛІТЕРАТУРА

1. Дем'янчук, Ю. (2025). Генеза становлення мови війни в історико-політичному та історико-художньому контексті (український досвід). *Закарпатські філологічні студії*, 39, 171–192. DOI: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.39.2.30

2. Gibbs, R. (2011). Evaluating Conceptual Metaphor Theory. *Discourse Processes*, *48* (8), 529-562. DOI: https://doi.org/10/1080/0163852X.2011.606103

3. Glanzberg, M. (2008). Metaphor and Lexical Semantics. *Baltic International Yearbook of Cognition, Logic and Communication*, *3* (3), 1-47.DOI: https://doi.org/10.4148/biyclc.v3i0.14

4. Levin, R. S. (2019). *The Semantics of Metaphor*. Johns Hopkins University Press.

5. Nurdauletova, B., Abdilova, G., Saparbaikyzy, S. (2015). Metaphors in a Cognitive Aspect. *Open Journal of Social Sciences*, 3, 74-79.DOI: 10.4236/jss.2015.32010.

6. Raupp, R. E. (2022). Military Metaphors: Inappropriate Lessons from the Language of Violence. *International Journal of Social Science and Education Research Studies*, *2* (2), 61-65

7. Remarque, E. M. (2017). *All Quiet on the Western Front*. Classic Comic Store. 324 p.

УДК 811.111'42

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НАЗВ ФІЛЬМІВ ЖАХІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Катерина ЗАХАРЧУК
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Вивчення заголовків та функцій, які вони виконують, сягає корінням початку 1970-х років, коли у працях Чарльза Ґрівела, Клода Душе та Лео Хоека було закладено основи титрології — науки про заголовки [5, с. 374]. Так, наприклад, Душе [3, с. 50] наголошував на тому, що у заголовку роману *«неминуче перетинаються літературність і соціальність: він говорить про твір у термінах соціального дискурсу, але водночас — про соціальний дискурс у термінах роману»*, що свідчить про багатофункціональність назв художніх творів: вони стають не лише засобом номінації, а й способом взаємодії з реципієнтом. Схожої думки дотримується дослідниця Людмила Юлдашева: вона визначає заголовки як *«своєрідні мікротексти, що відображають загальнокультурний контекст і містять інформацію про епоху, її цінності, ідеї»*, надаючи заголовку *«статусу номінативної одиниці з внутрішньою предикацією»* [2, с. 89]. Інакше кажучи, назву художнього твору вивчають водночас як ідеонім та специфічну реалію, яка розкриває зміст твору.

Загальновідомо, що саме заголовок є першим, на що звертає увагу людина, знайомлячись з художнім твором, а отже за умови лаконічної структури він має бути максимально інформативним та виразним, аби зацікавити цільову авдиторію. В умовах сучасного медіапростору, де конкуренція за увагу реципієнта є надзвичайно високою, особливої ваги набувають фатична функція назви, що уможливлює встановлення контакту з потенційним реципієнтом [5, с. 375], та комерційна функція, що привертає увагу глядача [5, с. 377]. Відповідно, назва фільму має не лише ідентифікувати кінопродукт у межах культурного та медійного простору, а й формувати первинні очікування щодо його жанрової належності та тематичного спрямування, забезпечуючи водночас упізнаваність, інформативність і емоційний вплив. На думку Н. Демченко, саме маркетингова, або комерційна, та інформаційна функція є ключовими для визначення терміна «фільмонім», до якого ми звертаємося у цьому дослідженні,

адже вони впливають на стилістичні назв фільмів [1, с. 25]. У нашій роботі ми також послуговуємося терміном фільмонім у значенні «підтип ідеоніма, власна назва фільму» [4].

Необхідність відтворення вищезгаданих функцій фільмонімів дозволяє зробити висновок про переклад назв фільмів як один із найактуальніших аспектів вивчення перекладознавства. Особливої уваги в цьому контексті потребує жанр горору, адже саме йому властиві специфічні лексичні засоби, підвищений рівень експресивності та апеляція до емоцій страху й напруження, що потребують адекватної перекладацької адаптації з метою збереження жанрової атмосфери оригіналу та зацікавлення цільової авдиторії.

Попри значну кількість досліджень з кіноперекладу, присвячених аналізу перекладацьких стратегій, відтворенню культурних особливостей та ідіоматичних висловів та когнітивному аспекту перекладацького дискурсу, питання адаптації назв фільмів жахів зі збереженням жанрових особливостей залишається недостатньо висвітленим. Наша робота присвячена дослідженню лінгвістичних особливостей англомовних назв фільмів жахів, а саме лексико-граматичних, синтаксичних, семантичних та стилістичних рис, та аналізу стратегій, що використовуються для перекладу назв фільмів жахів українською мовою.

Для дослідження ми створили корпус зі 100 англомовних назв фільмів жахів, що виходили в прокат протягом 2000-2025 років та їхніх перекладів українською мовою, використовуючи кінобази українських вебсайтів «Кіно-Театр.UA» та «Кінобаза». Головними методами дослідження було обрано порівняльно-зіставний аналіз, що уможливив порівняння англомовних фільмонімів та їхніх українських відповідників за лексичним, синтаксичним, семантичним та стилістичним аспектами, та кількісно-якісний аналіз для систематизації результатів дослідження та виявлення тенденцій у перекладі назв фільмів жахів.

Порівняльно-зіставний аналіз засвідчив, що жанрова специфіка фільмів жахів безпосередньо впливає на вибір перекладацьких стратегій. Так, наприклад, для збереження лаконічності та ефекту напруженості, якого досягають завдяки приховуванню імені головного антагоніста, для адаптації назви фільму *«It»* було використано стратегію прямого перекладу (*«Воно»*). Аналогічно, використання стратегії прямого перекладу для адаптації назви *«A Quiet Place»* (*«Тихе*

місце») уможливило збереження не лише смислових елементів, що розкривають сюжет фільму, а й семантики тиші як відсутності звуків та руху, що в англійській та українській мовах часто пов'язана з концептом смерті (*dead quiet — мертва тиша*) і внаслідок цього підсвідомо посилює емоційний вплив на глядача.

Адаптуючи назву «*Krampus*», перекладачі використали стратегії транслітерації та декомпресії (*«Крампус: Викрадач Різдва»*), що зумовлено можливою необізнаністю українського глядача з постаттю Крампуса — персонажа з різдвяного фольклору Центральної Європи. Характеристика *викрадач Різдва* підсилює ефект напруженості, адже пояснює, що головний антагоніст становить загрозу святу, яке прийнято асоціювати з родинним теплом та затишком, отже трансформація назви виконує не лише інформаційну функцію, а й створює різкий контраст між очікуваною святковою атмосферою і мотивом жаху, що посилює емоційний вплив на глядача.

Водночас у випадку фільмоніма *«Crawl»* (досл. *повзти*), перекладачі використали стратегію непрямого перекладу (*«Хижаки»*). Такий підхід дозволив зберегти жанрову специфіку фільму та динамічність оригінальної назви, підкреслюючи головну сюжетну лінію — загрозу з боку хижих істот. До того ж, цей переклад ефективно реалізує комерційну функцію назви, адже формує у потенційного глядача очікування напруженого сюжету.

За результатами кількісно-якісного аналізу, найбільш частотними виявилися стратегії прямого перекладу (35 одиниць), непрямого перекладу (18 одиниць), транслітерації (12 одиниць), транспозиції (10 одиниць) та конкретизації (10 одиниць); найменш частотними виявилися стратегії декомпресії (1 одиниця), генералізації (3 одиниці) та антонімічного перекладу (2 одиниці). Ці дані дали змогу систематизувати перекладацькі стратегії та оцінити їхню ефективність у межах жанру фільмів жахів, що уможливить подальшу розробку альтернативних, жанрово специфічних стратегій, спрямованих на збереження як змісту, так і стилістичних особливостей оригінальних назв.

Таким чином, ми виявили, що вибір перекладацьких стратегій значною мірою визначається жанровими характеристиками оригінальних фільмонімів. Адекватність перекладу назв фільмів полягає в здатності перекладача зберегти жанрову експресивність і водночас забезпечити зрозумілість і привабливість назви для

українського глядача. Одержані результати поглиблюють розуміння жанрово зумовлених перекладацьких рішень та створюють підґрунтя для подальших досліджень у галузі аудіовізуального перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демченко Н. С. Тенденції перекладу сучасних англомовних фільмонімів на українську мову. *Молодий вчений.* 2017. № 12.1 (52.1). С. 25–29. URL: http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/2152 (дата звернення: 15.02.2026).

2. Юлдашева Л. Заголовок як особлива номінативно-предикативна одиниця. *Філологічний часопис*. 2016. №1 (7). С. 87-93. https://doi.org/10.31499/2415-8828.1.2016.138073 (дата звернення: 15.02.2026).

3. Duchet, C. La Fille abandonnée et La Bête humaine, éléments de titrologie romanesque. *Littérature*. 1973. Vol. 12. P. 49–73. URL: https://www.persee.fr/doc/litt_0047-4800_1973_num_12_4_1989 (date of access: 15.02.2026).

4. Karpenko O., Neklesova, V. A Dictionary of Ukrainian Onomastic Terminology. Sumy : University Book, 2024. 150 p.

5. Viezzi, M. Titles and translation. *VAKKI Public*. 2013. Vol. 33(2). P. 374–384. URL: https://www.vakki.net/publications/2013/VAKKI2013_Viezzi.pdf (date of access: 15.02.2026).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Воно. Кінобаза. URL: https://kinobaza.com.ua/titles/it-2017 (дата звернення: 15.02.2026)

2. Крампус: Викрадач Різдва. Кінобаза. URL: https://kinobaza.com.ua/titles/krampus (дата звернення: 15.02.2026)

3. Тихе місце. Кінобаза. URL: https://kinobaza.com.ua/titles/a-quiet-place (дата звернення: 15.02.2026)

4. Хижаки. Кінобаза. URL: https://kinobaza.com.ua/titles/crawl-2019 (дата звернення: 15.02.2026)

УДК: 81:316.72

ГЛОБАЛЬНІ МОВИ І ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО МОВНОГО ПРОСТОРУ

Анастасія КІНДЗЕРСЬКА,
Світлана ШУМОВЕЦЬКА,
доктор педагогічних наук, професор
Національна академія Державної прикордонної служби імені Богдана Хмельницького

Мова є однією з форм прояву культурної ідентичності, соціальної пам'яті та колективної самосвідомості нації. Сьогодні, у часи глобалізації, англійська мова є lingua franca, тобто мовою міжнародного спілкування, науки, підприємницьких комунікацій та цифрових платформ. Вона забезпечує полегшений доступ до ресурсів і міждержавного діалогу, проте водночас є своєрідним викликом щодо національних мов, насамперед у контексті збереження культурної та мовної самобутності [4].

Англійська як глобальна мова є результатом історичних, економічних та політичних трансформацій. Статус англійської як міжнародної мови зумовлений складним поєднанням історичної ролі Британської імперії, потім економічного й культурного впливу Сполучених Штатів, засобів масової інформації та інтернет-простору. Це проявляється у широкому використанні англійської в академічних публікаціях, міжнародних стандартах бізнес-комунікації, наукових конференціях і дипломатичних переговорах. Її роль у міжнародних організаціях також суттєво підсилює її позицію як універсального засобу спілкування. Домінування цієї мови є рушійною силою глобального діалогу, але одночасно створює умови для мовної асиміляції, особливо це стосується носіїв менш поширених мов [1].

Один із найсерйозніших наслідків мовної глобалізації – загроза мовному розмаїттю та витіснення менш поширених мов. За даними Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, майже 43% із приблизно 6000 мов світу перебувають під загрозою зникнення, причому кожні два тижні людство втрачає одну з мов як унікальну форму культурної спадщини людства. Це призводить не лише до зникнення лексичних одиниць, а й до зникнення систем мислення, культурних моделей та локальних знань, які не можна повною мірою

передати глобальними мовами [3]. Зокрема практично 40% населення світу не має доступу до освіти рідною мовою, що створює нерівні умови в освіті та соціальній інтеграції носіїв мов-меншин.

Важливий аспект сучасних досліджень – лінгвістичні та культурні взаємодії всередині мовних систем. Мовна глобалізація охоплює не лише словникові запозичення, а й структурні мовні зміни: наприклад, вплив аналітичних конструкцій англійської на синтетичні системи таких мов, як українська, де зростає частка англіцизмів навіть у базовому вжитку. Це явище, з одного боку, може сприяти розвитку міжкультурної комунікації й адаптації української мови до сучасних потреб, а з іншого – призводить до часткової втрати питомих мовних елементів, що ускладнює збереження автентичної мовної системи.

Негативні соціокультурні наслідки подібних процесів особливо виявляються в умовах війн, конфліктів і гібридних загроз. У контексті сучасних політичних та військових викликів домінування чужих мов може бути фактором інформаційного впливу, що послаблює внутрішню солідарність та формує культурну залежність. Така ситуація істотно вплинула, наприклад, на мовну політику країн Східної Європи, де збереження національних мовних просторів є також питанням культурної безпеки та опору інформаційній експансії [5]. За таких умов багато держав розробляють активні мовні стратегії, що забезпечують одночасне вивчення глобальних мов без шкоди для національних мовних ідентичностей.

Приклади успішної мовної політики демонструють, що збереження національних мов можливе через комплексні культурні та політичні заходи. У Велесійському Уельсі (Велика Британія) держава та громадські інституції впровадили масштабну стратегію збереження валлійської мови, спрямовану на збільшення числа носіїв та використання мови у повсякденному житті. Серед заходів – підтримка інтегрованої системи шкіл з викладанням валлійською, медіаплатформи, культурні фестивалі та законодавчі гарантії рівного статусу валлійської разом із англійською. Уряд Уельсу має амбітну ціль – до 2050 року досягти 1 мільйона носіїв валлійської мови, що значно посилить її присутність у соціальному та освітньому просторі [2].

Ще одним прикладом є відродження маорі у Новій Зеландії. Після періоду колоніальної політики, що призвів до майже повного витіснення мови, держава визнала маорі однією з офіційних мов,

зокрема через законодавчі акти та мовну стратегію, що передбачає створення мовних комісій, підтримку маорі-мовної освіти і широку участь у громадському житті. Визначено також чіткі політичні цілі, спрямовані на те, щоб до 2040 року понад 1 мільйон новозеландців могли говорити маорі хоча б базово, а частина носіїв вживала її як першу мову.

Ці свідчить про те, що політика збереження мов має стати багаторівневою, інституційно підтриманою та соціокультурно аргументованою. Активна участь урядів, освітніх систем, медіа та громадських організацій може не лише підтримувати живі мовні традиції, але й нових поколінь активних мовців, які розвиватимуть національні мови.

Отже, домінування глобальних мов, таких як англійська, є як рушійною силою міжкультурної комунікації, так і джерелом серйозних викликів для національних мов. З одного боку, це сприяє відкритому доступу до інформаційних і соціальних ресурсів, але з іншого – ставить під загрозу мовне розмаїття й культурну самобутність. Відповідь на ці виклики повинна враховувати комбіновані стратегії, що поєднують підтримку глобального діалогу з політикою захисту національних мов і культур. Це сприятиме мовній стійкості нації та створюватиме умови для збереження усього спектру людської мовної спадщини в умовах глобальних змін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Indigenous languages: Gateways to the world’s cultural diversity. UNESCO. URL: https://www.unesco.org/en/articles/cutting-edge-indigenious-languages-gateways-worlds-cultural-diversity (accessed 05 February 2026)

2. Welsh language and Education (Wales) Act 2025. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Welsh_Language_and_Education_(Wales)_Act_2025 (accessed 05 February 2026)

3. Збереження мовного розмаїття. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. URL: https://nbuv.gov.ua/node/5151 (дата звернення: 05.02.2026)

4. Мовна глобалізація: особливості та перспективи. Наукові записки. Серія: філологічні науки. URL: https://journals.cusu.in.ua/index.php/philology/article/view/836 (дата звернення: 05.02.2026)

5. Проєкти мовної політики збереження національних мов. Мова і міжкультурна комунікація: матеріали наукової конференції. Полтава: ПДАУ, 2024. Режим доступу: https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/16193/onovlenyyzbirnykkonferenciyimovaimizhkulturnakomunikaciya14lystopada2024r.pdf (дата звернення: 05.02.2026)

УДК 342.725:342.565.2](477)

РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ

Віктор ЛАЗАРЄВ,
кандидат юридичних наук, доцент
Харківський національний університет внутрішніх справ

Українська мова в умовах збройної агресії проти України набуває нового, значно ширшого змісту. Вона стає фундаментом державності, інструментом консолідації суспільства та ключовим елементом національної безпеки. У цьому аспекті, важливого значення набувають акти Конституційного Суду України (КСУ), які чітко визначають правовий статус української мови та особливості її застосування. Саме практика КСУ виступає тим джерелом, яке доповнює статтю 10 Конституції України [1], розкриває сутність української мови як державної та визначає стандарти мовної політики у державі.

Важливість питання державної сови проявляється у тому, що КСУ, у своїх рішеннях, неодноразово звертався до розгляду питання стосовно української мови та її статусу у державі. Базовими у цьому напрямку є: Рішення від 14.07.2021 р. № 1-р/2021 [2], Рішення від 16.07.2019 р. № 10-р/2019 [3], а також Рішення від 14.12.1999 р. № 10-рп/99 [4]. У цих Рішеннях КСУ не лише акцентує свою увагу на розуміння змісту поняття «державна мова», а й формулює концепцію функціонування української мови.

Детальніше аналізуючи акти КСУ, можемо простежити, що у Рішенні від 14.07.2021 р. № 1-р/2021 КСУ визначив, зокрема: «<…>

українська мова є невіддільним атрибутом української державності, що зберігає свою історичну спадкоємність від давньокиївської доби. Українська мова – доконечна умова (conditio sine qua non) державності України та її соборності. <…> тому будь-які зазіхання на юридичний статус української мови як державної на території України неприпустимі, оскільки порушують конституційний лад держави, загрожують національній безпеці та самому існуванню державності України» [2].

Суд констатував, що володіти українською мовою як мовою свого громадянства - обов'язок кожного громадянина України. При цьому, кожен громадянин України є вільним у виборі мови або мов для приватного спілкування. Порядок функціонування української мови як державної та її підтримка державою мають поєднуватися із шанобливим ставленням до мов національних меншин, що історично проживають в межах України, та забезпеченням захисту мовних прав осіб, що належать до таких меншин [2].

У Рішенні від 22.04.2008 р. № 8-рп/2008 у справі про мову судочинства КСУ зазначив, що «статус української мови як державної є складовою конституційного ладу держави нарівні з її територією, столицею, державними символами» [5]. Таким чином, КСУ вже розглядає державну мову як елемент конституційного ладу, поруч з державними символами.

У Рішенні від 16.07.2019 р. № 10-р/2019 КСУ наголошує, що «українська мова є мовою офіційного спілкування посадових і службових осіб при виконанні ними службових обов'язків, у роботі й у діловодстві органів державної влади та органів місцевого самоврядування, у судовому провадженні, а також у освітньому процесі в державних і комунальних навчальних закладах України. Держава повинна забезпечувати всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України» [3]. Тобто, КСУ розглядає мову як інструмент забезпечення рівності доступу до освіти та належного функціонування державних органів. Водночас, КСУ зазначає, що утвердження української мови як мови освітнього процесу не порушує прав національних меншин, оскільки не обмежує розвиток їхніх мов.

Рішенням від 14.12.1999 р. № 10-рп/99 КСУ [4] чітко окреслив, що «публічними сферами, в яких застосовується державна мова, охоплюються насамперед сфери здійснення повноважень органами

законодавчої, виконавчої та судової влади, іншими державними органами та органами місцевого самоврядування (мова роботи, актів, діловодства і документації, мова взаємовідносин цих органів тощо)».

Отже, маємо констатувати, що КСУ у своїх рішеннях приділяє належну увагу функціонуванню державної мови. Так, він розглядає українську мову як визначальний елемент конституційного ладу. Особливо важливим це виступає контексті збройної агресії проти України. У цих умовах, практика КСУ стосовно визначення природи державної мови і встановлення особливостей її функціонування, визначення стандартів її застосування органами публічної влади займає важливе місце. Завдяки цьому, українська мова постає не лише як символ, а як дієвий механізм забезпечення єдності та захищеності українського суспільства, що робить акти КСУ ключовим орієнтиром для формування сучасної мовної політики України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" : Рішення Конституційного суду України від 14.07.2021 р. № 1-р/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#top

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про освіту" : Рішення Конституційного суду України від 16.07.2019 р. № 10-р/2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-19#top

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови) : Рішення Конституційного суду України від 14.12.1999 р. № 10-рп/99. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99#Text

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 52 народних депутатів України та за конституційним поданням Верховної Ради Автономної Республіки Крим щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 15 Кодексу адміністративного судочинства України, статті 7 Цивільного процесуального кодексу України (справа про мову судочинства) : Рішення Конституційного суду України від 22.04.2008 р. № 8-рп/2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-08#Text

УДК 81'373.46

ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ ЯК СПОСІБ НИЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕХНІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Оксана ЛИТВИН,
кандидат філологічних наук, доцент
Оксана-Софія ЯВОРСЬКА
Національний університет «Львівська політехніка»

Дослідження й аналіз мовних процесів у СРСР виявляє внутрішньомовні явища, які були результатом мовно-культурної політики. «Радянська система встановлює контроль над структурою української мови: забороняє певні слова, синтаксичні конструкції, граматичні форми…, а натомість пропагує інші, ближчі до російських або живцем перенесені з російської мови» [11, с. 173]. Механізм знищення мови, витворений зокрема у совєтський час, був особливо руйнівний, бо свідомо спрямовували його на розхитування мовної системи зсередини, зближення мов і на реалізацію ідеї творення «нової людини». На початку ХХ ст. ціла низка партійних документів забороняла впроваджувати в українську термінологію будь-які нові терміни поза посередництвом російської мови, що й стало причиною виникнення інтерферем, які стають набутком писемного й усного мовлення. Інтерфереми не становлять факту мови, оскільки функціонують як паралельні, але не синонімні до наявних засобів словесного вираження, що зазнали семантичних модифікацій [7, с. 178].

В основі мовної норми в термінології лежить норма загальнолітературної мови з урахуванням тих особливостей слововживання та словотворення, які більш властиві термінам: співвіднесення терміна з поняттям, однозначність у межах галузевої терміносистеми, точність, нейтральність, системність, наявність чіткої дефініції.

Простежуємо порушення мовної норми на лексичному рівні, наприклад, у науково-технічній літературі, навіть у деяких нормативних документах щодо означення терміна *олива* виникають дискусії. У машинобудівній, енергетичній термінологіях широко використовують терміни *олійне господарство, олійний вимикач, олійний трансформатор, олійні помпи*, замість *оливне господарство, оливний вимикач, оливний трансформатор, оливні помпи* [3, с. 36]. У «Словнику технічної термінології» [8] термін *масло* має такі українські відповідники: **масло** – оли́я; • м. (из молока коровы и т. п.) – ма́сло; • м. (смазка) – масти́ло; • м. деревянное – оли́ва; • м. гарное – оли́ва; • м. машинное – олива машино́ва; • м. смазочное – масти́ло; • м. трансформаторное – олива трансформаторна. У «Російсько-українському словнику наукової термінології. Математика. Фізика. Техніка. Науки про Землю і Космос» [6, с. 314] так зафіксований цей термін: **ма́сло** *техн.* ма́сло; (*преимущественно смазочное*) масти́ло; (*растительное*) оли́я; (*из плодов оливкового дерева*) оли́ва; **авиацио́нное м.** авіаці́йне масти́ло; **мото́рное м.** мото́рне масти́ло; **шпалопропи́точное м.** шпалопросо́чувальне масти́ло (ма́сло). Автори «Російсько-українського словника з інженерних технологій» чітко розмежовують значення цього терміна: **ма́сло** 1. (*технічне*) оли́ва,-ви, масти́ло,-ла; 2. (*тваринне*) ма́сло,-ла, товщ,-щу; 3. (*рослинне*) оли́я; 4. (*мінеральне*) оли́й,-лію [5, с. 210]. Термінологи, аналізуючи вживання термінів *масло, олія, олива* у різних галузевих терміносистемах, пропонують вживати термін *олива* як родове поняття для низки класів природних і штучних матеріалів: нафтопродукти, дьогті (до яких належать вугільні, сланцеві та деревні оливи), синтетичні оливи, а також парафіни, церезини, озокерити, певні олігомерні продукти, що забезпечує однозначне відокремлення цих суто технічних матеріалів від жирів, запобігаючи тим самим плутанині в їх тлумаченні та непорозумінню між фахівцями різних галузей і сфер діяльності [1]. Мовознавці наголошують, що ці слова потребують семантичного розмежування: *масло* – жировий продукт тваринного та мінерального

походження (вершкове масло), *олія* – жирова речовина з рослин (соняшникова (кукурудзяна) олія) і *мастило* – жирова речовина для змащування тертьових поверхонь механізмів [4, с. 73-74]. На жаль, ці інтерфереми фіксує новий тлумачний словник української мови [9], що й надалі даватиме плутанину: *мастило*: «4.техн. Те саме що **масти́ло (1)** *Встановлено, що зниження тиску повітря в шинах на 25 % призводить до підвищення рівня масла на 5 %*(з наук.-попул. літ.).**(2) Мінера́льне ма́сло** продукт перероблення висококиплячих масляних фракцій нафти. *У теплових і атомних енергетичних установках, системах теплопостачання, технологічних пристроях як теплоносії застосовують гази, водяну пару, воду, розплавлені метали, мінеральні масла*(з наук.-попул. літ.). **(3) Соля́рове ма́сло** продукт перегонки нафти, що його використовують як паливо для дизелів, мастило для легких механізмів і т. ін *Розчинником у виробництві холодних бітумних мастик є солярове масло*(з наук.-попул. літ.) *Солярове масло застосовують як моторне паливо* (з навч. літ.)».

Як наслідок боротьби з «великим національним шкідництвом в питаннях словотвору української мови», де «15 словотвірних моделей, характерних для української мови й кодифікованих у лексикографічних працях 20-х – 30-х рр., вилучено з тавром „проявів націоналістичного шкідництва», є інтерфереми на словотвірному рівні. [10, с. 16]. «Виправляли» українські терміни, застосовуючи чужі словотворчі засоби і тим «унормували» такі українські словотвірні моделі [2]: змінили модель „основа іменника + **-н(я)**”, вилучивши суфікс **-н-**, який в українській мові активно творить терміни-назви приміщень певного призначення: **автомобіля́рня** – автозавод; аппаратная (*аппаратное помещение*) – **апара́тня** – апара́тна. За цією моделлю у період «золотого десятиліття» творили терміни-однослови, а з 30-х рр. XX ст. почали надавати перевагу термінам-словосполученням. Виправили словотвірну модель «основа дієслова + **-ар/-яр**, **-ач**, **-ник**» з деривaційним значенням назви діяча: **асфальтировщик, асфальтер** – асфальтя́р(-ра́) – асфальтувальник, (-ка), асфальтер, (-ра); **асфальтщик** – асфа́льтник(-ка); виникла словотвірна модель «основа дієслова + **-уч(ий)**, **-юч(ий)**; **-ач(ий)**, **-яч(ий)**». У словнику І. Шелудька [8]: **ведущий** (*шкив, вал*) – *тяговий*, а стало нормативним – веду́чий; **блуждающий** (*поток, волна*) – *мандрівни́й, блудни́й* – стало блукаючий; **самодействующий** (*механизм*) – *самочи́нний, автоматичний* – стало самодіючий.

Словотвірна модель «основа дієслова + **-енн(я)**, **-анн(я)**», характерна для творення термінів-дериватів із загальним значенням опредметненої дії, процесів формування, використання та зберігання чого-небудь, «виправлена» на «основа дієслова +**-к-**»: **выемка** – 1) (*предмет*) – ви́йма; 2) (*процесс*) – вийма́ння, вибира́ння – стало ви́їмка; **выплавка** (*чугуна, подшипников*) – ви́топ (-пу), витóплювання – стало ви́плавка тощо. Словотвірну модель «**основа дієслова + суфікс -óва-нн(я)**» зі значенням наслідку дії **заборонили, замінивши суфікс -óва-нн(я)** суфіксом **-к-**: **будува́ння** – (*іменник наслідку дії*) **будóвання** (*будова*)*;* (*дієслово)* **малюва́ти** – (*іменник дії)* – **малюва́ння** – (*іменник наслідку дії*) **мальóвання** (*малюнок)* тощо.

Зі сказаного бачимо, що інтерфереми – це штучно утворені терміноодиниці, щоб засвідчити, що українська мова не здатна творити терміни власними словотворчими засобами, а уся технічна термінологія спільна з російською. Отже, явище інтерференції є засобом нищення української наукової термінології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гінзбург М. Д. Що таке технічна олія і що таке олива? URL: http: //msu.kharkov.ua/tc/cons/oluva_maslo.html

2. Литвин О. Г. Руйнування словотвірної мовної норми. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.* Серія «Філологія. Журналістика». Київ: Вид. дім «Гальветика», 2022. Тому 33 (72) № 4. Том 1, 2022. С. 29–33.

3. Литвин О. Г. Процеси семантичної інтерференції в українській технічній термінології. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського.* Серія «Філологія. Журналістика». Київ: Вид. дім «Гальветика», 2022. Том 33 (72) № 3. С. 34–39.

4. Пономарів О. Д. *Українське слово для всіх і для кожного*. Київ: Либідь, 2013. 360 с.

5. Російсько-український словник з інженерних технологій : понад 40000 термінів / М. Ганіткевич, Б. Кінаш. 2-ге вид. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2013, 1024 с.

6. Російсько-український словник наукової термінології. Математика. Фізика. Техніка. Науки про землю та космос. Київ: Наукова думка, 1998. 892 с.

7. Сербенська О. А. Інтерференційні явища в публічному мовленні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. *Серія: Філологія*. *Соціальні комунікації*. 2011. Вип. 24. С. 177–181.

8. Словник технічної термінології (загальний) / І. Шелудько, Т. Садовський. Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2019. XX, 612 с. Репринт із видання 1928 р. (Серія «Словникова спадщина України»).

9. Словник української мови. Томи 1-12 (А-ПІДКУРЮВАЧ) / Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2015–2022. URL:https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=56703&page=18010

10. Українська мова у XX сторіччі: історія лінгвоциду: док. і матеріали / упоряд. : Л. Масенко та ін. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська акад.», 2005. 399 с.

11. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941): стан і статус. Чернівці : Рута, 1998. 296 с.

УДК 811.161.2'27'342.4:82-92-6(477)"18/19"В.Самійленко

КУЛЬТУРА БЛАГОЗВУЧНОСТИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ПОГЛЯД ВОЛОДИМИРА САМІЙЛЕНКА

Юрій ГОРБЛЯНСЬКИЙ, кандидат філологічних наук
Львівський національний університет імені Івана Франка
Микола МАРТИНЮК, кандидат філологічних наук, доцент
КЗВО "Луцький педагогічний інститут" Волинської обласної ради

Постать Володимира Самійленка – одна з ключових у культурному просторі України останніх десятиліть XIX – початку XX ст. І хоча його продуктивність як літератора й перекладача не була великою, однак його спадщина подосі залишається вагомою за якістю і впливом на читацьку аудиторію (це, зокрема, підтверджують: 1; 3; 8).

На одну з головних ознак таланту В. Самійленка – високу мовно-викладову культуру – свого часу звернув увагу ще Іван Франко у двох однойменних статтях. У розмислах про В. Самійленка він, зосібна, закцентував увагу на вельми характерній особливості («заслузі») духовно-творчої постави митця – високій культурі його мови.

«Дев'ятнадцятий вік дав нам великих майстрів української мови, – наголошував І. Франко, – та майже у всіх їх чути було внутрішню боротьбу, зусилля письменника до виборення якогось спеціального язика… (Це, зокрема, відчуваємо, уточнив він, у Т. Шевченка, Марка Вовчка, П. Куліша, М. Старицького, О. Конiського, Б. Грінченка). […] У Самійленка їх не бачимо. Від першого свого виступу на літературнім полі він послугується мовою чистою, ясною, наскрізь народною і при тім наскрізь інтелігентною. Він не украшує і не насилує її, вона ллється у нього як природне джерело. Він не афектує мужицького говору, не послугується для декорації стилю мужицькими приказками, а говорить попросту як інтелігент до інтелігента, певний, що засіб його рідної мови без ніяких натягань вистарчить йому до висловлення всіх ідей і всіх поривів душі. Мова його поезій – се один великий комплімент для будущої національної і літературної мови України, нехибна вказівка, куди мусить іти її розвій…» [7, с. 203–204]. Надалі цілком логічно автор отих компліментарних слів поставив питання, яким чином це вдалося Самійленкові: вочевидь, «сей секрет не дався йому даром, …він не лише відчував, але й глибоко обдумував проблеми культурної української мови», про що свідчить поезія «Українська мова», яку він написав на зорі своєї творчості – 1885 року. І дійсно, стан рідної мови, її культурний рівень і престиж завжди перебував у полі зору В. Самійленка. Це нам підтверджує його листування, а також спеціальні мовознавчі статті, які він присвятив осмисленню рідномовної проблематики, як-от: «Чужомовні слова в українській мові» та «Дбаймо про фонетичну красу мови».

Окрім того, він за кожної нагоди в листах до Б. Грінченка згадує тривалі мовні тарапати помежів'я XIX – початку XX ст. «о більшу поступовість взагалі і теж про більшу чистоту мови літературної» [5, с. 427], які постійно вели представники «великої України» з галичанами. Але за надзвичайно важливий, окремий аспект мовної української культури була для нього її «благозвучність», або евфонічність. Так, у листі до Б. Грінченка від 16 жовтня 1888 р. В. Самійленко наважується на дуже докладний аналітико-критичний розбір «негарного» (тобто немилозвучного) в художній мові свого «дорогого добродія»-адресата. «…Ви не витримуєте, – читаємо в листі, – правил *благозвучності*, котрі можна, здається, сформулювати так. Коли слово кінчиться *приголосною* буквою, то не можуть за ним стояти слова: *з, в, к*, слово, що починається *в* (за котрим друга приголосна),

але повинні стояти *із, у, і*к, слова, починаючіся з *в*, починаються з: *у*. Наприклад, здається, не слід казати: вгорнутись *в* кирею, але вгорнутись *у* кирею, або вже вгорнутися *в* кирею. Теж замість: плава*в в* чайках – *у* чайках, але можливо: плавала, плавали *в* чайках. Теж *й* (союз (сполучник. – *Ю. Г., М. М.*) замість *і*) не повинен стояти з початку речі або після слова, що скінчилось не голосною буквою. Так що буде, напр., вона *й* він, але: він *і* вона. Теж вважаю помильним написання: «далі *і*знову», хоча мені здається, менша помилка поставити багато *голосних* поруч, ніж *приголосних*. ***Сі правила я не придумував сам, але завважив у практиці в устах народу. Дуже добре було б, якби ми їх додержували*** (виокремлення наше. – *Ю.Г., М.М.*). Хоча, звичайно, *вірш єсть тиран*…» А дещо нижче додає, що «де тільки можна, краще б завважати на такі прикмети, бо недурно ж у нашій мові єсть подвійні й потрійні вирази і – й; з – із – ізо; од – від – ’д; учора – вчора», тому «треба не то вважати на вимагання *ритму*, але й на вимоги *евфонічні*, щоб ті й другі помирити» [5, с. 434–435]. Як бачимо, іще досить молоді письменники, які невдовзі здобудуть собі значне ім’я в українському культурному просторі, у час випрацювання норм літературної мови мали таку потребу – обмінюватися взаємними підказками, у тому числі й у справі мовної доладності, милозвуччя. І хоча за нашого часу сучасні правописно-ортоепічні закони евфонії в українській мові не в усьому суголосні з епістолярними міркуваннями В. Самійленка (по-перше, уникати збігу голосних; по-друге, уникати важкого для вимови збігу приголосних; по-третє, якщо доводиться вибирати між збігом голосних і приголосних, то усувати збіг голосних (росте ***в***глиб); допускається збіг голосних, якщо між ними є пауза (а ти – ***і***ди додому); відхилення можливе в поезії, але й там порушення милозвучності небажані [див.: 2, с. 54–55, а також: 6, с. 314–315;]), проте його зауваги здебільшого були слушними.

Прикметно, що аналогічні дружні «лінгвістичні консультації», і передусім у справі «благозвучности», В. Самійленко повторював неодноразово і згодом [див. листи до Б. Грінченка від 27 липня 1889 р., 13 грудня 1889 р., 8 травня 1903 р.: 5, с. 447–449; с. 449; с. 470]. Володимирові Самійленку також було важливим обстоювати *фонетичний правопис* для нашої літературної (у друку) мови, що можна пояснити його прагненням якнайточніше відтворювати звукову принадність української мови (це знову-таки засвідчують численні пасажі в його кореспонденції, зокрема в листах до В. Лукича й

І. Франка, з приводу дотримування в публікаціях його текстів їхнього питомого оформлення).

Те, що проблема красивого звучання нашої мови, евфонічної культури українського мовлення була вкрай вагомою для письменника, підтверджує й окрема проблемна стаття «Дбаймо про фонетичну красу мови», із якою він виступив у журналі «Шляхи» наприкінці 1917 року. До речі, тут, наприкінці статті, він і обґрунтував вагу питання: «Захована фонетичної краси нашої мови я вважаю особливо важною, не для спеціалістів філологів, а для всіх, хто говорить і пише вкраїнською мовою, найпаче ж для тих, хто цією мовою вчитиметься…» [4, с. 369]. Властиво в цьому дописі письменникові важило вчергове підкреслити багату звукову партитуру рідної української мови, її *доброзвучну «вдачу»* (за яку ж вона «одна з перших» межи європейськими мовами) і «нагадати ті засоби, які має жива народна мова, щоб додержати тієї краси». У статті автор послуговується на той час ще традиційними, почасти скалькованими, термінними окресленнями, які згодом будуть витіснені іншими: «голосівки» (голосні), «шелестівки» (приголосні), «глагол» (дієслово), «союз» (сполучник), «московська мова», «передіменник» (прийменник), консонантизм (система приголосних), вокалізм (система голосних), евфонічність (милозвучність), какофонія (немилозвучність) та ін. Із контексту статті можна зрозуміти, що, найвірогідніше, до написання такої публіцистичної розправи його спонукала розпаношена «какофонія» в мові тогочасного українського письменства, якої, зауважив він, у нас досягли «немудро й недорогим коштом» – унаслідок того, що «забули два-три закони урівноваження вокалізму з консонантизмом, які існують у живій мові, або постановили собі, що скоро в сусідній московській мові їх немає, то й в нашій мові вони не потрібні…» [4, с. 366]. Із того й появилися такі *невимовні страшилища* як: прийшов й взяв, подав в вікно, він й вона, чоловік й жінка, він йде, він вкрав (підкреслення наші. – *Ю. Г., М. М.*). І В. Самійленко навіть запропонував зробити експеримент: побитися об заклад на гроші й повправлятися у вимові отаких фраз, як «*він йде*», то врешті переконуєтеся, що таке поєднання невимовне. «А тимчасом, – висновує письменник, – жива народна мова має кілька дуже простих способів до уникання збігу багатьох шелестівок, і через те слова єднаються плавко, легко до вимови, мова бринить повноголосо й музикально» [4, с. 366]. А надалі він знову-таки сфокусував увагу на

варіативності, співіснуванні в українській мові однакових слів у двох або й трьох «паралельних, рівно законних формах», як-от: *і, й* (вона й він), *і, у уві* (в вікно – у вікно), *від, од,'д, з, із, зі,* рідко вживане *к, ік, -ся, -сь* (гратися – гратись), початкове *в* в словах з дальшою шелестівкою *–у* (взяти, вмерти – узяти, умерти); дієслівні форми: в індикативі (наказовому способі. – *Ю. Г., М. М.*) *-мо, -м*, в інфінітиві: *-ати, -ити, -ути, -іти, -ать, -ить, -уть, -іть* (знати… – знать…); *би – б, же – ж* [див.: 4, с. 367]. Отакі паралельні форми, мовляв, «недаремно існують у народній мові, не безладно вживаються», а «дають змогу рівноважити вокалізм із консонантизмом і надають живій українській мові звучності й плавкості». Саме з того приводу мовець, репрезентант «полтавсько-чигиринського» (середньоукраїнського) діалекту, наголошує він, «фонетизує слова так, що кожне дальше слово залежить своїми початковими звуками від попереднього». Тому полтавець «відповідно цьому закону» скаже: *він іде, вона йде, він і вона, вона й він, він узяв, вона взяла* і т. д. [докладніше див.: 4, с. 367]. І зрештою, на підставі таких промовистих ілюстрацій, автор статті виклав низку аспектів закону евфонічности, або ж доброзвучности, в українській мові, а саме: 1) «заміна голосівками *у, і* початкових *в, й* у тих словах, що починаються двома або трьома шелестівками, по кінцевій шелестівці попереднього слова – *обов'язкова*»; «брати форми з трьома початковими шелестівками (по голосовім кінці слова) не обов'язково» («наша Вкраїна» не ліпше звучить, ніж «наша Україна»); «по довгій паузі або з початком фрази починати треба з повноголосої форми»: *умер батько*, а не *вмер батько*; 2) так само потрібно удоцільнювати вжиток *у – в – ві – уві, з – із – зі –ізі, від – од* (в останній парі другу форму вживати суто навзамін першої, а не навпаки). Принагідно відзначимо, що з погляду сучасних норм милозвучности підставово викличе застереження Самійленкове твердження: «Форма *би* по голосівці абсолютно не допускається: *дала б, ми б, щоб*, а *не дала би, ми би, щоби*. Форма *щоби* замість *щоб* – варваризм. Те саме треба сказати про форми *же – ж*. *Він же, вона ж* (але не *вона же*)». (Зараз почасти подолані сформульовані тут табу й подеколи можна використовувати й такі варіативи); 3) окреслив В. Самійленко й параметри органічного вжитку *-ся, -сь* у дієсловах, а також підкреслив, що у виборі для інфінітива між *-ти* і *-ть* надавати перевагу *-ти* (*любити* радше, аніж *люби́ть*); тут, до речі, натрапляємо на дуже проникливу стилістичну заувагу-підказку: «коли поруч стоять два

римуючі інфінітиви, то краще один з їх брати в короткій формі. Замість: бажат*и* знат*и*, краще сказати *бажати знать*; *бажать знати* бринить гірше (-тьзн-)» [див.: 4, с. 367].

Автор статті безкомпромісно стверджує, що якомога старанніше треба дотримуватися «закону врівноваження» між словами у прозових текстах, але «подвійно» у віршах, бо какофонія – “versus-tyrannus” (хоча, підсумовує він, фонетична доладність, гармонійність звучання тексту ще більше підкреслять майстерність поета).

Згадав поет і те, що треба бути обережним, не зловживати заміною *в* на *у*: якщо годі уникнути (хоча бажано гармонійно поєднувати слова), то краще писати: *цей вплив, мій власний, прийняв владу*, а не: *цей уплив, мій уласний, прийняв уладу*.

Звісно, усі ключові тези статті про закони милозвучности автор адресував сучасникам радше як заклик: щоби українці дбайливіше ставилися до рідної мови…

Але ж і на цьому Самійленкові роздуми про «благозвучність» рідної мови не були вичерпані. Так, у рецензійних відгуках 1918 р. на поетичну книгу Клима Поліщука «Співи в полях», а також на «Українську граматику для самонавчання» (1918) Модеста Левицького проблема «благозвучности» теж у фокусі його уваги. «Дуже музичну поезію «З лона муки», – читаємо у відгуку про збірку К. Поліщука, – в передостанньому вірші псує какофонія: Честь Вкраїни. Можна вимовити: честі Вкраїни, честю Вкраїни, але «честь Вкраїни» – не можна вимовити, значить, і писати не можна. Коли віршова міра не дозволяла авторові сказати «честь України», то можна було б сказати просто: честь країни: а якої – читач сам догадався б…»; недоцільно було також писати «огнем й десь» тощо [див.: с. 385]. За істотну ваду навчальної книги М. Левицького рецензент уважав неправильність трактування інфінітивних варіативів на *-ти* і *-ть*, бо з міркувань автора книги, мовляв, випливало, що форми на *-ть* бажано уникати й не вживати зовсім, а це цілком некорентно [докладніше див.: с. 386–387].

Як бачимо, більшина спостережень В. Самійленка у справі захисту фонетичної краси – *благозвучности* – відбиває сучасні загальні вимоги з дотримання евфонічности в українській літературній мові. Ота його місійна заповзятливість щодо того, щоби рідна мова завжди була «коштовним добром», справдешнім «діамантом», укотре посвідчила важливість доброзвуччя в усній і письмовій україномовній

практиці, адже це органічна, питома властивість української як однієї з наймилозвучніших мов світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар М. Творчість Володимира Самійленка // Самійленко В. Твори / упоряд., авт. передм. і приміт. М. Бондар. Київ: Дніпро, 1989. С. 5–46.

2. Вознюк Г. Л. та ін. Українська мова (за професійним спрямуванням) / 5-е вид., доповн. і випр. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2014. 308 с.

3. Мартинюк М. Національна ідея в життєтворчості Володимира Самійленка: монографія. Луцьк: Твердиня, 2009. 192 с.

4. Самійленко В. Дбаймо про фонетичну красу мови // Самійленко В. Твори в двох томах. Т. 2. Київ, 1958. С. 365–369.

5. Самійленко В. Твори в двох томах. Т. 2. Київ, 1958. 510 с.

6. Українська мова. Енциклопедія. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2000. 752 с.

7. Франко І. Володимир Самійленко; Володимир Самійленко // Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Т. 37. Київ: Наукова думка, 1982. С. 183–185; 193–204.

8. Чорнописький М. Імпербільшовизм і його боговождь у ґротескному світі Володимира Самійленка. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2014. 136 с.

УДК 81’27:351.74

WHY BRITISH POLICE SAY “SIR/MA’AM”: LINGUISTIC POLITENESS STRATEGIES IN UK COMMUNITY POLICING

Ярослав МЕЛЬНИК,
Роксолана ЗАПОТІЧНА,
кандидат економічних наук, доцент
Львівський державний університет внутрішніх справ

Effective communication is a central component of modern democratic policing. In the United Kingdom, police officers routinely use formal address forms such as “Sir” and “Ma’am” when interacting with

members of the public. This article examines linguistic politeness as a practical operational tool in UK community policing. It explores how respectful language supports procedural justice, enhances voluntary compliance, contributes to de-escalation, and strengthens institutional legitimacy. The study also considers implications for police training and communication practices in contemporary law enforcement.

Language in law enforcement is not a neutral medium; it is an instrument of authority, legitimacy, and social order. Every interaction between a police officer and a citizen communicates not only information but also power relations, expectations, and respect. In the United Kingdom, one of the most distinctive features of police communication is the consistent use of formal address forms such as “Sir” and “Ma’am.” While these expressions may appear merely conventional, they reflect a deeply embedded communication philosophy within British policing culture.

Community policing in the UK prioritizes cooperation rather than coercion. Officers are trained to manage interactions in ways that preserve dignity, reduce confrontation, and foster public trust. Within this framework, politeness is not viewed as optional courtesy but as a professional strategy that shapes behavior and social perception. This article examines how linguistic politeness functions as an operational tool and why it plays a critical role in everyday policing practice [1].

The communication style of British police aligns with the concept of procedural justice, which emphasizes fairness, neutrality, voice, and respect in interactions with authority. Research in social psychology demonstrates that individuals are more likely to accept decisions, even unfavorable ones, when they perceive the process as fair and respectful.

Linguistic politeness supports procedural justice in several ways. First, it signals impartiality: respectful forms of address indicate that the officer’s actions are guided by procedure rather than personal judgment. Second, politeness provides citizens with symbolic recognition of their social status, even when they are suspected of wrongdoing. Third, respectful language reduces perceived threat, enabling individuals to respond rationally rather than defensively.

From a sociolinguistic perspective, politeness strategies function as “face-saving” mechanisms that protect an individual’s social identity. In police encounters, where authority and potential coercion are present, preserving face becomes particularly important. By using formal address forms, officers mitigate the tension inherent in enforcement situations.

De-escalation is a central objective in contemporary policing, especially in democratic societies where use of force is strictly regulated. Linguistic politeness operates as an early-stage de-escalation mechanism that prevents conflict from intensifying.

British police training emphasizes calm tone, clear explanations, and respectful address. Even during enforcement actions such as arrests or searches, officers typically maintain formal language. This approach reduces emotional arousal and shifts the interaction from confrontation to procedure.

Politeness affects escalation dynamics through several mechanisms:

1. **Emotional Regulation**. Respectful language lowers emotional intensity by signaling non-hostile intent. Individuals who feel respected are less likely to interpret police actions as personal aggression.
2. **Perceived Legitimacy**. When authority is expressed respectfully, it appears more legitimate and less coercive. Legitimacy encourages voluntary compliance rather than resistance.
3. **Interactional Symmetry**. Formal address creates a structured interaction in which both parties maintain social roles. This reduces unpredictability and stabilizes communication.
4. **Prevention of Identity Threat**. Aggressive language can trigger defensive reactions by threatening personal dignity. Politeness prevents this escalation pathway.

Linguistic politeness is embedded in routine police practices across the United Kingdom. It is visible in both low-risk and high-risk interactions. Traffic stops Officers typically begin with a greeting and explanation: "Good evening, Sir. I stopped you because…" This structure provides clarity, reduces uncertainty, and frames the interaction as procedural rather than accusatory.

During demonstrations or crowd control operations, officers use respectful collective address forms and provide explanations for instructions. This approach supports compliance without resorting to force.

Community policing places strong emphasis on communication with victims, elderly individuals, and marginalized groups. Politeness conveys care and institutional support, which is crucial for cooperation and reporting of crimes.

Even during questioning, officers maintain neutral and respectful language. This practice aligns with legal safeguards and promotes reliable information exchange.

The British policing model treats communication as a professional competency that requires structured training. Officers receive instruction in verbal interaction, conflict management, and public engagement. Training methods include:

- Scenario-based simulations of real encounters
- Role-playing exercises focusing on tone and phrasing
- Analysis of recorded interactions
- Feedback on language use and emotional impact

This training reflects an institutional understanding that authority must be communicated, not merely exercised. Language becomes part of operational readiness.

The consistent use of respectful language is reinforced by institutional culture. British policing historically defines officers as "servants of the public," and communication practices reflect this identity. Politeness signals that enforcement authority exists within a framework of public service and accountability.

Professional identity also influences linguistic behavior. Officers are expected to demonstrate composure, neutrality, and restraint. Formal address forms serve as markers of professionalism and self-control, particularly in stressful situations.

Public trust is not produced solely by crime control outcomes but by everyday interactions. Citizens evaluate law enforcement through direct personal experience. Respectful communication contributes to perceptions of fairness, which in turn support cooperation.

Empirical studies on police legitimacy consistently show that respectful treatment increases willingness to obey the law, report crimes, and assist investigations. Linguistic politeness therefore functions as a preventive mechanism that enhances long-term public safety.

In the British context, communication style supports a model of policing based on consent rather than fear. Authority is maintained through legitimacy, and language plays a key role in sustaining that legitimacy [2].

The British example demonstrates that communication practices can shape institutional effectiveness. Politeness is not culturally inevitable but organizationally cultivated. Other policing systems can adapt similar

strategies by integrating communication training, emphasizing procedural justice, and framing authority as service.

In environments characterized by social tension, misinformation, or distrust, respectful communication becomes particularly important. Language can either reinforce conflict or create conditions for cooperation.

The routine use of "Sir" and "Ma'am" by British police officers represents a deliberate communication strategy rather than a simple cultural habit. Linguistic politeness functions as a professional tool that supports de-escalation, enhances procedural justice, and strengthens public trust. By integrating respectful language into everyday practice, British policing demonstrates that authority and dignity are not opposing forces but mutually reinforcing principles. The UK experience highlights the broader role of language as an instrument of security, legitimacy, and democratic governance in modern law enforcement.

ЛІТЕРАТУРА

1. College of Policing. (2020). *Code of Ethics: A Code of Practice for the Principles and Standards of Professional Behaviour for the Policing Profession of England and Wales*. College of Policing.

2. College of Policing. (2021). *Public Engagement and Communication Guidance*. College of Policing.

УДК 342.725(477)

МОВА ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Наталія РАСТОРГУЄВА,
PhD в галузі права, інспектор відділу запобігання корупції
Максим ОВЧАРОВ,
начальник відділу організації діяльності ізоляторів тимчасового тримання та моніторингу дій із затриманими
ГУНП в Харківській області

Рідна мова є важливим елементом культурної та національної свідомості людини. Вона не просто засіб спілкування, а історія народу,

його світогляд. Вона є найсильнішим інструментом збереження і розвитку нашого матеріального й духовного спадку [5]. Саме за допомогою мови відбувається належна комунікація між членами суспільства. Це у повній мірі стосується і захисту прав людини. Недарма, Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях неодноразово зауважував на ґрунтовному зв'язку між можливістю людини розуміти зміст документів і рішень та реалізацією процесуальних гарантій. Так, у справах 6210/73; 6877/75; 7132/75 [2] Європейський суд з прав людини дотримується позиції, що обвинуваченому, який не в змозі розуміти мову судочинства, мають надаватися перекладачі. Ці перекладачі мають перекласти промови учасників і всі процесуальні документи у справі. Оскільки це буде гарантувати дотримання прав цієї людини. Такої ж точки зору, Європейський суд з прав людини дотримується у справі no. 9783/82 [1], де наголошує на тому, що можливість використовувати перекладача під час судового процесу є необхідною для ефективної участі у цьому процесі. Тобто, ці твердження Європейського суду з прав людини вказують на те, що мова в судових процесах не є формальністю, а виступає безпосередньою умовою реалізації гарантій доступу до правосуддя.

Комітет ООН з прав людини у Загальному коментарі № 34 [3] зазначає, що свобода вираження поглядів включає можливість користуватися мовою, необхідною для комунікації, а втручання держави у мовну сферу може стати обмеженням свободи висловлення власної позиції. Також цей Комітет акцентує свою увагу на тому, що мова виступає однією з ключових умов реалізації прав людини.

Рада Європи також розглядає право на мову, як елемент недискримінації національних меншин. Зокрема, у «Рамковій конвенції про захист національних меншин» [8] закріплено обов'язок держави забезпечити умови, за яких особа, що належить до меншини, може використовувати свою мову приватно й у публічному житті. Отже, такий підхід ми можемо розглядати як такий, що гарантує мовні права, а отже – фундаментальні права людини.

В Україні розуміння мови як основи прав людини закріплене у низці нормативно-правових актів. Так, Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [6] передбачає право на використання мови на публічних заходах; передбачає захист прав громадян на отримання інформації.

Рішення Конституційного суду України від 14.12.1999 р. № 10-рп/99 [9] визнає за особою право на вільне використання і захист мов на території України. Це ми можемо розглядати як забезпечення фундаментальних прав людини Конституційним судом України. Також право на вільне використання будь-якої мови передбачено і в Указі Президента України «Про Концепцію державної мовної політики» [7].

Слід зазначити, що особливого значення мовне питання набуває під час дії правового режиму воєнного стану. Це, в першу чергу, пояснюється тим, що забезпечення прав людини повною мірою залежить від формальної визначеності норм, закріплених у нормативно-правових актах. Саме це віддзеркалюється на ефективній комунікації між державними органами та громадянами. Така комунікація можлива лише за умови чітких мовних стандартів, що забезпечують недопущення маніпуляцій та викривлення інформації [4], адже в умовах інформаційної війни будь-яка нечіткість мовних формулювань здатна створити додаткові ризики для забезпечення прав людини.

Підбиваючи підсумки, можемо стверджувати, що як на міжнародному, так і національному рівні визначається, що мова виступає базовим елементом захисту прав людини. Саме завдяки мові, у людини виникає можливість реалізовувати свої права. Неможливість належного використання мови, неналежне забезпечення права на переклад призводить до системного обмеження прав і створює непропорційні бар'єри, які підривають саму сутність демократичних інститутів. Лише встановлення чітких правил використання мови як на державному рівні, так і на рівні міжнародних організацій, захист мов національних меншин є базовою умовою гарантування прав людини. Саме тому, мова у сфері реалізації прав людини має розглядатися не як інструмент ідентичності чи комунікації, а як ґрунтовний механізм використання прав і свобод людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Case of Kamasinski v. Austria (Application no. 9783/82). URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57614

2. Case of Luedicke, Belkacem and Koç v. Germany (Application no. 6210/73; 6877/75; 7132/75). URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57530

3. General comment No. 34. International Covenant on Civil and Political Rights/ Human Rights Committee. URL: https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf

4. Міжвідомча робоча група щодо вступу у ЄС схвалила проєкт дорожньої карти «Верховенство права»: що передбачає блок "Боротьба з корупцією". URL: https://nazk.gov.ua/uk/novyny/mizhvidomcha-robocha-grupa-schodo-vstupu-u-es-shvalyla-proekt-dorozhnoi-karty-verhovenstvo-prava-scho-peredbachae-blok-borotba-z-koruptsieyu/

5. Мова — це голос народу. URL: https://msmb.org.ua/biblioresursi/bibliografiya/aktualyni-temi/mova-tse-golos-narodu/

6. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#top

7. Про Концепцію державної мовної політики : Указ Президента України; Концепція від 15.02.2010 h/ № 161/2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010#Text

8. Рамкова конвенція про захист національних меншин : Конвенція, Міжнародний документ від 01.02.1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#top

9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови) : Рішення Конституційного суду України від 14.12.1999 р. № 10-рп/99. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99#Text

УДК 811.161.2:004.738.5

ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ: ГЛОБАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

Надія САЛАМІН
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

У 2026 році цифровий простір перестав бути лише середовищем комунікації, перетворившись на стратегічний майданчик утвердження національної ідентичності. Українська мова в інтернеті сьогодні - це не тільки засіб спілкування, а й інструмент цифрового суверенітету, що демонструє стійкість культури в умовах глобалізації та гібридної агресії.

З початком війни росії проти України, все більше громадян почали усвідомлювати значення української мови та культури для збереження цілісності держави. Це актуалізує питання необхідності на державному рівні створити всі умови для зміцнення комунікативного й демографічного потенціалу української мови, покращення мовної культури населення, зростання частки україномовного культурного та інформаційного продукту, зміцнення статусу української мови як мови міжетнічного спілкування та порозуміння. [2]

Як зазначає П. Костючок, національна ідентичність охоплює сукупність політичних і культурних ідентидетів, які мають свої відповідні маркери. Маркерами політичних ідентидетів є національна свідомість, національний інтерес, національна територія, національна ідея. Маркерами культурних ідентидетів є мова, культура, історія, спільність походження, релігія. [1]

Питання мовної ситуації в Україні вже давно є предметом соціологічних досліджень, медіа-обговорень і політичних дискусій. Однак, попри активний інтерес, досі бракує об’єктивної, масштабної та регулярно поновлюваної статистики про мовні зміни в Україні. Соціологічні опитування залишаються основним інструментом вивчення настроїв, але вони мають обмеження: невеликі вибірки, вплив формулювань запитань і політична заангажованість можуть спотворювати результати та їхню інтерпретацію.[3]

Тому, вагоме значення у цьому процесі має забезпечення домінування української мови в інформаційному просторі та збільшення частки україномовних інформаційних потоків.

Протягом 2022–2025 років відбувся корінний злам у мовній поведінці користувачів. Згідно з моніторингом соціальних мереж, частка української мови в українському сегменті (Facebook, Instagram) сягнула рекордних 75–80%. Важливим чинником став розвиток алгоритмів рекомендацій, які раніше часто пропонували російськомовний контент через географічну близькість. Сьогодні ж глобальні платформи чітко ідентифікують українську мову як окрему мовну одиницю з власним ринком та аудиторією.

Згідно з останніми дослідженнями (Центр контент-аналізу, дані станом на кінець 2025 року), перше дослідження мовної ситуації, проведене в жовтні 2020 року, демонструвало майже тотальне домінування російської мови. Хоча 77% громадян України називали українську мову рідною, 70% надавали їй перевагу на роботі або в навчанні, а 63% переважно користувалися нею вдома, у соціальних мережах державною мовою тоді створювався лише кожен шостий допис (16%).

Аналіз станом на жовтень 2025 року (презентація дослідження відбулася 22 грудня 2025 року спільно з Уповноваженою із захисту державної мови Оленою Івановською) виявляє такі закономірності: Українська мова вкотре панує в соціальних мережах, причому відрив від російської продовжує зростати. Після стрімкого зростання у 2022 році динаміка показників ужитку української мови й надалі поступово рухається вгору повільнішими темпами, однак зі стабільно позитивною тенденцією до подальшого зростання. У 2025 році зафіксовано вже разючу перевагу над російською мовою: 70% проти 30% у загальному масиві дописів (порівняно з 56% і 44% торік) та 75% проти 25% у масиві дописів, створених виключно приватними користувачами без урахування акаунтів організацій (раніше - 59% проти 41%). [4]

Отже, українська мова впевнено стала домінуючою в українському сегменті більшості популярних цифрових платформ, що свідчить про системні та незворотні мовні зміни в онлайн-просторі. Ця тенденція охоплює як загальнонаціональний рівень, так і окремі регіони, а також різні типи контенту - від розважального до інформаційно-аналітичного.

YouTube та TikTok: кількість українськомовного контенту на цих платформах зросла відповідно на 19% та 29%. Таку динаміку значною мірою зумовлено активністю молодих блогерів, стрімерів і

незалежних творців контенту, які свідомо обирають українську мову як основний засіб самовираження. Важливу роль відіграють і алгоритми платформ, що останніми роками почали точніше розпізнавати українську мову та ефективніше просувати україномовний контент у рекомендаціях, розширюючи його аудиторію.

Загальний баланс: у соціальних мережах України спостерігається чітке співвідношення української та російської мов - приблизно 70% проти 30% на користь української. Це свідчить не лише про кількісну перевагу, а й про зміну мовної норми в цифровому спілкуванні, де українська дедалі частіше виступає мовою повсякденної комунікації, самопрезентації та публічної дискусії.

Регіональний аспект: особливо показовим є так званий «мовний стрибок» у традиційно російськомовних і промислових регіонах. Зокрема, на Дніпропетровщині кількість дописів українською мовою зросла на 15% лише за останній рік. Така динаміка засвідчує поступове вирівнювання мовної ситуації між регіонами та посилення ролі української мови як маркера громадянської позиції й культурної ідентичності.

Цифровізація стала одним із вирішальних чинників сучасного розвитку української мови, адже саме цифрове середовище формує нові норми комунікації, професійної діяльності та культурного споживання. У цьому контексті можна виокремити кілька стратегічно важливих напрямів, які безпосередньо впливають на поширення, модернізацію та престиж української мови.

1. **Локалізація та програмне забезпечення.** Поява повноцінних українських локалізацій у великих ігрових проєктах, мобільних застосунках і професійному програмному забезпеченні сприяє не лише розширенню сфери вжитку української мови, а й формуванню сучасної, уніфікованої термінології в галузях IT, дизайну, інженерії та цифрових медіа. Особливо важливою є роль локалізації для молодіжної аудиторії: регулярне використання української мови в ігровому та технологічному контекстах закріплює її як мову інновацій, розваг і професійного розвитку, а не лише офіційного спілкування.

2. Штучний інтелект. Навчання великих мовних моделей (LLMs) на якісних українських платформах дало змогу суттєво зменшити кількість помилок машинного перекладу, покращити розпізнавання контексту та стилістичну адекватність текстів. Це

відкриває нові можливості для автоматизованого створення контенту українською мовою. Від новинних матеріалів і освітніх ресурсів до чат-ботів та віртуальних асистентів. У результаті українська мова дедалі активніше інтегрується в глобальні технологічні процеси, перестаючи бути «другорядною» для цифрових рішень.

3. Експорт цифрових рішень. Завдяки успіху таких проєктів, як Дія, українська мова поступово утверджується як мова сучасних і ефективних державних сервісів. Цифрові рішення, розроблені в Україні, стають прикладом для інших країн, що підвищує престиж української мови на міжнародному рівні та демонструє її спроможність функціонувати в найскладніших технологічних і адміністративних системах. Таким чином, мова виступає не лише інструментом внутрішньої комунікації, а й складником цифрового бренду держави.

Функціонування української мови в цифровому просторі перейшло від етапу «виживання» до етапу «поширення». Глобальний контекст вимагає від нас не лише споживання, а й створення унікального українськомовного цифрового контенту, який буде конкурентоспроможним у світовому масштабі. Це є запорукою того, що українська мова залишиться живою та функціональною мовою майбутнього.

Водночас подальший успіх цього процесу залежить від системної підтримки мовної цифровізації. Що включає в себе: розвиток та локалізацію сучасних, якісних, україномовних технологічних продуктів, стимулювання креативних індустрій і популяризацію української мови як мови інновацій та прогресу. У глобальному цифровому просторі мова стає не лише засобом комунікації, а й інструментом культурної репрезентації та національної ідентичності, і в цьому вимірі українська мова демонструє значний потенціал для подальшого зміцнення своїх позицій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костючок П. Культурні маркери національної ідентичності // Вісник Прикарпатського університету. Історія. 2012. Випуск 22. С. 106— 111.

2. Підбережник Н. П. Формування українського національного інформаційного простору в умовах війни. *Democratic Governance*. 2023. № 2 (32). С. 42–52. URL: https://doi.org/10.23939/dg2023.02

3. Рольський О. 70% українців обирають рідну мову онлайн, – дослідження newage. *detector.media*. URL: https://lnk.ua/1V9op7n4g

4. Українська мова зміцнює позиції в TikTok та YouTube – дослідження. URL: https://ukrcontent.com/reports/ukrainska-mova-zmicnyue-pozicii-v-tiktok-ta-youtube-2025.html?fbclid=IwY2xjawO4-7JleHRuA2FlbQIxMABicmlkETFzOEgydlo4RTc3dmV5Qk9rc3J0YwZhcHBfaWQQMjIyMDM5MTc4ODIwMDg5MgABHphqfWHNl2JmqleLajyNOfizf3YAJTV51j21OjqaeVrGp8CvYkVxb1SXPLXv_aem_Tx8FcBJQysPtTE91CnWdPA

УДК 330.34

ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВЕЛИКИХ МОВНИХ МОДЕЛЕЙ (LLM) У ТРАНСФОРМАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОГО РИНКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Єгор СЕНЮК,
Вікторія МЕЛЬНИЧУК,
доктор філософії з економіки,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Динамічний розвиток великих мовних моделей (LLM), таких як трансформерні архітектури, натреновані на масштабних корпусах тексту, відкриває нові можливості для створення, автоматизації й масштабування інтелектуальних послуг, що призводить до трансформації ринкових відносин у секторах консалтингу, юридичних, освітніх, креативних та IT-послуг, зокрема через зниження транзакційних витрат, прискорення циклів інновацій та зміну моделі праці. Зважаючи на вищезазначене, аналіз економічного потенціалу LLM у трансформації глобального ринку інтелектуальних послуг, виокремлення механізмів впливу, ризиків та напрямів політик,

що забезпечать інклюзивний і стійкий економічний ефект, є актуальними питаннями сьогодення.

LLM підвищують продуктивність фахівців шляхом автоматизації рутинних завдань (підготовка звітів, юридичного аналізу, попередня обробка даних), що дозволяє зосередитися на висококододанкових функціях — стратегії, творчості, прийнятті рішень, що може спричинити зростання показників мультиплікатора в секторах інтелектуальних послуг [1]. Моделі дозволяють малим підприємствам і індивідуальним фахівцям отримувати доступ до інструментів, що раніше були доступні лише великим гравцям, знижуючи бар'єри входу та сприяючи розпорошенню конкуренції по горизонталі та географічно.

З'являються платформи «AI-as-a-Service», персоналізовані консультативні агенти, автоматизовані творці контенту та інструменти для швидкого прототипування продуктів. Мережеві ефекти платформ можуть концентрувати ринок в руках платформ-операторів або, навпаки, підтримувати нішевих постачальників завдяки API-економіці [2]. Зростає попит на ролі, що поєднують доменну експертизу та навички управління AI (prompt engineering, валідація результатів, інтеграція рішень). Одночасно деякі стандартні позиції можуть скорочуватися або трансформуватися; це вимагає інвестицій у перекваліфікацію та системи соціальної підтримки.

Окрім цього, автоматизація знижує змінні витрати на одиницю інтелектуальної праці, що може привести до зниження цін на ринку базових послуг і одночасного зростання цін на високоспеціалізовані консультації з додатковою вартістю [3]. LLM також полегшують аутсорсинг складних інтелектуальних задач у різні часові зони та юрисдикції; це може змінити розподіл доданої вартості між країнами та регіонами, підсилюючи конкуренцію між центрами знань.

Проте, окрім видимих переваг, наявні певні перешкоди, такі як, наприклад, технологічні упередження, проблеми якості та наглядності результатів, питання інтелектуальної власності та відповідальності за помилки створюють ризики для довіри замовників. Наявність цих ризиків може стримувати швидкість впровадження в критичних секторах. Таким чином, необхідні стандарти якості, вимоги до прозорості моделей, політика збереження персональних даних і правила щодо використання моделей у специфічних доменах (медицина, право) щоб мінімізувати негативні зовнішні ефекти.

Оскільки масштабне впровадження LLM може сприяти зростанню загальної продуктивності економіки, але також підсилювати нерівність заробітків у межах і між країнами без цілеспрямованої політики розподілу вигод [4], варто визначити певні рекомендації, що були б доцільними, зважаючи на наявність ризиків.

По-перше, інвестувати в освіту та програми перекваліфікації, орієнтовані на роботу з AI і міждисциплінарні навички, що дало б можливість працівникам адаптувались відповідно до нових реалій. По-друге, підтримувати стандарти інтероперабельності і відкриті API для зниження бар'єрів входу. По-третє, впроваджувати регулювання, що сприяє прозорості, відповідальності та захисту персональних даних. По-четверте, стимулювати наукові дослідження у напрямку інтерпретованості моделей та оцінки їх економічного впливу. По-п'яте, сприяти створенню інфраструктури для малих і середніх постачальників інтелектуальних послуг (гранти, акселератори, хмара як сервіс).

Таким чином, великі мовні моделі (LLM) мають суттєвий економічний потенціал трансформувати глобальний ринок інтелектуальних послуг шляхом різкого підвищення продуктивності, демократизації доступу до експертизи та появи нових бізнес-моделей, одночасно створюючи ризики концентрації ринку, зміни структури попиту на працю та питань довіри, які вимагають проактивної політики з інвестицій у перекваліфікацію, стандартизації, прозорості й захисту даних, аби вигоди від цієї трансформації були максимально широкими та справедливими.

ЛІТЕРАТУРА

1. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies.

2. Floridi, L., & Cowls, J. (2019). A Unified Framework of Five Principles for AI in Society.

3. Ng, A. (2020). AI Transformation Playbook: How to Lead in the Age of AI. (Conference paper/whitepaper summaries)

4. Susskind, R., & Susskind, D. (2015). The Future of the Professions: How Technology Will Transform the Work of Human Experts.

УДК 81'25:34(045)

ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Тетяна ТОМАЩУК
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Під поняттям юридична термінологія розуміється лексика, яка пов'язана з юриспруденцією як наукою, як фахом, як галуззю професійної діяльності. Особливість юридичної термінології порівняно з іншими термінологічними системами проявляється у своєрідних словотворчих моделях, у характерному для неї співвідношенні іншомовних та національних елементів, у специфіці її становлення та розвитку. До юридичної термінології ми відносимо назви предметів, дій, явищ, осіб тощо, безпосередньо пов'язаних з юриспруденцією та її функціонуванням в суспільстві.

Юридична термінологія виступає найбільш важливою та інформативною частиною мови права. Питання юридичної термінології є досить актуальним. Без термінів неможливо максимально точно викласти законодавчу думку. Юридична термінологія допомагає досягти максимальної лаконічності юридичного тексту[1].

Англійська мова має розвинуту термінологічну систему для позначення юридичних реалій. Так, для позначення юридичних професій існують терміни, більшість яких є синонімами: *lawyer, law agent, jurist, jurisprudent, solicitor, advocate, attorney, legist, legalist, barrister, councel, councellor, legal expert, man of law*. Найбільш загальний термін *lawyer* перекладається як *юрист, адвокат, законознавець, правознавець.* Широке семантичне поле охоплюють терміни: *jurist, jurisprudent, legist, legalist, man of law* – які в залежності від конкретної ситуації також перекладаються як юрист, адвокат, законознавець, правознавець.

Складна термінологічна система відображає градацію в межах професії адвоката: a*dvocate* – найбільш загальний термін в цьому ряду; *solicitor – адвокат*, що дає поради клієнту, готує справи, але не має права виступати в судах нижчої інстанції, повірений; *barrister – адвокат, який має право виступати в судах лише вищої інстанції*, для

нього справи готує *solicitor*. *Councel і councellor* також вживаються у значенні адвокат, але означають адвоката, який дає консультації, юрисконсульта. Найбільш близьким синонімом цих двох термінів є *barrister*. Декілька значень має термін *attorney*, у тому числі й адвокат, однак у першу чергу він вживається для позначення прокурора.

При перекладі юридичної термінології, одним з основних являється принцип "збереження і єдності форми та змісту" і принцип "контекстності". Метою першого принципу являється точна передача форми понять та їх основного значення (змісту). Другий принцип передбачає збереження змісту, але переклад терміну безпосередньо залежить від контексту. Тобто, використовуючи обидва шляхи при відтворенні термінології, зберігається основний сенс слів, але їх переклад при цьому варіюється в залежності від контексту.

Згідно з вищезгаданими принципами, при перекладі потрібно передати форму та зміст, але пам'ятати, що залежно від контексту, переклад терміна буде змінюватися. Далі наведемо приклади:

1.*On the other hand - only 16% of Ukrainian yes answer to the question whether in Ukraine, law and order*… – З іншого боку – лише 16% українців стверджувально відповідають на питання, чи є в Україні закон і порядок…

2. *The main forms of EU law are directives and regulations*. – *Основними формами законодавства ЄС є директиви та регуляції.*

Бачимо, що в першому випадку, враховуючи загальний зміст тексту, термін *law* перекладено як *закон*, в останньому – як *законодавство*.

Термін *«custody»,* залежно від контексту, в правовій галузі може мати кілька українських відповідників: «*арешт», «охорона», «нагляд», «опіка»* .

1. *Having gained custody of Jodie seven years ago, you've been her sole carer, haven't you?* – Отримавши опіку над Джоді сім років тому, ви були єдиним опікуном, чи не так?

2. *The judge has asked for him to be remanded in custody but I have a good chance of getting him out*. – Суддя призначив залишити його під арештом, але в мене є шанс домогтися його звільнення.

3. *We thought no-one knew she was in custody*. – Ми думали, що нікому невідомо, що вона знаходиться під охороною.

Широковживаним та досить багатозначним є поняття «*adoption*». Термін має такі значення як: «*всиновлення»*; *«прийняття (рішення)»*.

1. *She put me up for adoption*. – Вона віддала мене на всиновлення.

2. *We'll now vote on the adoption of the new agenda*. – Зараз ми проголосуємо за прийняття нового порядку денного.

Важливим прийомом перекладу термінів, а зокрема і юридичних, є переклад за допомогою лексичного відповідника. І якщо умовою влучного перекладу шляхом вищезгаданих принципів виступав більшою мірою контекст, то цей прийом передбачає аналіз та передачу термінів та термінів-словосполучень, які незалежно від контексту мають чіткий відповідник в цільовій мові. Слово *hearing* утворює сталий термін-словосполучення – *публічне (або громадське) слухання*. Наприклад: *Judgments of the Court are decided by a majority and pronounced at a public hearing*. – Рішення Суду приймаються більшістю голосів і оголошуються на публічних слуханнях .

Слово *rape* теж може набувати своєрідного забарвлення у такому реченні: *Please provide information on the number of reported rape crimes:* Будь ласка, надайте інформацію про кількість повідомлених злочинів про зґвалтування.

Таким чином, при перекладі юридичної термінології потрібно усвідомлювати, що вона використовується в усіх сферах життя. Через складний й різносторонній характер утворення юридичних термінів іноді виникають труднощі при їх перекладі. Переклад правничих текстів вимагає не лише особливо обережного ставлення до передачі змісту документа, а й ретельного добору українських відповідників юридичних термінів. При неправильному перекладі втрачається зміст документа та його юридична сила. Для перекладу юридичних документів важливо знати не лише методи та прийоми, а й мати базу знань певної терміносистеми.

Юриспруденція активно розвивається, а тому подальші дослідження з цієї теми є актуальними для розвитку та вивчення аспектів юридичної термінології. В подальшому це допоможе уникнути помилок в юридичних документах та законодавстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. https://core.ac.uk/download/pdf/14057823.pdf

2. Карабан В. І. Переклад англійської юридичної літератури: навч. посіб. Вінниця : Нова Книга, 2018. 544 с.

3. Кияк Т. Р., Огуй О. Д., Науменко А. М. Теорія та практика перекладу (німецька мова)**:** підручник. 5-те вид., випр. і допов. Вінниця: Нова Книга, 2014. 592 с.

4. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): підручник. Вінниця: Нова Книга, 2017. 448 с.

5. Черноватий Л. М**.** Переклад англомовної юридичної термінології: проблеми еквівалентності // Наукові записки. Серія: Філологічні науки. 2019. № 2. С. 112–118.

6. Гладка В.А. Особливості перекладу англомовної правничої термінології українською мовою // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія. 2021. Т. 24, № 1. С. 45–52.

УДК 811.161.2:81'42

УКРАЇНСЬКА МОВА В МІЖНАРОДНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Олександр ЧЕРНЯВСЬКИЙ,
Наталія МАКОГОНЧУК,
кандидат педагогічних наук, доцент
Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Українська мова є невід’ємною складовою національної культури та важливим чинником формування національної ідентичності. У сучасних умовах глобалізації мови виконують не лише комунікативну функцію, а й слугують засобом культурного самовираження держави на міжнародній арені. Українська мова поступово посідає помітне місце в міжнародному середовищі, стаючи інструментом культурної дипломатії, освіти та міжкультурної взаємодії. Українська діаспора відіграє ключову роль у збереженні, підтримці та просуванні української мови поза межами України. За різними оцінками, за кордоном проживає понад 20 мільйонів осіб українського походження. Ці спільноти стали осередками не лише культурної пам’яті, а й мовної ідентичності, що збе рігалася навіть у

контексті тривалої асиміляції, політичного тиску чи відсутності державної підтримки.

Якщо мова загалом є засобом отримання професійної освіти й розвитку особистості, що бере участь у діалозі культур, то українська мова для іноземців є підґрунтям професійного становлення й зростання.

Сьогодні діяльність української діаспори є потужним чинником інтернаціоналізації української мови та розширення її функціонування в міжнародному гуманітарному просторі [1]. Поширення української мови за межами України історично пов'язане з українською діаспорою. Українські громади в Канаді, США, Польщі, Німеччині, Чехії, Австралії та інших країнах створюють умови для збереження та розвитку мови через діяльність культурних центрів, громадських організацій, церков, суботніх і недільних шкіл. Саме завдяки діаспорі українська мова тривалий час зберігала свою присутність у світовому культурному просторі навіть у періоди обмеження її розвитку в самій Україні. Також слід згадати зростання перекладів української літератури. У 2022–2024 роках українські автори, зокрема Сергій Жадан, Оксана Забужко, Софія Андрухович, Андрій Курков, були перекладені десятками мов, зокрема німецькою, французькою, іспанською, японською. Курков А. став першим українським автором, обраним до PEN International, а його книги перекладаються й продаються по всьому світу [2].

Важливу роль у формуванні міжнародного статусу української мови відіграє система освіти. У багатьох закордонних університетах українську мову викладають у межах програм зі слов'янської філології, лінгвістики, міжнародних відносин та українознавства. Зростає кількість освітніх курсів для іноземців, зокрема онлайн-платформ, що сприяє доступності вивчення української мови в різних країнах світу [3]. Суттєвий вплив на поширення української мови в міжнародному середовищі мають сучасні суспільно-політичні події. Після 2014 року, а особливо з 2022 року, українська мова стала символом боротьби за незалежність, свободу та демократичні цінності. У зв'язку з цим інтерес до української мови серед іноземців значно зріс, адже її вивчення розглядається як спосіб підтримки України та глибшого розуміння її культури й історії [4].

У березні 2025 Міністерство національної освіти Республіки Польща ухвалило рішення про впровадження сучасних програм

вивчення української мови як другої іноземної для польських шкіл. Для цього розроблено спеціальні програми, які було презентовано 23 серпня в Українському домі у Варшаві.

Українська мова активно функціонує в міжнародному інформаційному просторі. Нею користуються у виступах політичних діячів, міжнародних організацій, у соціальних мережах, на інформаційних платформах та під час міжнародних форумів. Завдяки цифровим технологіям українськомовний контент поширюється у світі, формуючи позитивний імідж України та сприяючи зацікавленості її мовою [5]. Важливе місце українська мова посідає й у сфері культури. Українська література, музика, кінематограф і театральне мистецтво дедалі частіше представлені на міжнародних фестивалях і культурних заходах. Переклади українських творів іноземними мовами водночас стимулюють інтерес до оригінальної мови, що сприяє її популяризації у світі [6].

Отже, українська мова в міжнародному середовищі поступово стає популярнішою. В умовах війни та інформаційного тиску мова є не лише засобом комунікації, а й важливою складовою культурного та інформаційного захисту країни. Її поширення за кордоном, зростання кількості іноземців, які її вивчають, та активна присутність у світовому інформаційному просторі свідчать про зростання її ролі у сучасному глобалізованому світі [1; 4].

ЛІТЕРАТУРА

1. Пустовіт С. І., Березінська О. В. Українська мова в міжнародному середовищі [Електронний ресурс] / С. І. Пустовіт, О. В. Березінська. Вісник філології. 2022. Т. 74, ч. 1. С. 112. Режим доступу: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v74/part_1/27.pdf

2. Kurkov, A. Андрій Курков став першим українським автором у PEN International. Deutsche Welle, 2022. URL: https://www.dw.com/uk/kurkov-pen-international/a-62180334

3. Павленко А. Українська мова у світовому освітньому просторі // Мовознавство. 2020. № 3.

4. Міністерство закордонних справ України. Культурна дипломатія України [Електронний ресурс].

5. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. Українська мова в сучасному медіапросторі [Електронний ресурс].

6. Український інститут. Українська культура у світі [Електронний ресурс].

УДК 811.161.2:351.74

УКРАЇНСЬКА МОВА В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ У СФЕРІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Оксана ЧОРНОУС,
кандидат філологічних наук, доцент
Донецький державний університет внутрішніх справ

У сучасних умовах трансформації правоохоронної системи України особливого значення набуває формування високої професійної культури фахівців цієї сфери. Одним із її ключових складників є українська мова як інструмент службової комунікації, правової точності та етичної взаємодії з громадянами. Саме рівень мовної та мовленнєвої компетентності правоохоронця певною мірою впливає на те, наскільки якісним є виконання професійних обов'язків, наскільки високим є рівень довіри до наданої ним інформації та наскільки вагомим є авторитет державних інституцій, які такий фахівець представляє.

На думку дослідників, професійна й особистісна ідентичність тісно пов'язані та взаємно доповнюють одна одну. Ототожнення себе з професійною групою ґрунтується на індивідуальних якостях фахівця, від яких безпосередньо залежить ефективність діяльності та досягнення внутрішньої цілісності [2, с. 376]. Передусім ідеться про комунікабельність, уважність, тактовність, відповідальність, креативність, стресостійкість тощо, які посідають вагоме місце в житті кожної людини. Саме такі риси складають основу для професійного зростання. Уже в процесі фахової діяльності вони набувають подальшого розвитку та конкретизуються в системі спеціальних умінь та навичок: наприклад, комунікабельність доволі часто перетворюється на підґрунтя для формування ключової компетентності ведення переговорів із правопорушниками під час виконання службових обов'язків правоохоронцями. Підтвердженням можуть послугувати результати опитування працівників поліції, згідно з якими в 50,38 % випадків під час переговорного процесу вони покладалися на власний досвід і значно рідше – на досвід колег чи сприятливий перебіг обставин [3, с. 191].

Водночас професійна культура, ефективність професійної діяльності значною мірою залежить від мовної компетентності. Усвідомлення фахівцями української мови як важливого чинника консолідації суспільства, збереження національної культури, звичаїв, традицій, історичної пам'яті, високий рівень володіння нею в повсякденному житті слугуватиме надійною основою для її ефективного використання в професійній діяльності. Це передбачає, зокрема, укладання документів з дотриманням норм сучасної літературної мови та вимог офіційно-ділового стилю, належне спілкування з громадянами України. У цьому контексті доречно навести твердження Т. Подорожної про те, що в процесі формування та кодифікації правових норм, їх закріплення в численних правових документах і подальшого роз'яснення громадянам, фахівці зобов'язані досконало оперувати мовою відповідно до мовних норм та дбати про їх збереження [4, с. 124]. Крім того, нагальним вважаємо захист мовних прав громадян, що належить до кола обов'язків правоохоронних органів. З огляду на це, на особливу увагу заслуговують усі групи мовних прав, зокрема мовні права, пов'язані з національно-культурною ідентичністю; мовні права в міжособистісній комунікації; мовні права, що визначають соціальну солідарність і пов'язані з правами на інтеграцію; мовні права в галузях освіти і культури; мовні права у відносинах із державою; мовні права, пов'язані з інформаційними правами; мовні права осіб з обмеженими комунікативно-лінгвістичними можливостями [там само, с. 128–129].

Ще одним важливим аспектом вважаємо точність мовлення. У правоохоронній діяльності коректність формулювань у рапортах, процесуальних документах, висновках і публічних заявах безпосередньо впливає на законність рішень і результати проваджень. Фахівці мають ретельно добирати мовні конструкції, які унеможливлюють двозначність, неправильне тлумачення, звертаючи увагу на правильне слововживання, доречне використання синонімів, паронімів, абревіатур тощо. У контексті Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» правоохоронцям необхідно зважати на паралельне існування українських та іншомовних слів, зокрема термінів [1, с. 301], та керуватися настановою про надання переваги саме національному варіанту, якщо є рівнозначні існують рівнозначні відповідники [5]. У продовження питання про термінологічну компетентність також

зауважимо, що володіння фаховою термінологією забезпечує професійну якість розслідувань, правильну кваліфікацію правопорушень і ефективну міжвідомчу взаємодію.

Отже, мовна та мовленнєва компетентність працівників постає як невіддільний складник їхньої професійної культури та ефективної службової діяльності. Високий рівень володіння українською мовою забезпечує правову точність, коректність, документування, належну комунікацію з громадянами та дотримання їхніх мовних прав, а також сприяє формуванню суспільної довіри та зміцненню авторитету державних інституцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голопич І. М. Явище синонімії у правових текстах. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доповідей VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 30 листопада 2018 р.) Харків, 2018. С. 301–302.

2. Макух Д. Професійна ідентичність у міждисциплінарному дискурсі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2023. № 7 (131). С. 369–379.

3. Матієнко Т. В. Психологічні засади ведення переговорів поліцейськими в екстремальних умовах служби. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2020. № 1 (67). Т. 2. С. 187–192.

4. Подорожна Т. С. Право людини на мову в конституційному праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 1 (77). С. 124–130.

5. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019. № 2704-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text (дата звернення: 10.02.2026).

УДК 377.383.17

КОМУНІКАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ПІД ЧАС ПРЕСКОНФЕРЕНЦІЙ ТА ОФІЦІЙНИХ ЗАЯВ НАЦІОНАЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Ірина ЦАРЬОВА,
доктор філологічних наук, професор
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

У сучасному інформаційному суспільстві поліція виконує не лише правоохоронну, а й потужну комунікаційну функцію. Прескоференції та офіційні заяви стали ключовими інструментами формування суспільної довіри, управління кризами та протидії дезінформації. В умовах високої медійної конкуренції та миттєвого поширення новин комунікативні стратегії поліції потребують чіткості, продуманості та адаптивності [1, с. 108].

Комунікація поліції з громадськістю – це не просто передання фактажу. Вона спрямована на: забезпечення прозорості діяльності правоохоронних органів; формування позитивного іміджу інституції; зниження рівня соціальної напруги; попередження паніки та поширення чуток; пояснення правових дій у зрозумілий для громадян спосіб.

Прескоференції та офіційні заяви стають публічним простором, у якому поліція демонструє свою відкритість, професіоналізм і підзвітність суспільству [2]. Одна з базових стратегій сучасної поліційної комунікації – максимальна відкритість у межах закону. Під час прескоференцій важливо чітко окреслювати: що саме відомо на певний момент; яка інформація не може бути оприлюднена (із поясненням причин); які подальші кроки плануються.

Чесне визнання обмежень інформації часто викликає більше довіри, ніж ухиляння від відповідей або використання надмірно загальних формулювань.

Поліція дедалі частіше переходить від реактивної до проактивної комунікації. Це означає: самостійне ініціювання прескоференцій; чітке структурування повідомлень; формулювання ключових меседжів до початку спілкування з медіа. Такий підхід дозволяє мінімізувати ризики перекручування інформації та зосередити увагу журналістів і громадськості на суті подій, а не на спекуляціях [3].

Під час надзвичайних подій, резонансних злочинів або суспільно чутливих розслідувань особливого значення набуває антикризова стратегія. Її ключові елементи: швидкість реакції; єдність позиції (один голос – один меседж); емпатія до постраждалих; уникання передчасних висновків.

У таких ситуаціях тон комунікації не менш важливий за зміст. Надмірна сухість або, навпаки, емоційність можуть негативно вплинути на сприйняття заяви.

Сучасна поліція дедалі частіше відмовляється від надмірно бюрократичної мови. Використання зрозумілих формулювань, звернення до емоцій громадян, визнання суспільних страхів і тривог допомагають зменшити дистанцію між інституцією та людьми.

Емпатійна комунікація особливо важлива під час заяв щодо: насильницьких злочинів; трагедій із людськими жертвами; випадків за участі вразливих груп населення.

Ефективна пресконференція – це діалог, а не монолог. Поліція має: демонструвати готовність відповідати на складні запитання; поважати роль журналістів як посередників між владою і суспільством; уникати конфронтаційного тону. Професійна робота зі ЗМІ сприяє формуванню партнерських відносин, що особливо важливо в довгостроковій перспективі [4, с. 805].

Серед основних викликів можна виокремити: поширення фейків у соціальних мережах; інформаційні атаки та маніпуляції; зниження рівня довіри до інституцій загалом; необхідність працювати в режимі 24/7. У відповідь на це поліція дедалі активніше використовує цифрові платформи, онлайн-брифінги та соціальні мережі як доповнення до класичних пресконференцій.

Комунікативні стратегії під час пресконференцій та офіційних заяв поліції є невід'ємною складовою ефективної правоохоронної діяльності. Успішна комунікація базується на поєднанні прозорості, професіоналізму, емпатії та стратегічного мислення. У сучасних умовах саме якість публічних заяв часто визначає рівень довіри громадян до поліції не менше, ніж її практичні дії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кондратюк М. О. Інформаційна війна та роль мас-медіа в міжнародних конфліктах. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2013. Вип. 41. С. 108-113.

2. Царьова І. В. Сучасний дискурс інформаційної війни. *«Південний архів» (філологічні науки).* 2023. Вип. XCV. С. 39-44.

3. Tsareva I. V. Functional and derivative space of the legal text. *Advanced trends of the modern development of philology in European countries* : Collective monograph. Riga : Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2019. P. 217-233.

4. Tsareva I. V. Russian-Ukrainian war (2014–2022): words that have acquired new meanings *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects* : Scientific monograph. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2022. 1436 p. P. 804-812.

УДК 811.521:316.7

THE JAPANESE HONORIFIC SYSTEM (KEIGO) AS A REFLECTION OF THE HIERARCHICAL CULTURE OF JAPAN

Анастасія ШАБАТИНА,
Ірина ЧЕРНЕЛЯ
Національний університет біоресурсів і природокористування України

The Japanese language constitutes a unique linguo-cultural phenomenon in which grammatical structure is inextricably linked to social hierarchy. In contrast to many Indo-European languages, where the category of politeness is realized primarily at the lexical level or through intonation, Japanese possesses an extensive grammatical system of politeness known as keigo (敬語). This system functions not merely as a means of etiquette, but as an instrument of social regulation that defines the place of each individual within the societal structure. The relevance of this study is driven by the necessity for a deep understanding of the mechanisms of interaction between language and culture in the context of globalization, where Japanese corporate culture is becoming an object of emulation or adaptation in other countries.

The theoretical foundation for analyzing Japanese politeness is the concept of "face," developed by P. Brown and S. Levinson. In their theory,

politeness is viewed as a strategy for conflict avoidance and the preservation of social harmony [2, p. 62]. However, in the Japanese context, this theory acquires specific features. Japanese politeness is based not so much on the individual desire of the speaker to be polite, but on a social imperative defined by Japanese linguist Sachiko Ide as wakimae (wakimae — discernment). According to S. Ide, wakimae is the individual's ability to recognize their place in a specific situation and automatically select the appropriate linguistic form. The absence of such discernment is perceived not simply as rudeness, but as social incompetence [3, p. 230].

Structurally, the keigo system is traditionally divided into three main categories, each performing a specific function in reflecting hierarchy: sonkeigo (respectful language), kenjougo (humble language), and teineigo (polite language). This division is not purely linguistic; it reflects the vertical structure of Japanese society (tate-shakai).

Sonkeigo (尊敬語) is used to elevate the status of the interlocutor or a third party being discussed. This is achieved through the use of special verb forms, prefixes, and suffixes. For example, the neutral verb iku (to go) transforms into the highly respectful form irassharu. The use of sonkeigo is a marker of recognizing the addressee's higher status, which is critically important in business communication, especially when interacting with clients or management [5, p. 45].

Kenjougo (謙譲語), or humble language, is a unique phenomenon with no direct analogues in Western languages. Its function lies in lowering the speaker's own status or the status of their group, which automatically elevates the status of the interlocutor. For instance, the verb taberu (to eat) is replaced by itadaku (to humbly receive). As noted by N. Komarova, a distinct feature of kenjougo functioning is that it applies not only to the speaker themselves but also to members of their group (uchi) in conversation with outsiders (soto) [1, p. 118]. This demonstrates the priority of group identity over individual identity.

The third category, teineigo (丁寧語), characterized by the use of the copula -desu and the ending -masu, acts as a "lubricant" in social contacts, ensuring necessary distance and formality regardless of hierarchical differences. It serves as the baseline level of politeness necessary for social functioning.

The fundamental basis for the use of keigo is the dualism of the concepts "uchi" (内-inside, one's own) and "soto" (外-outside, other). This

dichotomy determines the choice of linguistic means depending on whether the interlocutor belongs to the "in-group" or the "out-group." The uchi group includes family, friends, and workplace colleagues (in the context of communicating with other firms). The soto group encompasses clients, competitors, and strangers.

The paradox of Japanese politeness lies in its relativity. Speaking with their boss, a subordinate uses respectful language (sonkeigo). However, when that same subordinate speaks about their boss to a client (a representative of the soto group), they are obliged to use humble language (kenjougo), lowering the status of their boss. This mechanism confirms B. Pizziconi's thesis that Japanese politeness is a mechanism for constructing social reality, where group boundaries are fluid and context-dependent [4, p. 55]. Failure to observe this rule (e.g., using respectful forms regarding one's boss in a conversation with a client) is regarded as disrespect to the client, as it elevates "one's own" group above the "outside" group.

Attention should also be paid to the changes occurring within the keigo system in modern Japan. Globalization and shifts in corporate culture are leading to a simplification of traditional norms. There is a spreading phenomenon known as "manual keigo" (manyuaru keigo) or "part-time job keigo" (baito keigo) among youth working in the service sector. This phenomenon is characterized by the use of excessive politeness forms and grammatical constructions that contradict traditional norms but are perceived as softer and more customer-oriented.

For example, the phrase "O-kohii ni narimasu" (literally "It becomes coffee"), used when serving a drink, is logically incorrect because the coffee does not "become" anything; it is already coffee. However, this form has become the norm in fast-food outlets and shops, displacing the classical "O-kohii de gozaimasu." Researchers, particularly P. Wetzel, see this as a shift in emphasis from rigid hierarchical subordination to commercialized politeness, where the main goal is client comfort rather than status fixation [5, p. 112].

The gender aspect of keigo deserves separate attention. Traditionally, women in Japan use more polite forms of speech than men, which is linked to the historical dominance of the patriarchal order. Female speech (onna-kotoba) often includes elements of bikago (beautification words), such as the prefix o- before nouns (e.g., o-bento, o-hana). Modern studies show a gradual leveling of gender differences in business communication; however,

in the domestic sphere, these differences remain noticeable markers of cultural identity [1, p. 121].

Thus, the Japanese politeness system, keigo, is a complex, multi-level mechanism reflecting the hierarchical nature of Japanese society. It is based on a clear distinction between "in-group" and "out-group" (uchi-soto) and requires the speaker to constantly analyze the social context (wakimae).

Keigo is not a static system; it evolves alongside society, adapting to new economic and social realities. The simplification of politeness forms among the youth and the commercialization of linguistic etiquette indicate a transformation of Japanese culture, which, however, does not lose its unique specificity. Understanding these processes is key to effective intercultural communication and building business relationships with Japanese partners. Further research may be directed toward analyzing the impact of digital communication on the use of keigo in the online environment.

ЛІТЕРАТУРА

1. Комарова Н. Особливості функціонування японської ввічливої мови кейґо у діловій сфері // Східний світ. 2012. № 4. С. 115–121.

2. Brown P., Levinson S. C. Politeness: Some universals in language usage. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. 345 p.

3. Ide S. Formal forms and discernment: Two neglected aspects of universals of linguistic politeness // Multilingua. 1989. Vol. 8. Issue 2-3. P. 223–248.

4. Pizziconi B. Honorifics: The cultural specificity of a universal mechanism // Politeness in East Asia. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. P. 45–70.

5. Wetzel P. J. Keigo in Modern Japan: Polite Language from Meiji to the Present. Honolulu: University of Hawaii Press, 2004. 216 p.

УДК 347.9:81'27

ЮРИДИЧНА МОВА СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ: ПРОБЛЕМИ ЗРОЗУМІЛОСТІ

Леся ШАПОВАЛ,
кандидат юридичних наук, доцент
Національна академія внутрішніх справ

Судове рішення у цивільній справі – це не просто акт застосування права, це фінальний етап комунікації між державою та громадянином, який звернувся за захистом своїх прав. Проте в українських реаліях ця комунікація часто нагадує розмову на різних мовах. З одного боку – професійна юридична лексика, що прагне точності, з іншого – очікування пересічної людини зрозуміти, «чому суд вирішив саме так». Проблема зрозумілості судових рішень сьогодні є не лише лінгвістичною, а й фундаментальною правовою проблемою, оскільки вона безпосередньо впливає на рівень довіри до судової влади та реалізацію принципу верховенства права.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) неодноразово наголошував [4], що право на справедливий судовий розгляд, закріплене у статті 6 Конвенції [1], включає право на обґрунтоване рішення. Проте обґрунтованість неможлива без зрозумілості. У справі «Серявін та інші проти України» [3] зазначено, що «призначення обґрунтованого рішення полягає в тому, щоб продемонструвати сторонам, що вони були почуті. Але якщо сторона не може осягнути логіку суду через надмірну складність мови, відчуття «бути почутим» нівелюється».

Сучасна українська цивілістика все частіше звертається до концепції «legal design» - проектування правових документів таким чином, щоб вони були зручними для користувача. Проте на практиці ми все ще бачимо рішення, де за десятками сторінок цитування норм законодавства губиться власне мотивувальна частина.

На нашу думку, основною перешкодою для зрозумілості є так званий «канцелярит» та надмірне використання архаїчних конструкцій. Юристи часто зловживають складними синтаксичними конструкціями, де одне речення може займати цілий абзац. Це створює ілюзію високої інтелектуальності тексту, але насправді лише заплутує читача.

Ще одна проблема – «копіпаст». Судді нерідко цитують великі масиви законодавства, які не мають прямого відношення до конкретного спірного питання, або дублюють позиції сторін без належного аналізу. Це перетворює судове рішення на реферат із законодавства, а не на інструмент вирішення конфлікту.

Верховний Суд (далі – ВС) останніх років демонструє чіткий погляд на підвищення вимог до якості та зрозумілості судових актів. Аналіз практики показує, що ВС почав частіше звертати увагу на те, як саме нижчі інстанції формулюють свої висновки. Так, Велика Палата ВС розглянула справу № 11-164сап21 [2], в якій висловилась про просту мову судових рішень. Зокрема, Велика Палата ВС зазначила, що «загальновизнаною є вимога, відповідно до якої кожне судове рішення має бути зрозумілим та викладеним чіткою, доступною мовою, адже саме це забезпечує його належне сприйняття як учасниками справи, так і суспільством загалом. З цією метою рішення повинно мати логічну структуру, послідовний виклад і чіткий стиль, а також бути належно мотивованим. При обґрунтуванні прийнятого рішення суд зобов'язаний надати відповіді на аргументи сторін і ті доводи, які можуть мати істотне значення для правильного вирішення спору. Водночас мотивувальна частина судового рішення не потребує надмірної деталізації, оскільки важливо дотриматися розумного співвідношення між лаконічністю викладу та можливістю правильного розуміння логіки суду» [2].

Варто зазначити, що однією з причин «важкої» мови є страх суддів перед суб'єктивізмом, що призводить до приховування власної думки за сухими формулюваннями «судом встановлено». Проте впровадження стандарту доказування «більш вірогідно, ніж ні» вимагає від судді пояснювати свої внутрішні переконання доступними словами.

Логіка рішення має бути побудована так, щоб навіть сторонній спостерігач міг зрозуміти, чому одна версія подій була визнана більш імовірною за іншу. Саме такий підхід змушує відмовлятися від канцеляризмів на користь живої, логічної мови.

У країнах англо-саксонської правової сім'ї давно діє рух за «Plain English» [5]. Судді намагаються писати рішення так, щоб їх міг зрозуміти випускник середньої школи. В нашій державі також поступово впроваджуються подібні ініціативи.

До основних рекомендації для покращення мови судових рішень можна на нашу думку віднести: *здійснювати структурування* (застосовувати використання підзаголовків, наприклад, «Фабула справи», «Аргументи позивача», «Оцінка суду»); *застосовувати стислість* (відмовитись від цитування загальновідомих норм Конституції чи, наприклад, Цивільного процесуального кодексу, які не стосуються суті спору); *застосовувати активний стан*, який зробить текст динамічнішим та більш зрозумілим (наприклад, замість «позивачем було подано клопотання» варто писати – «позивач подав клопотання»; *вживати іноді візуалізацію* (у складних спорах, наприклад, щодо поділу майна або земельних ділянок, варто здійснювати додавання схем чи таблиць безпосередньо у текст рішення).

Підводячи підсумок, хочемо зазначити, що зрозумілість судового рішення – це не естетична забаганка, а вимога демократичного суспільства. Коли громадянин розуміє мову суду, він, навіть програвши справу, відчуває, що його аргументи були зважені, а процес був чесним. Актуальна практика Верховного Суду чітко вказує на те, що епоха «формальних відписок» минає. Сьогодні юридична мова має трансформуватися з інструменту ізоляції касти юристів у інструмент забезпечення правосуддя. Судове рішення має бути не лише законним та обґрунтованим, а й доступним для розуміння тими, для кого воно було постановлено.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

2. Проста мова судових рішень: ВП ВС зазначила, якими повинні бути всі судові рішення. 30.01.2022. URL: https://sud.ua/ru/news/publication/227657-prosta-mova-sudovikh-rishen-vp-vs-zaznachila-yakimi-povinni-buti-vsi-sudovi-rishennya-35de2e?utm_source=chatgpt.com

3. Рішення *Європейського суду з прав людини* у справі «Серявін та інші проти України» від 10.02.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/974_672?utm_source=chatgpt.com#Text

4. Analysis of the quality and uniformity of criminal law court decisions. 14.09.2021. URL: https://civicamobilitas.mk/en/news-from-csos/analysis-of-the-quality-and-uniformity-of-criminal-law-court-decisions/?utm_source=chatgpt.com

5. Kelley C. R. Title of the article. *Kyiv-Mohyla Law and Politics Journal*. 2018. № 4. С. 175–193.

УДК 504.06

ІНСТРУМЕНТИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУЧАСНОГО МІСТА

Олександр ШТИМА
Державний заклад вищої освіти "Університет менеджменту освіти"

У сучасних умовах інтенсифікації урбанізаційних процесів та їх масштабів у світі загалом та Україні зокрема, спостерігається зміна фокусу сприйняття урбанізованих територій як у практичному публічно-управлінському середовищі, так і у наукових дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених. На сьогоднішній день більшість вітчизняних та зарубіжних вчених відходить від визначення сутності урбанізованих територій як міських територій з високим рівнем щільності жителів. У свою чергу, перед органами державної влади та місцевого самоврядування постає важливе завдання, що полягає у необхідності врахування особливостей та властивостей урбанізованих територій, їх впливу та значення як на загально-державному рівні, так і на рівні окремих регіонів, громад та їх відповідно жителів. Це потребує якісної та достовірної оцінки урбанізованих територій, застосування ефективних механізмів публічного управління, формування і реалізації адекватної умовам та часу державної політики економічного розвитку урбанізованих територій. З цією метою доцільно визначити класифікаційні ознаки для цілей публічного управління, що дозволить ідентифікувати властивості таких територій, встановити значення для їх економічного розвитку та розробити

ефективні публічного-управлінські заходи щодо забезпечення економічного розвитку урбанізованих територій.

Адже проблемні питання більшості населених пунктів обумовлені не лише розвитком урбанізації, але і кризою планування і управління, слабкою координацією міських процесів. Першопричина, мабуть, в нескоординованому підході до вирішення економічних, адміністративних, містобудівних питань. Сучасні міста стають головним облаштуванням управління інвестиціями, економікою, торгівлею, тому вони ніколи не бувають статичними. Термін «стійкий розвиток» отримав широке поширення після Конференції із стійкого розвитку 1992 р. (Ріо-де-Жанейро), ключовими напрямами якого стали [1]:

- турбота про людину є центральною ланкою в діяльності з забезпечення стійкого розвитку;
- люди мають право жити в доброму здоров'ї і плідно працювати в гармонії з природою;
- право на розвиток повинне дотримуватися так, щоб адекватно задовольняти потреби нинішнього і майбутніх поколінь в областях розвитку і довкілля;
- для досягнення стійкого розвитку захист довкілля повинен складати невід'ємну частину процесу розвитку і не може розглядатися у відриві від нього.

Стрімке зростання міського населення створює додаткові труднощі, пов'язані із забезпеченням благополуччя і безпеки мешканців. Нині більше половини жителів планети живе в містах, а до 2050 р., за прогнозом Департаменту ООН з економічних і соціальних питань, буде перевищена межа в 70 %. В умовах постійно зростаючої урбанізації і напруги, що негативно відбиваються на інфраструктурі і ресурсах, з'являється ще одне важке питання, продиктоване необхідністю управління політикою ефективного планування, сформованою на фактичних даних.

Це питання наслідків діяльності людини на довкілля у сучасному світі - об'єктивна реальність соціально-економічного розвитку суспільства. Адже зараз як ніколи актуальний динамічний процес формування і управління урбанізованими територіями. Відсутність єдиних правил і норм раціональної дії на довкілля стає серйозною проблемою. Десятиліттями накопичені структурні деформації в промисловості привели до переважання ресурсоємних процесів і

старих технологій, швидкого росту кількості транспортних засобів. В державі зниження в останні роки темпів скорочення дії людини на довкілля і відсутність погодженого механізму дій привело до погіршення ситуації. Основні заходи спрямовані на контроль об'ємів забруднень і створення планів з їхнього зменшення [2]. Про неефективність таких заходів можна судити з наявних територій екологічного неблагополуччя, що характеризуються деградацією біогеоценозів, збільшеною захворюваністю населення. Для того, щоб благополуччя людини і його інтереси стали головним чинником ухвалення рішень в природоохоронній діяльності, вимагається зіставляти наслідки його діяльності з ресурсами довкілля, необхідними для самостійного і якісного відновлення, проаналізувати критерії оцінок ефективності природоохоронних заходів для врегулювання господарської діяльності і визначення міри антропогенного навантаження. Традиційні підходи до екологічного управління безпекою не забезпечують умови самовідновлення природного довкілля. Потрібна розробка нових світоглядних основ екологічного управління безпекою, що базуються на фундаментальних міждисциплінарних наукових результатах, здатних задовольнити запити людей з горизонтом планування на декілька десятиліть вперед. Управління має бути спрямоване на переосмислення громадських інтересів, саморегуляцію життєдіяльності, формування балансу людини з природою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клеп Є. В. Аналіз розвитку економічної, екологічної та соціальної інфраструктури старопромислових міст України. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 2. С. 113–117

2. Сментина Н. В., Фіалковська А. А. Стратегічне планування місцевого розвитку: навч. посіб. Київ: ФОП Гуляєва В.М., 2019. 244 с. URL: http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream.

УДК 811.161.2:81’272

GLOBALIZATION AND NEW OPPORTUNITIES FOR THE UKRAINIAN LANGUAGE

Ярослав ЯДЛОСЬ,
Ганна ДЕКУСАР
Дніпровський державний університету внутрішніх справ

Globalization is one of the most powerful processes of modernity, covering all spheres of social life and affecting politics, economics, culture, education and communication. Therefore, it is quite natural that at the center of these changes is language as a key instrument of identity, a carrier of historical memory and a means of mutual understanding between people. For the Ukrainian language, globalization has long been perceived mainly as a challenge associated with the competition of world languages, primarily English [1, p. 30]. However, the current stage of development of Ukrainian society demonstrates that globalization processes open up not only risks, but also unique opportunities for the establishment, spread and modernization of the Ukrainian language in the world space. Therefore, it is necessary to analyze globalization and new opportunities for the development of the Ukrainian language.

It is worth noting that the Ukrainian language has developed over the centuries under political pressure, prohibitions and artificial restrictions on its use. It has survived thanks to culture, literature, folklore and the efforts of the intelligentsia, which preserved it as a symbol of national dignity. That is why for Ukraine, language has never been just a means of communication, it has always performed a much deeper function, being a marker of freedom and independence. In a globalized world, where borders become conditional and information spreads instantly, the Ukrainian language gets a chance to go beyond local use and be heard far beyond the borders of the state.

One of the key opportunities brought by globalization is digitalization. The Internet, social networks, streaming platforms, and online education have created unprecedented conditions for the dissemination of language content. The Ukrainian language is actively entering the global information space through blogs, videos, podcasts, online courses, and electronic publications. People from different countries of the world have the opportunity to hear the living Ukrainian language, get

acquainted with its sound, vocabulary, and cultural context. This contributes to the formation of interest in Ukraine, its history, and modernity, and the language becomes a kind of bridge between peoples [2, p. 141].

An important feature of the modern globalized world is mobility. Millions of Ukrainians study, work and live abroad, forming powerful diaspora communities. It is these communities that are increasingly becoming active promoters of the Ukrainian language. Ukrainian cultural centers, Sunday schools, language courses for foreigners are opening in many countries. Ukrainian sounds at international forums, within the walls of universities, at art festivals. Thus, globalization does not dissolve the Ukrainian language, but on the contrary gives it a new space for life and development.

The impact of globalization on education deserves special attention. International academic exchanges, joint scientific projects, and the participation of Ukrainian universities in world rankings contribute to the growth of the prestige of the Ukrainian language as the language of science and humanities. More and more scientific publications are appearing in Ukrainian, which are becoming accessible to the world community through electronic libraries and translation technologies. This destroys the stereotype of Ukrainian as a language suitable only for everyday or artistic communication, and establishes it as a full-fledged language of intellectual discourse.

In turn, globalization also stimulates linguistic creativity. Contacts with other cultures enrich the Ukrainian vocabulary, contribute to the emergence of new words and meanings, and the adaptation of terms in the field of technology, business, and media. This process is natural and testifies to the vitality of the language. It is important that Ukrainian does not simply borrow, but rethinks and integrates foreign language elements, while preserving its own structure and melody. In this way, it develops as a modern European language, capable of adequately reflecting the realities of the global world. [3, p. 99].

At the same time, globalization is forming a new linguistic consciousness. The Ukrainian language is increasingly becoming a language of prestige, success, and self-realization. Young people are actively using it in the creative industries, startups, music, film, and fashion. Ukrainian content is gaining popularity not only within the country, but also abroad. Songs, films, and literary works in the Ukrainian language receive

international awards and recognition. This creates a positive image of the language as modern, dynamic, and competitive.

The role of state language policy in the context of globalization cannot be ignored. Support for the Ukrainian language at the legislative level, the development of the Ukrainian-language media space, and the encouragement of its use in the public sphere create a solid foundation for further development. In combination with global trends, this allows the Ukrainian language not to be locked within national borders, but to confidently integrate into the world cultural space. At the same time, a balance is maintained between openness to the world and the preservation of its own linguistic identity.

Modern translation technologies are also opening up new horizons. Automatic translators, language platforms, and artificial intelligence are increasingly working with the Ukrainian language. This simplifies communication between Ukrainians and foreigners, making Ukrainian content accessible to a wider audience. At the same time, there is a growing demand for specialists who have a high level of Ukrainian and can present it qualitatively in an international environment. Thus, the language becomes not only a cultural value, but also an economic resource [4, p. 239].

Globalization is changing the very way of thinking about language. Ukrainian ceases to be perceived as secondary or regional. It becomes part of the world's linguistic diversity, which is recognized as a value of modern civilization. Awareness of this fact contributes to the growth of linguistic dignity and responsibility for the preservation and development of one's native language. People are increasingly making a conscious choice in favor of Ukrainian, understanding that its use is a contribution to the cultural heritage of humanity.

Thus, globalization is not a threat to the Ukrainian language if it is combined with an active position of society and the state. On the contrary, it creates conditions for its renewal, dissemination and international recognition. The Ukrainian language enters the global world not as a passive object, but as an active participant in cultural dialogue. It retains its uniqueness and at the same time opens up to new influences, which makes it alive, modern and promising. This is precisely the main opportunity of globalization for the Ukrainian language, the opportunity to be heard, understood and adequately represented in the world.

REFERENCES

1. Danylyan O. G., Dzyoban O. P. Globalization of culture: contradictions

and development trends. *Bulletin of the National University "Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine". Series: Political Science*. 2017. No. 2 (33). P. 29-41.

2. Boyarova L. G. Linguistic aspect of globalization. *Linguistic research: collection of scientific works of the KhNPU named after G. Skovoroda*. 2015. Issue 40. Pp. 138-144.

3. Petkun S. M. Language as a component of human culture in the context of world globalization. *"Science. Religion. Society"*. 2012. No. 1. Pp. 97-101.

4. Cheremska O. S., Sukhenko V. G. Innovative vocabulary in the age of political transformations: enrichment or loss of identity. *Challenges and achievements of European countries in the area of philological researches*. Vol. 2. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2020. P. 237-252.

УДК 811.1612’06’373

ВАЖЛИВІСТЬ АДАПТАЦІЇ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У СФЕРІ МІГРАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В МІЖНАРОДНОМУ ДИСКУРСІ

Оксана ПИЛИПЕЦЬ,
Тетяна БОТВИН,
доктор філософії, доцент
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Динамічні соціальні зміни, характерні для початку XXI століття, сприяли активному розширенню терміносистем, які обслуговують сучасну наукову сферу. Це включає як уточнення значень уже засвоєних понять, так і створення нової термінології в різних галузях науки і техніки. Важливим чинником цих процесів є міграція науково-технічних термінів між мовами, що зумовлює збагачення словникового складу. Будь-який термін входить до відповідної

терміносистеми та відображає концептуальні зв'язки між дотичними науковими дисциплінами.

Формування термінології зумовлене розвитком когнітивних процесів та потребою в точному фаховому спілкуванні. На відміну від загальновживаної лексики, термінотворення є результатом цілеспрямованої діяльності фахівців, які працюють у співпраці з лінгвістами. Основними характеристиками цього процесу є системність, узгодженість моделей словотвору та стандартизація термінів після їхнього затвердження.

Процес перекладу англомовних термінологічних одиниць українською мовою є динамічним та значною мірою залежить від структури вихідних словосполучень. Аналіз свідчить про актуальність вивчення термінології у сфері міграції та її адаптації в українській мові.

Отже, такий стрімкий розвиток міжнародних відносин спричиняє глобалізацію соціально-політичних та економічних процесів. Динаміка інформаційних потоків та розвиток комунікаційних технологій сприяють підвищенню професійної мобільності населення, водночас актуалізуючи питання перекладу термінологічних одиниць у спеціалізованих галузях.

Використання міграційної термінології залишається нерівномірним: як на міждержавному рівні, так і в межах окремих країн існують розбіжності у значенні й тлумаченні термінів. Визначення понять часто є нечіткими або навіть суперечливими, що ускладнює міжнародний дискурс та практичне впровадження міграційних політик. Оскільки міграція стосується різних суб'єктів – урядів країн відправлення та прийому, правоохоронних органів, міжнародних організацій і самих мігрантів – відсутність єдиної термінологічної бази призводить до плутанини в офіційних документах та медійному просторі.

Одним із яскравих прикладів термінологічних розбіжностей є дискусія щодо визначення понять *"refugee"* та *"migrant"*. Термін "біженець" має чітке юридичне значення, що регулюється міжнародним правом, тоді як поняття "мігрант" є ширшим і не завжди включає елемент примусовості переміщення. Проте в медійному дискурсі ці терміни часто використовуються як взаємозамінні, що спотворює розуміння проблеми та впливає на формування суспільної думки. Наприклад, під час міграційної кризи 2015-2016 років західні

ЗМІ вживали різні підходи до використання цих понять залежно від політичного контексту.

Значний внесок у розвиток термінології роблять міжнародні організації. Зокрема, Міжнародна організація з міграції (МОМ) пропонує поняття *"vulnerable migrants"* для позначення осіб, які потребують захисту, але не підпадають під класичне визначення біженців. Такі альтернативні терміни, як *"forced migrants"* та *"survival migrants"*, спрямовані на ширше охоплення категорій осіб, які змушені залишати свої країни, хоча їхній правовий статус не завжди визначений.

Переклад і адаптація англомовних міграційних термінів українською мовою є актуальним завданням, особливо в умовах сучасних глобальних міграційних процесів. Грамотний та стандартизований переклад забезпечує точність міжнародної кореспонденції, сприяє уніфікації правових документів та ефективному міжнародному співробітництву.

Крім того, володіння мовою країни перебування є ключовим фактором успішної інтеграції мігрантів. Знання мови впливає не лише на можливості працевлаштування, а й на соціальну адаптацію, рівень освіти, політичну участь та громадську активність мігрантів. Політика, спрямована на мовну підтримку мігрантів, може значно покращити їхню економічну та соціальну інтеграцію.

Таким чином, питання перекладу міграційної термінології виходить за межі суто лінгвістичної проблематики, оскільки має вагоме правове, соціальне та політичне значення. Гармонізація термінологічних стандартів у сфері міграції сприятиме ефективнішому міжнародному співробітництву та підвищенню рівня обізнаності про ключові аспекти міграційних процесів.

Узагальнюючи вище сказане, переклад та адаптація міграційної термінології вимагає врахування правових, соціокультурних та комунікативних аспектів. Грамотне використання термінів сприяє коректному відображенню реальних міграційних процесів у наукових дослідженнях, міжнародних документах та медійному дискурсі.

Окрім правових і лінгвістичних аспектів, знання мови країни призначення є важливим фактором інтеграції мігрантів. Володіння мовою не лише сприяє професійній реалізації, а й полегшує адаптацію, соціальну інтеграцію та активну участь у суспільному житті.

Отже, гармонізація міграційної термінології та її правильний переклад є необхідними для ефективного міжнародного співробітництва, створення чітких правових механізмів і поліпшення інтеграційних процесів. Подальші дослідження у цій сфері мають бути спрямовані на вдосконалення термінологічних стандартів та їхнє узгодження на міжнародному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. IOM 2003 World Migration 2003: Managing Migration – Challenges and Responses for People on the Move, Vol. II, IOM, Geneva, Available at: www.iom.int

2. McKinley, B. et al., 2001 "Challenges for the 21st Century", Forum for Applied Research and Public Policy, 16(2) summer, University of Tennessee, Tennessee Valley Authority.

3. Балог В.О. Галузева лексика в словнику української мови в 11-ти томах (1970–1980 рр.) (семантичний та стилістичний аспекти): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / НАН України. Ін-т укр. мови. Київ, 2003. 16 с.

4. Білодід І.К. Мова і ідеологічна боротьба. Мовознавство. 1973. № 5. С. 3–19.

5. Білозерська Л. П. Термінологія та переклад: навч. посібник для студ. філол. напряму підготовки /Л. П. Білозерська, Н. В. Возненко, С. В. Радецька. Вінниця: Нова книга, 2010. – 232 с

6. Білозерська Л.П. Термінологія та переклад: навч. посіб. / Л.П.Білозерська, Н.В. Возненко, С.В. Радецька. Вінниця: Нова книга, 2010. 232 с.

7. Бородін Н.П. Синонімія у термінології // Мовознавство. – 1992. – №3. – С.32-34.

8. Бялик В.Д. Семантична транспозиція смислу лексичних одиниць в термінологічному дискурсі. Наукові записки. Сер.: Філологічна. 2012. Вип. 24. С. 27–30.

9. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа, 1985. 360 с.

10. Глущенко В.А. Лінгвістичний метод і його структура. Мовознавство, 2010. № 6. С. 32–44 30

11. Верба Л.Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов: [посіб. для перекл. відділень вузів] / Л.Г. Верба. – Вінниця: Нова Книга, 2003. – 160 с

12. Грицьків А. В. Міжсистемна взаємодія як чинник термінотворення (на прикладі англомовних фінансових термінів): автореф. дис … канд. філол наук. Львів, 2014. 20 с.

13. Даниленко В. П. Теоретичні та практичні аспекти нормалізації наукової термінології. К., 1980. № 6. С. 16-21.

14. Дерді Е.Т. Словотворні та структурно-семантичні характеристики англійських юридичних термінів: автореф. дис. … канд. філол. наук: 10.02.04/ Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2003. 21 с.

15. Дудок Р. І. Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних науках. Монографія. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. 358 с.

16. К.:МІЖНАРОДНА ТЕРМІНОЛОГІЯ У СФЕРІ МІГРАЦІЇ, 2015. Українсько-англійський тлумачний словник – 100 с.

17. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2002. 564 с. 18. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу: учбовий посібник. К., 2001. 290 с.

19. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник.Вінниця : Нова книга, 2001. 448 с.

20. Кочерган М.П. Основи зіставного мовознавства : Підручник / М.П. Кочерган. — К. : Академія, 2006.

21. Універсальний словник-енциклопедія / Гол. ред. М.Попович.– К., 1999.

22. Чирков О.С. Терміносистема як теоретико-літературна проблема УДК 82.0:001.4 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://studentam.net.ua/content/view/8578/97/

СЕКЦІЯ 4

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

УДК 378.147

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Наталя БЕНЬКОВСЬКА,
кандидат педагогічних наук, доцент
Інститут Військово-Морських Сил Національного університету
«Одеська морська академія»

У сучасних умовах глобалізації, посилення міжнародної військової співпраці та інтеграції України до євроатлантичного безпекового простору володіння англійською мовою є необхідною складовою професійної підготовки майбутніх офіцерів. Англійська мова виступає не лише засобом міжкультурної комунікації, а й інструментом доступу до міжнародних стандартів, військово-професійної документації, навчальних матеріалів НАТО та участі у спільних навчаннях і миротворчих місіях.

У вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ) викладання англійської мови має специфічний характер, що зумовлюється особливостями військової професії, високим рівнем відповідальності, дисципліни, психологічної напруженості та необхідністю швидкого прийняття рішень. Це вимагає адаптації методів, форм і змісту навчання до професійних потреб курсантів.

Англійська мова у військовій сфері виконує низку важливих функцій, а саме: забезпечує участь у міжнародних операціях; сприяє професійному зростанню офіцерів; полегшує доступ до сучасних військових досліджень; забезпечує ефективну взаємодію з іноземними партнерами; сприяє впровадженню стандартів НАТО.

Володіння англійською мовою дозволяє військовослужбовцям працювати з автентичними джерелами, військовими статутами,

інструкціями, аналітичними звітами та технічною документацією. Таким чином, іншомовна підготовка є складовою професійної компетентності сучасного офіцера.

Освітній процес у вищих військових навчальних закладах має низку специфічних характеристик: чітка ієрархія та дисципліна; регламентований розпорядок дня; поєднання навчання з військовою службою; підвищене фізичне та психологічне навантаження; обмежений час на самостійну підготовку. Ці фактори безпосередньо впливають на організацію занять з англійської мови. Викладач повинен враховувати втому курсантів, можливі відрядження, польові виходи та навчання, що ускладнюють систематичність занять. Водночас військове середовище формує такі якості, як відповідальність, організованість, самодисципліна, що позитивно впливає на навчальну діяльність.

Однією з ключових особливостей навчання у ВВНЗ є його професійна спрямованість. Зміст навчання має бути максимально наближеним до майбутньої діяльності офіцерів. Основними напрямами професійної спрямованості є: вивчення військової термінології; опрацювання бойових наказів та рапортів; ведення службової документації; тренування радіообміну; моделювання штабної роботи; аналіз військових кейсів. Використання автентичних матеріалів (документи НАТО, польові інструкції, відеоматеріали навчань) сприяє підвищенню мотивації курсантів.

Ефективність іншомовної підготовки майбутніх офіцерів залежить від правильного добору методів навчання. У ВВНЗ доцільно використовувати комунікативний метод навчання, ситуаційно-рольові ігри, проєктну діяльність, використання цифрових технологій, змішане навчання. Комунікативний метод навчання спрямований на формування навичок реального спілкування у професійних ситуаціях: брифінги, переговори, доповіді, інструктажі. Ситуаційно-рольові ігри моделюють службові ситуації: проведення операції, евакуації, патрулювання, штабної наради. Проєктна діяльність передбачає підготовку презентацій, аналітичних звітів, досліджень військової тематики. Ефективним методом вивчення англійської мови є використання цифрових технологій: онлайн-платформи; мобільні застосунки; відеоконференції; симулятори. Змішане навчання поєднує аудиторну роботу з дистанційними формами, що особливо актуально в умовах воєнного стану.

Також важливу роль у вивченні англійської мови у ВВНЗ відіграє викладач. Викладач виконує не лише навчальну, а й виховну та мотиваційну функцію. Викладач має формувати у курсантів відповідальне ставлення до мовної підготовки як до складової професійної готовності.

Серед основних проблем вивчення англійської мови у ВВНЗ можна виокремити нерівномірний рівень підготовки вступників, обмежену кількість навчальних годин, нестачу сучасних підручників, недостатню мовну практику, психологічне перевантаження курсантів.

Пріоритетними шляхами вдосконалення викладання англійської мови у ВВНЗ можуть бути: впровадження модульних програм, розробка спеціалізованих посібників, збільшення практичних занять, використання ШІ-технологій, підвищення кваліфікації викладачів, співпраця з міжнародними партнерами.

Викладання англійської мови у вищих військових навчальних закладах має комплексний і багатогранний характер. Воно поєднує мовну підготовку з формуванням професійної компетентності, лідерських якостей та міжкультурної комунікації. Професійна спрямованість, використання сучасних методів, цифрових технологій та адаптація навчального процесу до умов військової служби є ключовими чинниками підвищення ефективності іншомовної підготовки майбутніх офіцерів. Подальший розвиток системи викладання англійської мови у ВВНЗ сприятиме підготовці конкурентоспроможних військових фахівців, здатних ефективно діяти в міжнародному безпековому середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беньковська Н. Б. Характеристика критеріїв і показників професійної комунікативної готовності майбутніх офіцерів Військово-Морських Сил Збройних Сил України. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи.* № 97, 2024, С. 10 – 15.

2. Сергієнко О. О. Сучасні методи викладання англійської мови у вищих військових навчальних закладах. *Академічні візії*, № 38, 2024. С.1 – 8.

УДК 378:355.23:004:811

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЦИФРОВІЗАЦІЇ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ КУРСАНТІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

Тетяна БУЖИКОВА
Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут

Іншомовна підготовка курсантів у системі вищої військової освіти набуває особливої актуальності в умовах розширення міжнародного військового співробітництва та інтеграції України до євроатлантичного безпекового простору. Володіння іноземною мовою розглядається не лише як інструмент комунікації, а як складова професійної компетентності офіцера, здатного ефективно діяти у багатонаціональному середовищі. У цьому контексті цифровізація іншомовної освіти виступає стратегічним напрямом модернізації підготовки майбутніх військових фахівців.

Методологічним підґрунтям цифрової трансформації освітнього процесу є середовищний підхід, обґрунтований у дослідженнях О. Акімової, М. Сапогова та Я. Гапчук [1]. Згідно з цим підходом, освітнє середовище розглядається як багатовимірна система, що інтегрує технологічні ресурси, педагогічні методики та комунікативну взаємодію. У військовому закладі вищої освіти цифрове середовище має бути адаптоване до специфіки професійної діяльності курсантів: моделювати реальні ситуації службової комунікації, забезпечувати оперативність обміну інформацією та підтримувати командну взаємодію.

Важливою складовою цифровізації є формування комунікативної готовності до міжнародної взаємодії. Н. Беньковська визначає її як інтегративну характеристику, що включає мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та ціннісний компоненти [2]. В. Суслов наголошує, що готовність до міжнародної комунікації передбачає здатність діяти адекватно у професійних міжкультурних ситуаціях, приймати рішення та забезпечувати ефективну взаємодію з іноземними партнерами [3]. Цифрові інструменти дозволяють системно розвивати ці компоненти через інтерактивні завдання,

симуляції, кейс-методи та онлайн-комунікацію з автентичними матеріалами.

У цифровому освітньому середовищі істотно трансформується роль викладача. Якщо у традиційній моделі він виступав передусім джерелом знань, то нині його функції розширюються до ролі фасилітатора, модератора, наставника й організатора комунікативної взаємодії. Роджер Шварц підкреслює, що ефективний фасилітатор створює умови для продуктивної співпраці, стимулює рефлексію та забезпечує конструктивний зворотний зв'язок [5]. У системі військової освіти це означає, що викладач іншої мови організовує навчальний процес таким чином, щоб курсанти активно взаємодіяли між собою, аналізували професійні ситуації, аргументували власну позицію іноземною мовою. Він також виконує функцію методичного координатора цифрових ресурсів, відбираючи інструменти, які відповідають дидактичним цілям і рівню підготовки здобувачів освіти.

Використання віртуальних навчальних середовищ відкриває нові можливості для іншомовної підготовки. Дослідження В. Гурської доводять, що віртуальні платформи сприяють підвищенню мотивації та ефективності засвоєння мовного матеріалу завдяки інтерактивності та ефекту занурення [4]. У військовій освіті це можуть бути симуляції міжнародних операцій, віртуальні брифінги, моделювання переговорів, робота в цифрових штабних середовищах. Такі формати дозволяють відпрацьовувати професійну лексику, стандартизовані мовні конструкції та навички швидкого реагування у стресових умовах. Крім того, віртуальні середовища забезпечують можливість асинхронного та синхронного навчання, що є особливо важливим з огляду на специфіку військової служби.

Важливим аспектом є педагогічно обґрунтована інтеграція технологій у комунікативну методику навчання. М. Варшауер і К. Мескілл зазначають, що технології є ефективними лише за умови їх поєднання з активною мовленнєвою практикою та комунікативною спрямованістю навчання [6]. Це означає, що цифрові інструменти мають бути інтегровані у систему вправ, спрямованих на розвиток говоріння, аудіювання, читання та письма в професійному контексті.

Сучасний етап цифровізації характеризується активним впровадженням генеративного штучного інтелекту. Юй Чжан і Чень Дун розглядають цифрову трансформацію іншомовної освіти як соціотехнічну систему, у якій технологічні інновації поєднуються з

організаційними та педагогічними змінами [7]. Генеративний штучний інтелект може створювати адаптивні навчальні матеріали, моделювати діалоги професійного спрямування, здійснювати автоматичний аналіз письмових робіт та надавати персоналізований зворотний зв'язок. Для курсантів це означає можливість відпрацьовувати мовні навички у форматі індивідуалізованого навчання, отримуючи оперативну оцінку власних результатів.

Разом із тим використання штучного інтелекту потребує чіткої методичної регламентації. Викладач повинен визначати межі його застосування, забезпечувати дотримання принципів академічної доброчесності та формувати критичне ставлення курсантів до цифрових джерел інформації. Штучний інтелект має виступати інструментом підтримки навчального процесу, а не замінником самостійної пізнавальної діяльності.

Отже, сучасні підходи до цифровізації іншомовної освіти курсантів у системі вищої військової освіти передбачають комплексне поєднання середовищного підходу, комунікативної методики, віртуальних технологій та інструментів генеративного штучного інтелекту. Роль викладача трансформується у напрямі фасилітації та педагогічного менеджменту цифрового середовища, а віртуальні та інтелектуальні технології стають засобами підвищення ефективності професійно орієнтованої мовної підготовки. Така інтеграція забезпечує формування готовності майбутніх офіцерів до ефективної міжнародної комунікації та відповідає сучасним викликам безпекового простору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акімова О. В., Сапогов М. В., Гапчук Я. А. Середовищний підхід у сучасних міждисциплінарних дослідженнях з цифровізації освіти. Інноваційна педагогіка. 2022. Випуск 46. С. 234-238. DOI: https://doi.org/10.32843/2663- 6085/2022/46.47

2. Беньковська Н. Б. Сутність змісту комунікативної готовності до іншомовного спілкування майбутніх офіцерів військово-морських сил збройних сил України. Морська безпека та оборона. 2023. № 2. С. 3-6.

3. Суслов В. В. Готовність майбутніх офіцерів Збройних Сил України до міжнародної комунікації: сутність і структура. Педагогічна

Академія: наукові записки. 2024. № (13). DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.15286432.

4. Hurskaya, V. (2022). Virtual Environments as a Means of Enhancing the Efficiency of English Language Teaching for Learners. *Академічні візії*, (13). https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1507

5. Roger M. Schwarz The Skilled Facilitator: A Comprehensive Resource for Consultants, Facilitators, Coaches, and Trainers. 3rd Edition. San Francisco. CA. US. Publisher: Jossey-Bass, 2016. 408 p.

6. Warschauer, M., & Meskill, C. (2000). Technology and second language teaching. The Cambridge guide to teaching English to speakers of other languages. pp. 150–157.

7. Zhang, Y., & Dong, C. (2024). Exploring the Digital Transformation of Generative AI-Assisted Foreign Language Education: A Socio-Technical Systems Perspective. Systems, 12(11), 462. https://doi.org/10.3390/systems12110462

УДК 378.147:159.9:81'23

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Світлана ВДОВИЧ,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Одним із ключових у професійній підготовці майбутнього психолога в закладі вищої освіти є розвиток його професійного мовлення як головного інструмента професійної діяльності, зокрема таких її складових: психодіагностичної, консультативної, психокорекційної та просвітницької. Окрім здобутих під час навчання знань про основні психологічні поняття, особливості психіки та поведінки людини, психологічні явища і механізми, майбутній психолог повинен навчитися правильно комунікувати з клієнтами, а саме: емпатійно й етично взаємодіяти, давати підтримку, переконувати та скеровувати.

Сліз відзначити інтегративний характер процесу розвитку професійного мовлення майбутніх психологів у ЗВО. Йдеться про формування таких компетентностей: мовної, комунікативної, соціолінгвістичної та прагматичної.

Мовна компетентність передбачає досконале оволодіння українською й іноземними мовами, що дозволить правильно формулювати думки, ефективно доносити інформацію до клієнта, грамотно вести ділову документацію, постійно розвиватися і вдосконалюватися, використовуючи світовий досвід практичної психології. Майбутній психолог має добре знати мовні норми (орфоепічні, лексичні, граматичні, стилістичні, пунктуаційні), легко оперувати психологічною термінологією, дотримуючись принципів точності, стилістичної доцільності й етичності, культури усного та писемного мовлення, вміти рефлексувати, аналізувати власні висловлювання, усвідомлювати їхній вплив на клієнта.

Комунікативна компетентність полягає у сформованості навичок активного слухання, емпатії, надання зворотного зв'язку, постановки відкритих запитань, вміння підтримувати спілкування, управляти власним голосом та інтонацією, що забезпечить можливість швидко налагоджувати контакти, створювати довірливу атмосферу, легко і невимушено взаємодіяти з клієнтами і колегами, переконувати та спонукати їх до дії, знижувати психологічну напругу чи стрес, сприяти саморозкриттю клієнта тощо.

Соціолінгвістична компетентність полягає у здатності враховувати різні контексти спілкування, наприклад соціальний, культурний, віковий чи гендерний. Це передбачає формування навичок адаптації мовлення до рівня освіти та віку клієнта, врахування його культурних особливостей та цінностей, уникнення провокативних і травмуючих висловлювань. Особливо актуальним формування соціолінгвістичної компетентності є в умовах суспільних криз, зокрема воєнного стану, вимушеної міграції, які нині переживають українці.

Прагматична компетентність полягає в умінні використовувати мовлення відповідно до мети і ситуації спілкування та забезпечує майбутнім психологам здатність вибудовувати стратегію взаємодії з клієнтами, надавати їм пояснення, підтримку, інтерпретації, розуміння прихованих змістів і підтекстів, керувати ходом бесіди, дотримуватися професійної етики у спілкуванні.

Особливістю професійного мовлення психолога є його терапевтичний потенціал, адже від спілкуванню з ним клієнт очікує підтримки та розуміння, довіри та психологічної безпеки. Професійне мовлення психолога також є засобом рефлексії та психокорекції. Ще однією його особливістю є етичність, яка полягає в конфіденційності, толерантності та гуманності. Професійне мовлення психолога також має бути адаптивним, що передбачає необхідність врахування вікових та соціокультурних особливостей клієнта, а також його психоемоційного стану.

Формування професійного мовлення майбутнього психолога відбувається у процесі вивчення психологічної термінології, засвоєння технік активного слухання, надання зворотного зв'язку, постановки запитань, оволодіння стратегіями спілкування в кризових і конфліктних ситуаціях. Ефективними для його розвитку є тренінгові заняття (наприклад, тренінг комунікативності, соціально-психологічний тренінг, мотиваційний тренінг, тренінг гендерної рівності, тренінг особистісного зростання та ін.), використання в навчальному процесі рольових і ділових ігор, аналізу реальних кейсів, а також супервізія та різноманітні рефлексивні практики.

В сучасних умовах постійних суспільних викликів (карантин, воєнний стан та пов'язані з ними дистанційні формати освіти і спілкування) актуалізується формування в майбутніх психологів навичок онлайн-комунікації. Нині дистанційні психологічні консультації, на жаль, стають нормою, тому майбутній психолог має бути готовим працювати як очно, так і на відстані, дбаючи передусім про власну безпеку і безпеку клієнта, використовуючи весь арсенал цифрових інструментів і засобів, добираючи ефективні методи роботи відповідно до формату спілкування.

Таким чином, розвиток професійного мовлення майбутніх психологів є системним, багатовимірним процесом, що поєднує мовну підготовку, психологічну компетентність та етичну культуру. Ефективність професійної діяльності психолога безпосередньо залежить від рівня сформованості його мовленнєвої майстерності.

УДК 373.5.016:811.161.2

ЗНАЧЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТОСТІ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ ВЧИТЕЛЯ

Інна ВОЛЯНЮК,
кандидат філологічних наук, доцент,
Ірина ПОЛЯК,
кандидат філологічних наук, доцент
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка

Формування комунікативної компетентності є пріоритетним завданням сучасної освіти, оскільки саме ця компетентність забезпечує здатність індивіда ефективно взаємодіяти зі співрозмовниками в різних мовних і мовленнєвих ситуаціях.

Відповідно до вимог сучасного суспільства, змін у системі освіти України головним завдання вищої школи є підготовка висококваліфікованих фахівців, які досконало володіють державною мовою в усній та писемній її формах. Основним «знаряддям» професійної діяльності вчителя-предметника є його мовлення. Звідси, здатність педагога належним чином організовувати комунікативну взаємодію на рівнях: «учитель – учень», «учитель – керівник освітнього закладу», «учитель – учитель», «учитель – батьки» – є чи не найважливішою у професійній діяльності вчителів закладів загальної середньої освіти. Від рівня розвитку комунікативної компетентності педагога залежить ефективність його професійної діяльності.

Фахівець у галузі комунікативної лінгвістики Ф. Бацевич зазначає, що найважливішими складовими комунікативної компетенції є:

- мовна компетенція (здатність розуміти і продукувати необмежену кількість правильних повідомлень);
- дискурсивна компетенція (здатність поєднувати повідомлення у зв'язні дискурси);
- соціолінгвістична компетенція (здатність розуміти і продукувати мовлення у конкретному соціолінгвістичному контексті спілкування);

- іллокутивна компетенція (здатність реалізовувати комунікативні наміри, використовуючи структуру повідомлення);

- стратегічна компетенція (уміння брати ефективну участь у спілкуванні, добираючи правильну стратегію і тактику спілкування);

- соціокультурна компетенція (уміння використовувати соціокультурний контекст: звичаї, норми, ритуали, соціальні стереотипи) [1, с. 140-141]. Виходячи з цього, комунікативна компетентність поєднує в собі низку інших компетенцій, тому її формування є основою мовного навчання особистості.

Зміст поняття «комунікативна компетентність» у різних галузях наук висвітлено у працях мовознавців, педагогів і психологів: Ф. Бацевича, Т. Бутенко, О. Касаткіної, І. Козубовської, Т. Костолович, О. Краєвської, Л. Мамчур, Л. Мацько, В. Назаренка, М.Тимофієва, І. Хом'як, В. Черевко та інших.

Проблемі формування комунікативної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі навчання фонетики й орфоепії присвячена дисертація Т. Костолович. Дослідниця зазначає, що «комунікативна компетентність у широкому розумінні – це вміння спілкуватися з метою обміну інформацією, що спрямована на вирішення таких основних завдань: ефективно здобувати й передавати інформацію; досягати поставленої мети шляхом переконання співрозмовника і спонукання його до дії…» [3].

За Л. Мамчур, комунікативна компетентність є виробленою й розвиненою здатністю людини налагоджувати й підтримувати необхідні контакти в суспільному спілкуванні; сукупністю знань, умінь і навичок щодо використання вербальних і невербальних засобів для адекватного сприйняття й відображення дійсності в різноманітних комунікативних ситуаціях; системою набутого досвіду комунікативного спілкування [4, с. 57].

У працях Ф. Бацевича комунікативна компетентність визначається як сукупність знань про спілкування в різноманітних умовах і з різними комунікантами, знань вербальних і невербальних засад інтеракції, умінь їх ефективного застосування в конкретному спілкуванні в ролі адресата й адресанта [1, с. 139].

Як засвідчує проведений аналіз різних підходів щодо трактування поняття комунікативна компетентність, у сучасній науковій парадигмі немає єдиного загальноприйнятого визначення цього поняття, як і немає чіткої диференціації між термінами

компетентність і *компетенція*. Беручи до уваги різні підходи науковців щодо змісту досліджуваного поняття, *комунікатвною компетентністю* вчителя вважаємо систему набутих теоретичних знань, умінь і навичок, потрібних для ефективної комунікації, а також сукупність вербальних і невербальних засобів спілкування, культуру, національну своєрідність суспільства та вміння застосовувати ці знання у процесі спілкування.

Комунікативна компетентність педагога містить такі складові:

- комунікабельність (здатність встановлювати й підтримувати необхідні контакти з іншими людьми);
- володіння термінологією та змістовою інформацією і вміння оперувати ними;
- здатність до партнерської взаємодії та досягнення взаєморозуміння [5].

Всі названі складові функціонують у синтетичній єдності, тому при підготовці висококваліфікованого, конкурентоспроможного фахівця необхідно сформувати кожен із названих компонентів.

У тлумачному словнику української мови зафіксовано два значення лексеми «комунікабельність»: «здатність бути комунікабельним, товариськість, контактність; зв'язок, спілкування між ким-, чим-небудь» [2, с. 245]. На нашу думку, комунікабельність як риса особистості формується з раннього дитинства й упродовж усього свідомого життя людини. Як майстерність спілкування – може формуватись упродовж навчальної діяльності.

Проведений нами аналіз різних наукових підходів щодо змісту поняття «комунікативна компетентність» дозволяє зробити такі висновки: комунікативна компетентність є основою професійного володіння фахом учителя-предметника; вона перебуває на найвищому «щаблі в ієрархії типів компетенцій людини» [1, с. 140-141], оскільки поєднує в собі низку інших компетенцій. У закладах вищої освіти здобувачі формують комунікативну компетентність (зокрема, під час опанування освітніх компонентів «Українська мова за професійним спрямуванням», «Сучасна українська літературна мова») унаслідок набуття ними комунікативного досвіду, що сприяє розвиткові їхніх пізнавальних і творчих здібностей, зацікавлень, визначальних для професійної майстерності та конкурентоздатності сучасного фахівця; виробленню навичок оптимальної мовної поведінки у

професійній сфері. З метою вдосконалення рівня грамотності майбутнім учителям-предметникам пропонується виконання практичних завдань на повторення всіх видів норм сучасної української літературної мови.

Проведений нами аналіз різних наукових підходів щодо змісту поняття «комунікативна компетентність» дозволяє зробити такі висновки: комунікативна компетентність є основою професійного володіння фахом учителя-предметника. Майбутні вчителі формують комунікативну компетентність унаслідок набуття ними комунікативного досвіду, що сприяє розвиткові їхніх пізнавальних і творчих здібностей, зацікавлень, визначальних для професійної майстерності та конкурентоздатності сучасного фахівця; виробленню навичок оптимальної мовної поведінки у професійній сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ: Академія, 2009. 376 с.

2. Загнітко А. П. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2008. 704 с.

3. Костолович Т. В. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі навчання фонетики й орфоепії: дис. … канд..пед. наук: 13.00.02. Рівне, 2019. [Електронний ресурс]. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/26901/1/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82.pdf. (дата звернення: 05.02.2026).

4. Мамчур Л. І. Компетентнісний підхід до навчання української мови в основній школі (матеріали круглого столу). *Українська мова і література в школі*. 2012. № 4. С. 51–64.

5. Складові комунікативної компетентності педагога [Електронний ресурс]. URL: http://osnova.com.ua/news/685 (дата звернення: 04.02.2026).

УДК: 378.147:811.162.1’243:004.738.5

WYKORZYSTANIE PLATFORM EDUKACYJNYCH PODCZAS ZDALNEGO NAUCZANIA JĘZYKA POLSKIEGO W PAŃSTWOWEJ UCZELNI WYŻSZEJ „PRYAZOWSKI PAŃSTWOWY UNIWERSYTET TECHNICZNY”

Яна ГЛАДИР,
кандидат філологічних наук, доцент
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Zdalne nauczanie języka polskiego stanowi jedno z aktualnych wyzwań procesu dydaktycznego w Państwowej Uczelni Wyższej „Pryazowski Państwowy Uniwersytet Techniczny”. Skuteczna realizacja zajęć z języka polskiego w warunkach kształcenia zdalnego opiera się przede wszystkim na wykorzystaniu platformy Google Classroom. Jest to najpopularniejsze wśród ukraińskich uczelni narzędzie, które umożliwia szybkie i wygodne umieszczanie materiałów dydaktycznych, zadań domowych oraz prac samodzielnych, a także zapewnia sprawne ocenianie i komunikację ze studentami dzięki integracji z Google Meet.

W ramach nauczania języka polskiego w Google Classroom utworzono kilka kursów (m.in. „Stylistyka języka polskiego”, „Praktyczny kurs języka polskiego i przekładu” itp.). Od przyszłego roku akademickiego planowane jest uruchomienie dodatkowego kursu – „Język polski jako obcy z elementami wiedzy o Polsce”. Kursy językowe w Google Classroom zawierają nazwę przedmiotu, jego opis, główne moduły tematyczne oraz wygenerowane kody dostępu do użytku korporacyjnego. Strumień (Stream) w Google Classroom jest szczególnie funkcjonalny w zakresie komunikacji zwrotnej – studenci aktywnie komentują publikowane materiały (często próbując pisać również po polsku), zadają pytania prowadzącemu, co tworzy swoisty interaktywny forum, a powiadomienia o nowych wpisach trafiają zarówno do wykładowcy, jak i studentów na pocztę korporacyjną.

Kursy języka polskiego wzbogacone są o testy oraz inne zadania interaktywne, w tym oparte na popularnych polskich platformach edukacyjnych (e-polish.eu, Polishlanguage.online). Platformy te oferują szerokie możliwości zdalnej, interaktywnej nauki języka polskiego, ponieważ zawierają nie tylko ćwiczenia z czytania, słuchania i gramatyki na poziomach A1–C1, lecz także umożliwiają pogłębioną naukę

specjalistyczną, w tym przygotowanie do państwowych egzaminów certyfikacyjnych z języka polskiego. Wykładowca może korzystać zarówno z gotowych materiałów dostępnych na platformach, jak i tworzyć własne zestawy ćwiczeń.

Szczególnie interesujące jest wykorzystanie interaktywnych narzędzi aktywizujących uwagę studentów. Przykładowo platforma „Quizlet" umożliwia tworzenie różnorodnych interaktywnych zestawów ćwiczeń, które rozwijają wymowę, umiejętność pisania oraz ortografię języka polskiego, często w połączeniu z elementami grywalizacji (np. ograniczenie czasowe). Najczęściej stosowane w kursach zdalnych PWTU zestawy Quizlet dotyczą słownictwa z najpopularniejszych tematów komunikacyjnych („Rodzina", „Mieszkanie", „Miasto i wieś", „Charakter człowieka", „Ubrania i akcesoria", „Podróże" itp.).

Przykładowo, nauka tych tematów obejmuje ćwiczenia typu „dopasuj", w których należy połączyć pary wyrazów: *zmęczony* → втомлений, *później* → пізніше, *wczoraj* → вчора, *przed chwilą* → щойно.

Platforma „Kahoot!", również szeroko stosowana podczas zajęć praktycznych z języka polskiego w PWTU, oferuje bogate możliwości tworzenia interaktywnych quizów, co znacząco zwiększa motywację studentów na poziomach A1–A2. „Kahoot!" pozwala na udział w grze w czasie rzeczywistym – zarówno podczas zajęć, jak i po ich zakończeniu. Ciekawym elementem jest dynamicznie aktualizowany ranking uczestników oraz możliwość wielokrotnego poprawiania wyników. Gry w „Kahoot!" nie są powiązane wyłącznie z Google Classroom – studenci widzą pytania na ekranie prowadzącego, a odpowiadają za pomocą własnych telefonów lub komputerów. Jest to skuteczny sposób aktywizacji studentów, uatrakcyjnienia zajęć oraz wprowadzenia elementów interaktywnych do nauki gramatyki, przy jednoczesnej możliwości analizy wyników pod koniec zajęć.

Przykładowo, do tematu „Jedzenie" opracowano quiz z ilustracjami. Pytania typu „Co to jest marchewka?", „Co to jest rzodkiewka?" zawierają kilka wariantów odpowiedzi (A) jabłko B) marchew C) pomidor D) ogórek E) rzodkiewka), spośród których należy szybko wybrać właściwą.

Najczęściej jednak w kursach zdalnych języka polskiego w Google Classroom wykorzystywana jest platforma „Wordwall", zawierająca interaktywne ćwiczenia leksykalne i gramatyczne. „Wordwall" umożliwia zarówno tworzenie własnych zadań, jak i korzystanie z materiałów innych użytkowników. Różnorodność formatów ćwiczeń stanowi jej istotną zaletę.

Dla wybranego zagadnienia gramatycznego (np. „Przymiotniki. Kolory”) opracowuje się cały blok zadań, w których wielokrotnie powtarzane są te same słowa (15–20 jednostek leksykalnych) oraz 7-8 konstrukcji gramatycznych. W przypadku wspomnianego tematu są to nazwy kolorów („zielony”, „czerwony”, „biały”, „niebieski”, „różowy”, „brązowy”, „fioletowy”, „żółty”, „pomarańczowy”, „czarny”). Część gramatyczna obejmuje opanowanie konstrukcji przymiotnikowych oraz zwrócenie uwagi na fakt, że w przeciwieństwie do języka ukraińskiego, w języku polskim przymiotniki nie kończą się na „-ий”. Zastosowanie „Koła fortuny” w Wordwall pomaga studentom wybrać właściwy odpowiednik ukraiński, przy czym podkreśla się różnice semantyczne, np. że „granatowy” oznacza „синій”, a nie „темно-червоний”. Gra „Prawda - Fałsz” umożliwia wizualne utrwalenie tych różnic.

Podsumowując, wykorzystanie platform edukacyjnych w Pryazowskim Państwowym Uniwersytecie Technicznym stanowi jeden z najskuteczniejszych sposobów organizacji zdalnego nauczania języka polskiego. Google Classroom jest najbardziej efektywnym narzędziem do prowadzenia zajęć i organizacji procesu dydaktycznego: kursy mają wyraźną strukturę modułową, a zajęcia odbywają się za pośrednictwem Google Meet, zintegrowanego z Classroom. Zdalna organizacja kursu umożliwia studentom przesyłanie prac w dowolnym formacie, otrzymywanie komentarzy prowadzącego oraz natychmiastowy dostęp do ocen w elektronicznym dzienniku.

Interaktywne platformy edukacyjne („Quizlet”, „Wordwall”, „Kahoot!”) pozwalają na szybkie modyfikowanie formatu ćwiczeń, działają na wszystkich urządzeniach oraz umożliwiają szerokie wykorzystanie materiałów wizualnych i dźwiękowych (ilustracje, filmy edukacyjne, nagrania audio, definicje, tłumaczenia, timery), co ma kluczowe znaczenie w nauczaniu języka polskiego.

Ponadto zdalne nauczanie języka polskiego umożliwia korzystanie z bogatych zasobów multimedialnych i umieszczanie ich w Google Classroom – m.in. . kanałów YouTube poświęconych nauce języka polskiego (np. *Po Cudzemu*, *Polski Daily*) oraz wysokiej jakości bezpłatnych materiałów edukacyjnych opracowanych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej RP (E-podręczniki.pl).

LITERATURA

1. Chmiel A., Janowska I. Nauczanie języka polskiego jako obcego w warunkach zdalnych: wyzwania i rozwiązania. Kraków: Universitas. 2021.

2. Miodunka W. Glottodydaktyka polonistyczna w dobie cyfrowej transformacji. Warszawa: Wydawnictwo UW. 2020.

3. Seretny A., Lipińska E. Kompetencje nauczyciela języka polskiego jako obcego w nauczaniu online. Kraków: Księgarnia Akademicka. 2022.

4. Tambor J. E-learning w nauczaniu języka polskiego jako obcego: doświadczenia i perspektywy. *Postscriptum Polonistyczne*. № 2(28). 2021. С. 45-60.

5. Majewska-Tworek A. Zdalne nauczanie języka polskiego jako obcego: analiza narzędzi i efektywności. *Języki Obce w Szkole*. № 1. 2023. С. 78-89.

УДК 378.091.22:028.4]:005.336.2(043)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Інна ДАВИДЧЕНКО,
кандидат педагогічних наук, доцент
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Сьогодні інформаційне суспільство активно рухається у напрямку розвитку творчого й нестандартного мислення особистості, яке стає важливим чинником у сучасному світі. Людина, здатна мислити креативно, має більше шансів успішно пристосуватися до різноманітних умов соціального життя, вона готова реалізовувати свої внутрішні потенціали, постійно удосконалюватися та рости як особистість.

Питання виховання творчої, креативної людини постає як одне з пріоритетних завдань для модернізації та розвитку системи освіти. Крім того, духовне оновлення та відродження українського народу є процесом, який не може відбутися без впливу літератури як засобу

формування національної самосвідомості. Література може виконувати важливу виховну функцію, сприяючи формуванню моральних цінностей та свідомого ставлення до життя. Однак для цього необхідно навчити людину не лише читати художні твори, але й осмислено сприймати їхню глибину, аналізувати навколишню дійсність через призму літературних образів, а також знаходити натхнення в позитивних героях та їхніх вчинках. Такий підхід дає можливість сформувати прагнення до об'єктивного самоаналізу та наслідування високих моральних ідеалів інтегруючи художню літературу з освітнім процесом.

Аналіз науково-методичної літератури свідчить, що ґрунтовні та принципово нові підходи до навчання грамоти і формування читацької компетентності здобувачів вищої освіти досліджували багато вчених: А. Білецький, О. Білецький, Н. Грицак, І. Левшина, С. Паламар, О. Потебня, О. Савченко, А. Фасолі, І. Федоренко, І. Франко, Н. Чепелєва тощо.

Читацька компетентність являє собою комплексну здатність до розуміння, аналізу, оцінювання та застосування письмових текстів для реалізації власних цілей, отримання знань і особистісного розвитку. Вона охоплює не лише вміння розпізнавати літери, а й здатність аналізувати інформацію, критично мислити, визначати ключові ідеї, робити висновки та переносити здобуті знання у реальне життя. Ця навичка є базовою основою для успіху у навчанні та повсякденному житті, формуючись через взаємодію між читачем, текстом і поставленим завданням.

Літературознавці зазначають, що читацька компетентність у здобувачів вищої освіти формується, розвивається і вдосконалюється, що проявляється у здатності практично застосовувати вміння та навички для сприйняття й інтерпретації літературних творів.

Отже, Н. Грицак трактує читацьку (предметну) компетентність майбутніх учителів зарубіжної літератури як складне професійне, інтелектуальне та особистісне утворення, яке вдосконалюється у процесі навчання у закладах вищої освіти. Воно передбачає засвоєння комплексу знань, умінь і навичок для осмисленого сприйняття творів світової літератури, творчого аналізу та інтерпретації художніх текстів, порівняння їх із творами рідної літератури, усвідомлення національної самобутності та розуміння єдності світового літературного процесу [2].

На думку А. Фасолі, читацька компетентність є особистісною якістю, що проявляється у готовності та здатності самостійно набувати і використовувати знання та навички, пов'язані з читацькою діяльністю. Вона спрямована на розуміння змісту художніх і публіцистичних текстів, а також на встановлення діалогу з ними для розкриття авторських задумів і створення власних смислів [6].

Н. Чепелєва виділяє три ключові компоненти якості читацької компетентності: когнітивний (знання мови, якою написано текст), комунікативний (ведення діалогу з текстом) та операціональний (техніка читання, розвинені читацькі навички, оволодіння методами читання) [7].

Незважаючи на різні підходи до тлумачення поняття читацької компетентності, науковці виділяють низку спільних рис. Вони розглядають це явище крізь призму діяльнісного підходу, наголошуючи, що читацька компетентність є інтегральною характеристикою особистості, яка дає змогу ефективно взаємодіяти з художнім текстом: оцінювати, інтерпретувати, порівнювати з життєвим досвідом, вступати в діалог із твором і висловлювати власні судження. Сьогоднішній здобувач вищої освіти стикається з низкою викликів, серед яких – зростання обсягів інформації, домінування екранних носіїв, розвиток соціальних мереж і новинних платформ. Це призводить до фрагментарності сприйняття, переваги візуального над словесним, труднощів із зосередженням на довгих текстах і звички читати поверхово, хапаючись за ключові слова. Більшість сучасних читачів схильна до спрощеного сприйняття сюжетів, незалежно від їхньої форми – чи то книга, комікс, фільм, серіал чи комп’ютерна гра. Такий тип сприйняття часто замінює вдумливе і поглиблене читання, яке передбачає насолоду текстом. У зв’язку з цим Ольга Ісаєва акцентує увагу на необхідності зміни підходів до читання в сучасній літературній освіті, пропонуючи перехід від поверхового читання-сканування до осмисленого читання-занурення в текст. Вона також наголошує на трансформації формули читання, яку визначає як процес критичного мислення: «читаю = критично сприймаю – розмірковую – піддаю сумнівам – перевіряю – зіставляю – аналізую – оцінюю = пізнаю» [3]. Такий підхід спрямований на розвиток глибшого і більш свідомого розуміння текстів, що є надзвичайно актуальним у сучасному освітньому просторі.

Розвиток читацьких навичок у майбутніх учителів зарубіжної літератури ефективно забезпечується через діалогічне осмислення художнього тексту. В. Братко, досліджуючи цю ідею, акцентує увагу на тому, що діалог між читачем і літературним твором розгортається під час самого процесу читання і водночас вписується в широку картину культурно-історичного контексту як взаємодія різних культур [1].

У підготовці майбутніх учителів зарубіжної літератури особливу увагу привертають запропоновані Г. Токмань методи діалогічного аналізу художнього тексту. Зокрема, це компаративне осмислення (порівняння з іншими літературними та філософськими творами), інтертекстуальне дослідження (виявлення зв'язків з попередником) і контекстуальний підхід (розміщення твору в рамках певного історико-культурного поля, де текст стає частиною багатоголосого діалогу) [5].

Як бачимо, що формат діалогічного прочитання художнього твору сприяє встановленню зв'язку, дозволяє краще пізнавати іншу культуру через спілкування, допомагає об'єктивно оцінювати факти, події та явища, а також акцентує унікальність власної культури й літератури. У цьому контексті формування та розвиток читацької компетентності постає не лише як важлива складова освіти й самоосвіти майбутнього педагога, а й як ключова професійна компетентність учителя зарубіжної літератури. Важливо також сприяти формуванню соціальних і морально-етичних цінностей у здобувачів вищої освіти через літературні образи, розвивати їхнє мовлення, заохочувати до створення власних текстів на основі прочитаного матеріалу та стимулювати творчу літературну діяльність. До завдань педагога входить навчання здобувачів освіти самостійній роботі з різними жанрами і видами творів, оволодіння навичками пошуку й відбору інформації для вирішення навчально-пізнавальних завдань. Ефективне виконання цих завдань можливе за належної організації занять.

На нашу думку, для підвищення результативності занять літературознавчого напряму варто використовувати варіативний підхід до їхньої структури, впроваджувати елементи з яскравим емоційним забарвленням (ігровий сюжет, девізи, уривки фільмів чи мультфільмів, документальні матеріали, музика, твори образотворчого мистецтва або краєзнавчий контент), а також залучати здобувачів освіти до реалізації короткотривалих проєктів. Варто пам'ятати, що

сучасні діти формуються в новому середовищі й часто не розуміють мови старих ідеалів високої моралі. Їхнє життя має бути наповнене активним змістом і насиченим емоційним досвідом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Братко В. О. Культурологічний принцип вивчення української літератури в основній школі. Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки. 2012. № 7. С. 114 – 117.

2. Грицак Н. Р. Теорія і методика навчання жанрового аналізу різнонаціональних художніх творів майбутніх учителів зарубіжної літератури: дис. … док. пед. наук. 13.00.02. Київський Університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2021. 514 с.

3. Ісаєва О. О. Виклики сучасності і шкільна літературна освіта в Україні: у пошуках відповідності. Актуальні проблеми професійної підготовки студентів-філологів до роботи в сучасному освітньому просторі: зб. ст. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2017. Вип. 1. С. 29 – 37.

4. Стратегія розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/190- 2023-%D1%80#n15

5. Токмань Г. Л. Методика навчання української та зарубіжної літератури: самостійна робота студента. Київ: Міленіум, 2019. 110 с.

6. Фасоля А. М. Читацька компетентність: що формуємо, що і як перевіряємо й оцінюємо. Дивослово. 2017. № 9 (726). С. 8 – 15.

7. Чепелєва Н.В. Технології читання. Київ: Главник, 2004. 91 с.

УДК 811.161.2'271

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ОФІЦЕРА

Світлана ДЕМІХОВА,
Наталія ТИХОЦЬКА
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Державною мовою у війську є українська, тому офіцер як амбасадор держави в офіційному спілкуванні зобов'язаний володіти українською, дотримуватись мовного режиму для всіх публічних заходів: нарад, тренінгів. В умовах повномасштабної війни функціонування української мови у ЗСУ набуває статусу стратегічного оборонного ресурсу, що гарантує комплексний захист держави на фізичному і конгітивному рівнях.

Культура мовлення офіцера — це не лише знання граматики, а критично важливий елемент професійної компетентності. Вона безпосередньо впливає на керованість підрозділом, авторитет командира та національну ідентичність війська. Формування культури мовлення майбутнього фахівця вимагає освітнього рівня, інформаційної культури, розвиненого комунікативно-професійного потенціалу, готовності до мовленнєвої взаємодії [1, с. 186]. Особливе значення має вивчення й правильне використання мовних засобів вираження думки залежно від мети й змісту висловлювання. Постає питання використання методів "оперативно-службових ситуацій" для відпрацювання мовних навичок у стресових умовах.

Актуальність проблеми культури мовлення майбутнього офіцера обумовлена соціальними запитами суспільства у справі виховання і освіти підростаючого покоління.

Культура мовлення є одним із вирішальних чинників у налагодженні випускником вищого військового закладу освіти соціальних, професійних контактів, засобом його самовираження за допомогою мовлення. Вона віддзеркалює ціннісні орієнтації, професійні знання, комунікативні і психологічні можливості, характеризує його уміння висловлювати думки, дотримуватись норм

спілкування. Мовлення відображає духовне обличчя та рівень культури мислення. Опанування мови й мовлення, мовленнєвого етикету сприяє передусім ефективності професійної і особистісної комунікації, що дозволяє офіцеру чітко ставити завдання та спрямовувати зусилля на їх виконання.

Військовий лідер об'єднує особовий склад через переконливе слово, що надихає підлеглих і формує довіру. Йому слід не приміряти образи, а, знявши скутість, виявляти своєю зовнішністю зміст педагогічної дії, щоб думки й почуття благородно відображалися у його погляді, міміці, слові. Педагогічна ефективність мовлення офіцера залежить від рівня володіння мовою, правильного добору мовних засобів, тобто від культури мови.

Компетентність офіцера – це професійне вміння оптимізувати всі види навчально-виховної діяльності, спрямувати їх на всебічний розвиток та удосконалення особистості, що забезпечує високу організацію педагогічного процесу. Вона характеризується високим рівнем розвитку спеціальних узагальнених вмінь, і, звичайно, суть його — в особистості офіцера, його позиції, здатності керувати діяльністю на високому рівні.

Аналізуючи мовлення військовослужбовців, нерідко використовують вислів «комунікативна поведінка». В сучасній науковій літературі під комунікативною поведінкою розуміють не просто процес говоріння, повідомлення чогось, а таку організацію мовлення й відповідно до нього невербальної поведінки, яка впливає на створення емоційно-психологічної атмосфери спілкування, характер взаємин між керівником і підлеглим, стиль їхньої діяльності.

Професійне мовлення передбачає точність, стислість і дотримання сталих літературних норм. Курсанти мають опановувати термінологію, що відповідає стандартам НАТО, та її правильний переклад українською, специфічні терміни свого роду військ. Зразкове оформлення мовлення пов'язане з дотриманням орфоепічних, акцентологічних, морфологічних, синтаксичних норм і використанням відповідних ритміко-інтонаційних моделей. Інтонаційне оформлення мовлення передає найтонші смислові й емоційні відтінки висловлювань, відображає стан і настрій мовця, його ставлення до предмета повідомлення і до слухачів. Прагматична спрямованість мовлення, його впливовий ефект обумовлюються професійними навичками і

вміннями, якими повинен володіти офіцер, щоб привернути увагу підлеглих, зацікавити, переконати й спонукати їх до певних дій. Спрямованість професійного мовлення офіцера надає йому характеру діалогу, робить його жвавим, привабливим. Обов'язковою передумовою ефективності професійного мовлення є володіння його технікою.

Культура спілкування є основою виховного процесу та регулювання відносин у колективі. Досягти високого рівня культури мовлення неможливо без високої лінгвістичної свідомості носія мови, любові до мови, постійної потреби аналізувати, удосконалювати, шліфувати власне мовлення. Вміння керувати голосом, тембром та емоціями є необхідним для переконливості в екстремальних умовах. Спрямованість професійного мовлення офіцера надає йому характеру діалогу, робить його жвавим, привабливим. Обов'язковою передумовою ефективності професійного мовлення, як компоненти професійної компетентності, є володіння його технікою — голосом, дикцією, темою, інтонацією, що визначаються як акустична система відтворення людини людиною.

Кодекс доброчесної поведінки та професійної етики військових посадових осіб, державних службовців та інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави, в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України вимагає від військових посадових осіб стриманості та поваги у спілкуванні. Важливо свідомо орієнтувати себе на оволодіння літературною мовою в різних ситуаціях — не тільки при вирішенні ділових питань, а й у спілкуванні з друзями, батьками, незнайомими людьми. Висока культура мовлення є виявом поваги до людської гідності підлеглого, відображає його загальний інтелектуальний рівень та забезпечує морально-психологічну стійкість підрозділу, а також передбачає відсутність суржику, жаргонізмів, що часто стає викликом у сучасному військовому середовищі.

Не лише реаліями визначаються особливості праці військовослужбовця, важливе місце посідають професійні принципи та норми. Вони базуються на загальнолюдських гуманістичних цінностях, нормативних державних вимогах, цілях і завданнях військової служби, особистісних потребах та інтересах конкретного військовослужбовця. [2, с. 12] Важливим аспектом є культура обміну даними у цифрових мережах, де культура — це не лише «як сказати», а й «як передати безпечно та вчасно».

Щоб досягти довершеності, майбутньому офіцерові необхідно повсякчас не лише вивчати свій фах, його історію, філософію, а й вдосконалювати техніку свого мовлення через вивчення фахової літератури, наприклад, посібників із професійної комунікації офіцера. У цьому відношенні діяльність військовослужбовця близька до діяльності актора. Найефективнішим шляхом є створення сталого мовного режиму у військових частинах та закладах освіти, а також постійне самовдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів : Світ, 1994. 231 с.
2. Павленко О. О. Формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2005. 43 с.

УДК 378.011.3-051:81’27

КОГНІТИВНІ АСПЕКТИ МОВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПЕДАГОГА В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ КЛАСТЕРІВ

Андрій ДОРОХІН,
аспірант
Лідія СЛІПЧИШИН,
доктор педагогічних наук, професор
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

У системі національної безпеки України мовне питання є стратегічним фундаментом державної стійкості та бар'єром для експансії московських наративів, що впроваджувалися протягом століть. Сучасна війна на знищення української ідентичності є лише черговим етапом багатовікового лінгвоциду — від сотень заборон і указів до фізичного спалення книг та вбивств національної еліти. Сьогоднішня «війна за мову» є екзистенційною потребою. Для педагогів профільного навчання в умовах НУШ мовна компетентність

стає критичним безпековим цензом, що визначає здатність системи здійснювати активну деокупацію свідомості здобувачів освіти та консолідацію нації [1].

Україна демонструє унікальний у світовій практиці досвід законодавчого регулювання та захисту державної мови. Потреба у розгалуженій системі нормативно-правових актів, що гарантують статус української мови, зумовлена необхідністю подолання наслідків тривалого лінгвоциду та деформації національної ідентичності. На відміну від країн із природним мовним консенсусом, українське законодавство виконує функцію «безпекового каркаса», який створює обов'язкову форму для функціонування всіх державних інституцій.

В умовах функціонування інноваційних освітніх кластерів, де відбувається інтеграція науки, освіти та бізнесу, закон про мову постає як нормативний стандарт, що регулює не лише офіційне діловодство, а й технічну документацію та професійну термінологію. Проте, як показує аналіз, наявність жорстких законодавчих рамок створює лише зовнішню форму («мовний кордон»), тоді як внутрішній зміст професійної діяльності педагога залежить від його мовної ідентичності та готовності до україномовного дискурсу.

Ми пропонуємо впровадження поняття «когнітивного фільтра» в структуру професійної підготовки педагога. Саме цей інструмент розглядається як здатність фахівця до критичного відбору лінгвістичних засобів, що відповідають національним інтересам та професійним стандартам задля свідомого захисту ідентичності. Когнітивний фільтр має захищати освітній простір від:

- інтерференційних нашарувань: автоматичного використання русизмів та кальок, що виникають через інерцію радянської професійної школи,
- хаотичного запозичення: некритичного використання англомовного сленгу, що розмиває зрозумілість фахового навчання в межах профільної школи.

Аналіз освітньої практики свідчить про наявність суттєвого розриву між законодавчо закріпленою формою та реальним ментальним змістом мовленнєвої діяльності багатьох педагогів. У постколоніальному контексті, де професійне середовище (зокрема технічне та будівельне) десятиліттями формувалося в умовах білінгвізму, виникає ситуативна україномовність [2].

Ми визначаємо цей стан як «професійне акторство» — режим, за якого педагог використовує державну мову виключно як офіційний інструмент в межах робочого часу, проте не інтегрує її у власну ціннісну систему, що створює низку ризиків для реалізації концепції НУШ:

- ерозія довіри: здобувачі освіти в старшій профільній школі гостро відчувають нещирість учителя, для якого мова - лише «маска», що перестає сприйматися здобувачами освіти як цінність;

- когнітивний дисонанс: постійне перемикання між «робочою» українською та «побутовою» іншою мовою виснажує психологічний ресурс педагога, що призводить до професійного вигорання та зниження стійкості;

- термінологічна нестабільність: «акторство» часто супроводжується використанням суржику або прихованих кальок, оскільки мозок педагога продовжує оперувати застарілими мовними кодами, лише «декоруючи» їх українськими закінченнями.

Подолання бар'єра можливе лише через перехід від гносеологічного рівня (знання правил) до аксіологічного (усвідомлення мови частиною власного «Я»). В умовах інноваційних кластерів цей перехід стимулюється середовищем, де українська мова є не просто вимогою закону, а природною мовою інновацій, технологій та професійного успіху.

Особливого значення формування мовної ідентичності набуває у процесі підготовки педагогів профільного та професійного навчання будівельного напряму. Галузь традиційно характеризується значним відсотком технічного жаргону, що базується на російськомовних кальках та професійних діалектизмах (суржику). В межах інноваційного кластера педагог постає як ключовий агент термінологічної трансформації, що забезпечує перехід від «пострадянських» стандартів до сучасних європейських нормативів.

Ми виокремлюємо три рівні термінологічної роботи майбутнього педагога будівельного напряму:

- деконструкція суржику: заміна побутових кальок (наприклад, «прольот», «стропила», «шпакльовка») на нормативні відповідники («прогін», «крокви», «шпаклівка»), що дозволяє виховати фахівця для роботи з коректною проєктно-кошторисною документацією;

- адаптація інноваційного лексикону: робота з англомовними запозиченнями, що супроводжують новітні технології (BIM-

моделювання, пасивне будівництво, «зелені» технології) має гармонійно впроваджуватися педагогом в український дискурс, уникаючи хаотичної англіцизації та дбаючи про збереження фахової автентичності;

- формування «Мовного етосу» на будмайданчику: педагог профільного навчання має транслювати здобувачам, що чистота професійної мови є маркером високої кваліфікації та культури виробництва, оскільки це руйнує стереотип про «російськомовність» будівельної сфери та закріплює українську мову як мову успішного бізнесу та сучасного європейського поступу.

Упровадження цифрових засобів навчання (віртуальних тренажерів, інтерактивних словників) дозволяє майбутнім педагогам автоматизувати використання нормативної лексики, переводячи її з рівня «вивченого правила» на рівень «природної професійної навички» [3].

Вказана інерційність зумовлює конфлікт між усталеним «виробничим жаргоном» та вимогами сучасних будівельних стандартів (ДБН, Єврокоди). Будівельна галузь традиційно характеризується високим рівнем термінологічної інерції, де російськомовна калька та суржик є не лише мовною звичкою, а й способом комунікації на рівні «педагог практичної підготовки – здобувач освіти».

У межах інноваційного освітнього кластера педагог має стати фільтром, який проводить «термінологічну рекультивацію» за такими напрямами професійно-мовленнєвого розвитку:

- нормативна верифікація технологічних процесів: заміщення суржикових конструкцій технічно коректними термінами. Наприклад, використання понять «риштування» замість «лєса», «фундаментна плита» замість «подушка» у ненауковому контексті. Це критично важливо для формування здатності фахівця читати та розробляти складну технічну документацію;

- лінгвістичний супровід BIM-технологій та цифровізації: впровадження будівельного інформаційного моделювання (BIM) вимагає від педагога володіння новою термінологічною системою. Педагог профільного і професійного навчання має навчити здобувачів оперувати поняттями «цифровий двійник», «життєвий цикл об'єкта», «інформаційне наповнення» українською мовою, запобігаючи

перетворенню професійної мови на незрозумілу суміш англіцизмів, побутового сленгу та технічних кальок;

- етико-професійна стійкість: мовна компетенція педагога будівельного напряму розглядається як інструмент соціальної адаптації молоді. Чиста професійна мова педагога руйнує стереотип про «низьку культуру» будівельного майданчика, піднімаючи престиж професії та формуючи національно свідомого майбутнього кваліфікованого робітника, інженерно-технічного фахівця, здатного представляти українську галузь на міжнародному рівні.

Інтеграція цих аспектів у програму ступеневої підготовки дозволяє подолати ефект «акторської гри», перетворюючи українську мову на природне середовище професійного існування майбутнього педагога будівельного напряму як в профільній, так і професійній школах.

На основі викладеного вище доходимо висновку, що впровадження аксіологічного та професійного підходів у кластерах забезпечить перехід від формалізму до мовної стійкості та фахової культури педагога:

1. Визначено, що в умовах трансформації педагогічної освіти та реалізації концепції НУШ, мовна ідентичність педагога профільного навчання постає як стратегічний чинник національної безпеки. Встановлено, що наявність розгалуженої юридичної бази створює необхідну зовнішню форму функціонування державної мови, проте не гарантує автоматичного формування мовної стійкості фахівця.

2. Доведено, що подолання «професійного акторства» [2] є передумовою успішної підготовки педагогів, особливо у будівельній галузі з її високою термінологічною інерцією. Впровадження «когнітивного фільтра» та освітніх кластерів змінює вектор підготовки: від формалізму до ціннісного прийняття української мови як мови інновацій та успіху.

3. Перспективи подальших розробок полягають у створенні методичних рекомендацій щодо «термінологічної рекультивації» для кожної окремої професійної галузі в межах ступеневої підготовки педагогів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кобрин В. Державна мова як чинник (форма) консолідації української нації: історичні парадокси та новітні тенденції. *Український часопис конституційного права*. 2023. № 2. С. 26–38.

2. Майборода Н. Г., Самойленко В. В. Особливості формування мовної особистості фахівця на етапі навчання в закладі вищої освіти. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Вип. 30. С. 46–51.

3. Tsyhanenko O. Using digital technology for knowledge assessment at foreign language lessons. *Current means of training young people and developing their abilities*: abstracts of I International Scientific and Practical Conference (Munich, Germany, January 06-08, 2025). Munich, Germany: European Conference, 2025. pp. 173–174.

УДК 3.37.377

ІНТЕГРАЦІЯ СТАНДАРТУ НАТО STANAG 6001 У ПРОГРАМУ ІНТЕНСИВНОЇ ПІДГОТОВКИ В КИЇВСЬКОМУ ІНСТИТУТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Олександр ДРУЖИНІН
Київський інститут Національної гвардії України

Сучасний етап трансформації сектору безпеки та оборони України, зумовлений необхідністю відсічі збройній агресії та прагненням до повної інтеграції в євроатлантичний безпековий простір, висуває безпрецедентні вимоги до мовної підготовки військовослужбовців. Національна гвардія України (далі – НГУ) як складова частина Сил оборони бере активну участь у міжнародних операціях, навчаннях та спільних гуманітарних місіях. У цьому контексті володіння англійською мовою за мовним стандартом НАТО STANAG 6001 стає не просто елементом престижу, а критичним чинником забезпечення взаємосумісності підрозділів.

Київський інститут Національної гвардії України (далі – КІ НГУ), впроваджує інтенсивні курси вивчення іноземних мов. Основною метою таких курсів є підготовка слухачів (офіцерського, сержантського та рядового складу) до складання іспитів на отримання стандартизованого мовленнєвого рівня (СМР) у стислі терміни. Це вимагає докорінного перегляду курикулуму та інтеграції вимог мовного стандарту НАТО STANAG 6001 на кожному етапі освітнього процесу.

Проблематика викладання англійської мови у військових ЗВО висвітлена у працях багатьох вітчизняних дослідників. Проте специфіка саме інтенсивної підготовки слухачів курсів у розрізі мовного стандарту НАТО STANAG 6001 потребує додаткового вивчення у андрагогічному напрямку, адже аудиторія вже має сформований професійний досвід, але часто з обмеженим часовим ресурсом навчання.

Мовний стандарт НАТО STANAG 6001 визначає рівні володіння мовою за чотирма видами мовленнєвої діяльності: аудіювання (*Listening*), говоріння (*Speaking*), читання (*Reading*) та письмо (*Writing*). Інтенсивна підготовка в КІ НГУ базується на принципі *«total immersion»* (повного занурення), що дозволяє максимально наблизити умови навчання до реальних ситуацій професійного спілкування.

Першим аспектом інтеграції є концептуальна переорієнтація змісту навчання. На інтенсивних курсах ми відмовляємося від класичного вивчення граматики як окремого розділу. Натомість граматичні структури засвоюються через призму військової термінології та типових ситуацій мовленнєвої взаємодії. Наприклад, вивчення пасивного стану дієслів відбувається під час відпрацювання навичок написання рапортів про інциденти або опису технічних характеристик озброєння.

Другим важливим компонентом є методика підготовки до аудіювання. Згідно з вимогами стандарту НАТО STANAG 6001, слухач повинен сприймати інформацію не лише в оптимально зручних умовах, а й у умовах підвищеного акустичного навантаження. На заняттях з іноземних мов у КІ НГУ ми використовуємо автентичні записи радіообміну, доповідей на брифінгах та інтерв'ю військових фахівців. Особлива увага приділяється розумінню різних акцентів (не лише *British English* чи *American English*, а й специфічних акцентів країн-партнерів НАТО), що є критичним під час роботи в багатонаціональних штабах.

Розвиток навичок говоріння на інтенсивних курсах базується на використанні методів симуляції. Викладач виступає в ролі модератора, створюючи сценарії, де слухач має виконати конкретне комунікативне завдання:

- провести інструктаж для іноземної делегації щодо заходів безпеки;

• узгодити дії з авіаційним навідником під час імітації спільної операції;

• надати опис поточної оперативної обстановки на блокпосту. Такий підхід дозволяє подолати психологічний бар'єр та сформувати «мовну автоматичність», яка є необхідною для успішного складання іспиту на рівень 2 (*Functional*) або 3 (*Professional*) за вимогами стандарту НАТО STANAG 6001.

Третім аспектом є робота з текстами (Reading). Ми використовуємо виключно автентичні військові статути, доктринальні документи НАТО (наприклад, серії АТР) та публікації у спеціалізованих виданнях. Слухачі вчаться не просто перекладати текст, а швидко виокремлювати ключову інформацію, аналізувати наміри автора та робити висновки — що прямо корелює з вимогами дескрипторів мовного стандарту НАТО STANAG 6001.

Письмова мова в інтенсивному курсі фокусується на функціональності. Основний акцент робиться на вмінні складати офіційні листи, запити, меморандуми та короткі аналітичні довідки. Важливим елементом є дотримання стандартів військового листування, прийнятих у країнах Альянсу, що забезпечує документообіг на належному рівні.

Окремої уваги заслуговує впровадження цифрових технологій. В умовах інтенсиву, самостійна робота слухачів має бути максимально ефективною. Використання спеціалізованих платформ та мобільних додатків для заучування термінологічних пластів (наприклад, слів-маркерів за стандартом NATO Joint Brevity Words) дозволяє вивільнити час аудиторних занять для живої комунікації.

Варто також зазначити психологічний аспект. Слухачі інтенсивних курсів часто перебувають під тиском відповідальності та втоми. Тому роль викладача в КІ НГУ полягає не лише в передачі знань, а й у фасилітації навчального процесу, підтримці високого рівня мотивації через чітку систему фідбеку та регулярне тестування у форматі СМП, що знімає страх перед реальним іспитом.

Отже, досвід КІ НГУ підтверджує, що інтеграція мовного стандарту НАТО STANAG 6001 у програму інтенсивної підготовки є найбільш ефективним шляхом формування професійної іншомовної компетентності офіцера. Успішна реалізація базується на повній автентичності навчальних матеріалів, використанні комунікативно-ситуативного підходу як домінуючого, постійного моніторингу

прогресу слухачів відповідно до дескрипторів мовного стандарту НАТО STANAG 6001.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка спеціалізованих навчальних посібників для інтенсивних курсів, які б враховували міжвідомчий характер діяльності підрозділів НГУ та досвід сучасної війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. STANAG 6001 (Edition 5). «Language Proficiency Levels». NATO Standardization Office. 2014. 115 с.

2. Наказ МВС України № 451. «Про затвердження Програми навчання з іноземних мов у вищих навчальних закладах НГУ». Київ. 2023. 84 с.

3. Бахов І. «Андрагогічні принципи навчання іноземної мови у системі підвищення кваліфікації військових фахівців». Київ: Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2021. 156 с.

4. Коваль В. «Особливості тестування мовної компетенції військовослужбовців за стандартом НАТО STANAG 6001». Одеса: Військова освіта. 2022. 210 с.

5. Словник термінів та абревіатур НАТО (AAP-06). «NATO Glossary of Terms and Definitions». Brussels: NATO Standardization Agency. 2020. 450 с.

6. Бєляєв Ю. «Інтенсивні методи навчання іноземних мов у військових навчальних закладах». Львів: ЛДУБЖ. 2019. 182 с.

7. Кравченко О. «Використання симулятивних вправ у викладанні англійської мови спеціального спрямування». Харків: ХНУПС. 2024. 225 с.

8. Пазуха І. «Розвиток навичок аудіювання в умовах радіоперешкод для офіцерів тактичної ланки». Київ: КІ НГУ. 2025. 140 с.

9. Концепція мовної підготовки Київського інституту Національної гвардії України. URL: https://kingu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%B3%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%BA%D0%B8_%D0%9A%D0%86%D0%9D%D0%93%D0%A3_%D0%BF%D0%B4%D1%84.pdf

УДК 378:159.9:81

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЯК СКЛАДОВА ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ ТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ

Ігор КОВАЛЬ,
доктор педагогічних наук
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

У сучасних умовах суспільного розвитку, що характеризуються зростанням інформаційного навантаження, ускладненням професійної діяльності та впливом інформаційно-психологічних чинників, особливого значення набуває формування мовної культури майбутніх фахівців. Мова виступає не лише засобом передачі інформації, але й важливим чинником формування професійної ідентичності, психологічної стійкості та готовності до ефективної діяльності. Особливої актуальності ця проблема набуває у процесі підготовки фахівців, діяльність яких пов'язана з екстремальними умовами, високим рівнем відповідальності та необхідністю ефективної комунікації.

Мовна культура є інтегративною характеристикою особистості, що відображає рівень володіння мовними засобами, здатність до їх адекватного використання у професійній діяльності та комунікативній взаємодії. Вона включає не лише знання мовних норм, але й сформованість комунікативних умінь, мовленнєвої етики, професійного мовлення та здатність використовувати мовні засоби відповідно до професійних ситуацій. Формування мовної культури сприяє розвитку мислення, самосвідомості та професійної рефлексії особистості.

Професійна діяльність фахівців, зокрема у сфері безпеки, цивільного захисту та інших відповідальних професій, передбачає постійну комунікативну взаємодію, що вимагає високого рівня мовної компетентності. Як зазначає М. Коваль, формування індивідуального стилю професійного спілкування є важливою складовою професійної підготовки, оскільки забезпечує ефективність службової взаємодії, чіткість передачі інформації та формування авторитету фахівця [3]. Володіння професійним мовленням сприяє підвищенню ефективності

управлінської діяльності, забезпечує координацію дій та формує довіру у професійному середовищі.

Мовна культура тісно пов'язана з психологічною готовністю особистості до професійної діяльності. Вона сприяє розвитку впевненості, самоконтролю, здатності до саморегуляції та ефективної взаємодії з іншими людьми. У процесі професійної підготовки формування мовної культури сприяє розвитку когнітивних процесів, формуванню професійного мислення та готовності до прийняття рішень у складних умовах. Так, професійна готовність є складним інтегративним утворенням, що включає мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний компоненти [1], а мовна компетентність виступає важливим елементом її когнітивної та діяльнісної складових.

Важливу роль у формуванні мовної культури відіграють педагогічні умови, що забезпечують ефективність освітнього процесу. Педагогічні умови розглядаються як сукупність факторів, що сприяють досягненню визначених освітніх цілей, зокрема формуванню професійних та комунікативних компетентностей. А. Литвин вказав, що створення відповідних педагогічних умов сприяє активізації пізнавальної діяльності особистості, формуванню її професійної спрямованості та розвитку необхідних компетентностей [4]. До таких умов належать використання сучасних освітніх технологій, моделювання професійних ситуацій, розвиток професійного мовлення та формування мотивації до саморозвитку.

Особливого значення набуває формування мовної культури як чинника професійного саморозвитку та особистісного зростання. Українська мова виступає важливим інструментом формування національної ідентичності, професійної свідомості та моральних цінностей. Використання державної мови у професійній діяльності сприяє формуванню відповідальності, національної самосвідомості та професійної етики. Як зазначено у наукових дослідженнях, саморозвиток фахівців силових структур через українську мову сприяє їх особистісному та професійному становленню, формуванню патріотизму та професійної відповідальності [2].

Мовна культура також є важливим чинником психологічної стійкості особистості. Володіння мовними засобами сприяє розвитку впевненості, здатності до ефективної комунікації, зниженню рівня тривожності та підвищенню адаптивних можливостей особистості. У процесі професійної підготовки формування мовної культури сприяє

розвитку професійної самосвідомості, формуванню професійної ідентичності та готовності до виконання професійних обов'язків.

В умовах сучасних викликів особливого значення набуває інтеграція мовної, психологічної та професійної підготовки майбутніх фахівців. Формування мовної культури повинно здійснюватися системно та цілеспрямовано, з урахуванням специфіки професійної діяльності. Це передбачає розвиток професійного мовлення, формування комунікативних умінь, здатності до ефективної взаємодії та професійної самореалізації.

Отже, формування мовної культури є важливою складовою професійної та психологічної готовності майбутніх фахівців. Вона сприяє розвитку професійних компетентностей, формуванню професійної ідентичності, психологічної стійкості та готовності до професійної діяльності. Забезпечення відповідних педагогічних умов, використання сучасних освітніх підходів та розвиток професійного мовлення сприятимуть підготовці висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно виконувати професійні завдання та забезпечувати професійну діяльність на високому рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваль І. С. Формування професійної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах : дис. … канд. пед. наук : 13.00.04. Львів, 2017.

2. Коваль І. Саморозвиток фахівців силових структур через українську мову: шлях до особистісного і національного зростання // Мова — кордон національної безпеки : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції. Львів : ЛДУ БЖД, 2025. С. 331–333.

3. Коваль М. С. Формування індивідуального стилю професійного спілкування у майбутніх офіцерів пожежної охорони : дис. … канд. пед. наук. Вінниця, 1998. 176 с.

4. Литвин А. В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови» : практ. посіб. 3-тє вид. Львів : ЛДУБЖД, 2022. 90 с.

УДК 811.161.2’42:821.161.2

МОВНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ МЕНТАЛЬНИХ МЕЖ: ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО «Я» У ТЕКСТАХ СУЧАСНОЇ ПРОЗИ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ М. МАТІОС «СОЛОДКА ДАРУСЯ»)

Христина КОЗЛОВСЬКА,
Науковий керівник: Галина ВИШНЕВСЬКА,
кандидат філологічних наук,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Проблема ментальних меж та їхньої вербальної репрезентації у сучасному гуманітарному дискурсі виходить далеко за межі чистої лінгвістики, перетворюючись на дослідження способів виживання людського духу. Мова – це не лише засіб комунікації, а й живий кордон, що окреслює простір національної та особистісної ідентичності. У часи історичних розламів, війн та тоталітарного тиску цей кордон часто стає «невидимим щитом», за яким людина ховає своє справжнє «Я» від агресивного зовнішнього впливу. Сьогодні, коли Україна знову проходить крізь горнило війни, питання психологічних станів, що переживаються мовчки, набуває особливої гостроти. Трагедія дитини, яка замовкає від болю, не залишилася в минулому – вона віддзеркалюється в тисячах сучасних доль, де мовчання стає єдиною доступною формою збереження цілісності душі [1].

Яскравим і водночас граничним прикладом такої взаємодії мови, травми та національної пам’яті є роман Марії Матіос «Солодка Даруся». У цьому тексті авторка досліджує «іржаві обручі» болю, що стискають свідомість людини, яка опинилася в епіцентрі історичного жорна. Проте Даруся – це не просто літературний персонаж минулого століття. Це символ «тихої трагедії», яка повторюється щоразу, коли війна вривається в життя дитини. Її стан – це не божевілля, а гранична концентрація національного «Я», яке відмовляється співпрацювати з ворожим світом на його мові. Мовчання Дарусі стає метафорою для всіх тих, хто сьогодні переживає жахи окупації чи втрат, вибудовуючи внутрішні ментальні межі там, де зовнішні кордони виявилися безсилими.

Вивчення мовної репрезентації цих меж дозволяє нам зрозуміти, як функціонує національний характер у точці найбільшого опору. Роман Матіос демонструє, що віддзеркалення національного «Я» може відбуватися не лише через гучні лозунги, а й через «нульову комунікацію» – святе і страшне мовчання, яке важить більше за тисячі слів. Це дослідження є спробою зазирнути за стіну цієї німоти, щоб побачити там живу, незламну душу, яка зберігає коди свого роду всупереч усьому [4].

У художньому просторі роману німота головної героїні постає не як фізіологічний дефект, а як фундаментальний психологічний стан, що виникає у точці граничного болю. Даруся німа не від народження – вона замовкає тоді, коли світ навколо неї стає нестерпно жорстоким. Її мовчання – це найміцніша ментальна межа, яку вона вибудовує як «стіну» між собою і реальністю, що її зрадила. У цьому стані Даруся репрезентує тисячі дітей війни – як минулої, так і теперішньої, – чия психіка обирає режим «нульової комунікації», щоб врятуватися від повного розпаду. Для дитини, яка зіткнулася з насиллям, слово стає занадто важким інструментом, а мовчання – єдиним безпечним прихистком.

Ця межа є формою інтелектуальної та емоційної автономії героїні. Незважаючи на те, що односельці таврують її як «солодку», що в місцевому контексті є евфемізмом до слова «божевільна», Даруся володіє надзвичайно гострою пам'яттю та розумом. Її внутрішній світ залишається недоторканим саме завдяки тому, що вона зачинила «двері» мовлення: «Вона все у своїй голові тримає». Це віддзеркалення національної стратегії виживання: коли ворог намагається контролювати твої слова, ти обираєш тишу. Мовчання Дарусі – це «мовчання як спротив», простір, куди не може проникнути жоден допит [3].

Психологія героїні розкривається через її фізичні відчуття – вона сприймає свій стан через метафори заліза та обручів, що стискають голову. Це точний опис посттравматичного розладу, де мовчання стає способом «тримати голову обома руками», щоб вона не розлетілася на друзки від спогадів. Для Дарусі будь-яка спроба заговорити з людьми несе загрозу нової травми, адже «слова можуть робити шкоду» [4]. Її досвід вчить нас, що за мовчанням дитини війни часто стоїть не порожнеча, а величезна праця душі, яка намагається втримати межу між життям і смертю.

Тільки в сакральному просторі – на могилі батька – ця межа стає проникною. Тут національне «Я» Дарусі нарешті «розв'язує уста», бо тут немає зради, а є лише безумовна любов. Це нагадує нам, що навіть у найглибшому заціпенінні від війни, людська душа шукає «своїх» — тих, кому можна довірити слово без страху бути знищеним [5].

Слід відзначити, що у координатах роману «Солодка Даруся» мова виступає не лише засобом спілкування, а й агресивним інструментом експансії. Ми бачимо, як «мова окупації» – мова радянської тоталітарної машини – вривається у тихе, патріархальне життя села, стаючи інструментом деструкції традиційного національного «Я» [2]. Це зіткнення є особливо трагічним, бо воно спрямоване на найвразливіше – на дитячу свідомість. Радянська система в особі Дідушенка використовує мову не для діалогу, а для маніпуляції та викриття, перетворюючи дитячу щирість на смертельний вирок для цілої родини. Найбільш болючим символом цієї історичної зради у творі стає слово «конфета» (цукерка). Для маленької Дарусі це слово перестає бути ознакою солодощів і перетворюється на маркер ментальної катастрофи. «Чужа» мова через солодкий підкуп офіцера-емгебіста («На тобі цюцю! На цюцю!») руйнує ментальні межі дитини, змушуючи її мимоволі стати свідком проти власних батьків [3].

Сьогодні цей образ болюче перегукується з долями дітей на окупованих територіях України, де ворог так само намагається через дрібні «подарунки» та маніпулятивні розмови витягнути інформацію, ламаючи дитячу психіку та змушуючи їх жити з непосильним тягарем провини. Для Дарусі це слово стало кордоном, за яким починається нестерпний фізичний біль: «У селі ніхто розумний не нагадує і не дає Дарусі конфет: знає, що від солодкого болить її голова і блює вона дуже» [3].

На противагу цьому вбивчому дискурсу, у творі існує Мова роду – мова внутрішньої молитви, пам'яті та любові. Це та мова, якою Даруся «думає безперервно». Вона не потребує зовнішнього вияву, бо вона є органічною частиною її ідентичності. Національне «Я» героїні живиться не офіційними гаслами, а «глухою повільною татовою бесідою», яку вона чує в моменти найбільшого відчаю. Це мова, що єднає її з корінням, із землею, яка «витягує біль і дає їй соки». Вона репрезентує ту частину України, яка вміє мовчати перед катами, але

ніколи не припиняє розмову з Богом: «Це найкраща розмова з Богом... викажи «отченаш» і йди лягай спати»[3].

Особливою трагедією твору є психологія оточуючих людей. Марія Матіос майстерно описує, як громада часто стає додатковим джерелом травми, виносячи свій «суд наперед», не знаючи справжньої причини німоти Дарусі. Люди схильні бачити в її стані гріх або прокляття, не намагаючись зрозуміти глибину її внутрішньої стіни: «Марія чудна, сподівається, що Даруся не розуміє... А Даруся знає». Ця жорстокість «своїх» іноді ранить не менше за кулі ворога [3].

Однак особливість твору, яка дозволяє читачеві (і самій героїні) пережити цей жах, полягає в трансцендентності. Даруся знаходить спосіб бути «вищою» за обставини через занурення в природу («З курми вона говорить краще, ніж із людьми. Дерева її розуміють... а люди – ні») та через музику Івана Цвичка. Його дримба стає тим мовним містком, який не потребує слів, але здатен розбити «залізні обручі» болю. Це доводить, що навіть коли людська мова безсила або отруєна зрадою, національне «Я» знаходить вихід через звуки рідної землі, через «солодку дрож-пропасницю», яка повертає людині відчуття, що вона – жива [2].

У художній тканині «Солодкої Дарусі» використання гуцульського діалекту Марією Матіос виходить за межі суто літературного прийому чи етнографічної декорації. Діалект постає як мовний код, що окреслює межі «свого» світу – герметичного простору, де зберігаються справжні емоції, родова пам'ять та національна суб'єктність. У часи, коли офіційна мова стає інструментом насильства та ідеологічного тиску, саме діалект стає тією живою фортецею, яка допомагає травмованому національному «Я» зберегти свою автентичність.

Для головної героїні та її оточення діалектні форми – це не просто слова, а спосіб дихання. Лексеми як «барабулі», «коцик», «кептар», «черес» створюють унікальну лінгвістичну екологію. Це мова, якою Даруся розмовляє з землею та деревами, коли людська комунікація завдає болю. Діалект стає маркером ідентичності, який неможливо підробити: «Вона все розуміє, знає, що і як називається» [3]. Це особливо важливо в контексті війни та окупації, коли ворог намагається стерти локальні особливості, нав'язуючи свою уніфіковану мовну систему. Діалект у романі – це опір на рівні вимови, на рівні пам’яті про те, як називали речі батьки.

Особливе значення діалектне слово має у взаєминах Дарусі з Іваном Цвичком. Іван, який має вроджену ваду мовлення («приросли до піднебіння язик»), репрезентує «іншу» Україну – мандрівну, але незламну. Його торохкотлива мова, сповнена діалектизмів, стає для Дарусі «екскурсією» у життя: «Іван розказує-розказує тихим голосом, ніби гладить Дарусю по голові... І вона під його голос гейби оживає». Це доводить, що національне «Я» здатне до регенерації навіть через уламки мови, якщо ці уламки – рідні.

Психологія громади у творі часто виступає як додатковий фактор відчуження. Село виносить Дарусі «суд наперед», тавруючи її «солодкою», тобто божевільною, бо вона не вписується в їхні стандарти поведінки. Цей колективний осуд («щось нечисте замішано... відьма вона») є типовим прикладом того, як суспільство реагує на травму, яку не може осягнути. Люди дивляться на зовнішню межу – німоту, але не бачать внутрішньої – чистоти її душі.

Однак особливість твору, яка дає змогу витримати цей тягар, полягає у здатності героїні до трансцендентного виходу. Даруся вибудовує межу між собою та жорстоким людським судом через сакралізацію простору. Навіть коли її «б'є біль у голову майже щоднини», вона знаходить зцілення у воді та землі, які сприймає як частину свого великого Роду.

Отже, роман М. Матіос – це не лише історія про травму, а й про те, як національне «Я» віддзеркалюється в мові навіть тоді, коли вона замовкає. Мовчання Дарусі, її «солодкість» та діалектна стихія навколо неї – це різні форми ментальних меж, що захищають внутрішню Україну від зовнішнього знищення. Сьогодні цей досвід є надзвичайно важливим для розуміння того, як сучасні діти переживають війну: іноді їхня тиша – це не відсутність голосу, а найгучніша форма протесту та збереження себе.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голобородько Я. Художній герметизм Марії Матіос. *Слово і час.* 2007. № 2. С. 42–49.

2. Забужко О. С. Хроніки від Фортінбраса: Вибрана есеїстика. К. : Факт, 1999. 340 с.

3. Матіос М. Солодка Даруся: Драма на три життя. Львів : Піраміда, 2005. 188 с.

4. Потрапинська О. Мовна репрезентація національної ідентичності в сучасній українській прозі. *Вісник Львівського університету. Сер.: Філологічна.* 2015. Вип. 62. С. 110–117.

5. Сверстюк Є. На прірві себе... (Про творчість Марії Матіос). *Літературна Україна.* 2004. 21 жовтня.

УДК 378.016:811.111:355

МУЛЬТИМЕДІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ КУРСАНТІВ У ВІЙСЬКОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Раїса КОДОЛА
Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут

Процес реформування військової освіти в Україні безпосередньо пов'язаний із посиленням мовної підготовки особового складу, що офіційно закріплено на законодавчому рівні [3]. Впровадження інноваційних технологій у навчальний процес є відповіддю на сучасні виклики та необхідністю адаптації курсантів до інформатизованого середовища [1, с. 88]. Створення належного іншомовного середовища у військових закладах вищої освіти дозволяє ефективно формувати професійну компетентність майбутніх офіцерів [2, с. 82].

Аналіз сучасних досліджень дозволяє виділити шість ключових напрямів застосування інновацій у мовній підготовці: від інтерактивних онлайн-платформ до мобільних додатків та адаптивних систем [1, с. 88]. Такий підхід не просто осучаснює заняття, а активно залучає курсантів до процесу, роблячи навчання динамічним. При цьому важливо, щоб мультимедійні засоби не були просто декоративною функцією, а працювали на створення повноцінного іншомовного простору, де майбутній офіцер звикає оперувати інформацією в умовах, максимально наближених до реальної професійної діяльності [2, с. 84].

В освітньому процесі доцільно поєднувати інструменти гейміфікації (Quizlet для засвоєння термінології STANAG та Kahoot

для оперативного контролю) із використанням ресурсів медіакорпорацій, як-от BBC Learning English. Останні дозволяють розвивати навички аудіювання на базі автентичних матеріалів, що адаптовані під різні рівні мовної підготовки [1, с. 88]. Використання Google Forms забезпечує автоматизацію моніторингу успішності, звільняючи час на практичне відпрацювання комунікативних ситуацій.

Особливої уваги заслуговує використання автентичних медіаресурсів, що мають пряме відношення до майбутньої професійної діяльності офіцерів. Зокрема, залучення матеріалів офіційного YouTube-каналу НАТО та платформи TED-Ed дозволяє реалізувати принцип інтенсифікації навчання через роботу з актуальними брифінгами, репортажами з місць проведення навчань та експертними думками щодо стратегічного лідерства. Такий підхід трансформує процес аудіювання з пасивного прослуховування у активний аналіз ситуації, що критично важливо для формування професійного іншомовного середовища [2, с. 84]. Це дозволяє курсанту не лише вивчати граматичні структури, а й адаптуватися до специфічної термінології та особливостей мовлення, з якими він зіткнеться під час міжнародної співпраці [1, с. 90].

Практичне застосування зазначених інструментів дозволяє досягти значної інтенсифікації навчання через декілька факторів. По-перше, використання Quizlet та Kahoot знижує психологічний бар'єр у процесі навчання, оскільки контроль знань перетворюється на інтерактивну взаємодію, що підвищує динаміку заняття [1, с. 88]. По-друге, робота з автентичним контентом НАТО та TED-Ed привчає курсантів до сприйняття природного темпу мовлення, що скорочує час на адаптацію до реальних умов професійного спілкування [2, с. 84]. Як результат, спостерігається зростання мотивації до самостійної підготовки, оскільки цифрові інструменти роблять навчальний контент доступним у будь-який час через мобільні пристрої.

Важливим аспектом інтенсифікації є делегування курсантам частини функцій щодо підготовки навчального контенту. Зокрема, практика самостійного створення тематичних ігрових сетів у Kahoot сприяє глибшому опрацюванню лексичного матеріалу та розвитку цифрової компетентності майбутніх офіцерів. Це трансформує роль викладача з основного джерела інформації на модератора освітньої траєкторії, що відповідає сучасним вимогам військового освітнього середовища [2, с. 82]. Такий підхід не лише економить аудиторний час,

а й підвищує рівень залученості особового складу, сприяючи формуванню творчого підходу до підготовки.

Ефективність інтенсифікації навчання за допомогою цифрових тренажерів прямо залежить від системності їх застосування. На відміну від традиційних методів, мультимедійні технології дозволяють реалізувати індивідуальну освітню траєкторію для кожного курсанта. Наприклад, використання Quizlet дає можливість автоматизувати процес заучування специфічної військової лексики (термінологія NATO STANAG), де кожен здобувач може працювати у власному темпі до повного засвоєння матеріалу [1, с. 88]. Це критично важливо в умовах обмеженого часу, відведеного на мовну підготовку у військових ЗВО [1, с. 89].

Водночас, впровадження таких інструментів потребує від викладача розробки чітких критеріїв оцінювання результатів, отриманих у цифровому середовищі. Використання Google Forms дозволяє не лише перевірити рівень знань, а й провести миттєвий аналіз типових помилок групи, що дає змогу оперативно коригувати навчальний план. Таким чином, цифрові інструменти стають не просто додатком до підручника, а інтегрованою складовою, що забезпечує безперервність та високу інтенсивність освітнього процесу [2, с. 85].

Обов’язковість інтеграції інноваційних методів навчання зумовлена також новими законодавчими вимогами щодо статусу англійської мови у державному секторі та Збройних Силах України. Відповідно до положень нормативних актів, державна політика спрямована на створення умов для належного опанування іноземної мови військовослужбовцями, що передбачає модернізацію освітньої інфраструктури та впровадження сучасних методик [3]. У цьому розрізі використання таких платформ як NATO YouTube чи TED-Ed стає інструментом реалізації стратегічного курсу на взаємосумісність із країнами-партнерами. Вивчення англійської мови перестає бути лише академічною дисципліною і трансформується у фактор національної безпеки, що вимагає від викладача пошуку найбільш інтенсивних шляхів подачі матеріалу для досягнення стандартів мовної підготовки (СМП) [3].

Узагальнюючи результати дослідження, можна констатувати, що інтенсифікація мовної підготовки курсантів у сучасних умовах є неможливою без системного впровадження мультимедійних технологій. Використання таких інструментів, як Quizlet, Kahoot,

Google Forms, а також автентичних ресурсів (NATO YouTube, TED-Ed, BBC), дозволяє трансформувати вивчення англійської мови з пасивного накопичення знань у активний процес формування професійних компетентностей.

Головними результатами цифровізації освітнього процесу є:

- Підвищення мотивації: гейміфікація та використання актуального мілітарного контенту знижують психологічні бар'єри та стимулюють інтерес до самостійного навчання.
- Індивідуалізація навчання: мобільні додатки дозволяють курсантам працювати у власному темпі, що особливо важливо для засвоєння специфічної термінології STANAG.
- Суб'єктність курсантів: залучення здобувачів до створення власного навчального контенту (наприклад, розробка ігрових сетів у Kahoot) сприяє розвитку відповідальності та кращому опануванню матеріалу.
- Законодавча відповідність: впровадження інновацій є практичним кроком до виконання вимог Закону України «Про застосування англійської мови в Україні», що сприяє наближенню Збройних Сил України до стандартів НАТО.

Перспективним напрямом подальших розробок є створення єдиної цифрової екосистеми для мовної підготовки, яка б поєднувала тренажерні системи та платформи для дистанційної комунікації між курсантами та викладачами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нанівський Р. А., Пащук Ю. М. Інноваційні навчальні технології у мовній підготовці курсантів: адаптація до сучасних викликів. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2025. Випуск 103. С. 88–93.

2. Ромашко О. І. Іншомовне середовище навчання для курсантів вищих військових навчальних закладів: особливості формування в умовах інформатизації. *Освіта та педагогічна наука*. 2023. № 2 (183). С. 80–87.

3. Про застосування англійської мови в Україні: Закон України від 04.06.2024 № 3760-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2024. № 31. Ст. 125.

УДК 377.1:316.6:81'27

МОВНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ВПУ ЯК ЧИННИК БЕЗПЕКИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Наталія КОМАРНИЦЬКА
Вище професійне училище №29 м. Львова

Сучасна система професійної (професійно-технічної) освіти перебуває в епіцентрі соціокультурних трансформацій, зумовлених як внутрішніми реформами, так і зовнішніми екзистенційними загрозами. У цьому контексті виховна робота в закладі ВПУ перестає бути допоміжним елементом і трансформується у фундаментальну складову національної безпеки. Питання безпеки освітнього середовища сьогодні не обмежується фізичним захистом, а охоплює сферу психолінгвістичної стійкості молоді. Це зумовлено тим, що мовленнєве середовище закладу ПТО часто стає плацдармом для зіткнення деструктивних субкультурних впливів та державної ідеології. Психолінгвістична стійкість у цьому розрізі виступає когнітивним фільтром, який дозволяє здобувачу освіти ідентифікувати та відкидати маніпулятивні наративи, що транслюються через суржик або криміналізоване арго. Таким чином, безпека середовища прямо залежить від здатності виховної системи ВПУ сформувати у підлітка мовну стійкість як засіб особистісного самозахисту від маргіналізації та зовнішньої інформаційної агресії.

Наукова новизна дослідження полягає у виокремленні суржику як специфічної форми психологічної залежності та механізму деструктивної соціальної ієрархізації в середовищі здобувачів освіти. На відміну від традиційних лінгвістичних підходів, де суржик розглядається лише як мовна девіація, у даній роботі він концептуалізується як інструмент соціальної мімікрії, що забезпечує підлітку хибне відчуття «безпеки» та високого статусу в маргіналізованих групах. Обґрунтовано, що використання викривлених мовних форм часто стає способом ідентифікації за принципом «свій–чужий» в межах «вуличної» ієрархії, де нормативна мова свідомо маркується як ознака слабкості або приналежності до чужорідного інтелектуального середовища. Подолання такої мовної

мімікрії визначено як ключовий етап декриміналізації свідомості здобувача освіти, оскільки відмова від суржику руйнує ментальний зв'язок із бандитсько-тюремною естетикою, що історично насаджувалася як взірець «мужності». Це дозволяє змінити вектор розвитку особистості від антисоціальних установок до усвідомленої громадянської позиції.

Дослідження мовленнєвого середовища сучасних ВПУ дозволяє констатувати наявність стійкої психологічної залежності здобувачів освіти від гібридних мовних форм. Суржик у молодіжному професійному середовищі часто виконує роль соціолінгвістичного маркера псевдоавторитетності. У свідомості підлітка вибудовується деструктивна парадигма: чим більше мовлення насичене суржиком та елементами кримінального арго, тим вищим є уявний статус «крутості» в ієрархії колективу. Це явище має глибоке коріння в московітській бандитсько-тюремній ідеології, яка століттями насаджувала культ сили та зневаги до інтелектуальних цінностей. «Чиста» українська мова в цій викривленій системі координат помилково сприймається як ознака слабкості, «тепличності» або надмірної інтелігентності, що робить здобувача освіти нібито вразливим. Натомість суржик стає психологічною «бронею», яка легітимізує право підлітка на агресію. Слід наголосити, що залежність від суржику має ознаки «соціальної наркоманії»: кожне вжите «блатне» слово дає підлітку ілюзорну порцію впевненості у власній силі, підкріплену залишками колоніальної естетики. Як зазначає І. Сметана [1], мовленнєва культура викладача має виступати еталоном, що руйнує ці установки через механізми педагогічної майстерності.

Окремим викликом для виховної системи закладу ПТО є супровід здобувачів освіти, які приїжджають із сільської місцевості. Дитина, вихована в «тепличному», замкнутому сімейному середовищі, раптово потрапляє у простір міської свободи, який часто сприймається нею як можливість «розгулу». Психологічний дисонанс, який переживає сільська молодь, супроводжується ефектом «когнітивної дезорієнтації». Зіткнувшись із агресивним міським середовищем, такі здобувачі відчувають гострий страх стати аутсайдерами. Не маючи досвіду самостійної соціальної навігації, вони обирають стратегію миттєвої мімікрії, відмовляючись від своєї ідентичності на користь агресивного міського суржику. Це не просто зміна лексикону, а капітуляція внутрішньої культури перед зовнішнім

псевдоавторитетом, що веде до заміни справжньої волі девіантною поведінкою.

У цьому контексті, як наголошує А. В. Смульська [2], формування національно свідомої мовної особистості є засобом збереження духовного здоров'я. Мовна освіта повинна ставати опорою, що не дає підлітку «розчинитися» в деструктивному середовищі. Безпека освітнього середовища ВПУ напряму залежить від здатності педагогічного колективу змінити «мовну моду», десакралізувавши кримінальні мовленнєві штампи.

Практичний інструментарій ВПУ №29 щодо викорінення деструктивних мовних ефектів базується на впровадженні комплексної системи виховних та освітніх заходів, які стратегічно спрямовані на кардинальну зміну статусних пріоритетів молоді через руйнування маргінальних стереотипів та утвердження культури грамотного мовлення як ключового чинника особистісного успіху й професійної затребуваності.

1. Тренінг «Мова — твій соціальний капітал»: через моделювання ситуацій працевлаштування здобувачі переконуються, що суржик та жаргон маркують їх як низькокваліфікований персонал, закриваючи шлях до кар’єри. Це руйнує міф про «авторитетність» маргінального мовлення.

2. Технологія «Тьюторство рівних»: старшокурсники, які успішно адаптувалися в місті, стають наставниками для новачків із села. Це створює безпечний мікроклімат, де сільська дитина бачить приклад успішного лідера, який говорить грамотно.

3. Використання професійно-орієнтованих глосаріїв: викладачі української мови інтегрують у навчання фахову лексику. Мета — витіснити побутовий суржик професійним сленгом на основі державної мови. Статус «майстра» стає вищим за статус «вуличного крутого».

4. Десакралізація кримінальної субкультури: проведення занять з медіа-гігієни, де розкриваються механізми маніпуляції підлітками через специфічний жаргон у соцмережах. Мовна стійкість тут виступає елементом особистої безпеки.

5. Проєкт «Суржик-Stop: перезавантаження»: створення візуального контенту, який через гумор пропонує сучасні відповідники до суржикових кальок.

За твердженням І. Горячок та колег [3], формування національної ідентичності є системним процесом. Коли здобувач освіти свідомо обирає державну мову, він розриває зв'язок із «бандитським» минулим і відчуває себе справжнім господарем свого життя.

Узагальнюючи вищевикладене, констатуємо, що подолання мовної мімікрії в середовищі ВПУ є не лише педагогічним завданням, а фундаментальним кроком до декриміналізації свідомості молоді та забезпечення ментальної безпеки нації, та виокремлюємо наступне:

1. Суржик у ВПУ — це не лінгвістична помилка, а форма психологічної залежності від колоніальних стереотипів.

2. Адаптація сільської молоді потребує моделі «мовної ресоціалізації», яка захищає від деструктивної мімікрії.

3. Мовна безпека є засобом захисту свідомості молоді від зовнішніх антисоціальних впливів.

4. Мовно-патріотичне виховання має розглядатися як процес психологічної реабілітації молоді після впливу деструктивних субкультур.

Згідно із Законом України «Про освіту» [4], утвердження державної мови є обов’язком закладу. Практичний досвід ВПУ №29 підтверджує, що цілеспрямовані виховні проєкти здатні змінити «мовну моду», гарантуючи психологічну стійкість та безпеку молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сметана І. Мовленнєва культура викладача як основа формування педагогічної майстерності. *Мовознавча спадщина Левка Полюги: традиції та перспективи*: матеріали Міжнар. наук. конф. (Львів, 20–21 листопада 2025 р.). Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2025. С. 34–36.

2. Смульська А. В. До питання формування національно свідомої мовної особистості на заняттях з циклу мовознавчих дисциплін. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2025. Вип. 55. С. 106–107.

3. Горячок І., Баранцова І., Тараненко Ю. Формування національної ідентичності здобувачів освіти. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія»*. 2023. Вип. 4. С. 22–27.

4. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII (зі змінами та доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua.

УДК 378.046.4:811.161.2:159.9

АКТУАЛІЗАЦІЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ РЕАДАПТАЦІЇ

Михайло КОПЕЛЬЧАК,
кандидат педагогічних наук, доцент
Лариса КУБСЬКА
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Глобальні трансформації освітнього простору України в умовах екзистенційних викликів воєнного стану актуалізують потребу в докорінному переосмисленні засобів формування безпекового середовища. У цьому науковому дискурсі мова постає не просто як інструмент комунікації, а як фундаментальний психологічний регулятор, засіб національної самоідентифікації та стратегічний механізм деокупації професійної свідомості суб'єктів навчання. Як зазначають у своїх працях К. Д. Глуховцева та І. Я. Глуховцева [1], мова є націєтворчим кодом народу, який у площині педагогічної діяльності трансформується у визначальний чинник ментальної стійкості та когнітивного суверенітету особистості.

Історико-педагогічна ретроспектива підтверджує, що системний тиск на українську мову з боку імперських інституцій протягом століть мав на меті руйнацію інтелектуального фундаменту нації. Необхідно констатувати, що якщо польська експансія в адміністративній та освітній сферах була спрямована на елітарне витіснення мови та полонізацію через соціальний статус, то московська стратегія лінгвоциду вирізнялася тотальністю та спробою гібридного «розчинення» української ідентичності. Результатом цього багатовікового тиску став феномен термінологічної інерції та закладення «знарядь повільної дії» у вигляді суржикових конструкцій, русизмів і професійних кальок, які й досі функціонують у науково-педагогічному дискурсі як приховані релікти колоніального минулого.

Сучасна фаза гібридної війни вносить нові деструктивні корективи в освітню комунікацію, перетворюючи її на простір інтенсивного інформаційно-психологічного протистояння. Деструктивність цих впливів виявляється у кількох критичних вимірах.

По-перше, відбувається ерозія академічного дискурсу. Постійний стресовий стан суб'єктів освітнього процесу та домінування мілітарного медіапростору призводять до спрощення мовленнєвих конструкцій, витіснення нормативної термінології суржиковими новоутвореннями та «окопним» жаргоном. Це не лише знижує якість професійної підготовки, а й створює підґрунтя для когнітивних маніпуляцій, оскільки розмита термінологічна база є вразливою до ворожих наративів.

По-друге, спостерігається криза професійної ідентичності педагога. Психологічна напруга зумовлює перехід на «режим виживання» у мовленні, де втрачається функція мови як безпекового фільтра. В умовах гібридної агресії мова ворога або гібридні мовленнєві форми (суржик) стають прихованими трансляторами чужорідних ментальних установок.

Особливої наукової уваги потребує процес професійної реадаптації викладачів і педагогів практичної підготовки, які повертаються до професійної діяльності після виконання бойових завдань у складі Сил оборони. Встановлено, що умови війни формують специфічний мілітарний етос мовлення, який є функціонально виправданим на фронті, проте в умовах освітнього закладу стає когнітивним бар'єром. Для здобувачів освіти (слухачів, студентів, учнів) педагог залишається ключовим транслятором мовних стандартів. Тому деформація професійного мовлення демобілізованого наставника може спровокувати підсвідоме сприйняття суржику як нової норми. Виникає потреба у лінгво-психологічній реабілітації, що дозволить педагогу здійснити ментальний перехід від «мови війни» до «мови творення».

Згідно з сучасними психолого-педагогічними поглядами на неперервну освіту [2], розвиток особистості педагога в системі професійного вдосконалення має ґрунтуватися на принципах психологічної підтримки та адаптивності. Використання сучасних цифрових засобів діагностики, описаних у матеріалах міжнародних наукових форумів [3], дозволяє здійснювати моніторинг мовленнєвих девіацій і впроваджувати індивідуальні траєкторії термінологічної корекції. Проте ефективність такої роботи на практиці нівелюється існуючим нормативним вакуумом.

Аналіз Постанови Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 800 та відповідних відомчих роз'яснень свідчить про наявність чітко

регламентованих обов'язкових напрямів підготовки. На сьогодні держава встановила жорсткий мінімальний поріг (не менше 10% від загальної кількості годин) для модулів із психологічної стійкості, інклюзивного навчання та домедичної допомоги. Водночас, напрям «Мовленнєва компетентність та мовна безпека» залишається в статусі рекомендованого або варіативного, що є стратегічною лакуною. Мовна стійкість педагога має бути визнана рівноцінним компонентом національної безпеки нарівні з психологічною підготовкою та домедичною допомогою.

Досвід Львівського навчально-наукового центру професійної освіти (ЛННЦ ПО) (https://npucenter.lviv.ua), який забезпечує ступеневе навчання для педагогів різних рівнів (від профільної до вищої освіти), підтверджує ефективність проведення «термінологічної рекультивації». Заклад, який історично зберігав статус україномовного осередку, демонструє успішність упровадження галузевих глосаріїв-навігаторів. Такі інструменти дозволяють педагогам теоретичної і практичної підготовки системно замінювати радянську технічну номенклатуру сучасними національними термінами, що відповідають європейським стандартам.

Наведені вище міркування дозволили обґрунтувати необхідність розгляду мовленнєвої компетенції як третього обов'язкового «безпекового стовпа» професійного розвитку педагога, поруч із психологією та інклюзією. Це дозволить сформувати в освітньому закладі «безпековий кокон», де кожне слово педагогічного працівника спрямоване на зміцнення когнітивного суверенітету здобувача освіти, захищаючи його від прихованої інформаційної експансії.

Проведене дослідження дозволяє сформулювати низку стратегічних пропозицій щодо вдосконалення системи підвищення кваліфікації:

1. Нормативне регулювання: ініціювати зміни до Положення про підвищення кваліфікації щодо закріплення обов'язкового відсотка годин на вдосконалення фахового мовлення.

2. Адаптаційні модулі: створити програми лінгво-психологічної реадаптації для педагогів-ветеранів задля відновлення професійного етосу.

3. Методичне забезпечення: впровадити досвід створення цифрових галузевих глосаріїв (на базі ЛННЦ ПО) як засобу подолання наслідків багатовікових лінгвоцидів.

Відповідно до базових принципів Закону України «Про освіту» [4], системна робота над мовленнєвою культурою педагога є запорукою стійкості держави в довгостроковій перспективі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глуховцева К. Д., Глуховцева І. Я. Мова – націєтворчий код народу: колективна монографія. Полтава: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2023. 240 с. 2.

2. Онуфрієва Л. Психолого-педагогічні аспекти неперервної освіти в системі професійного становлення особистості. Педагогіка та психологія. 2018. Вип. 59. URL: https://journals.academ.vinnica.ua/index.php/ped-psyh/article/view/96.

3. Tsyhanenko O. Using digital technology for knowledge assessment at foreign language lessons. Current means of training young people and developing their abilities: abstracts of I International Scientific and Practical Conference (Munich, Germany, January 06-08, 2025). Munich, Germany: European Conference, 2025. pp. 173–174.

4. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII (зі змінами та доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua.

UDC 372.881.1

CURRENT PROBLEMS OF TEACHING MODERN ENGLISH IN HIGHER SCHOOL

Oleksandr LEMBERSKYI
Naval Institute of National university "Odesa maritime academy"

Today, the task of a language teacher is not simply to give students certain knowledge of the Ukrainian language, but to educate a language personality capable of mastering all language tools in various speech situations. And this puts forward new requirements for the professional training of a future language teacher, who must not only acquire the necessary linguistic knowledge, but also learn to master them flawlessly in his own speech, which will serve, first of all, as a condition for the formation of students' speech. The professional training of a future language teacher is carried out in the process of teaching all linguistic disciplines, but the course

of modern Ukrainian literary language occupies a special place in this process [1, p. 31].

The problem we are studying is an integral part of the methodology of teaching modern Ukrainian literary language in higher educational pedagogical institutions and is most closely related to the teaching of basic linguistic disciplines, and therefore has a direct practical direction. Therefore, the purpose of our study is to analyze the state of teaching modern Ukrainian literary language (based on the study of lexicology and phraseology) and identify current problems that arise in university methodology, as well as ways to solve them [3, p. 171].

The methodology of teaching foreign languages in educational institutions of the security and defense sector should be built taking into account the optimal ratio of reading, speaking, writing and listening at different stages of learning and their interconnection, professionally oriented learning and individualization of learning. In practical classes, the following types of activities are used to support the formation and development of oral skills: role-playing games, discussions, explanations of phenomena, diagrams, objects, translation, various exercises. The main tools, methods and some main components of the techniques used in interactive English teaching are considered. The properties of dialogue, discussion, educational, role-playing games as a tool for enhanced [2, p. 91].

Today, specialists in the security and defense sector of Ukraine must be able to conduct professional linguistic activities in foreign languages, participate in international projects, joint exercises and conduct official correspondence with foreign colleagues. Knowledge of foreign languages is also necessary for familiarization with modern achievements in the field of military science and technology. Education in educational institutions of the security and defense sector is characterized by strict regulation of all aspects of the life and educational process of cadets. In this situation, the task of a foreign language teacher is to create conditions for the implementation of cognitive and creative activities of all cadets [4, p. 173].

One of the most important areas of training military specialists in foreign languages in military universities is the formation of skills and abilities of professionally oriented interactive communication. The latter refers to communication that can arise in direct contact with military personnel from other countries. [5, p. 217].

Cadets may encounter a real situation of communication with foreign experts during joint exercises or in the framework of combat missions. The

goal of foreign language teachers is to teach cadets to communicate in English both with professionals of their level and with specialists in other fields. The main goal of communicative methodology is to teach foreign languages as a means of communication, therefore, in classes there is a need to teach the generation of foreign language statements in an interactive and monolithic form. Both the language of dialogue and the language of monologue perform the function of communication, exchange of thoughts and feelings between people. However, interactive speech is intended for direct exchange of information between two or more participants in communication. It is intended to solve such tasks as asking questions, answering them, providing information and developing the ability to express a personal attitude to the generated message. Dialogue is a fairly effective means of developing foreign language communication skills in cadets, due to its broad potential, combined with minimal time costs and effective results. In practical classes, the following types of activities are used to support the formation and development of oral speech skills: role-playing games, discussions, explanations of phenomena, schemes, objects, translation, various exercises.

Student creativity means the readiness to use educational games at any stage of the lesson, the ability to enrich original ideas and practical lesson plans, as a result allowing the cadet to realize his individuality in the language. Summing up, I would like to note that the humanistic approach to teaching English in educational institutions of the security and defense sector of Ukraine is more relevant than ever today, and the educational game opens up opportunities for the socialization of cadets and the development of necessary abilities, not limited to narrow specialties. The game, as an activity aimed at solving problems, acquires and forms the necessary language skills for organizing constructive dialogue and, according to the results of modern research, provides favorable conditions for the development of personal qualities of future specialists as objects of creativity and acquisition of new knowledge, and creating the necessary environment for acquiring interpersonal experience.

REFERENCES

1. Bhinder N. V., Mardarenko O. V., Mitkina E. M. Methods and techniques of teaching modern military vocabulary in English classes in military universities // Scientific innovations and advanced technologies. No. 8(10) 2022. P. 31-44 [in Ukrainian].

2. Gonchar V. V. Determining the essence of officers' readiness to carry out language training in military units of the National Guard of Ukraine // Bulletin of Taras Shevchenko National University of Ukraine. No. 1(3), Ch I. 2021. P. 91-104. [in Ukrainian].

3.Zhukovych I. I. Problems of teaching English in higher military institutions of Ukraine in wartime // Pedagogical Sciences: Theory and Practice. no. 1 (45), 2023. P. 171-180 [in Ukrainian].

4.Pashchuk Yu. M., Kamentsev D. S., Pasichnyk S. M., Sergienko T. M. On the problems of teaching English to cadets of higher military educational institutions // Scientific Journal of the National University named after M. P. Dragomanov. Series 5. Pedagogical Sciences: Realities and Prospects. Issue 78. 2020. P. 173-177

5. Collis B., Moonen J. Flexible Learning in a Digital World: experiences and expectations. London: Kogan Page Limited, 2001. Pp. 217-230.

УДК 351.746.1:378.147:811.111

МОВНА ПІДГОТОВКА РЯТУВАЛЬНИКІВ: ІНШОМОВНА КОМУНІКАЦІЯ, ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ТА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

Тетяна ЛИПЧЕНКО
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

У системі професійної освіти фахівців Державної служби України з надзвичайних ситуацій мовна підготовка посідає важливе місце, оскільки поєднує розвиток комунікативних умінь із формуванням професійної компетентності та ціннісних орієнтирів. Рятувальники працюють у ситуаціях підвищеної відповідальності, де чіткість і адекватність мовлення безпосередньо впливають на швидкість реагування, координацію дій та прийняття управлінських рішень. Водночас мова виступає одним із ключових чинників формування національної ідентичності та стійкості суспільства до інформаційних і безпекових загроз [1, с. 12].

У контексті євроінтеграційного курсу України та розширення міжнародної взаємодії у сфері цивільного захисту іншомовна комунікативна компетентність рятувальників набуває особливої ваги. Згідно з рекомендаціями FEMA (Federal Emergency Management Agency, США), ефективне виконання завдань в умовах надзвичайних ситуацій залежить від здатності персоналу «оперативно передавати інформацію між підрозділами, структурами та міжнародними партнерами» [2]. Аналогічні вимоги містяться у стандартах INSARAG та Європейського механізму цивільного захисту, які передбачають використання англійської мови як основного засобу міжструктурної комунікації.

У вітчизняній науковій літературі питання іншомовної підготовки фахівців сектору безпеки розглядається як складова професійної компетентності, що забезпечує здатність діяти в умовах транснаціональних викликів та інтенсивного інформаційного обміну [3]. Для рятувальників це означає не лише володіння спеціалізованою лексикою, але й уміння застосовувати її у реальних оперативних ситуаціях: під час міжнародних навчань, спільних операцій, комунікації з іноземними експертами чи постраждалими, опрацювання інструкцій і протоколів англійською мовою.

Методично обґрунтована мовна підготовка рятувальників передбачає професійну спрямованість змісту навчання. Науковці наголошують, що ефективність формування іншомовної компетентності зростає за умови використання автентичних матеріалів та моделей фахових ситуацій, що відображають реалії роботи служб порятунку [4, с. 37]. Особливо результативними є такі елементи:
– ситуативно-комунікативні завдання (інструктаж, рапорт, оповіщення, переговори з міжнародними підрозділами);
– кейси на основі реальних подій (пожежі, техногенні аварії, стихійні лиха);
– робота з нормативно-технічною документацією англійською мовою;
– моделювання міжнародних тренувань Urban Search and Rescue (USAR).

Професіоналізм рятувальника охоплює не лише технічні знання, а й уміння ефективно керувати комунікацією. Дослідження Європейської асоціації тренінгових центрів цивільного захисту засвідчують, що до 70 % помилок у роботі аварійних служб виникають через комунікативні збої, а не технічні недоліки [2]. Тому системна

мовна підготовка є важливою складовою підвищення якості реагування та зменшення ризиків у надзвичайних ситуаціях.

Формування національної ідентичності через мовну освіту рятувальників є вагомим компонентом національної безпеки. Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», інформаційна й культурна стійкість держави пов'язані з утвердженням української мови як державної та забезпеченням її функціонування у публічній сфері [5]. Рятувальники, працюючи з населенням у кризових умовах, представляють державу та її цінності. Тому володіння державною мовою на високому рівні є не лише професійною вимогою, а й чинником формування довіри громадян до служб порятунку.

З методичного погляду важливо формувати у курсантів та слухачів не лише мовні знання, а й розуміння того, що українська мова у сфері безпеки виконує функцію «символічного ресурсу державності», як зазначає Г. Яворська [6, с. 21]. Підготовка рятувальників повинна сприяти розвитку здатності коректно й відповідально використовувати українську мову в офіційній та кризовій комунікації, що включає навички інформування населення, участі у брифінгах, підготовки службових повідомлень та взаємодії з органами влади.

Сучасна модель мовної підготовки у закладах вищої освіти цивільного захисту має передбачати: інтеграцію навчальних дисциплін; використання міжпредметних модулів; поєднання державної та іноземної мов у професійних завданнях; розвиток міжкультурної компетентності; формування патріотичних цінностей через аналіз мовних практик служб безпеки демократичних держав. Такий комплексний підхід відображає сучасні стандарти мовної освіти та сприяє підготовці фахівців, здатних діяти у глобальному й водночас національно орієнтованому професійному середовищі.

Отже, мовна підготовка рятувальників виступає важливим чинником професійної майстерності, ефективної іншомовної взаємодії та зміцнення національної ідентичності. Науково-методичний аналіз показує, що інтегрований підхід до формування мовних компетентностей підсилює готовність майбутніх фахівців до роботи в умовах сучасних викликів, сприяє підвищенню рівня національної безпеки і водночас відповідає міжнародним стандартам професійної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк О. В. Українська мова у сфері публічної безпеки: нормативні та комунікативні аспекти. Київ: ДУВС, 2021. 164 с.

2. FEMA. National Incident Management System. U.S. Department of Homeland Security, 2017.

3. Нестеренко О. Комунікативна компетентність фахівців сектору безпеки. Освітній дискурс. 2021. № 4. С. 55–63.

4. Борецька Г. Ефективні методики професійно орієнтованого навчання іноземної мови у вищій школі. Іноземні мови. 2020. № 2. С. 34–42.

5. Закон України «Про національну безпеку України». Відомості Верховної Ради. 2018, № 31.

6. Яворська Г. Мова як інструмент національної безпеки: соціолінгвістичний аналіз. Київ: Інститут соціології НАН України, 2020. 128 с.

УДК 378:811:614.8

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КУРСАНТІВ У ПРОЦЕСІ ЗАСВОЄННЯ ФАХОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ МОВНИХ ДИСЦИПЛІН

Ольга ЛИТВИНЕНКО,
кандидат філологічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України

У сучасних умовах трансформації системи вищої освіти, інтеграції України до європейського освітнього простору та зростання ролі міждисциплінарної комунікації особливої актуальності набуває проблема викладання мовних дисциплін за професійним спрямуванням. Йдеться не лише про формування загальної мовної компетентності здобувачів освіти, а насамперед про розвиток їхньої здатності ефективно використовувати термінологічний апарат за фахом у професійній діяльності. Це питання є особливо важливим для

підготовки майбутніх фахівців сфери цивільного захисту. Нашу розвідку виконано в межах науково-дослідної роботи кафедри мовної підготовки Національного університету цивільного захисту України «Науково-інформаційне забезпечення термінологічного апарату у сфері цивільного захисту в контексті інтеграційних процесів» (державний реєстраційний номер: 0126U000404).

Навчання української та англійської мов за професійним спрямуванням у закладах вищої освіти має реалізовуватися на засадах компетентнісного, комунікативного та міждисциплінарного підходів. Така інтегративна модель є особливо актуальною для закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, де освітній процес орієнтований на підготовку фахівців до діяльності в умовах підвищеної відповідальності, ризику та оперативного реагування. У системі підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту мовна освіта виконує не лише загальнокультурну, а й професійно-формувальну функцію, оскільки забезпечує становлення професійно-мовленнєвої компетентності як складника їхньої фахової підготовки. Це передбачає системне засвоєння галузевої термінології цивільного захисту, формування навичок точного й доречного використання спеціальної лексики в усному та писемному мовленні [4, с. 188], а також розвиток умінь працювати з нормативно-правовими актами, технічною та службовою документацією, міжнародними стандартами, протоколами реагування й інструктивними матеріалами. Опанування професійної терміносистеми, отже, сприяє не лише ефективній фаховій комунікації, але й формуванню професійного мислення, здатності до аналітичної обробки інформації та прийняття обґрунтованих рішень у надзвичайних ситуаціях.

Особливістю термінології цивільного захисту є її системність, стандартизованість і міжгалузевий характер [2, с. 93]. Вона охоплює галузеві та вузькоспеціальні терміни з пожежної безпеки, техногенної та природної безпеки, медицини катастроф, управління ризиками тощо. У процесі навчання важливо формувати в курсантів і студентів уміння точно інтерпретувати терміни, розмежовувати суміжні поняття, правильно використовувати їх у професійному мовленні українською та англійською мовами.

Актуальною проблемою залишається узгодження української та англомовної термінології цивільного захисту. У зв’язку з активною участю України в міжнародних програмах співробітництва з питань

безпеки, гуманітарного реагування та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій зростає потреба в адекватному перекладі та уніфікації термінів. Це зумовлює необхідність цілеспрямованої роботи з двомовними глосаріями, міжнародними стандартами (зокрема термінами, уживаними в документах ООН, НАТО, ЄС), а також розвитку навичок професійно орієнтованого перекладу.

Ефективне засвоєння термінології цивільного захисту забезпечується використанням інтерактивних методів навчання: аналізом фахових текстів, моделюванням професійних ситуацій, виконанням кейс-завдань, укладанням термінологічних словників [3, с. 124], підготовкою презентацій та звітів англійською мовою. Доцільним є впровадження елементів CLIL (Content and Language Integrated Learning – предметно-мовне інтегроване навчання), що сприятиме інтегрованому засвоєнню мовного й професійного компонентів [1, с. 125].

Таким чином, можемо зробити висновок, що викладання української та англійської мов за професійним спрямуванням у сфері цивільного захисту має бути спрямоване на формування цілісної професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців. Особлива увага повинна приділятися системному засвоєнню та практичному застосуванню галузевої термінології як основи успішної професійної діяльності, ефективної міжгалузевої взаємодії та міжнародного співробітництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гайдай І. О., Кошелєва Л. В., Суворова Л. К., Паньковик Н. М. Інтегрований підхід у вивченні іноземної мови та методика CLIL: відкриття нових горизонтів навчанні студентів мовних спеціальностей. *Інноваційна педагогіка*. В. 63. Т. 1. 2023. 121–126.

2. Кучеренко О. Розбудова сучасної національної термінології цивільного захисту / Олена Кучеренко // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології» 2009. № 648. С. 92–94. https://science.lpnu.ua/uk/terminologiya/vsi-vypusky/visnyk-no-620-2008/rozbudova-suchasnoyi-nacionalnoyi-terminologiyi

3. Черниш О. А., Білошицька З. А., Вергун Т.М., Комісарук Л. І. Характерні ознаки сучасних термінологічних словників. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. С. 123–126. DOI: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.32.2.21

4. Яковенко Н. Специфіка формування іншомовної професійної компетентності курсантів ВВНЗ через засвоєння фахової іншомовної лексики. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 38. Т. 3. 2021. С. 186–191. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863/38-3-32

УДК 37-057.36

THE ROADMAP MODEL OF LEARNING ENGLISH IN THE HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS OF UKRAINE

Olena LOPUTKO,
PhD in Pedagogics, Associate Professor,
National Academy of Internal Affairs

After the beginning of the full scale war, the demand to prepare the country to the communication with foreign partners, professional contacts in different spheres leave no space to the remarks of the deep need of the professional communication with international community.

The main purpose of the presented research is to introduce the contemporary roadmap model of learning English by the law enforcement officers. The formation of this model is to be grounded on the analysis of the real situation in the sphere of language study and is considered to be flexible enough to be included into different directions of the Ministry of Internal Affairs' activity.

The materials of the work also can be characterized by several main groups: the first one is the legal and normative foreign and native background of the language study in the State and the Security and Defence Sector including such documents as Conceptual backgrounds of the state policy as to the English language in the sphere of higher education development [5] , the Roadmap of perfection of the Language study in the Military Forces of Ukraine [3], About implementation of the English language in Ukraine [7], the second one is the works of the native and foreign researches of this sector, including the items, devoted to the peculiarities of education at the time of the pre was times (R Bielousova[1], M. Fraddosio[2]) as well as pointing the strength of the languages study at

the time of the full scale war (N. Ivanyshyn [4], I. Lopatynska[6],) and the third one – original textbooks the sphere of law enforcement devoted to the language education for the National Police of Ukraine.

In order to begin with, we are to define the starting point – an initial or *preparatory level* which is the most important one, because it must be multidimensional in taking into account aspects of the above-mentioned problems. The main purpose on this level is preparation to building out such a model of learning English by the law enforcement officers which would be effective and flexible enough to suit the changing demands of the educational process and the legislative documents in the sphere of the languages' knowledge. The following tasks are to be decided on this level:

1. *Consultation with stakeholders.* This item is considered to be a cornerstone due to a great number of factors. The Ministry of Internal Affairs of Ukraine and its corresponding departments are to define the language competence according to the contemporary needs of the National Police of Ukraine.

2. *Formation of the demands to the mastering of English in accordance with the specialization.* After building out of the main concept the working team consisted of the leading practical workers and methodologists of the field higher educational establishments are to collaborate and work out the demands to each specialization which is taught in the institution, because it is to be difference in the demands to the language preparation of lawyers, investigators, operative workers, forensic experts and other.

3. *Formation of general and special parts of the plans of English study.* As all the cadets are to be police officers in future and to pass an external language exam the general part of the curriculum is to be similar for all the law enforcement educational establishments and include the main necessary aspects of knowledge (grammar, pronunciation rules and a definite set of general lexical volume) and such skills and abilities (reading, listening, speaking, writing) which allow cadets to master English for Professional Purposes.

After defining specific basic aspects of the model which are to be announced by the stakeholders the methodologists will face the problem of defining the input *or initial level* of new coming cadets. This level's main importance is in the diagnostics of the possibility to start a professional course. The following tasks are pointed out on the level:

1. *Working out, carrying out and analysis of the diagnostic test's results.* Before the beginning of the special discipline we are to find out the cadets' theoretical possibilities to master it. In order to understand it properly the corresponding test which check the general level of the cadets' knowledge is to be taken at the beginning of the first year before splitting into groups. It is desirable to check at least 3 aspects: grammar in the test form, writing in the form of a message and spontaneous speaking. According to the tests' results all the cadets are to be splitted according to the following levels: A1-A2 – low level; B1-B2 – intermediate level; B2+ - C1 – high level of knowledge.

2. *Division of the cadets into groups according to the results of the conducted test.* The main task of this period is careful division of the cadets into the groups according to the abovementioned levels A, B, C – what gives the opportunity to build the plans of teaching English according to the general demands of the subject's methodology and the cadets' level of knowledge.

3. *Formation of the group's individual educational trajectories.* After the groups; formation the time if the group's work individualization come to the main attention. An English teacher is to evaluate the results of the above given test and form out the lessons' plans according to the cadets' level of knowledge. The most important task of this time is the beginning of the professional law enforcement program and diversification of it according to the cadets' knowledge.

1. The first step here is devoted to *the liquidation of the educational gaps, especially in the groups with the law level of knowledge*. The results of the above-discussed test show that more than 70% of the cadets do not have the knowledge of English sufficient to cope with the professional course sufficiently. Therefore, they urgently need an intensive introductory course to form skills and abilities, which will give them the opportunity to manage the specific information successfully. Therefore, the desirable course of intensive general English is to take 50-60 hours. As to the groups, which are on the levels from the intermediate, it is enough to spend 8-10 hours for refreshing and it must happen according to the individual teacher's analysis of the cadets' readiness to the main course.

2. The following step, concerning *the study of the main, unified course* has its own specific traits. Study of the main, unified course of English for professional purposes is considered one of the most stable elements of the map. On this level, it is desirable to held consultations

among methodologists, scientists and professionals of the language and law enforcement spheres in order to select content for the study plans which are to correspond to the general police activity and which vocabulary are appropriate to the cadets' abilities.

3. The next *step the introduction of the additional professional material in the groups with high level of knowledge* is optional. It is introduced in the groups of B2-C1 levels, which show the interest to the advanced learning. Here the creative methods with individualization of the work and project teamwork are highly desirable. Here the cooperation between language and professional departments are recommended.

The beginning of the specialized (advanced) level has some peculiarities. Two possible ways of study is developed for the students with the different level of knowledge. So, cadets with medium English (main quantity) come to the beginning of this level - *introduction of specialized for the future professional duties' materials* – immediately after the main course, while those ones, demonstrating law level may stop on the third level of study and the cadets with high level of knowledge are to come to the next steps of this level. Really, education of the last two steps - *introduction of the special disciplines in English and international practice, exchange of cadets, taking part in international conferences* – are directed to the main task: preparation to performing professional duties in the international professional community.

Admittedly, the proposed scheme does not cover all possible elements of language training. Further research in this area has considerable potential. In particular, the boundaries between levels and stages require clearer definition, as does the development of reliable assessment mechanisms for transitions between them. Taking the above into account, it can be concluded that the implementation of the roadmap model for learning English by law enforcement officers necessitates further systematic research and practical verification.

LITERATURE

1. Bielousová R. (2020). On the Issue of Adapting Materials for the English for Specific Purposes Online Course. Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala. No 12(1), Pp. 60–76. DOI: https://doi.org/10.18662/rrem/12.1sup1/223 (дата звернення: 12.12.2024) [in English]

2. Fraddosio M. (2021). English for lawyers. Legal English Course. Edizioni Giuridiche Simone, 6th edition, 288 p.

3. Дорожня карта вдосконалення мовної підготовки у Збройних силах України (на 2021-2025 роки). URL.: https://www.mil.gov.ua/content/education/doroznya_karta_2021.pdf (дата звернення: 14.12.2024)) [in Ukrainian]

4. Іванишин Н. (2023). Професійна іншомовна підготовка майбутніх фахівців цивільного захисту в країнах європейського союзу як педагогічна проблема. Інноваційна педагогіка, №65, т.1, С. 178-181. [in Ukrainian]

5. Концептуальні засади державної політики щодо розвитку англійської мови у сфері вищої освіти (2019). URL.: on.gov.ua/ua/news/mon-stvorilo-koncepciyu-rozvitku-anglijskoyi-vuniversitetah-u-dodatku-riven-v1-obovyazkova-umova-vstupu-v2-vipuskuvikladannya-profilnih-disciplin-inozemnoyu-ta-movni-skriningi pdf (дата звернення: 14.12.2024)) [in Ukrainian]

6. Лопатинська, І. С. (2024). Сучасні технології підготовки та підвищення кваліфікації працівників поліції. Українська поліцеїстика: теорія, законодавство, практика, 1(1), 182–188. https://doi.org/10.32366/2709-9261-2021-1-1-182-188 [in English]

7. Про застосування англійської мови в Україні: Закон України № 3760-IX від 04.06.2024. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3760-20#Text (дата звернення: 24.12.2024)) [in Ukrainian]

УДК 37.014.3:811.111

ОНЛАЙН-ДОШКА PADLET ЯК ІНСТРУМЕНТ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Лариса МИРОНОВА
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Особливості навчальної діяльності сучасних студентів значною мірою визначаються умовами цифровізації освіти та специфікою сучасного інформаційного середовища. Внаслідок цього традиційні

підходи до викладання класичних мов, насамперед латинської, дедалі частіше виявляються недостатньо результативними, оскільки не повною мірою відповідають освітнім потребам, стилям сприйняття інформації та навчальним стратегіям здобувачів вищої освіти. Традиційні методи вивчення класичних мов, засновані на заучуванні граматичного та лексичного матеріалу та безкінечному перекладі речень, викликають у сучасного покоління студентів скоріше відторгнення, ніж стимул до навчання. В умовах пошуку більш сучасних форм і методів роботи з метою підвищення рівня освіти зросла зацікавленість у сучасних технологіях, використання яких сприяє підвищенню ефективності засвоєння навчального матеріалу. Особливий науково-практичний інтерес становлять спеціалізовані мультимедійні засоби, основним призначенням яких є оптимізація навчального процесу та підвищення результативності навчання. До таких сучасних засобів, передусім, належать віртуальні дошки, зокрема онлайн-дошка Padlet. Онлайн-дошки є важливим і актуальним ресурсом для вивчення іноземних мов, призначеним для оптимізації спільної роботи викладача та студентів, а також для підвищення ефективності дистанційних занять. Існує кілька різновидів таких цифрових інструментів, що надає педагогам можливість обрати для освітнього процесу найбільш результативну та зручну у використанні дошку. Інструмент Padlet – це безкоштовна інтернет-дошка з дуже простим дизайном, яка пропонує різноманітні можливості використання у навчанні іноземних мов. Padlet – вебінструмент для створення презентацій, який функціонує у формі інтерактивної дошки або стіни. Викладач або здобувач можуть самостійно створювати таку дошку, розвиваючи основну тему шляхом її послідовного наповнення. На інтерактивній стіні передбачено можливість розміщення різноманітних аудіо- та відеоматеріалів, зображень і документів.

Килимник А. К. аналізує можливості використання онлайн-дошок у навчальному процесі та зазначає, що кожна з них володіє базовим функціоналом, необхідним для розроблення завдань з формування навичок письма в межах процесного підходу. Дослідниця аргументує, що цифрова дошка Padlet забезпечує достатній інструментарій для реалізації широкого спектра навчальних завдань, зокрема для генерування ідей, читання текстових матеріалів, прослуховування аудіозаписів, перегляду відеоконтенту, створення історій за візуальними опорами, надання відповідей на спеціально

сформульовані запитання, опрацювання ситуативних завдань з метою розвитку життєвих компетентностей, укладання плану письмового висловлювання, виконання вправ на впорядкування слів у реченні, редагування орфографічних помилок, а також написання власних письмових робіт безпосередньо на дошці. Окрім того, А. К. Килимник підкреслює, що реалізація зазначених завдань можлива завдяки використанню функцій «нотатки» та «текст», інтегрованих у середовище Padlet [1]. Кузьменко О., Лісова Ю. та Новік К. досліджують можливості використання онлайн-дошок у формуванні навичок діалогічного мовлення. Науковці зазначають, що дошка Padlet дозволяє розміщувати текстові нотатки, файли, гіперпосилання, зображення, відео- та аудіоматеріали. До її переваг відносять зручність і простоту використання, безкоштовний доступ, підтримку кирилиці, можливість застосування для опитування й планування, а також відсутність обмежень щодо типів інформації. Водночас серед недоліків називають відсутність україномовного інтерфейсу, залежність роботи від браузера та необхідність реєстрації. Узагальнюючи, дослідники підкреслюють багатофункціональний характер дошки Padlet [2].

Використання інтерактивної дошки Padlet для вивчення латинської мови може стати цікавим та ефективним інструментом для залучення студентів та створення сприятливого середовища для самостійного вивчення. Ось кілька ідей, як це можна реалізувати:

- спільне створення словника: на дошці студенти можуть додавати нові слова латинської мови разом із перекладом та використанням у реченнях. Це дозволяє обмінюватися знаннями та підтримувати групове навчання;

- віртуальні проекти: запропонувати завдання, де студентам потрібно створити віртуальний проект на Padlet, наприклад, ілюстрації до вивчених тем, створення коміксів або інтерактивних ігор, де вони використовують латинську мову;

- корисні ресурси: додавати на дошку посилання на корисні онлайн-ресурси для вивчення латинської мови, які можуть бути використані самостійно. Ці ресурси можуть включати відеоуроки, інтерактивні завдання, словники тощо;

- обговорення тем: створити колонки для обговорення конкретних тем чи граматичних аспектів. Студенти можуть додавати свої думки, питання чи навіть короткі відповіді відразу на дошці;

- навчання за допомогою мультимедіа: додавати аудіо- та відеозаписи з вимовою латинських слів, прислів'їв або віршів;

- матеріали для самостійного вивчення: розміщувати конспекти лекцій для самостійного вивчення, домашні завдання, рекомендації до підручників, посилання на додаткові ресурси.

Створення студентами словника з латинської мови на платформі Padlet може бути захоплюючим та творчим процесом. Спочатку варто розглянути можливі категорії слів, які студенти мають додавати. Наприклад, це можуть бути граматичні терміни, лексика з різних тем, часто вживані вирази тощо. Студенти повинні додавати визначення кожного слова чи терміну, а також можливі приклади вживання. Це сприятиме глибшому розумінню та запам'ятовуванню слів. На наступному етапі є доречним залучати студентів до обговорення доданих слів, виправлення помилок та надання коментарів. Це сприяє взаємоперевірці та взаємодопомозі. Для більш ефективного засвоєння та розуміння слів потрібно стимулювати студентів додавати мультимедійні елементи, такі як зображення, аудіо- або відео. Також слід регулярно оновлювати словник, дозволяючи студентам додавати слова чи терміни під час вивчення нового матеріалу. Після закінчення проекту необхідно виставити глосарій для загального доступу. Можливо, його можна використовувати як ресурс для всієї групи, що допоможе засвоїти основи латинської граматики та лексики. Цей процес не лише поліпшить розуміння латинської мови, але й сприятиме співпраці та активному навчанню в групі. Варто зауважити, що застосування Padlet може бути проблемним через погане інтернет-з'єднання, відсутність україномовної панелі інструментів, чутливість до браузеру, необхідність реєстрації, неможливість редагувати створену сторінку у будь-який час та відсутність функції «саморедагування» у Padlet.

Отже, завдяки Padlet студенти навчаються самостійно працювати з навчальною, довідковою та іншою літературою з дисципліни. У студентів з'являється зацікавленість у досягненні вищих результатів навчання, готовність і бажання виконувати додаткові завдання. Під час виконання практичних завдань формується самоконтроль. Загалом, імплементація онлайн-дошки в заняття підвищує мотивацію студентів до навчання. Padlet може служити відмінним інструментом для створення інтерактивного та творчого віртуального класу для вивчення латинської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Килимник А. Використання веб-технологій онлайн дошки для навчання писемного мовлення. *Сучасні філологічні дослідження та навчання іноземної мови в контексті міжкультурної комунікації* : матеріали XIV Всеукр.наук.-практ. конф., м. Житомир, 3 листоп. 2021 р. 2021. С. 37–41.

2. Кузьменко О., Лісова Ю., Новік К. Використання освітнього потенціалу онлайн-дошок в аспекті розвитку діалогічного мовлення учнів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. № 49(1). С. 270–279.

УДК 378.147:811.111

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЧИННИКИ УСПІШНОСТІ ОВОЛОДІННЯ МОВОЮ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Юлія НЕНЬКО,
доктор педагогічних наук, професор
Денис БЄЛЯЄВ
Національний університет цивільного захисту України

У сучасних умовах трансформації освіти, зумовленої цифровізацією, глобалізаційними процесами та суспільними викликами, питання ефективного викладання мов набуває особливої актуальності [1; 8]. Практика засвідчує, що результати оволодіння мовою суттєво різняться навіть за однакових освітніх умов, програм і методик. Це зумовлює необхідність глибшого осмислення індивідуальних чинників, які впливають на мовну успішність здобувачів освіти, та їх урахування в педагогічній діяльності [3; 6].

Особливої ваги ця проблематика набуває в умовах українського освітнього простору, який функціонує в ситуації соціальної напруги, воєнних викликів та інтенсивних змін у форматах навчання. Перехід до змішаного й дистанційного навчання, зростання ролі самоосвіти та академічної мобільності актуалізують потребу в переосмисленні чинників, що впливають на ефективність викладання мови [1; 8]. У цьому контексті індивідуальні особливості здобувачів освіти стають не

другорядним, а системоутворювальним елементом освітнього процесу.

Питання впливу віку на успішність оволодіння мовою традиційно є предметом наукових дискусій [3; 6]. У масовій свідомості поширене уявлення про беззаперечну перевагу дітей у вивченні мов. Водночас результати досліджень не дають однозначної відповіді та свідчать про багатовимірність цього феномену [4].

У педагогічному контексті доцільно розрізняти швидкість первинного засвоєння та кінцевий рівень мовної компетентності. Дорослі здобувачі освіти, як правило, демонструють вищу здатність до усвідомленого аналізу мовних явищ, ефективніше використовують навчальні стратегії та можуть швидше досягати функціональної комунікативної компетентності в умовах формального навчання [3; 7]. Натомість діти мають переваги в неформальному мовному середовищі, зокрема у фонетичному аспекті та інтуїтивному засвоєнні граматичних структур [3].

Для українського освітнього контексту, де значна частина здобувачів освіти опановує мову в умовах формального навчання (школа, університет, курси підвищення кваліфікації), важливо відмовитися від міфу «вікових обмежень» і зосередитися на створенні адекватних дидактичних умов для різних вікових груп [8].

Для практики викладання мови у закладах вищої освіти це означає необхідність переорієнтації навчального процесу на потреби дорослого здобувача освіти як суб'єкта навчання. Йдеться про залучення проблемно-орієнтованих завдань, професійно спрямованих текстів, міждисциплінарних зв'язків та рефлексивних практик, які активізують аналітичне мислення і сприяють усвідомленому засвоєнню мовного матеріалу [2; 8].

Гендерні відмінності у мовному навчанні часто перебільшуються або спрощуються. Хоча окремі дослідження вказують на різну динаміку розвитку мовленнєвих навичок у представників різних статей, ці відмінності не можуть розглядатися як визначальний чинник мовної успішності [3; 6].

У контексті викладання мов важливо враховувати не стільки біологічні особливості, скільки соціальні та культурні очікування, що формують навчальну поведінку здобувачів освіти [4]. В українській освітній практиці це означає потребу уникати гендерних стереотипів

та забезпечувати рівні можливості для мовного розвитку всіх учасників освітнього процесу.

Таким чином, у процесі викладання мови доцільно зосереджуватися не на гендерних відмінностях як таких, а на індивідуальних стилях навчання, рівні навчальної автономії та комунікативних потребах здобувачів освіти [1; 8]. Такий підхід відповідає принципам інклюзивної освіти та сприяє формуванню рівного й безпечного освітнього середовища.

Мовна здібність традиційно розглядається як сукупність когнітивних характеристик, що зумовлюють швидкість і глибину оволодіння мовою [3; 6]. До її компонентів належать здатність до фонетичного розрізнення, чутливість до граматичних структур, уміння виводити мовні правила з контексту, а також особливості пам'яті.

Водночас у сучасній педагогіці дедалі більше утверджується позиція, згідно з якою мовна здібність не є фіксованою величиною. Вона може розвиватися під впливом досвіду, навчального середовища та цілеспрямованої педагогічної підтримки [6; 7]. Це відкриває широкі можливості для диференційованого навчання, адаптації методик і персоналізації освітнього процесу [8].

У методичному вимірі це означає доцільність застосування адаптивних стратегій навчання, які дозволяють компенсувати окремі обмеження мовної здібності та водночас розвивати сильні сторони здобувачів освіти. Зокрема, для осіб із нижчим рівнем фонетичної чутливості ефективними є багаторазові аудіовізуальні повтори, робота з ритмом і інтонацією, тоді як здобувачі освіти з розвиненою аналітичною здатністю демонструють вищу результативність у роботі з граматичними узагальненнями та структурним аналізом мовного матеріалу [7; 8].

Для викладача мови важливо не лише діагностувати сильні та слабкі сторони здобувачів освіти, а й створювати умови, за яких різні типи мовних здібностей можуть бути реалізовані максимально ефективно [2].

Мотивація посідає центральне місце серед чинників оволодіння мовою. Саме вона ініціює навчальну діяльність, підтримує її тривалість і визначає готовність здобувача освіти долати труднощі мовного навчання [4; 5].

У сучасних умовах мотивація набуває динамічного характеру та формується під впливом особистісних цілей, соціального середовища,

професійних перспектив і освітньої політики держави [4]. В українському контексті особливого значення набуває усвідомлення мови як інструменту академічної мобільності, професійної реалізації та культурної ідентичності [1].

Ефективне викладання мови передбачає не лише передачу знань, а й цілеспрямовану роботу з мотиваційною сферою здобувачів освіти: формування внутрішньої мотивації, підтримку навчальної автономії та створення ситуацій успіху [4; 7].

Важливо наголосити, що формування й підтримка мотивації не може розглядатися виключно як відповідальність здобувача освіти. Викладач мови виступає активним суб'єктом мотиваційного впливу, оскільки саме він визначає характер навчальної взаємодії, добір матеріалу, рівень складності завдань і зворотний зв'язок [2; 7]. Педагогічно вивірене поєднання вимогливості та підтримки суттєво підвищує ефективність мовного навчання.

Урахування індивідуальних чинників мовної успішності вимагає перегляду традиційних підходів до викладання [8]. Серед пріоритетних методичних орієнтирів доцільно виокремити:

- диференціацію навчальних завдань відповідно до вікових та когнітивних особливостей здобувачів освіти;
- поєднання аналітичних і комунікативних методів навчання;
- розвиток навчальної автономії та рефлексії;
- використання автентичних матеріалів і реальних комунікативних ситуацій;
- створення безпечного освітнього середовища, що знижує мовленнєву тривожність.

Відтак, успішність оволодіння мовою є результатом взаємодії низки індивідуальних чинників, серед яких вік, когнітивні характеристики, мовна здібність і мотивація. Жоден із них не може розглядатися ізольовано або як абсолютний детермінант навчальних результатів.

Для сучасної мовної освіти в Україні принципово важливим є перехід від уніфікованих підходів до гнучких, особистісно орієнтованих моделей викладання, що враховують індивідуальні освітні траєкторії здобувачів освіти та відповідають актуальним суспільним запитам.

Подальші наукові розвідки в цьому напрямі можуть бути спрямовані на емпіричне вивчення взаємодії індивідуальних чинників

та розробку практично орієнтованих моделей викладання мови в умовах сучасної української освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ненько Ю. П. Підготовка фахівця як предмет психолого-педагогічного аналізу // *Професійна освіта: проблеми і перспективи* : зб. наук. пр. – Київ : Ін-т професійно-технічної освіти НАПН України, 2017. – Вип. 12. – С. 41–46.

2. Ненько Ю. П. Педагогічні умови забезпечення ефективності професійно орієнтованої комунікативної підготовки майбутніх офіцерів служби цивільного захисту // *Освітній простір України* : наук. журн. – Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2017. – № 11. – С. 81–87.

3. Ніколаєва С. Ю. Методика навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх навчальних закладах. – Київ : Ленвіт, 2013. – 590 с.

4. Saville-Troike M. *Introducing Second Language Acquisition*. – Cambridge : Cambridge University Press, 2006. – 240 p.

5. Dörnyei Z. *The Psychology of the Language Learner: Individual Differences in Second Language Acquisition*. – Mahwah, NJ : Lawrence Erlbaum Associates, 2005. – 270 p.

6. Gardner R. C. *Motivation and Second Language Acquisition*. – New York : Peter Lang, 2001. – 272 p.

7. Ellis R. *The Study of Second Language Acquisition*. – Oxford : Oxford University Press, 2008. – 824 p.

8. Brown H. D. *Principles of Language Learning and Teaching*. – 5th ed. – New York : Pearson Education, 2007. – 410 p.

UDC 37.014.3:004.8

DIGITAL TOOLS FOR ENHANCING STUDENT ENGAGEMENT IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES

Iryna NIKITINA
Dnipro State University of Internal Affairs

In the contemporary educational environment, student engagement has emerged as a critical factor in effective foreign language acquisition. Engagement encompasses behavioral, cognitive, and emotional involvement in learning activities, and is widely recognized as a key predictor of academic success. However, maintaining engagement in foreign language classrooms can be challenging due to varying learner motivation, language proficiency, and classroom dynamics. Traditional teaching methods, including lecture-based instruction and textbook exercises, often fail to provide sufficient interactivity or personalization, which can lead to passive learning and limited language development.

The rapid development of digital technologies offers promising solutions for addressing these challenges. Digital tools—including learning management systems (LMS), mobile applications, virtual reality (VR), gamification platforms, and artificial intelligence (AI)-based software—have been increasingly integrated into foreign language instruction to promote active learning, individualized practice, and collaborative engagement. By leveraging the interactive and adaptive features of these tools, educators can enhance motivation, foster autonomous learning, and create meaningful communicative contexts, thereby improving both language competence and student satisfaction.

Digital tools provide multiple avenues for enhancing engagement in foreign language learning. One key advantage is *interactivity*, which enables students to participate actively rather than passively absorb information. Platforms such as Kahoot! [1], Quizlet [2], and Socrative [3] allow learners to respond to questions, complete vocabulary exercises, and participate in live quizzes that provide instant feedback. These interactive features promote behavioral engagement by encouraging consistent participation, as students are motivated by immediate feedback and game-like dynamics. Furthermore, the competitive and collaborative elements in gamified tools often stimulate emotional and social engagement, fostering a sense of community within the classroom.

Another significant benefit is *personalization*. Digital tools can tailor learning experiences according to students' proficiency levels, learning styles, and preferences. Adaptive learning platforms, such as Duolingo [4], analyze learner performance and adjust content difficulty accordingly, ensuring that students are challenged appropriately while avoiding frustration or disengagement. This individualized approach fosters cognitive engagement by prompting students to actively process language input, practice skills at their own pace, and monitor their progress.

Collaborative digital environments also contribute to engagement by facilitating social interaction and communication. Tools such as Padlet [5] or Microsoft Teams enable learners to participate in discussion boards, record short speaking tasks, and share content in real time. Such platforms create authentic opportunities for meaningful interaction, which is central to communicative language teaching. Students not only develop linguistic competence but also improve critical thinking and problem-solving skills by negotiating meaning with peers in collaborative digital spaces.

Digital tools further support *multimodal learning*, integrating text, audio, video, and interactive simulations to engage multiple senses. For example, platforms like Edpuzzle [6] allow teachers to embed video clips with interactive comprehension questions or discussion prompts, enabling learners to engage cognitively with authentic language input. These multimodal features cater to diverse learning preferences and sustain attention, enhancing both comprehension and retention.

The practical integration of digital tools into foreign language instruction can be approached through several strategies. One common application is *blended learning*, in which face-to-face instruction is complemented by online activities. In such models, classroom time is used for communicative practice, discussions, and teacher-guided instruction, while digital tools provide supplemental exercises, vocabulary drills, and self-paced learning modules. For instance, students might complete grammar exercises on an LMS before class, freeing classroom time for speaking activities and collaborative projects. This model promotes active engagement by combining structured guidance with autonomous, interactive practice.

Gamification is another effective strategy for enhancing engagement. Game-based applications such as Kahoot! transform language drills into interactive competitions, motivating learners through points, badges, and leaderboards. Teachers can integrate these tools for vocabulary review,

grammar practice, or cultural knowledge quizzes, creating dynamic classroom experiences that appeal to digital-native learners.

Mobile-assisted language learning (MALL) provides further opportunities for engagement. Applications such as Memrise, Duolingo, enable learners to practice language skills on smartphones or tablets, offering interactive exercises, spaced repetition, and adaptive content. Mobile apps can also incorporate speech recognition technologies, allowing learners to practice pronunciation and receive immediate feedback, which is critical for oral skill development.

While digital tools offer significant benefits, their effective integration requires careful planning. Technical challenges, such as limited access to devices, unreliable internet connectivity, and software compatibility issues, may impede implementation, particularly in resource-constrained institutions. Additionally, teacher digital competence is critical; educators must be trained not only in tool usage but also in designing pedagogically sound activities that align with learning objectives.

Over-reliance on technology may also pose a risk. Excessive dependence on digital tools can reduce face-to-face interaction, which is essential for developing communicative competence and social skills. Therefore, technology should supplement rather than replace human-mediated instruction. Moreover, privacy and data security concerns arise when using online platforms, requiring institutions to implement clear policies and guidelines for protecting student information.

Thus, digital tools have the potential to significantly enhance student engagement in foreign language classes by providing interactivity, personalization, collaborative opportunities, and multimodal learning experiences. Their application through blended learning, gamification, mobile-assisted learning, and immersive technologies allows learners to actively participate, practice autonomously, and interact meaningfully with the target language. At the same time, careful consideration of technical limitations, teacher training, ethical concerns, and the balance between technology and human instruction is necessary to maximize the benefits of these tools. By strategically integrating digital resources, educators can create dynamic, learner-centered classrooms that foster motivation, engagement, and sustained language development.

REFERENCES

1. Kahoot! URL:https://create.kahoot.it/page/en/learn

2. Quizlet URL: https://quizlet.com/ua
3. Socrative. URL:https://www.socrative.com/
4. Duolingo URL: https://duolingo.com/
5. Padlet URL: https://padlet.com/
6. Edpuzzle URL:https://edpuzzle.com/

УДК 811'27:355.48(470:477)

ПОЛІКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ МОВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Олександра ПАЛЬЧИКОВА,
кандидат педагогічних наук, доцент
Криворізький державний педагогічний університет

Умови невизначеності, в яких нині перебуває українське суспільство та пов'язані з ними виклики, як-от відсутність світла, нестабільне інтернет-з'єднання, використання мобільних пристроїв замість стаціонарних, відчуття стресу під час повітряної тривоги, спонукають українців до пошуку підтримки інших держав в різних сферах діяльності, зокрема освітній.

Розширення міжнародних контактів, з одного боку, породжує проблему взаєморозуміння представників різних культур, зумовлену особливостями світобачення, традицій, звичаїв, що не збігаються з тими, які є в рідній культурі, з іншого – викликає труднощі збереження національно-культурної ідентичності, пов'язані зі зростанням уживання мовних запозичень та поступовою заміною культурних цінностей, музичних, модних та інших трендів на популярні, що нині є домінувальними. З огляду на це упровадження полікультурного підходу до навчання мов під час воєнного стану сприяє усвідомленню значущості державної мови та її глибокого зв'язку з культурним надбанням, що знаходить відображення у способах мислення, описі світу, мистецтві. Водночас реалізація полікультурного аспекту уможливлює розширення спектра власного світобачення через прийняття факту співіснування та взаємовпливу різних культур;

уникнення стереотипів, поважне ставлення до нетотожних особливостей світобачення, традицій, моделей поведінки і переконань.

Необхідність урахування полікультурного компонента в навчанні мов відображено в Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки [4], Державних стандартах базової і повної загальної середньої освіти [1], профільної середньої [2], а також вищої освіти [3].

Згідно з Державними стандартами базової і повної загальної середньої освіти [1], а також профільної середньої освіти [2] сучасний здобувач має вільно володіти державною мовою та спілкуватися іноземними мовами. Своєю чергою, у "Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки" метою вищої освіти в Україні є "інтелектуальний, культурний і професійний розвиток особистості, формування якісного людського капіталу та згуртування суспільства для утвердження України як рівноправного члена європейської спільноти…" [4].

Вказану ідею розвинено також у проєкті Стандарту вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта (Мова та зарубіжна література (англійська)) [3], де наголошено на важливості цінування та прояву поваги до різноманіття культур. Зокрема, вказано на важливості розвитку загальних компетентностей: № 3 – здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово, № 4 – здатність спілкуватися іноземною мовою; № 10 – здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства; № 16 – здатність цінувати та поважати різноманітність та мультикультурність.

Як бачимо, в нормативно-правових документах різних освітніх рівнів полікультурний аспект передбачає послуговування державною та іноземними мовами, а також урахування культурного різноманіття суб'єктів з визнанням їхніх однакових можливостей.

З огляду на сказане, виокремимо характерні ознаки полікультурного підходу:

- усвідомлення наявності лінгвістичних і культурних розбіжностей у державній та іноземних мовах;

- толерантне ставлення до представників різних рас і національностей, етносів, меншин, що проживають в одному чи різних соціокультурних середовищах;
- вивчення мов з урахуванням культурологічної інформації про історичні події, традиції, звичаї, особливості світобачення, моделі поведінки народу;
- уміння усувати непорозуміння під час міжкультурної комунікації;
- здатність до рефлексії власної та чужої поведінки під час міжкультурного спілкування.

Відтак визначимо *полікультурний підхід до навчання мов* як стратегічний напрям, спрямований на оволодіння державною та іноземними мовами через усвідомлення факту співіснування в соціумі різних етнокультурних спільнот; важливості прояву поваги до розбіжностей у способах світобачення, традиціях, нормах поведінки представників корінних народів і національних меншин, етнічних та інших культурних спільнот; необхідності збереження національної ідентичності та культурної спадщини в умовах множинності культур.

Реалізація полікультурного підходу відбувається через формування компетентностей. На сьогодні європейські науковці загалом та керівники культурних литовських центрів зокрема визначають загальні компетентності, тісно пов'язані з полікультурною – багатомовність (спілкування державною, рідною та іноземною мовами); цифрова грамотність; особистісна; соціальна та громадянська активність; ініціативність і підприємливість; культурна свідомість [5]. З нашого погляду, в межах полікультурного підходу превалюючою є *полікультурна компетентність до навчання мов під час воєнного стану* – здатність вільно послуговуватися державною та іноземними мовами, коректно інтерпретувати культурний контекст та емоційний стан співрозмовника в умовах суспільної напруги, травматичного досвіду та вимушеної міграції з дотриманням поважного ставлення до різноманіття рас, національностей, етнічних спільнот, національних і сексуальних меншин.

Відповідно виокремимо структурні компоненти полікультурної компетентності:

– мотиваційно-цільовий – готовність до міжкультурної взаємодії; сукупність мотивів і потреб, які спонукають студента до комунікації з представниками різних культур;

– пізнавальний – знання лексичних, граматичних, культурно маркованих одиниць і стилістичних засобів; розуміння специфічних і загальноприйнятих правил і норм поведінки під час взаємодії з репрезентантами інших культур;

– оперативний – уможливлює застосування мовних, мовленнєвих і культурних знань, умінь, навичок на практиці; адаптування мовлення до різних культурних норм; ведення діалогу без конфліктів;

– рефлексивний – передбачає вміння аналізувати власну діяльність і поведінку; знання про систему моральних, національних та загальнолюдських цінностей; уникнення стереотипів та виявлення своєї національно-культурної ідентичності під час міжкультурної комунікації;

– емоційно-емпатичний – усвідомлення психологічного стану співрозмовника задля вибору реакції на почуте, доречної до певної ситуації; толерантне ставлення до іноземних здобувачів, внутрішньо переміщених осіб, біженців; уникнення дискримінаційних висловлювань.

Отже, упровадження полікультурного підходу до навчання мов під час воєнного стану передбачає засвоєння лінгвістичного і культурного матеріалу через усвідомлення рівноправного співіснування в суспільстві різних типів етнічних спільнот, національностей і меншин та прояв поважного ставлення до їхніх національних цінностей і культурного надбання. Своєю чергою, полікультурний підхід реалізовано через полікультурну компетентність, спрямовану на розвиток здатності будувати конструктивне спілкування в складних соціальних умовах через уміння застосовувати мовні знання з урахуванням культурного контексту та осмислення ролі власної культурної належності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п#Text (дата звернення: 10.02.2026).

2. Державний стандарт профільної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.07.2024 № 851. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2024-п#Text (дата звернення: 11.02.2026).

3. Проєкт Стандарту вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями) на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти. Київ: Міністерство освіти і науки України, 2024. 30 с.

4. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-р#n12

5. Survutaitė, D., Rutkienė, A. and Gedvilienė, G. Kompetencijų apibrėžtis ir veiksmingumas kultūros vadybos sistemoje: Lietuvos kultūros centrų vadovų veiklos atvejis. *Acta Paedagogica Vilnensia*. 2025. № 53. С. 163–178. DOI: https://doi.org/10.15388/ActPaed.2024.53.11

УДК 811.161.2(07):378

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО КУРСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ (НА ПРИКЛАДІ ЮРИДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ)

Вікторія ПЕРЦЕВА,
кандидат філологічних наук, доцент
Харківський національний університет внутрішніх справ

Викладання української мови професійного спрямування, зокрема для здобувачів юридичних спеціальностей, у закладах вищої освіти відбувається зараз в умовах не лише постійних змін у структурі, наповненні та формах освітнього процесу, а й посилення вимог до професійної комунікації та зростання ролі державної мови у правничій сфері. Однак практичний досвід доводить, що існують актуальні проблеми в сучасному освітньому середовищі, які завдають суттєвої шкоди мовній освіті майбутніх юристів.

По-перше, це формалізм у сприйнятті професійно-орієнтованого курсу української мови студентською спільнотою. Для частини

курсантів курс «Українська мова професійного спрямування» не пов'язаний безпосередньо з майбутньою професійною діяльністю, оскільки він часто сприймається як допоміжна або загальноосвітня дисципліна, а не як обов'язковий інструмент юридичної практики. Це насамперед знижує мотивацію до навчання й призводить до поверхового вивчення матеріалу.

По-друге, різний рівень мовної підготовки учасників освітнього процесу.

Курсанти щороку демонструють суттєву диференціацію мовної компетентності: від високого рівня теоретичних знань до значних прогалин у практичному застосуванні мовних норм сучасної української літературної мови загалом і граматичних особливостей офіційно-ділового стилю зокрема. Найбільше проблем виникає з поєднанням нормативності й точності мовлення з логікою юридичного викладу.

У третю проблему можна об'єднати труднощі формування професійного юридичного мовлення. На нашу думку, найсуттєвішим у цьому питанні є недостатній рівень сформованості в курсантів професійного мовлення, зокрема:

- уміння укладати юридично коректні тексти (процесуальні документи, договори, заяви, висновки);
- дотримання мовних норм у поєднанні з вимогами правничої точності;
- володіння термінологією без калькування та лексичних помилок;
- логічна структурованість та аргументованість викладу.

Розв'язання цієї проблеми ускладнює лімітованість навчальних годин, у межах яких викладач вищої школи змушений поєднувати повторення базових мовних норм сучасної української літературної мови з опрацюванням численних складних жанрів фахового мовлення. Як результат, формування професійної комунікативної компетентності часто залишається фрагментарним.

Серйозною проблемою у процесі викладання української мови є наявність обмежених можливостей для міждисциплінарної інтеграції. Професійно-орієнтований курс української мови не завжди узгоджується зі змістом фахових юридичних дисциплін. Відсутність системної координації між мовною й спеціальною підготовками

знижує практичну цінність навчання та ускладнює трансфер мовних умінь у професійний контекст.

Ще однією комплексною проблемою є недостатній обсяг живої мовленнєвої практики, особливо усної. Освітній процес сучасних ЗВО переважно орієнтований на виконання письмових завдань і різноманітних за складністю й формою тестів, тоді як для юриста-практика критично важливими є навички публічних виступів, швидке розв'язання правничих колізій, аргументоване усне мовлення, участь у фахових проблемних дискусіях, моделювання судового процесу, переговорів, консультацій тощо. Відсутність регулярної практики усного мовлення призводить до ситуацій, коли курсант теоретично володіє мовними нормами, але абсолютно не готовий до фактичної професійної комунікації українською мовою.

Отже, ключовими причинами, що зумовлюють негативні наслідки в системі викладання української мови у вищій школі для юридичних спеціальностей, є: недостатня орієнтація курсу української мови професійного спрямування на реальні мовленнєві ситуації юридичної практики та домінування репродуктивних форм навчання над комунікативно-діяльнісними. Усунення розглянутих проблем дає змогу істотно підвищити загальну ефективність мовної підготовки майбутніх юристів навіть без збільшення кількості навчальних годин.

Для цього, на нашу думку, треба доцільно структурувати зміст курсу української мови навколо типових жанрів юридичного мовлення, з якими курсант стикатиметься безпосередньо в професійній діяльності, наприклад, рапорти, договори, позовні заяви, юридичні висновки, протоколи, апеляційні скарги, усні правові позиції. Практичні заняття мають ґрунтуватися не на абстрактних прикладах, а на адаптованих автентичних юридичних текстах, що сприятиме формуванню функціонально релевантних мовних умінь, оскільки зосередження на обмеженій кількості базових жанрів забезпечує послідовне удосконалення професійної мовної компетентності. Доцільно скоротити обсяг завдань репродуктивного типу (переказ, ізольовані граматичні вправи) на користь діяльнісних комунікативних завдань, таких як створення, редагування та публічний захист юридичних текстів. Ефективним може бути впровадження міждисциплінарних завдань, які поєднують мовний аналіз із правничим змістом: редагування юридичних текстів, аналіз помилок у документах, трансформація усного правового викладу на письмовий і

навпаки. Це дає змогу курсантам усвідомити українську мову не як теоретичну дисципліну, а як необхідний для юридичної діяльності інструмент.

Варто систематично використовувати методи ситуативного й рольового навчання: моделювання судових засідань і роботи юридичних клінік, дебати, публічні виступи тощо. Такі форми роботи активізують усне мовлення, розвивають аргументацію, логіку й мовну точність, адже навіть епізодичне впровадження рольових моделей істотно підвищує рівень усної професійної комунікації.

Рекомендуймо використовувати чіткі критерії оцінювання усного професійного мовлення (точність, доречність термінології, логічність, мовна норма, комунікативна ефективність), поєднуючи оцінку викладача із само- та взаємооцінюванням здобувачів освіти. Це сприяє усвідомленому розвитку мовних навичок і зменшує страх перед публічними виступами. Прозорі критерії усного мовлення, безумовно, значно підвищують його якість без додаткових ресурсів.

Таким чином, формування професійного юридичного мовлення та усунення дефіциту усної мовленнєвої практики є визначальними, і акцент на цих проблемах у процесі викладання професійно-орієнтованого курсу української мови у вищій школі дозволить ліквідувати більшість недоліків у мовній підготовці майбутніх юристів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисенко В. В. Сучасні освітні технології навчання української мови у вищій школі. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2013. № 3. С. 8–91.

2. Волосова О. Культурно-освітня ситуація в країні й викладання української мови у вищій школі. *Українська мова і література в школі*. 2005. № 6. С. 36–39.

3. Шулінова Л. В. Методика викладання мови у вищій школі як модель формування лінгвістичного мислення. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика.* 2003. № 8. С. 100-105

4. Юкало В. Структура спеціальної мови і професійного спілкування. *Дивослово*. 2005. №12. С. 43–47.

УДК 37.091:811.111

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВІРТУАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Ніна ПЕТРУСЕНКО
Харківська державна академія фізичної культури

В умовах глобалізаційних процесів та полікультурного розвитку сучасного суспільства зростають вимоги до рівня підготовки майбутніх фахівців, здатних до ефективної міжкультурної взаємодії. Сучасна система вищої освіти орієнтується не лише на засвоєння сукупності професійних знань, а й на формування ключових компетентностей, зокрема мовної, мовленнєвої та соціокультурної, що забезпечують успішну комунікацію в іншомовному середовищі [4, с. 112].

Вагомого значення в цьому контексті набуває інтеграція знань про мову з розумінням культурних, соціальних і комунікативних особливостей країни, мова якої вивчається. Разом із тим стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та віртуального простору суттєво трансформує освітній процес, відкриваючи нові дидактичні можливості для навчання іноземних мов у закладах вищої освіти [1, с. 315].

Віртуальні освітні ресурси сприяють ефективному формуванню основних видів мовленнєвої діяльності — аудіювання, говоріння, читання та письма — завдяки використанню мультимедійного контенту, інтерактивних завдань і доступу до автентичних мовних матеріалів [3, с.119]. Особливої актуальності це набуває для студентів немовних спеціальностей, для яких іноземна мова є інструментом професійної та міжкультурної комунікації.

Однією з ключових проблем методики навчання іноземних мов залишається формування іншомовної комунікативної компетентності. Оволодіння нею за умов відсутності природного мовного середовища є складним педагогічним завданням, що потребує впровадження інноваційних освітніх технологій [5, с.201]. Віртуальне освітнє середовище частково компенсує дефіцит реального мовного оточення шляхом моделювання комунікативних ситуацій, наближених до

автентичних, та залучення студентів до активної мовленнєвої практики.

Ефективність навчання іноземної мови значною мірою залежить від здатності викладача організувати навчальний процес на засадах комунікативності, використовуючи реальні та умовно-реальні ситуації спілкування. Інноваційні педагогічні технології забезпечують підвищення наочності навчального матеріалу, активізують пізнавальну діяльність студентів і сприяють розвитку їхньої мотивації до вдосконалення мовленнєвої культури [2, с.154]. У цьому аспекті використання віртуального освітнього середовища є педагогічно доцільним і методично обґрунтованим.

Сучасні вимоги до якості вищої освіти зумовлюють необхідність постійного оновлення форм і методів навчання, спрямованих на підготовку конкурентоспроможних фахівців. Це відповідає положенням Державного стандарту вищої освіти щодо забезпечення високого рівня науково-теоретичної та методичної підготовки здобувачів освіти відповідно до обраної спеціальності [6, с. 172].

Віртуальне освітнє середовище доцільно розглядати як відкриту, динамічну систему, що функціонує на основі використання інформаційно-комунікаційних та технологій віртуальної реальності й забезпечує умови для інтерактивного, самостійного та персоналізованого навчання. Незважаючи на те, що віртуальне освітнє середовище є значущим соціокультурним феноменом сучасності, його дидактичний потенціал залишається недостатньо систематизованим у наукових дослідженнях, що зумовлено наявністю суперечностей між потребами освітньої практики та рівнем їх теоретичного осмислення.

Важливою характеристикою віртуального освітнього середовища є його орієнтація на особистісно зорієнтовану освітню парадигму, у межах якої зростає роль внутрішньої мотивації студентів, їхньої навчальної автономії та творчої активності. За таких умов підвищується рівень довіри викладача до ініціативності здобувачів освіти, що позитивно впливає на емоційний клімат навчального процесу та створює передумови для ефективної самореалізації студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія. Київ : Атіка, 2008. 684 с.

2. Гуревич Р. С. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті : навч. посіб. Вінниця : ВДПУ, 2012. 320 с.

3. Морзе Н. В. Інформаційні технології в навчанні : навч. посіб. Київ : Видавнича група BHV, 2011. 240 с.

4. Ніколаєва С. Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник. Київ : Ленвіт, 2013. 328 с.

5. Пассов Є. І. Комунікативний метод навчання іншомовного мовлення : навч. посіб. Київ : Ленвіт, 2010. 256 с.

6. Сисоєва С. О. Інноваційні педагогічні технології : навч.-метод. посіб. Київ : Університет «Україна», 2014. 304 с.

УДК 37.013.42:355.23:81

РОЛЬ МОВИ У ФОРМУВАННІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

Анастасія ПІДДУБНА
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

У сучасних умовах інформаційного протистояння, гібридних загроз та воєнного стану мова набуває важливого значення як один із елементів національної безпеки. Відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» державна мова визначається як потужний чинник єднання суспільства та важливий інструмент збереження суверенітету та територіальної цінності України. [3] У зв'язку з посиленням інформаційно-психологічних впливів на українське суспільство та Збройні Сили України положення з закону набувають особливої актуальності.

Для майбутніх офіцерів мова є не лише засобом комунікації, мова відіграє фундаментальну роль у формуванні ціннісних орієнтацій, виступаючи генетичним кодом нації, основою національної ідентичності, засобом виховання моральності, патріотизму та формування свідомості. Саме через мову передається історичний досвід та поширюються культурні цінності, у військовому значенні – відбувається координація дій, формується відчуття

спільності у військовому колективі та визначається ідентичність та приналежність до власної країни. [2]

У військовому середовищі мова виступає як ціннісно-формувальний чинник особистості офіцера, оскільки вона впливає на становлення світогляду, професійної свідомості, моральних переконань та національної ідентичності майбутніх офіцерів. Оскільки, мова є фундаментом формування національної ідентичності та патріотизму, використання мови в службовому та освітньому середовищі сприяє усвідомленню курсантами до своєї приналежності до українського народу, формує повагу до культури, історії, військових традицій. Також, через мову формується виховання військової етики та моральності, адже через термінологію, статути, накази та бойові традиції формується свідоме виконання обов'язку. Культура усного та письменного мовлення є показником рівня загальної та професійної культури офіцера.

Не менш важливим є розвиток лідерських якостей через мову, адже лідерство залишається ключовим компонентом забезпечення професійної діяльності військовослужбовців. [4] Здатність чітко, переконливо й аргументовано висловлювати думки забезпечує ефективну комунікацію з особовим складом, формує довіру та авторитет командира. Як зазначають А. Вітченко та В. Осьодло, сучасний офіцер-лідер повинен не лише володіти управлінськими якостями, а й бути здатним до свідомого мовного впливу на підлеглих, формування довіри, мотивації та згуртованості військового колективу. У процесі лідерської підготовки комунікація розглядається як ключовий інструмент реалізації лідерських функцій, оскільки саме через слово офіцер здійснює постановку завдань, пояснення рішень, корекцію поведінки та морально-психологічну підтримку особового складу. [1, с.44]

Мова відіграє важливу роль у забезпеченні професійної комунікації, адже виступає її базовим інструментом. У системі вищої військової освіти професійна комунікація формується через оволодіння нормативною лексикою, військовою термінологією, статутною мовою та офіційно-діловим стилем мовлення. Це дає основу для інших необхідних навичок. Таким чином формується мовна компетентність, яка є важливим показником професійної зрілості майбутнього офіцера та готовності виконувати завдання із захисту держави й національних інтересів України.

Мова відіграє ключову роль у формуванні ціннісних орієнтацій майбутніх офіцерів, виступаючи важливим чинником національної безпеки в умовах воєнного стану та інформаційного протистояння. Вона є основою національної ідентичності, засобом виховання та розвитку патріотизму, а також фактором національної єдності.

У процесі підготовки у вищих військових навчальних закладах мова забезпечує формування професійної свідомості, розвиток лідерських якостей і ефективної професійної комунікації, що є необхідними для управління підрозділами та згуртованості військового колективу. Таким чином, мовна підготовка майбутніх офіцерів є невід'ємною складовою формування їхніх ціннісних орієнтацій та важливим елементом зміцнення обороноздатності й національної безпеки України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітченко А. О., Осьодло В. І. Лідерська підготовка офіцера у вищій військовій школі: від наслідування до інноваційного пошуку // *Військова освіта*. – 2023. – № 1 (47). – С. 35–49. – DOI: 10.33099/2617-1775/2023-01/35-49. – Режим доступу: https://znp-vo.nuou.org.ua/article/view/282660

2. Гевко О. А., Голярдик Н. В. Взаємозв'язок між вивченням української мови та формуванням професійної компетентності у курсантів // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки. – Хмельницький, 2023. – Режим доступу: https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk/article/view/1591/1472

3. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» : прийнятий 25 квіт. 2019 р. № 4764-VIII (зі змін. і допов.). – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4764-20#Text

4. Розвиток військового лідерства у Збройних Силах України : аналітичний документ. – 2024. – Режим доступу: https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2024/04/2_ВКП-7-0003.01-ДОК-З-РОЗ-ВІЙС-ЛІДЕРСТВА-У-ЗСУ.pdf (дата звернення: 09.02.2026).

УДК 808.5(=161.2):340.1(477)

ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ СИСТЕМИ ДСНС УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Валентина ПОДЛЕСНА
Національний університет цивільного захисту України

В умовах історичної боротьби українського народу проти споконвічного загарбника в особі російської федерації, оскільки майбутні фахівці сфери Державної служби України з надзвичайних ситуацій є представниками держави у суспільстві, фактично її уособленням в момент кризових ситуацій, ця тема є досить актуальною і потребує більш детального розгляду. Цей дискурс має на меті окреслити специфіку використання української мови у закладах вищої освіти Державної служби України з надзвичайних ситуацій з метою встановлення взаємозв'язку між нормативною базою, яка захищає права державної мови у ЗВО, та реальним станом використання її на практиці.

Упродовж десятиліть навчання у вищих і середніх навчальних закладах, особливо технічного спрямування, здійснювалося переважно російською мовою. Українську мову витісняли з академічного середовища, що формувало уявлення про її «непридатність» для науки й кар'єрного росту. Така тенденція була розповсюджена переважно на Лівобережній та Центральній Україні. Після здобуття нашою державою незалежності відбувся поступовий перехід до українізації освітньо-наукової діяльності в країні. На жаль, цей процес не став настільки швидким, як очікувалося.

У контексті закладів вищої освіти Державної служби України з надзвичайних ситуацій українська мова підпадає під дію конкретних нормативно-правових актів. З метою забезпечення додержання конституційних гарантій щодо всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України 15 лютого 2010 року був ухвалений указ Президента № 161/2010 «Про Концепцію державної мовної політики» [6]. Ця концепція визначає стратегічні пріоритети в подоланні спричинених багатовіковою асиміляційною політикою колонізаторів та окупантів

деформацій національного мовно-культурного і мовно-інформаційного простору, та відповідно до якої повноцінне функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території держави є гарантією збереження ідентичності української нації та зміцнення державної єдності України [6].

Однак, подолати багатовіковий вплив російської мови виявилося досить складно. З метою визначення конкретних меж відповідальності за недотримання мовного законодавства 25 квітня 2019 року був прийнятий Закон України Про забезпечення функціонування української мови як державної за номером 2704-VIII, де в статті 9 визначено осіб, які зобов'язані володіти державною мовою та застосовувати її під час виконання службових обов'язків, а саме: особи начальницького (середнього і вищого), рядового, сержантського і старшинського складу Національної поліції, інших правоохоронних та розвідувальних органів, посадові особи інших органів, яким присвоюються спеціальні звання, а також педагогічні, науково-педагогічні і наукові працівники. Рівень володіння державною мовою засвідчує державний сертифікат про рівень володіння державною мовою, який видає Національна комісія зі стандартів державної мови відповідно до Закону України Про забезпечення функціонування української мови як державної [5].

З метою підвищення рівня володіння державною мовою, який здобутий під час навчання в закладах загальної середньої освіти, майбутні рятувальники у закладах вищої освіти системи ДСНС продовжують вивчення української мови. Зокрема в Національному університеті цивільного захисту України викладається навчальна дисципліна «Українська мова за професійним спрямуванням», у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності – «Українська мова та культура». Робочі програми навчальних дисциплін розроблені і впроваджені з дотриманням вимог наказів Міністерства освіти і науки України щодо затверджених стандартів вищої освіти за спеціальностями, які отримують майбутні фахівці сфери ДСНС України [4].

Проте, в процесі викладання зазначених дисциплін освітяни стикаються з неоднозначною мовленнєвою поведінкою здобувачів, якій характерні низький рівень володіння власне нормами літературної мови, високий рівень засмічення мовлення суржиком, а іноді й ненормативною лексикою, використання російської під час навчального процесу тощо. Це

негативно впливає як на формування мовленнєвих навичок (компетенцій) у молоді, так і на становлення державної мови й формування української ідентичності, від чого залежить розвиток і безпека держави [3].

Причин такої мовленнєвої поведінки майбутніх фахівців служби ДСНС України є декілька. Серед них можна визначити наступні.

1. Історичний вплив РФ.
2. Русифікація освіти і науки.
3. Комплекс меншовартості.
4. Соціальний і кар'єрний тиск.
5. Вимушена міграція.
6. Непослідовна мовна політика держави.
7. Адаптація до стану війни.
8. Російськомовні медіа та культурний простір.
9. Мовне середовище [7].

Звичайно, також інші причини можуть мати вплив на самовизначення здобувача чи варто послуговуватись саме українською мовою безпосереднього для щоденного спілкування загалом, та під час освітнього процесу зокрема. Мислення – це одна з найголовніших функцій мозку, яка дає людині змогу за допомогою слів та образів (символів) уявити та висловити своє ставлення до реально існуючих і уявних предметів, явищ навколишнього середовища, оцінити стан свого організму [3]. Особистість формує мова через нав'язане мовою і закладене в мові бачення світу та формування менталітету, ставлення до людей безпосередньо через культуру народу, який користується цією мовою як засобом спілкування.

Метою навчання в ЗВО системи ДСНС України є не лише підготовка висококваліфікованих кадрів, які володіють майстерністю застосовувати набуті знання під час виконання службових обов'язків, а й формування високоморальної особистості, патріотичного громадянина, гідного представника держави. Значна роль у цьому процесі належить викладачам української мови, які власним прикладом, досвідом, знаннями і вмінням донести їх до здобувача освіти забезпечують формування професійних компетентностей, ціннісних орієнтирів та відповідального ставлення до обраної професії, сприяючи становленню майбутнього фахівця як особистості та офіцера служби цивільного захисту.

Держава також не стоїть осторонь і продовжує законотворчу діяльність для удосконалення правового поля функціонування української мови як державної. Так, 11 березня 2025 року у Верховній Раді України зареєстровано проєкт закону «Про внесення змін до деяких законів щодо використання мови в освітньому процесі» (реєстр. № 13072). Законопроєкт спрямований на закріплення на законодавчому рівні чітких обов'язків суб'єктів освітньої діяльності, їхніх засновників, керівників та працівників створювати у закладі освіти україномовне освітнє середовище, підтримувати та забезпечувати його існування, з дотриманням прав та свобод осіб, які належать до національних меншин. Цей законопроект був на розгляді у комітетах Верховної Ради, наразі включений до порядку денного від 10 лютого 2026 року на 13 сесії IX скликання [1].

Отже, функціонування української мови у закладах вищої освіти системи ДСНС України є не лише вимогою чинного законодавства, а й стратегічним чинником формування професійної, національно свідомої та державницьки орієнтованої особистості майбутнього фахівця. Попри історично зумовлені труднощі та сучасні соціолінгвістичні виклики, послідовна мовна політика держави останнє десятиліття, нормативно-правове забезпечення та цілеспрямована діяльність науково-педагогічних працівників створюють підґрунтя для утвердження україномовного освітнього середовища. У сучасних умовах війни та суспільних трансформацій це питання набуває не лише освітнього, а й безпекового та світоглядного значення, адже мова виступає чинником консолідації нації та зміцнення державності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голос України: офіційне видання. 14 березня 2025 року. № ОДВ-283(8561) URL: https://www.golos.com.ua/article/382872.

2. Кабінет Міністрів України: розпорядження Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року.

3. Liga 360. Пояснювальна записка до проекту Закону України від 11.03.2025 № 13072. URL: https://ips.ligazakon.net/document/gi12496a.

4. Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.16.2018 № 1169 «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 261

«Пожежна безпека» https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/2022/Standarty.Vyshchoyi.Osvity/Zatverdzheni.Standarty/01/31/261-Pozhezhn.bezp-bak.31.01.22.pdf.

5. Офіційний портал Верховної Ради України : Закон України Про забезпечення функціонування української мови як державної від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19/ed20231231#Text (дата звернення 06.02.2026).

6. Офіційний портал Верховної Ради України : Указ Президента України «Про концепцію державної мовної політики». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010#Text (дата звернення 09.02.2026).

7. Портал Громадське. Кожна п'ята дитина вважає українську недоречною. Інтерв'ю з представником Офісу мовного омбудсмена. 13.11.2025. URL: https://hromadske.ua/suspilstvo/254610-iakoiu-movoiu-vy-navchayete-dytynu-taku-krayinu-i-otrymayete-interviu-z-predstavnykom-ofisu-movnoho-ombudsmena

8. Прищак М. Д., Мацко М. А. Психологія : навчальний посібник. Частина 1 https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/3prishak_psihologiya_ch1/1224.html.

UDC 378.018.43:811.111

DEEPFAKES AS A TOOL FOR ENGLISH LANGUAGE IN HIGH SCHOOL

Pavlo POKOTYLO
Lecturer of the KSE, Senior Lecturer of the KAI

Globalization processes in Ukraine have brought the country closer to American, European, and British educational traditions, creating a dynamic environment where innovation in teaching methods is increasingly valued. The integration of digital technologies into classrooms reflects this influence, as schools and universities seek to balance traditional approaches with modern tools that enhance student engagement and learning outcomes.

Deepfakes were studied by such Ukrainian scientists as Serman Lesia [7], Inna Suleimanova [7], Olexandra Medeichuk [7], Taras Serman [7], Pokotylo [6] and others. Such scientists as Vejay Lalla [3], Adine Mitrani [3] and Zach Harned [3], Fenwick [], consider use of deepfakes for entertainment. Some scientists considered only the negative impact of deepfakes (Nadia Naffi, [5], Kapani, C. [2], and others).

One of the emerging technologies in this context is the use of deepfakes. While often associated with misinformation, deepfake technology can also be repurposed as a creative educational tool. In English language learning (particularly at the high school level) deepfakes can simulate different authentic communication scenarios. For example, students might interact with their favorite or famous AI-generated video characters who speak in different accents or styles, allowing learners to practice listening comprehension and conversational skills in a controlled environment. This aligns with the communicative approach widely adopted in Western educational heritage, where immersion and authenticity are key to language acquisition.

Moreover, deepfakes can be used to create role-play exercises, debates, or storytelling tasks, offering students opportunities to engage with realistic yet customizable content. Teachers could design scenarios where students respond to virtual speakers, analyze persuasive language, or correct grammatical errors in simulated dialogues. Such applications not only strengthen linguistic competence but also foster critical thinking and digital literacy—skills essential in a globalized world.

The perspectives for using deepfakes in Ukrainian universities are quite promising. They could complement traditional methods by providing interactive multimedia experiences that resonate with students accustomed to digital environments. However, further research is needed to evaluate the ethical implications, ensure data security, and measure the pedagogical effectiveness of these tools. We can combine Ukraine's openness to global educational influences with careful academic inquiry, deepfakes may become a valuable addition to both English online and offline language education, bridging innovation with tradition.

REFERENCES

1. Ahmed, S., Bee, A. W. T., Ng, S. W. T., & Masood, M. (2024). Social media news use amplifies the illusory truth effects of viral deepfakes: A cross-national study of eight countries. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 1–28. https://doi.org/10.1080/08838151.2024.2410783

2. Kapani, C. (2025, February 24). Fraud attempts with deepfakes surge over last three years. *Insurance Times*. https://www.insurancetimes.co.uk/news/fraud-attempts-with-deepfakes-surge-over-last-three-years/1454509.article

3. Lalla, V., Mitrani, A., & Harned, Z. (2022). Artificial intelligence: Deepfakes in the entertainment industry. *WIPO Magazine*. https://www.wipo.int/en/web/wipo-magazine/articles/artificial-intelligence-deepfakes-in-the-entertainment-industry-42620

4. Mustak, M., Salminen, J., Mäntymäki, M., Rahman, A., & Dwivedi, Y. K. (2023). Deepfakes: Deceptions, mitigations, and opportunities. *Journal of Business Research, 154*, 113368. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2022.113368

5. Naffi, N. (2025, October 1). Deepfakes and the crisis of knowing. *UNESCO*. https://www.unesco.org/en/articles/deepfakes-and-crisis-knowing

6. Pokotylo, P. (2023). Perspectives of the use of ChatGPT as a tool for online education of English. *OD*, *3*(42), 83–98. https://doi.org/10.12345/od.2023.42.83

7. Serman, L., Suleimanova, I., Medeichuk, O., & Serman, T. (2024). The integration of the ChatGPT bot into the process of learning English. *Science and Education*. https://doi.org/10.24195/2414-4665-2024-1-6 (doi.org in Bing)

УДК 37.015:355.02(477)

МОВНІ МЕХАНІЗМИ КОГНІТИВНОЇ ВІЙНИ ТА ОСВІТНЯ СТІЙКІСТЬ ДО ІНФОРМАЦІЙНИХ МАНІПУЛЯЦІЙ

Людмила ПОНОМАРЬОВА,
кандидат філологічних наук, доцент
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Умови повномасштабної агресії Російської Федерації проти України радикально змінюють уявлення про функції освіти. Навчальний заклад уже не може розглядатися лише як інституція трансферу знань; він стає елементом національної безпеки, простором

формування стійкості спільнот і захисту від когнітивних операцій ворога. Сучасна війна відбувається не лише на полі бою, а й у свідомості громадян: інформаційно-психологічні впливи спрямовані на дезорієнтацію, деморалізацію та розмиття національної ідентичності [1, с. 2]. У цьому контексті педагогіка має переосмислити власні інструменти: йдеться не про косметичні зміни програм, а про зміну парадигми безпеки в освіті.

Європейські безпекові документи акцентують на ролі суспільної стійкості як умови протидії гібридним загрозам. «Стратегічний компас» ЄС описує безпеку не лише в категоріях військових спроможностей, а й через здатність суспільства витримувати комбінований тиск, зокрема маніпуляції інформацією та підрив довіри до інституцій. Для української освіти це означає перехід від логіки «освіта як послуга» до моделі «освіта як елемент всеосяжної оборони», де школа й університет функціонують як вузли стабільності громади, місця, де вибудовується культура безпеки, відповідальності й критичного осмислення реальності.

Педагогіка стійкості (resilience pedagogy) в цьому сенсі пропонується не як ще одна «модна» концепція, а як рамка, що поєднує фізіологічну, психологічну та епістемічну безпеку учасників освітнього процесу. Йдеться про таку організацію навчання, за якої людина зберігає здатність мислити, співпрацювати й робити обґрунтовані судження навіть у ситуації тривалої загрози. Освітнє середовище покликане не лише «захищати від стресу», а й навчати взаємодіяти з ним так, щоб не руйнувалися базові відчуття сенсу, довіри й власної дієздатності.

Ключовим обмеженням є нейробіологія навчання під час війни. Полівагальна теорія Стівена Порджеса [3] показує, що здатність до засвоєння знань залежить від стану нервової системи: для роботи неокортексу потрібна хоча б мінімальна нейрофізіологічна безпека та активність системи соціальної залученості . В умовах хронічної небезпеки, частих повітряних тривог, новин про обстріли й особистих втрат нервова система учасників освітнього процесу часто «застрягає» у режимах «бий або біжи» чи заціпеніння. У цих станах ресурс на складну когнітивну діяльність обмежений, а вимоги до «концентрації» й «раціонального мислення» стають нереалістичними.

Популярні в мирний час підходи на кшталт «brave space» із наголосом на «сміливих розмовах про складні теми» не враховують

цієї фізіологічної рамки. У ситуації війни заклики «бути сміливим» у дискусії можуть призводити до ретравматизації, коли людина змушена говорити про травматичний досвід, не маючи внутрішніх ресурсів для його переробки. Звідси необхідність травма-інформованої педагогіки, яка виходить із того, що без базового відчуття безпеки не буде ні глибинного навчання, ні справжнього критичного мислення. Для викладача це означає переорієнтацію з вимоги «зробити заняття цікавим» на здатність підтримувати передбачуваність, рутину, чіткі правила й емоційну стабільність у групі.

Практично це може проявлятися в дуже конкретних речах. Наприклад, викладач заздалегідь проговорює з класом алгоритм дій під час тривоги, щоб у момент сирени не виникала хаотична комунікація; пара починається з короткого ритуалу, який дає сигнал нервовій системі: «Ми зараз у знайомому просторі, відомі правила, відомі обличчя». Викладач уважніший до сенсорного навантаження: зменшує надлишковий шум, не перевантажує заняття яскравими візуальними й відеостимулами, якщо група щойно пережила тривогу або обстріл. Мова вчителя стає інструментом ко-регуляції: спокійний тон, чіткі інструкції, названа вголос реальність («так, ми всі зараз напружені, це нормально») допомагають студентам повернутися до стану, в якому можливе навчання.

Паралельно з фізіологічною безпекою вибудовується епістемічна безпека, тобто здатність людини захищати свій пізнавальний простір від маніпуляцій. В умовах когнітивної війни традиційні підходи до критичного мислення, що спираються на абстрактне «аналізуйте інформацію», виявляються надто енерговитратними. Концепція когнітивного роз’єднання К. Становича передбачає вміння тимчасово «відсторонити» інтуїтивну реакцію й змоделювати альтернативні варіанти реальності . Однак мозок, виснажений хронічним стресом, не завжди має ресурс для такої операції. Вимагати від школяра або студента холодного аналізу пропаганди саме в момент емоційного шоку — означає працювати всупереч базовій психології. [5].

Більш продуктивним у цих умовах виглядає підхід, що спирається на теорію епістемічної пильності Дена Спербера [4]. Замість ексклюзивної концентрації на змісті повідомлення учнів і студентів навчають оцінювати джерело: хто говорить, із якою репутацією, у чиїх інтересах поширюється той чи інший наратив. Для

мовно-літературних курсів це відкриває широкий простір практичних завдань. Під час аналізу новинних текстів студенти тренуються не «розбирати» кожен фейк по суті, а робити кілька швидких кроків латерального читання: паралельно відкривати інші джерела, перевіряти, чи існує організація, на яку посилається новина, дивитися, як про цю подію пишуть авторитетні медіа . Такі вправи можна оформлювати як лінгвістичний аналіз: порівняння лексики й стилістики, виявлення емоційно забарвлених слів, зіставлення назв сторін конфлікту.

Важливою складовою когнітивної оборони стає «пребанкінг» – попереджувальне розкриття типових маніпулятивних тактик до того, як людина з ними зіткнеться. В університетській аудиторії це можуть бути заняття, на яких разом із студентами розбираються механізми клікбейту, емоційної ескалації заголовків, використання псевдоекспертів або діпфейків. Викладач може запропонувати переписати маніпулятивний заголовок у нейтральний, проаналізувати, як змінюється емоційний ефект тексту, коли з нього прибрати оціночні маркери. Такі завдання одночасно розвивають мовну компетентність і формують звичку розпізнавати спроби впливу ще до того, як вони спрацюють.

Не менш суттєвим є афектне маркування, тобто навчання розпізнавати власні емоційні реакції як сигнали можливої маніпуляції. На заняттях це можна інтегрувати в роботу з текстами: перед тим як аналізувати зміст, викладач пропонує коротко зафіксувати першу реакцію «мені страшно», «я злюся», «мені соромно», і лише потім переходити до раціонального розбору. Сам факт усвідомлення емоції вже знижує її владу й допомагає не піддаватися імпульсивним рішенням «поширити негайно» чи «повірити автоматично».

Етична позиція викладача стає окремим виміром педагогіки стійкості. В умовах, коли агресія має риси геноциду і спрямована на знищення самої можливості існування української ідентичності, традиційна модель «академічної нейтральності» виявляється непродуктивною. Йдеться не про заміну освіти пропагандою, а про те, що викладачі беруть на себе відповідальність бути «валідаторами реальності». Це означає чесно називати події й явища своїми іменами, спираючись на міжнародне право та факти, а не на евфемізми («війна», а не «конфлікт»; «окупація», а не «звільнення»), водночас залишаючи простір для запитань і критичних обговорень [2, с. 7].

У підсумку педагогіка стійкості до інформаційних маніпуляцій в умовах когнітивної війни пропонує розглядати навчальний заклад як місце, де сполучаються три контури безпеки. Фізіологічний, як турбота про стан нервової системи студентів, передбачуваність, ритуали, зменшення сенсорного перевантаження. Пізнавальний, як навчання швидким і доступним стратегіям перевірки інформації, формування епістемічної пильності, розвиток мовних навичок, потрібних для виявлення маніпулятивних наративів. Ціннісний, як чітка громадянська позиція педагога, що спирається на гуманістичні та правові орієнтири, а не на ілюзію «поза політикою». Поєднання цих трьох рівнів дає шанс зберегти ментальне здоров'я спільноти й сформувати стійкість до когнітивних атак, у яких мова стає одночасно мішенню й інструментом оборони.

ЛІТЕРАТУРА

1. Council of the European Union. A Strategic Compass for Security and Defence – For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security. Brussels, 2022.

2. NATO Strategic Communications Centre of Excellence. Cognitive Warfare: Strengthening NATO's Cognitive Resilience. Riga, 2023.

3. Porges S. W. The Polyvagal Theory: Neurophysiological Foundations of Emotions, Attachment, Communication, and Self-regulation. New York: W. W. Norton 2011.

4. Sperber D., Clément F., Heintz C. et al. Epistemic Vigilance. Mind & Language. 2010. Vol. 25, № 4. P. 359–393.

5. Stanovich K. E. Rationality and the Reflective Mind. Oxford: Oxford University Press, 2011.

6. Wineburg S., McGrew S. Lateral Reading and the Nature of Expertise: Reading Less and Learning More When Evaluating Digital Information. Teachers College Record. 2019. Vol. 121 (11).

7. Міністерство освіти і науки України. Концепція безпеки закладів освіти. Київ, 2023.

UDC: 378.091.33:811.111:614.8

FOREIGN LANGUAGE FOR SPECIFIC PURPOSES AS A VITAL COMPONENT OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF FUTURE CIVIL PROTECTION SPECIALISTS

Olga RYZHCHENKO,
Candidate of Philological Sciences, Docent
National University of Civil Protection of Ukraine

In the context of intensifying global risks and international cooperation in disaster response, the linguistic competence of civil protection specialists has transitioned from an elective skill to a core professional requirement. It is obvious that specialized language proficiency facilitates access to international safety standards, enhances interoperability during multinational rescue operations, and fosters continuous professional self-improvement.

The modern landscape of civil protection is no longer confined by national borders. Whether addressing climate-induced catastrophes, industrial accidents, or humanitarian crises, rescue services increasingly operate within international frameworks such as the EU Civil Protection Mechanism or UN OCHA. For future specialists, mastering a foreign language (primarily English) is the "interoperability tool" that allows for the seamless integration of global best practices into local safety protocols.

Foreign Language for Specific Purposes differs from general language training by focusing on the communicative needs of a particular profession. For civil protection cadets, this involves:

- Technical Terminology: Mastering vocabulary related to fire dynamics, chemical hazards, structural engineering, and emergency medical aid.
- Standardized Communication: Learning the "Radiotelephony" protocols and brevity codes used in international emergency management.
- Documentation: The ability to interpret technical manuals for foreign equipment and draft international incident reports.

A significant portion of cutting-edge research in disaster science, seismology, and fire safety engineering is published in English. Specialists who lack foreign language proficiency are often isolated from:

1. Peer-reviewed research regarding new firefighting foams or drone-assisted SAR (Search and Rescue) tactics.

2. International NFPA or ISO standards that dictate modern safety regulations.

3. Online certification courses offered by global institutions like FEMA or the Emergency Management Institute.

In civil protection, communication errors can lead to the loss of life. Professional language training must go beyond grammar to include stress-resistant communication. Future specialists must be trained to deliver clear, concise instructions under the pressure of time and environmental hazards. This requires pedagogical approaches such as:

- Simulation-based learning: Practicing radio exchanges during mock rescue drills.
- Case study analysis: Reviewing international disaster responses (e.g., the Chernobyl legacy or recent seismic events) using original foreign-language documentation.

Professional development is intrinsically linked to a specialist's ability to participate in international exchange programs, workshops, and joint exercises (e.g., EU-MODEX). Proficiency in a foreign language acts as a catalyst for:

- Vertical mobility: Higher-ranking officers often represent their agencies at international summits.
- Horizontal mobility: The ability to work as a consultant or technical expert in international humanitarian missions.

The inclusion of Foreign Language for Specific Purposes in the curriculum of civil protection higher education institutions is not merely a humanitarian requirement but a strategic necessity. It ensures that the future rescuer is not just a physical operator, but an information-literate specialist capable of navigating the global safety ecosystem. By bridging the gap between local training and international standards, Foreign Language for Specific Purposes becomes a cornerstone of lifelong professional development.

УДК 37.091.3:81’243

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (НА МАТЕРІАЛІ ОЦІНЮВАЛЬНИХ МОВЛЕННЄВИХ ЖАНРІВ)

Олеся СКОЛОЗДРА-ШЕПІТКО,
кандидат філологічних наук, доцент
Оксана КОСТІВ,
андидат філологічних наук, доцент
Львівський національний університет імені Івана Франка

Концепція НУШ, що є основною для сучасної освіти в Україні, базується на компетентнісній парадигмі, яка орієнтована на здатність учнів ефективно діяти в реальних комунікативних ситуаціях. Це передбачає опанування мовленнєвих жанрів, адже, як зазначає Ф. Бацевич, «комунікативна компетенція мовця складається з певного набору мовленнєвих жанрів» [1]. Про вагомість вивчення мовленнєвих жанрів у закладах загальної середньої освіти заначено у публікаціях Н. Голуб [2].

Мовленнєві жанри були об’єктом наукових студій Ф. Бацевича, Л. Галаєвської, Н. Голуб, О. Горошкіної, О. Когутюк, О. Компаній, О. Малікової, Л. Мацько, Н. Скрипник, О. Трумко, С. Турлюк, С. Формановоі та ін.

Вивчення мовленнєвих жанрів активно інтегровано в сучасні модельні навчальні програми з української мови для 5–9 класів. Оцінювальні мовленнєві жанри передбачають висловлення позитивної або негативної оцінки щодо об’єкта мовлення.

У закладах загальної середньої освіти передбачено вивчення таких оцінювальних мовленнєвих жанрів: *комплімент, похвала, лестощі, осуд, дорікання, висміювання.* Завдання вчителя – навчити учасників освітнього процесу правильно робити компліменти, формулювати похвалу, бачити ознаки лестощів, нещирости, розпізнавати осуд, дорікання, висміювання з метою їх уникнення в повсякденному житті.

Комплімент – один із жанрів мовлення, який передає похвалу людини, виражає захоплення її внутрішніми рисами чи зовнішністю,

досягненнями та іншими позитивними якостями. Компліменти є важливими у спілкуванні, оскільки сприяють встановленню позитивних стосунків, піднімають самооцінку та настрій, налаштовують на позитивну атмосферу спілкування. Основними складниками компліменту є щирість, доречність, влучність, недвозначність, ввічливість, позитивна оцінка, природність, невимушеність.

Компліменти можуть бути вдалими та невдалими, тому під час вивчення жанру компліменту в закладах загальної середньої освіти варто закцентувати увагу учасників освітнього процесу на таких моментах щодо правильного формулювання компліментів: зосередження на конкретних рисах чи досягненнях, уникання надмірности та лестощів, щирість у висловленні, зазначення переваги, яка справді сподобалася; використання простих та зрозумілих слів, врахування контексту спілкування. Невдалий комплімент містить елементи критики, недовіри, стереотипи, тому треба навчити учасників освітнього процесу уникати таких компонентів у формулюванні компліменту.

Потрібно звернути увагу і на формулювання відповіді на комплімент, зокрема слід подякувати за комплімент, уникати зайвих виправдань, не треба применшувати власних заслуг.

Похвала – мовленнєвий жанр, що передає позитивну оцінку, схвалення або захоплення людиною, її здобутками, особливостями. Тому похвала може бути за досягнення, дії, спосіб вирішення завдання (креативність, нестандартний підхід, використання нових методів, логіка міркувань тощо). До ознак похвали належать: щирість, конкретність, доречність, позитивна оцінка. Похвала є важливою у спілкуванні, оскільки підвищує самооцінку, мотивує до подальших досягнень, створює позитивну мовленнєву ситуацію.

Лестощі – мовленнєвий жанр, що презентує удавану похвалу, щоб викликати прихильне ставлення до себе, добитися вигоди або навіть впливати на іншу людину. Лестощі містять такі небезпечні моменти у спілкуванні, як маніпуляції, часткове применшення власних здобутків, фальшивість у спілкуванні. До основних ознак лестощів належать: нещирість, підлабузництво, надмірне вихваляння, перебільшення, корисливість. Важливо навчити учасників освітнього процесу розпізнавати лестощі. Для цього потрібно: 1) зрозуміти, чи похвала є щирою; 2) усвідомити, чи людина під час вихваляння

адресата лестощів не принижує себе; 3) збагнути, чи за лестощами часом не криються корисливі мотиви. Лестощі можуть негативно впливати і на того, хто їх говорить (приниження власних здобутків, рис, якостей; звичка до фальшивих слів, маніпулювання тощо), і на того, кому вони адресовані (втрата довіри, формування завищеної самооцінки, небажання бачити недоліки). До словесних маркерів лестощів належать: надмірне використання загальних фраз і відсутність посилань на конкретні дії та досягнення, вживання перебільшених епітетів (*найкращий, геніальний, незрівнянний, неймовірний, неперевершений*), приниження себе (*я і близько так не зможу, мені далеко до вас*…), виокремлення адресата лестощів з-поміж інших з метою подальшої вигоди (*ви єдиний, хто мене розуміє; тільки така неймовірна людина може мені допомогти*…).

Осуд – оцінювальний мовленнєвий жанр, який має на меті висловити несхвалення, негативну оцінку стосовно вчинків, поведінки, поглядів, що суперечать моральним, соціальним чи правовим нормам. Учасникам освітнього процесу варто пояснити, коли доречно використовувати цей жанр, а коли його вживання категорично заборонене, щоб не образити честі та гідності особи. Мовними засобами вираження осуду є дієслова *засуджую, не схвалюю*, оцінні слова *недостойно, ганебно, безвідповідально, аморально, неприйнятно, жахливо*, *обурливо*…, риторичні запитання та оклики, обурлива інтонація тощо.

Дорікання – оцінювальний мовленнєвий жанр, який має на меті висловити докір, змусити адресата усвідомити свою провину, викликати почуття провини або сорому за завдану андресантові шкоду, образу тощо. Оцінний компонент цього жанру – вираження негативного ставлення мовця до події.

Висміювання – мовленнєвий жанр, що, на відміну від дорікання, яке апелює до почуття провини, використовує сміх як інструмент соціального контролю або психологічного тиску. Основна мета мовця – дискредитувати об’єкт, виявити його невідповідність нормі (етичній, інтелектуальній, соціальній) і виставити його в кумедному чи безглуздому світлі. Висміювання реалізується через низку стилістичних фігур: іронію, гіперболу, порівняння чи сарказм.

У модельних навчальних програмах з української мови для 5–9 класів завдання, що стосуються оцінювальних жанрів, загалом інтегровані в практичну мовленнєву діяльність. Теоретичні аспекти

вивчення оцінювальних мовленнєвих жанрів подано в модельній навчальній програмі та підручнику Н. Голуб та О. Горошкіної [7; 3]. Комплімент, лестощі, похвалу вивчають в 5-му класі в межах метапредметного блоку (мовленнєва змістова лінія) у темі «Жанри мовлення». Під час вивчення теми про комплімент (§ 69 «Комплімент, лестощі, похвала») автори підручника [3] пропонують розглянути теоретичні питання, зокрема визначення компліменту (характеризується як простий, доступний і надійний спосіб зробити людині добро, подарувати радість, підтримати у стані розгубленості та допомогти повірити в себе), суть і значення компліменту (теоретичний матеріал пояснює, що комплімент є свідченням того, що людину помічають, вона є важливою й цікавою для співрозмовника), розмежування подібних жанрів (учні вивчають відмінності між щирим компліментом та іншими оцінювальними жанрами). У книзі також розкрито зміст понять «лестощі» (лицемірне, нещире та догідливе вихваляння), «похвали» (добрий, позитивний відгук про когось чи щонебудь). Автори пропонують такі типи завдань: складання речень-компліментів (учні повинні створювати речення-компліменти, використовуючи слова з префіксом *пре-* (наприклад, для привітання з днем народження), вираження захоплення (передбачено створення діалогів, де вжито вигуки, які передають почуття захоплення, радости, подиву та інших позитивних емоцій (наприклад, під час обговорення вражень від концерту), вітальні тексти (складання текстів листівок або електронних листів до вчителів, рідних чи друзів до свят, що передбачає використання звертань та вставних слів для вираження поваги та похвали).

У підручниках подано ознаки справжнього компліменту, а теоретичні відомості допомагають відрізнити щире схвалення від критики чи нетактовних зауважень (наприклад, розпізнати, чи є висловлення «Ти надто добра, а цим усі користуються» компліментом). Загалом тема спрямована на розуміння компліменту як інструменту підтримки гідности та створення позитивної атмосфери під час взаємодії.

Теоретичні відомості про жанрові особливості компліменту, похвали, лестощів містять також інші підручники з української мови для закладів загальної середньої освіти. Наприклад, у підручниках за редакцією Г. Панчук [10], І. Літвінової [4] запропоновано визначення компліменту, похвали, лестощів та подано завдання щодо розрізнення

похвали й лестощів, укладання словничка слів, за допомогою яких можна висловити похвалу, вправи на розрізнення вдалих та невдалих компліментів (невдалими вважаються ті, що містять приховану критику, стереотипи або недовіру), обговорення «Чи любите ви, коли вам говорять компліменти? Чи варто говорити компліменти людям, із якими спілкуємося», аналіз лестощів на прикладі байки Езопа «Лисиця та Ворона» (учні мають пояснити, чому слова Лисиці є лестощами) чи «Кайдашевої сім'ї І. Нечуя-Левицького (характеристика Марусі).

Отже, для опанування оцінювальних жанрів рекомендують різні види завдань. Вправи часто пов'язують з диференціацією понять, адже учням пропонують завдання на визначення відмінностей між компліментом і лестощами. Це допомагає розрізняти щире висловлення приємних слів від маніпулятивного. Завдання також передбачають соціальну адаптацію – добір компліментів за віковою та статусною ознакою особи. Це вчить школярів враховувати ситуацію спілкування та те, кому саме вони адресують свої слова (однолітку, вчителю чи людині старшого віку). Програма також містить завдання з аналізу компліментів, що передбачає розгляд їхньої структури та доречности. Окрему увагу приділено взаємодії, зокрема добору відповідей на комплімент, що є важливою частиною етикету спілкування.

У підручниках для 5 класу закладів загальної середньої освіти подано практичні завдання, в основі яких робота з різними видами оцінювальних жанрів.

Науковий підхід до аналізу жанрів спілкування передбачає чітке розмежування компліменту, похвали та лестощів, де комплімент розглядають як інструмент підтримки та створення радости, похвалу – як позитивний відгук про досягнення, а лестощі – як нещире, лицемірне вихваляння з корисливою метою. Учням пропонують вправи на розпізнавання справжніх компліментів (прочитати речення й визначити, які з них є компліментами, а які – ні (наприклад, відрізнити щиру підтримку від критики)), аналіз реакції на комплімент (необхідно прочитати діалоги та подумати, як правильно відреагувати на приємні слова, щоб спілкування було гармонійним) та завдання на виправлення невдалих або некоректних компліментів. Можна також запропонувати учням заповнити таблицю: спільне та відмінне між компліментом, похвалою та лестощами.

У навчальному процесі акцент зміщується з теоретичних визначень на практичне застосування – школярі вчаться складати компліменти для членів родини та однокласників, використовуючи специфічні словотворчі засоби, зокрема префікс *пре-*, переносне значення слів для вираження схвалення вчинків. Важливим аспектом є розвиток навичок аналізу тактовности, що дозволяє учням диференціювати вдалі висловлювання від тих, що містять приховану критику, гендерні стереотипи або недовіру.

Паралельно з позитивними жанрами розглядають і деструктивні форми комунікації, такі як осуд та дорікання, висміювання, які вивчають шляхом аналізу конфліктних ситуацій та намірів мовців. Методика роботи з цими поняттями включає виявлення в мовленні образливих слів, пояснення недоречности їх використання та заміну на синоніми, що сприяють порозумінню.

Оцінювальні мовленнєві жанри осуд, дорікання та висміювання в теоретичному і практичному аспектах вивчають у 7–9 класах. Для формування вмінь у межах цих жанрів модельні програми для 7–9 класів пропонують комплекс завдань, що охоплюють аналітичну, дослідницьку та творчу діяльність. Учні, зокрема, мають навчитися розпізнавати ці жанри в текстах різних стилів, наприклад, у медіатекстах та художніх творах. Поширені також такі види робіт, як визначення комунікативного наміру автора та адресата висловлення, аналіз мовних засобів (лексичних, фразеологічних, граматичних), що допомагають виразити осуд чи дорікання, дослідження інтонаційних засобів та невербальних компонентів (міміки, жестів), які супроводжують ці жанри в усному мовленні, порівняння змісту повідомлень різних осіб для виявлення прихованої інформації (підтексту). Практичне засвоєння жанрів відбувається через створення власних висловлень, складання діалогів (учням пропонують розігрувати ситуації, де необхідно висловити пораду або прохання про допомогу, уникаючи агресивного осуду), завдання на перетворення дорікання в конструктивне зауваження або нейтральну пораду, а також створення постів для соцмереж або коментарів, де оцінка висловлюється з дотриманням етичних норм [8; 9].

Отже, оцінювальні жанри слугують фундаментальним інструментом для практичного застосування мови, адже дозволяють ефективно взаємодіяти в реальних комунікативних ситуаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф.С. Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи Львів: ПАІС. 2005. 264 с.

2. Голуб Н. Б. Мовленнєві жанри на уроках української мови у 8-9 класах. Українська мова і література в школі. 2015. № 1. С. 13−19.

3. Голуб Н., Горошкіна О. Українська мова : підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2022.

4. Літвінова І. Українська мова. Підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Харків. 2022. 278 с.

5. Новосьолова В. Актуалізація мовленнєвих жанрів засобами комппетенісно спрямованого підручника української мови. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/717401/ (дата звернення 26.01.2026)

6. Мовленнєві жанри на уроках української мови в ліцеї (рівень стандарту): практичний посібник./ Голуб Н.Б, Новосьолова В.І., Галаєвська Л.В. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020.

7. *Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти»* (автори Голуб Н. Б., Горошкіна О. М.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://surli.cc/famfkh

8. *Модельна навчальна програма «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти* (авт. Голуб Н.Б., Горошкіна О.М.). [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://surli.cc/glcbye

9. *Модельна навчальна програма «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти* (автори: Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П.,Плівачук К. В., Попова Т. Д.). [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://surli.cc/zkbbzy

10.Панчук, Б. Близнюк, О. Приведа. Українська мова. Підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль. 2022. 304 с.

УДК 37.091.3:811.111:355

АНГЛІЙСЬКА МОВА У ВІЙСЬКОВІЙ ОСВІТІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ В УМОВАХ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКОВОЇ СПІВПРАЦІ

Олександра СМІРНОВА
Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут

У сучасних умовах посилення міжнародної безпекової співпраці англійська мова посідає особливе місце у системі військової освіти. Для майбутніх офіцерів вона є не лише навчальною дисципліною, а й важливим інструментом професійної комунікації. У наукових дослідженнях наголошується, що володіння англійською мовою в професійному контексті безпосередньо пов'язане з рівнем готовності військовослужбовців до міжнародної взаємодії та виконання службових обов'язків у багатокультурному середовищі [1, с. 23–25].

Викладання англійської мови у вищих військових навчальних закладах відбувається в умовах підвищених вимог до змісту та результатів навчання. Серед основних викликів виокремлюють обмеженість навчального часу, необхідність поєднання мовної та фахової підготовки, а також різний рівень іншомовної компетентності курсантів. Дослідники зазначають, що традиційні підходи до навчання іноземних мов не завжди відповідають потребам військово-професійного середовища, оскільки недостатньо враховують специфіку службової діяльності та реальні комунікативні ситуації міжнародної співпраці [1, с. 41–43].

На сьогоднішній час сучасні умови міжнародної безпекової співпраці відкривають значні можливості для оновлення змісту й методів викладання англійської мови у військовій освіті. У сучасній вищій школі іншомовна підготовка дедалі більше орієнтується на формування практичних комунікативних умінь, необхідних для професійної діяльності, що відповідає загальноєвропейським підходам до мовної освіти [2, p. 10–12]. Професійно орієнтоване навчання, що базується на використанні автентичних матеріалів, аналізі реальних комунікативних ситуацій, участі в рольових іграх та моделюванні службових завдань, сприяє формуванню у курсантів готовності до

практичного застосування мовних знань. Як зазначає Д. Дірдорф, ефективне іншомовне навчання у міжкультурному контексті має поєднувати мовну підготовку з розвитком умінь співпраці, гнучкості та адаптації до професійного середовища [3, с. 250–252].

У системі військової освіти англійська мова поступово трансформується з академічної дисципліни на інструмент професійної діяльності. Для курсантів вона виконує функцію засобу доступу до міжнародних стандартів підготовки, професійної документації, навчальних матеріалів та процедур взаємодії у багатонаціональному середовищі. Володіння англійською мовою є необхідною умовою участі у спільних навчаннях, штабних тренуваннях і миротворчих операціях, де рівень мовної підготовки військовослужбовців визначається відповідно до мовних вимог НАТО [4].

Водночас специфіка військової професії зумовлює підвищені вимоги до мовної підготовки. Курсанти мають не лише опанувати термінологію та типові мовленнєві структури, а й навчитися діяти в умовах обмеженого часу, ієрархічних відносин і високої відповідальності за прийняті рішення. У таких умовах мовна помилка або нерозуміння комунікативного наміру партнера може мати не лише навчальні, а й практичні наслідки. Саме тому викладання англійської мови у військовому закладі вищої освіти має бути тісно пов’язане з реальними професійними ситуаціями.

Окремої уваги потребує проблема міжкультурного виміру іншомовного навчання. У багатонаціональних військових колективах комунікація визначається не лише мовними нормами, а й культурними особливостями, стилем командування, моделями прийняття рішень. Нерозуміння цих аспектів може призводити до комунікативних труднощів навіть за достатнього рівня володіння мовою. Як підкреслює М. Байрам, формування іншомовної комунікативної компетентності має супроводжуватися розвитком міжкультурної чутливості та здатності до рефлексії [1, с. 36–38].

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що виклики, з якими стикається викладання англійської мови у вищих військових навчальних закладах, зумовлюють необхідність переосмислення традиційних підходів до організації навчального процесу. Орієнтація лише на формування мовних знань і навичок не забезпечує повноцінної підготовки курсантів до реальних умов військово-професійної діяльності. Важливого значення набуває інтеграція

професійного та міжкультурного компонентів, що дозволяє наблизити навчання до комунікативних ситуацій, з якими військовослужбовці стикаються під час міжнародної взаємодії.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на розроблення та апробацію методичних моделей навчання англійської мови, які максимально враховують специфіку військової професії та сучасні безпекові виклики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Byram, M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Clevedon : Multilingual Matters, 1997. 124 p. URL: https://doi.org/10.21832/9781853593772.

2. Deardorff, D. K. The identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization. *Journal of Studies in International Education*. 2006. Vol. 10, No. 3. P. 241–266. DOI: https://doi.org/10.1177/1028315306287002.

3. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 260 p. URL: https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages.

4. NATO Standardization Office. NATO STANAG 6001: Language Proficiency Levels. Brussels, 2014. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50316.htm.

УДК 811.161.2’271 + 004.056

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З КІБЕРБЕЗПЕКИ

Ірина СНІГУРОВА
Харківський національний університет внутрішніх справ,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Особливістю професійної діяльності сучасного фахівця з кібербезпеки є необхідність реалізації професійних компетентностей – проєктування, супроводження, моніторингу та покращення систем управління інформаційною безпекою, проведення аудитів, впровадження механізмів технічного та криптографічного захисту інформації, обробки кіберінцидентів тощо. Але надзвичайно важливим є також і необхідність володіння професійною мовно-комунікативною компетентністю. Це обумовлено тим, що фахівець з кібербезпеки має вміти відпрацьовувати політики, аудиторські звіти, звіти щодо результатів обробки інцидентів, також вміти здійснювати листування зі стейкхолдерами, технічними фахівцями своєї компанії та розробниками апаратних і програмних комплексів захисту інформації. Такий фахівець працює в команді, і він має вибудовувати ефективну комунікацію зі своїми колегами та керівництвом. Уміння виступати перед співробітниками компанії дозволяє йому проводити тренінги безпеки, доводити до них вимоги та правила забезпечення захисту інформації. Знання психології спілкування, фахової термінології, вміння правильно будувати речення – це передумови професійної реалізації такого фахівця.

Проблемами підготовки майбутніх фахівців з кіберезпеки в закладах вищої освіти (ЗВО) є:

– широка кількість професій з кібербезпеки, які зараз упровадженні професійними стандартами, розробленими Держспецзв’язком. Це аудитори систем менеджменту інформаційної безпеки; фахівці з оцінки заходів захисту інформації (кібербезпеки); молодші фахівці з реагування на інциденти кібербезпеки; фахівці з

криптографічного захисту інформації; молодші фахівці з технічного захисту інформації та інші. Кожна з професій має свою специфіку з професійної точки зору;

– здійснення мовної підготовки студентів з кібербезпеки в ЗВО, як правило, на молодших курсах, коли професійні дисципліни поки не почали викладати. При цьому рівень мотивації студентів вивчати професійну мову ще не високий.

Автором в рамках дисертаційного дослідження розробляється система опанування студентами, які навчаються за спеціальністю F5 «Кібербезпека та захист інформації» в ЗВО, професійної мовно-комунікативної компетентності для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. **Сутністю цієї** системи є цілісна й організована сукупність цілей, змісту, методів, форм, засобів і критеріїв оцінювання, спрямованих на розвиток у майбутніх фахівців з кібербезпеки здатності ефективно здійснювати професійну комунікацію під час своєї професійної діяльності.

У рамках цієї системи розробляються механізми визначення цілей формування мовно-комунікативної компетентності, як на рівні базових компетентностей, так і спеціалізованих компетентностей для різних професій у сфері кібербезпеки, а також визначення змісту навчання, включаючи створення термінологічного словника, визначення жанрів професійного спілкування, моделювання професійних ситуацій фахівця з кібербезпеки, удосконалення методик навчання студентів діалогічному та монологічному мовленню. Автор розробляє методи опанування студентами професійної мови, як-то рольові ігри, кейс-методи, проєктне навчання, розроблення та захист аналітичних звітів. Окремим напрямком дослідження є вдосконалення механізмів оцінювання рівня професійної мовно-комунікативної компетентності студента, а саме визначення показників та критеріїв такого оцінювання, методів оцінювання й реалізації зворотного зв’язку між викладачем і студентом для його корекції умінь та навичок, оцінювання ризиків для фахівця з кібербезпеки неефективного володіння професійною мовою для реалізації його професійних функцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Снігурова І. І. Мовнокомунікативна компетентність майбутніх фахівців зі спеціальності "Кібербезпека та захист інформації" як

складова їхньої успішної професійної діяльності [Електронний ресурс] / Снігурова Ірина Іванівна // Перспективи та інновації науки. Серія: Педагогіка, Серія: Психологія, Серія: Медицина = Prospects and innovations of science. Series: Pedagogy, Series: Psychology, Series: Medicine. – Електрон. текст. дані. – 2025. – № 2 (48). – С. 965-977.

2. Снігурова І. І. Шляхи формування професійної мовно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців з кібербезпеки: термінологічний аспект [Електронний ресурс] / Снігурова Ірина Іванівна // Вісник науки та освіти. Серія: Філологія, Серія: Педагогіка, Серія: Соціологія, Серія: Культура і мистецтво, Серія: Історія та археологія = Bulletin of Science and Education. Series: Philology, Series: Pedagogy, Series: Sociology, Series: Culture and Art, Series: History and Archeology: електронний журнал. – 2025. – № 5 (35). – С. 2067-2082.

УДК 378.016:811.161.2

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ» У ВИЩІЙ ШКОЛІ НА НЕСПЕЦІАЛЬНИХ ФАКУЛЬТЕТАХ

Наталія ЮРІЙЧУК,
кандидат педагогічних наук, доцент
Університет Григорія Сковороди в Переяславі

У сучасних умовах розвитку українського суспільства, утвердження державної мови в усіх сферах публічного й професійного життя особливої актуальності набуває якісна мовна підготовка майбутніх фахівців різних галузей. Курс «Українська мова за професійним спрямуванням» у закладах вищої освіти виконує не лише освітню, а й соціокультурну та світоглядну функції, сприяючи формуванню мовної особистості здобувача вищої освіти, здатного до ефективної фахової комунікації.

На неспеціальних факультетах (технічних, економічних, природничих тощо) викладання української мови за професійним спрямуванням має низку специфічних особливостей, зумовлених

обмеженою кількістю аудиторних годин, різним рівнем мовної підготовки здобувачів вищої освіти, а також часто недостатньо сформованою мотивацією до вивчення мовних дисциплін. Це потребує переосмислення змісту курсу, методів і форм його викладання.

Дисципліна «Українська мова за професійним спрямуванням» ґрунтується на положеннях Закону України «Про освіту», Закону України «Про вищу освіту», Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», а також на вимогах Державних стандартів вищої освіти. У межах компетентнісного підходу курс спрямований на формування загальних і фахових компетентностей, зокрема комунікативної, інформаційної та соціокультурної.

Методологічною основою викладання дисципліни є поєднання системного, діяльнісного, комунікативного та особистісно-орієнтованого підходів. Така інтеграція дає можливість розглядати мову не лише як систему, а передусім як інструмент професійної діяльності майбутнього фахівця.

Основною метою викладання української мови за професійним спрямуванням є формування у студентів умінь і навичок усного та писемного професійного мовлення, необхідних для успішної реалізації в майбутній фаховій діяльності.

Серед основних завдань курсу доцільно виокремити:

- удосконалення знань про норми сучасної української літературної мови;
- формування навичок створення професійних текстів різних жанрів;
- розвиток культури усного та писемного ділового мовлення;
- опанування термінологічної системи відповідної спеціальності;
- виховання мовної відповідальності та поваги до державної мови.

До найбільш поширених проблем викладання курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» на неспеціальних факультетах відносимо:

1. Низький рівень базової мовної підготовки здобувачів вищої освіти.
2. Формальне ставлення до дисципліни як «другорядної».

3. Обмеженість навчально-методичного забезпечення, адаптованого до конкретних спеціальностей.

4. Малою кількістю аудиторних годин, відведених на вивчення дисципліни.

5. Недостатню інтеграцію курсу з фаховими дисциплінами.

Подолання зазначених проблем можливе за умови оновлення змісту навчальних програм і впровадження сучасних педагогічних технологій.

Ефективність викладання української мови за професійним спрямуванням значною мірою залежить від використання активних та інтерактивних методів навчання. До яких відносимо:

- проблемно-пошукові завдання;
- ділові та рольові ігри;
- аналіз професійно орієнтованих текстів;
- проєктна діяльність;
- кейс-метод.

Значний потенціал має використання цифрових освітніх ресурсів: онлайн-платформ, електронних курсів, мультимедійних презентацій, що сприяють підвищенню мотивації здобувачів вищої освіти та індивідуалізації навчання.

Викладання української мови за професійним спрямуванням на неспеціальних факультетах має бути тісно пов’язане з профілем підготовки студентів. Міждисциплінарна інтеграція забезпечує практичну значущість мовних знань, сприяє засвоєнню фахової термінології та формуванню навичок професійної комунікації в реальних ситуаціях.

Отже, курс «Українська мова за професійним спрямуванням» є важливим складником професійної підготовки студентів неспеціальних факультетів. Його ефективне викладання потребує оновлення змісту, використання інноваційних методів навчання, урахування специфіки майбутньої професійної діяльності та підвищення мотивації здобувачів освіти. Реалізація цих завдань сприятиме формуванню конкурентоспроможного фахівця з високим рівнем мовної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуменюк І. Сучасні підходи до навчання української мови за професійним спрямуванням : перспективні вектори досліджень. *Молодь і ринок*. №4 (190). 2021. С. 92 – 99.

2. Петрожалко Ю. В. Формування культури професійного мовлення у студентів економічного фаху ВНЗ. *Наукові записки*. Том 84. 2008. С. 29 – 33.

3. Українська мова за професійним спрямуванням: навчальний посібник / Н. М. Савчук. Умань : ВПЦ «Візаві», 2019. 160 с.

4. Юрійчук Н. Д. Українська мова (за професійним спрямуванням). Навчально-методичний посібник для студентів закладів вищої освіти. 3-тє вид., перер. й доповн. Переяслав (Київська обл.) : Домбровська Я. М. 2022. 186 с.

5. Юрійчук Н.Д. Формування культури професійного мовлення здобувачів вищої освіти нефілологічних спеціальностей у процесі вивчення української мови (за професійним спрямуванням). *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І.Франка.* Вип. 82. Т.2. 2024. С. 453 – 457.

УДК 378:316.647

ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВА ГУМАНІТАРНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Максим ОЛЕКСІЄНКО
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Вища освіта є ключовим чинником формування світоглядного потенціалу нації, оскільки саме в її межах відбувається становлення фахівців, які згодом будуть займати керівні посади. Вища освіта впливає на світогляд молоді, сприяючи усвідомленню національної ідентичності. Саме університетське середовище створює умови для діалогу ідей, розвитку громадянської позиції та активної участі в суспільному житті. У сучасних умовах глобалізації та інформаційних викликів роль вищої освіти зростає, оскільки вона стає інструментом забезпечення гуманітарної безпеки держави. Якісна вища освіта формує інтелектуально стійке суспільство, здатне протистояти дезінформації, ідеологічному тиску та культурній деградації, забезпечуючи сталий розвиток нації в довгостроковій перспективі.

Згідно із чинним законодавством, стандарт вищої освіти - це сукупність вимог до освітніх програм вищої освіти, які є спільними для всіх освітніх програм у межах певного рівня вищої освіти та спеціальності[1]. Саме якість виконання цього стандарту впливає на рівень знань здобувачів вищої освіти, який в свою чергу впливає на рівень гуманітарної безпеки держави. Якість вищої освіти визначає рівень професійної підготовки та розвиток критичного мислення. Високий рівень якості освіти забезпечує ґрунтовне опанування фахових знань, практичних навичок і сучасних компетентностей, необхідних для успішної професійної діяльності та адаптації до змін на ринку праці. Якісна вища освіта сприяє розвитку критичного мислення через залучення студентів до аналітичної роботи, наукових досліджень, дискусій та самостійного пошуку інформації. Це формує здатність оцінювати достовірність джерел, відстоювати власну позицію, протидіяти маніпуляціям і приймати правильні рішення, що є досить важливим в умовах інформаційного перенасичення сучасного світу.

Освітні заклади виконують важливу функцію збереження національних цінностей і культурної спадщини, оскільки саме в освітньому середовищі відбувається системна передача історичного досвіду. Через навчальні програми, гуманітарні дисципліни, наукову діяльність і виховну роботу формуються уявлення молоді про історію держави, її культурні символи, мову, традиції та національні ідеали. Заклади освіти утверджують національну ідентичність шляхом популяризації державної мови, національної культури, літератури та мистецтва.

Крім того, освітні заклади виступають осередком культурного розвитку суспільства, поєднуючи навчання з науковими дослідженнями та просвітницькою діяльністю. У такий спосіб освіта не лише зберігає національні цінності, а й адаптує їх до сучасних умов.

Державна мова є основним засобом освітньої та наукової комунікації, оскільки саме через неї здійснюється передача знань, формування наукових понять та термінології, а також організація освітнього процесу. Використання державної мови забезпечує єдність освітнього простору, зрозумілість і доступність навчального матеріалу для всіх учасників навчання.

В освітньому середовищі державна мова виступає інструментом академічної взаємодії тому критично важливим є збереження мови без

домішок англіцизмів та із запобіганням русифікації. Зокрема мова є одним з інструментів гібридної війни. У контексті сучасної російсько-української війни мовне питання стало важливим аспектом гібридної агресії. Росія використовує мову як інструмент інформаційного впливу, маніпуляцій та виправдання власних імперських амбіцій, тоді як українська мова перетворилася на символ спротиву та боротьби за незалежність[2, С.171]. Враховуючи цей факт, використання державної мови в навчальному процесі закладів вищої освіти набуває особливого значення.

Крім того, функціонування державної мови в освіті та науці має важливе суспільне значення, адже сприяє зміцненню національної ідентичності, культурної та гуманітарної безпеки держави. Таким чином, державна мова не лише виконує комунікативну функцію, а й є фундаментом цілісного освітнього й наукового середовища країни.

Стосовно здобувачів вищої освіти закладів вищої освіти, що здобувають освіту в сфері безпеки держави, варто відмітити, що у доктрині військового лідерства бездоганне володіння державною мовою визначено як одну з провідних рис військового лідера.

Отже, вища освіта відіграє ключову роль у формуванні світогляду, інтелектуального та ціннісного потенціалу нації, безпосередньо впливаючи на рівень гуманітарної безпеки держави. Якість освітнього процесу, що забезпечується дотриманням стандартів вищої освіти, визначає рівень професійної підготовки, розвиток критичного мислення та здатність молоді до відповідальної громадянської участі. Заклади освіти виступають важливими осередками збереження національних цінностей і культурної спадщини, формуючи національну ідентичність та суспільну згуртованість.

Особливого значення в цьому контексті набуває державна мова як основний засіб освітньої та наукової комунікації, а також як чинник протидії інформаційним і гібридним загрозам. Для здобувачів освіти у сфері безпеки держави володіння державною мовою є не лише професійною вимогою, а й складовою лідерських якостей. Таким чином, забезпечення високої якості вищої освіти та утвердження державної мови в освітньому просторі є необхідними умовами сталого розвитку й гуманітарної безпеки України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про вищу освіту»
2. Яковучук Д., Дем'янчук Ю. Мова як інструмент російсько-української гібридної війни. *«Мова — кордон національної безпеки»*: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Львів, 21 лютого 2025 року. Львів: ЛДУ БЖД, 2025. С.171-173.

УДК 159.9:81'27:355.01

МОВНИЙ ЧИННИК КОНСОЛІДАЦІЇ НАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ТА СОЦІАЛЬНІ ІНТЕРВЕНЦІЇ

Вікторія ЗІМИЧ,
Андрій ЦЮПРИК,
доктор педагогічних наук,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила тектонічні зрушення в суспільній свідомості, трансформувавши мовне питання з площини культурних дискусій у площину національної безпеки та екзистенційного виживання. В умовах гібридної війни, де інформаційно-психологічний вплив стає не менш руйнівним, ніж кінетична зброя, державна мова набуває статусу фундаментального елемента оборони.

Вона перестає слугувати виключно засобом комунікації, перетворюючись на дієвий механізм психологічного захисту, соціальної ідентифікації та політичної консолідації.

Актуальність теми зумовлена необхідністю глибокого аналізу психологічних патернів зміни мовної поведінки громадян та визначення ефективних соціальних інтервенцій, здатних підсилити інтеграційні процеси в суспільстві, що проявляється в розкритті консолідуючого потенціалу української мови через призму аналізу правових, психолінгвістичних та освітніх аспектів воєнного часу.

Фундаментальну роль державної мови у процесах націєтворення та збереження державності ґрунтовно аналізує В. Кобрин. Дослідник

звертає увагу на історичний парадокс: українська нація зуміла зберегти свою ідентичність в умовах тривалого бездержав'я саме завдяки мові, яка виконувала функцію «кордону» ментального простору. У сучасних реаліях конституційно-правовий статус української мови розглядається не як формальність, а як імператив національної безпеки. Автор наголошує, що консолідація нації неможлива без єдиного комунікативного простору, який забезпечує трансляцію історичної пам'яті та культурних кодів [4, с. 27]. Аналіз рішень Конституційного Суду України підтверджує, що володіння державною мовою – це обов'язок громадянина, який свідомо обирає приналежність до нації. В умовах війни цей вибір стає маркером громадянської лояльності та розмежування з ворогом. Водночас науковець застерігає від спрощеного розуміння консолідації, наголошуючи на необхідності системної державної політики, яка б унеможливлювала використання мовного питання для політичних спекуляцій, що неодноразово спостерігалося в новітній історії України [4, с. 32].

Психологічний вимір мовних трансформацій детально розкривається в працях Г. Циганок, яка досліджує вплив воєнного стресу на мовну ідентичність. Війна спровокувала феномен масового переходу російськомовних громадян на українську мову, що психологи кваліфікують як захисну реакцію та спосіб подолання когнітивного дисонансу. Мова агресора почала асоціюватися з небезпекою, насильством і травмою, тоді як українська стала символом безпеки, гідності та приналежності до спільноти «своїх». Дослідниця акцентує, що мовна ідентичність під час війни набуває ознак усвідомленого вольового акту. Громадяни не просто змінюють код спілкування, а й переглядають власну ціннісну систему, відмовляючись від нав'язаних імперських наративів. Особливої ваги набуває функція мови як засобу соціальної мімікрії та розпізнавання: специфічні фонетичні особливості (славнозвісні «паролі») стають швидким тестом на приналежність до групи, що знижує рівень тривожності в умовах невизначеності [5, с. 208–210]. Цей процес супроводжується очищенням мовлення від суржику та росіянізмів, що свідчить про прагнення до мовної стійкості та культурної сепарації від ворога.

Окремий пласт наукової рефлексії становить концептуалізація «лінгвістики війни», яку розробляє Ю. Дем'янчук. Цей

міждисциплінарний напрям дозволяє розглядати мову як динамічну систему, що адаптується до екстремальних умов. Автор виокремлює принципи антропоцентризму та воєнноцентризму, згідно з якими війна стає центральним чинником мовних змін, а людина – їхнім активним творцем. У дискурсі війни мова виконує специфічні функції: від мобілізаційної та дезінформаційної до психотерапевтичної. Наука фіксує появу величезного пласту неологізмів, військового сленгу та переосмислених лексем, які формують унікальну «мову спротиву». Цей лексичний масив не лише описує нову реальність, а й допомагає суспільству емоційно опрацювати травматичний досвід, знижуючи рівень колективного стресу через гумор, іронію та вербальну агресію щодо ворога [1, с. 221–223]. Дослідження актуалізує еволюцію мовних практик у бік гуманістично-комунікативної функції, спрямованої на підтримку, емпатію та єднання українців навколо спільних цінностей перемоги.

Реалізація консолідуючого потенціалу мови потребує цілеспрямованих соціальних інтервенцій, насамперед в освітній сфері. В. Дияк та В. Волобуєв розглядають освіту як стратегічний інструмент формування культурно-мовної ідентичності. В умовах, коли ворог намагається знищити українську ідентичність на окупованих територіях саме через зміну освітніх програм, українська школа стає передовою лінією оборони свідомості. Науковці наголошують на необхідності повної деколонізації змісту освіти, вилучення наративів, що толерують меншовартість або «спільну історію» .

Освітній простір має формувати не лише мовні компетентності, а й стійкий імунітет до ворожої пропаганди. Соціальні інтервенції в цьому контексті передбачають створення україномовних клубів, патріотичних проєктів та медіаграмотності, які допомагають молоді критично сприймати інформацію. Автори зазначають, що формування «досягнутої» ідентичності можливе лише через активне залучення особистості до культурно-мовних практик, а не через пасивне споживання інформації [2, с. 486–488].

Культурний та емоційний аспект консолідації також висвітлюють М. Клепар, Н. Матвеєва та О. Чінчой. Вони стверджують, що в часи воєнних викликів культура діє як потужний стабілізатор психічного стану суспільства. Українська мова, література, пісня та візуальне мистецтво створюють спільне емоційне поле, яке об’єднує людей різних регіонів та поколінь. Інформаційний простір, насичений

національним контентом, витісняє «русскій мір» не заборонами, а пропозицією якісного та змістовного власного продукту. Соціальні інтервенції у сфері культури мають бути спрямовані на підтримку митців, розвиток книговидання та доступність українського культурного продукту для жителів постраждалих регіонів та внутрішньо переміщених осіб.

Це сприяє інтеграції переселенців у нові громади та знімає напругу, що може виникати на мовному ґрунті. Дослідники підкреслюють, що звернення до історичних джерел та традицій надає українцям ресурс стійкості, дозволяючи відчувати зв'язок поколінь та відповідальність за майбутнє [3, с. 96].

Вагомим фактором успішності мовної консолідації виступає державна політика, яка має бути гнучкою, але принциповою. Як зазначається у проаналізованих джерелах, законодавче регулювання має доповнюватися «м'якою силою» – створенням моди на українське, підтримкою блогерів, розвитком україномовного сегмента Інтернету. Важливо уникати примусу, який може викликати зворотну реакцію, натомість створюючи умови, за яких використання державної мови стає запорукою життєвого успіху та соціального ліфта [4, с. 35]. Психологічні механізми наслідування та соціального доказу тут спрацьовують найкраще: коли лідери думок, військові та політики демонструють приклад переходу на українську, це стає нормою для широкого загалу.

Висновки дають підстави стверджувати, що мовний чинник в умовах війни діє як складний синергетичний механізм. Він поєднує в собі правовий статус, психологічну потребу в безпеці та ідентифікації, а також соціокультурні практики спротиву. Консолідація нації навколо державної мови відбувається не лише «зверху» через закони, а й «знизу» – через особистий вибір мільйонів громадян.

Соціальні інтервенції мають бути спрямовані на підтримку цього вибору, забезпечення психологічного комфорту при переході на українську мову та створення насиченого, конкурентоспроможного національного культурного простору. Подальші перспективи досліджень полягають у моніторингу сталості цих змін у післявоєнний період та розробці методик психологічної підтримки громадян у процесі зміни мовної ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дем'янчук Ю. І. Лінгвістика війни: виникнення, концептуалізація та вектори подальшого розвитку. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2025. Т. 36 (75), № 3, ч. 1. С. 220–225. DOI: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.1/36

2. Дияк В. В., Волобуєв В. В. Освітній вимір формування культурно-мовної ідентичності в період воєнних викликів. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 1 (47). С. 485–495. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-1(47)-485-495

3. Клепар М., Матвеєва Н., Чінчой О. Формування та зміцнення української національної ідентичності в умовах воєнних викликів: культурно-мовний дискурс. Трансформація початкової освіти в епоху змін: виклики та можливості: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Чернівці, 2025. С. 94–98.

4. Кобрин В. Державна мова як чинник (форма) консолідації Української нації: історичні парадокси та новітні тенденції. *Конституційно-правові студії*. 2023. № 2. С. 26–38. DOI: doi.org/10.30970/jcl.2.2023.3

5. Циганок Г. Вплив воєнного часу на мовну ідентичність українців. *Академічні студії. Серія: Філологія*. 2025. № 2, ч. 2. С. 207–212. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863/84-2-29

З М І С Т

СЕКЦІЯ 1

МОВА І НАЦІОНАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ.

Валерія АФТАНАСІВ, Олег ПАНКЕВИЧ
МОВНА СТІЙКІСТЬ ЯК ЮРИДИЧНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ДО ЄВРОАТЛАНТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ……....6

Юрій БОГУРСЬКИЙ
ІНСТРУМЕНТИ СУЧАСНОЇ БЕЗПЕКИ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ....11

Надія ВАСЯНОВИЧ, Ірина ЦАРЬОВА
СУРЖИК ЯК ВИКЛИК СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ СЛОВА……..13

Галина ВИШНЕВСЬКА
КОНЦЕПТ БОГ ЯК ДУХОВНИЙ КОРДОН НАЦІЇ: МОВНІ МАРКЕРИ СТІЙКОСТІ У КНИЗІ Г. ВАСЯНОВИЧА “БІБЛІЙНІ МОТИВИ”…….16

Мар’яна ГДАКОВИЧ
СЕМАНТИКА ТА СИМВОЛІКА ОБРАЗУ ВОГНЮ В ПОЕЗІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ……..25

Володимир ДЕРБА
ВЕБПОРТАЛ ДІАЛЕКТНИХ МАТЕРІАЛІВ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ГОВОРІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ…….....29

Уляна ДОБОСЕВИЧ
МІЖЧАСТИНОМОВНА ОМОНІМІЯ В ЕКСПРЕСИВНО-ВИРАЖАЛЬНОМУ ВИМІРІ……32

Тетяна ЄЩЕНКО
МАРГІНАЛІЗАЦІЇ ДО ПОПУЛЯРНОСТІ: УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК РЕСУРС ЕТНОПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ……...…36

Viktoriya HRON, Olesya MINENKO
LANGUAGE IN HUMAN LIFE……..…...39

Ольга ЖОГЛО, Володимир ЖОГЛО
МОВА ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ТА ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ…….....41

Лариса КАПРАН
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ УКРАЇНЦІВ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НАРОДНОЇ МОВОТВОРЧОСТІ……44

Наталія КОБИЛКО
КОНЦЕПТИ «ДІМ» І «ДОРОГА» В НАЦІОНАЛЬНІЙ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ…….48

Михайло КОЗЯР
МОВА ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ЧИННИК В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ……..50

Тетяна КОНІВІЦЬКА
МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ “СВОГО” Й “ЧУЖОГО” (НА МАТЕРІАЛІ КІНОМИСТЕЦТВА)…….....54

Андрій КИРИЧЕНКО, Сергій ІВАНЕНКО
МОВА ЯК ГЕНЕТИЧНИЙ КОД УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ…….…57

Марина КУЛЬЧИЦЬКА, Юрій ГОРБЛЯНСЬКИЙ
РІДНА МОВА У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ: ТРИВОЖНІ РОЗМИСЛИ АНДРІЯ СОДОМОРИ……...60

Людмила ЛАЗОРЕНКО, Вікторія ГРОН
МОВА ЯК ЧИННИК ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОТИБОРСТВА……..66

Марина МОМОТ
МОВНА ПОВЕДІНКА ЯК ПОКАЗНИК ПСИХОЛОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ НАЦІЇ…….69

Оксана ПИЛИПЕЦЬ, Вікторія ЛАКІШ
РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ……..71

Наталія СОКІЛ-КЛЕПАР
МІКРОТОПОНІМИ ЯК МАРКЕРИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТИ…….....74

Валерія ТОЛКАНЕЦЬ, Василь ВЕРБОВИЙ
МОВА ЯК ФАКТОР ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЗГУРТОВАНОСТІ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ…….....77

Оксана ТРУСЕВИЧ
МОВА ЯК ОДНА ІЗ ПОТУЖНИХ СТОРІН НАЦІОНАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ……..81

Олег ХМІЛЯР, Ольга КРАСНИЦЬКА, Дар'я ГЕРУК
МОВА – КОШТОВНИЙ ВІНЕЦЬ НАРОДУ…….85

Тетяна ХРАБАН, Кароліна КОРОНА КОЗІМАНО
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МОВНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ТА МЕТАКОГНІТИВНИХ СТРАТЕГІЙ У СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ……...…88

Olena CHYSTIAKOVA, Iryna CHERNELIA
LANGUAGE AND NATIONAL PSYCHOLOGY……...92

Ольга ШЕЛЮХ
РЕПОРТАЖНЕ ПИСЬМО ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ПРО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ…96

Олена ЯУЖЕВА
ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ КУЛЬТУРНО-СПЕЦИФІЧНИХ ТЕКСТІВ……...100

СЕКЦІЯ 2

МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Ірина БАБІЙ
МОВОЮ ВІЙНИ (НА МАТЕРІАЛІ МАЛОЇ ПРОЗИ АРТУРА ДРОНЯ)…….104

Вікторія БОНДАРЕНКО
РОЛЬ КОМУНІКАЦІЇ В МІЖНАРОДНИХ ПЕРЕГОВОРАХ……107

Оксана ВОЗНЮК, Андрій ПОЦЕЛУЙКО
ФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: РОЛЬ МОВИ У ФОРМУВАННІ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ МОТИВАЦІЇ ГРОМАДЯН…111

Валентина ВОЛОШИНА
МАНІПУЛЯЦІЇ МОВОЮ У СУЧАСНІЙ ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНІ……..…114

Viktoriya HRON, Nataliya YEREMEYEVA
LANGUAGE AS A CARRIER OF CIVILIZATIONAL IDENTITY…..….118

Юлія ДЕМ'ЯНЧУК
ФРЕЙМОВЕ МОДЕЛЮВАННЯ КОНЦЕПТУ WAR……...120

Наталія ЄЛЬНІКОВА
СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ТА НЕОЛОГІЗМИ В УМОВАХ ГІБРИДНОГО ПРОТИСТОЯННЯ ……..124

Оксана ЖИЖОМА
МОВНІ ІННОВАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ІДЕОЛОГІЧНОГО ТА МОВНОГО СПРОТИВУ……...129

Світлана ІГНАТЬЄВА
МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ В РЕЛІГІЙНІЙ КОМУНІКАЦІЇ…….....132

Tetyana ISHCHENKO
EUPHEMISATION OF WAR AS TOOLS OF COGNITIVE REFRAMING ……...136

Єлизавета КОСТЕНКО, Юлія ДЕМ'ЯНЧУК
ЕВФЕМІЗАЦІЯ ЯК СТИЛІСТИЧНИЙ ЗАСІБ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ У ДОКУМЕНТАХ НАТО ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧІ АСПЕКТИ ЇЇ ВІДТВОРЕННЯ…….....139

МОВА — КОРДОН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Максим КРАЧКОВСЬКИЙ, Вікторія БОНДАРЕНКО
LANGUAGE AS AN INSTRUMENT OF HYBRID WARFARE IN THE CONTEXT OF LIFE SAFETY…….....142

Поліна КУЧЕР
УТІЛЕННЯ ІРОНІЇ В УКРАЇНСЬКИХ ТА АМЕРИКАНСЬКИХ НОВИННИХ ЗАГОЛОВКАХ…….....145

Oleksandr LEMBERSKYI
THE INTERACTION OF LANGUAGE AND CULTURE IS A NECESSARY CONDITION FOR THE FORMATION STUDENTS COMMUNICATIVE COMPETENCE…….....148

Владислав ЛИТВИНЮК,Роксолана ЗАПОТІЧНА
LANGUAGE AS DIPLOMACY: HOW UKRAINIAN WAS USED IN INTERNATIONAL ADVOCACY AFTER 2022……..…..152

Ольга МАКСИМЕНКО
ДИСКУРС ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ: МОВНІ МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ……155

Юлія МАСЛЮК, Юлія ДЕМ'ЯНЧУК
СИНТАКСИЧНИЙ ПАРАЛЕЛІЗМ ЯК СТИЛІСТИЧНИЙ ЗАСІБ НОРМАТИВНОЇ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ МЕДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ДОКУМЕНТАХ НАТО (НА МАТЕРІАЛІ AJP-4.10) ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ……158

Olesia MINENKO, Viktoria HRON, Natalia YEREMEIEVA
CURRENT STATE OF LANGUAGE POLICY IN UKRAINE DURING THE WAR……..161

Тетяна НАУМОВА
МОВА ЯК ФРОНТ: УКРАЇНСЬКА МОВА В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ……..…163

Анатолій НЕСТЕР
МОВА У ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ ……....166

Mykola PANASIUK, Anzhela POSOKHOVA
LANGUAGE POLICY OF UKRAINE AND ITS IMPACT ON NATIONAL SECURITY…….....171

Олена ПЕТРИК
МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ……...……174

Оксана ПИЛИПЕЦЬ, Владислав ВОРОБЕЦЬ
МОВНІ СТРАТЕГІЇ ІНФОРМУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ……..…177

Ангеліна ПОПОВИЧ, Вікторія БОНДАРЕНКО
ЗАХИСТ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ……...181

Ольга ПОДЛІСЕЦЬКА
МИСЛЕТВОРЧА ТА НАЦІЄТВОРЧА ФУНКЦІЇ МОВИ ЯК ВАЖЛИВА ПЕРЕДУМОВА ПОБУДОВИ НАЦІЇ…….185

Anzhela POSOKHOVA
INFORMATION EFFECTIVENESS AND LANGUAGE OF PUBLIC ADDRESSES DURING EMERGENCIES…….….189

Olena SEMKO, Юлія ДЕМ'ЯНЧУК
IRONY AS A MEANS OF REPRESENTING POSTWAR EXPERIENCE AND ITS RENDERING IN TRANSLATION IN 'THE SUN ALSO RISES' BY ERNEST HEMINGWAY…….193

Олена СИТЬКО
ЗАГРОЗИ ЛІНГВІСТИЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ: ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ……..……..196

Тетяна СМІРНОВА
СИМВОЛІЧНА МОВА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМИ ВІЙНИ……..200

Надія СТЕПАНЕЦЬ
КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЯК ФУНДАМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ……...…..204

Галина ХЛИПАВКА
НОВА ВОЄННА ЛЕКСИКА ЯК МАРКЕР НАЦІОНАЛЬНОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ: МОВНІ СТРАТЕГІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ…….....206

Катерина ЦАРЬОВА, Наталія НЕСТЕРЕНКО
МІФ, МЕТАФОРА І ТІЛЕСНІСТЬ: ДЕКОЛОНІАЛЬНА СИМВОЛІКА У ФІЛЬМАХ «ДОДОМУ» (2019) ТА «ПАМФІР» (2022)……..….210

Світлана ЩЕРБАНЬ
МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ……...212

СЕКЦІЯ 3

НАЦІОНАЛЬНІ МОВИ І КУЛЬТУРИ В ЇХ СПЕЦИФІЦІ ТА ВЗАЄМОДІЇ. УКРАЇНСЬКА МОВА У СВІТІ. МОВА У СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ НАУКИ

Андрій БАБИЧ, Гліб ЗЕЛІНСЬКИЙ, Марина КУЧЕРЕНКО
ДОСЛІДЖЕННЯ РУКОПИСІВ ІВАНА ФРАНКА ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПІД ВПЛИВОМ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПИСЬМЕННИКА…….214

Катерина БЛИЗНЮК
СЕМАНТИЧНІ ПАРАМЕТРИ ОПОЗИЦІЇ КОРДОН / ГРАНИЦЯ У СУЧАСНИХ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ……218

Роман ВЕЛИКИЙ
БАРОКОВИЙ УНІВЕРСАЛІЗМ УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОМЕНТАЛЬНОСТІ…….....222

Лідія ВЕРБИЦЬКА
УКРАЇНОМОВНА ТЕРМІНОЛОГІЯ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ……..…227

Христина ВЕРБИЦЬКА
МОВНО-КУЛЬТУРНА САМОБУТНІСТЬ І МІЖКУЛЬТУРНА ВЗАЄМОДІЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА СУЧАСНІ ВИМІРИ……...231

Людмила ВОЛКОВА, Олеся АНДРУШКО
ПЕРЕКЛАД ЯК ІНСТРУМЕНТ ДІАЛОГУ КУЛЬТУР……..….235

Тарас ГЕМБАРА
МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ТА КОМП'ЮТЕРНИЙ АНАЛІЗ ЛЕКСИЧНОЇ СТРУКТУРИ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ НА ОСНОВІ ЗАКОНУ ЦИПФА……..…….239

Тамара ГОЛІ-ОГЛУ
РЕЛІГІЙНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ: СТИЛІСТИКО-ПРАГМАТИЧНІ ТА ЕМОТИВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ……..….243

Інна ЖУКОВИЧ, Олена ГОРДІЄНКО
КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНЦІЯ ЯК СТРАТЕГІЧНА МЕТА ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ОСВІТІ…….248

Юлія ДЕМ'ЯНЧУК, Марія ІВАНЧЕНКО
МЕТАФОРИЧНА АКТУАЛІЗАЦІЯ ВІЙНИ В РОМАНІ Е. М. РЕМАРКА «НА ЗАХІДНОМУ ФРОНТІ БЕЗ ЗМІН»…….251

Катерина ЗАХАРЧУК
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НАЗВ ФІЛЬМІВ ЖАХІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ……...….255

Анастасія КІНДЗЕРСЬКА, Світлана ШУМОВЕЦЬКА
ГЛОБАЛЬНІ МОВИ І ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО МОВНОГО ПРОСТОРУ……259

Віктор ЛАЗАРЄВ
РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ……..……262

Оксана ЛИТВИН, Оксана-Софія ЯВОРСЬКА
ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ ЯК СПОСІБ НИЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕХНІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ……..…265

Юрій ГОРБЛЯНСЬКИЙ, Микола МАРТИНЮК
КУЛЬТУРА БЛАГОЗВУЧНОСТИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ПОГЛЯД ВОЛОДИМИРА САМІЙЛЕНКА ……..…269

Ярослав МЕЛЬНИК, Роксолана ЗАПОТІЧНА
WHY BRITISH POLICE SAY "SIR/MA'AM": LINGUISTIC POLITENESS STRATEGIES IN UK COMMUNITY POLICING…….275

Наталія РАСТОРГУЄВА, Максим ОВЧАРОВ
МОВА ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ…….279

Надія САЛАМІН
ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ: ГЛОБАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ…….283

Єгор СЕНЮК, Вікторія МЕЛЬНИЧУК
ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВЕЛИКИХ МОВНИХ МОДЕЛЕЙ (LLM) У ТРАНСФОРМАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОГО РИНКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ПОСЛУГ…….....287

Тетяна ТОМАЩУК
ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ…….....290

Олександр ЧЕРНЯВСЬКИЙ, Наталія МАКОГОНЧУК
УКРАЇНСЬКА МОВА В МІЖНАРОДНОМУ СЕРЕДОВИЩІ……...293

Оксана ЧОРНОУС
УКРАЇНСЬКА МОВА В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ У СФЕРІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ…….....296

Ірина ЦАРЬОВА
КОМУНІКАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ПІД ЧАС ПРЕСКОНФЕРЕНЦІЙ ТА ОФІЦІЙНИХ ЗАЯВ НАЦІОНАЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ……..…299

Анастасія ШАБАТИНА, Ірина ЧЕРНЕЛЯ
THE JAPANESE HONORIFIC SYSTEM (KEIGO) AS A REFLECTION OF THE HIERARCHICAL CULTURE OF JAPAN…….301

Леся ШАПОВАЛ
ЮРИДИЧНА МОВА СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ: ПРОБЛЕМИ ЗРОЗУМІЛОСТІ…….....305

Олександр ШТИМА
ІНСТРУМЕНТИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУЧАСНОГО МІСТА..308

Ярослав ЯДЛОСЬ, Ганна ДЕКУСАР
GLOBALIZATION AND NEW OPPORTUNITIES FOR THE UKRAINIAN LANGUAGE……..…….311

Оксана ПИЛИПЕЦЬ, Тетяна БОТВИН
ВАЖЛИВІСТЬ АДАПТАЦІЇ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У СФЕРІ МІГРАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В МІЖНАРОДНОМУ ДИСКУРСІ…….314

СЕКЦІЯ 4

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Наталя БЕНЬКОВСЬКА
ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ…….319

Тетяна БУЖИКОВА
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЦИФРОВІЗАЦІЇ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ КУРСАНТІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ……..322

Світлана ВДОВИЧ
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ……..….325

Інна ВОЛЯНЮК, Ірина ПОЛЯК
ЗНАЧЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТОСТІ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ ВЧИТЕЛЯ……..328

Яна ГЛАДИР
WYKORZYSTANIE PLATFORM EDUKACYJNYCH PODCZAS ZDALNEGO NAUCZANIA JĘZYKA POLSKIEGO W PAŃSTWOWEJ UCZELNI WYŻSZEJ „PRYAZOWSKI PAŃSTWOWY UNIWERSYTET TECHNICZNY”…….332

Інна ДАВИДЧЕНКО
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ……....335

Світлана ДЕМІХОВА, Наталія ТИХОЦЬКА
КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ОФІЦЕРА……..…..340

Андрій ДОРОХІН, Лідія СЛІПЧИШИН
КОГНІТИВНІ АСПЕКТИ МОВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПЕДАГОГА В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ КЛАСТЕРІВ……343

Олександр ДРУЖИНІН
ІНТЕГРАЦІЯ СТАНДАРТУ НАТО STANAG 6001 У ПРОГРАМУ ІНТЕНСИВНОЇ ПІДГОТОВКИ В КИЇВСЬКОМУ ІНСТИТУТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ……348

Ігор КОВАЛЬ
ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЯК СКЛАДОВА ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ ТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ……..352

Христина КОЗЛОВСЬКА
МОВНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ МЕНТАЛЬНИХ МЕЖ: ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО "Я" У ТЕКСТАХ СУЧАСНОЇ ПРОЗИ……..….355

Раїса КОДОЛА
МУЛЬТИМЕДІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ КУРСАНТІВ У ВІЙСЬКОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ……....360

Наталія КОМАРНИЦЬКА
МОВНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ВПУ ЯК ЧИННИК БЕЗПЕКИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ……..364

Михайло КОПЕЛЬЧАК, Лариса КУБСЬКА
АКТУАЛІЗАЦІЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ РЕАДАПТАЦІЇ ……..368

Oleksandr LEMBERSKYI
CURRENT PROBLEMS OF TEACHING MODERN ENGLISH IN HIGHER SCHOOL……..……..371

Тетяна ЛИПЧЕНКО
МОВНА ПІДГОТОВКА РЯТУВАЛЬНИКІВ: ІНШОМОВНА КОМУНІКАЦІЯ, ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ТА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ……..….374

Ольга ЛИТВИНЕНКО
ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КУРСАНТІВ У ПРОЦЕСІ ЗАСВОЄННЯ ФАХОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ МОВНИХ ДИСЦИПЛІН……....377

Olena LOPUTKO
THE ROADMAP MODEL OF LEARNING ENGLISH IN THE HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS OF UKRAINE……380

Лариса МИРОНОВА
ОНЛАЙН-ДОШКА PADLET ЯК ІНСТРУМЕНТ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ……....384

Юлія НЕНЬКО, Денис БЄЛЯЄВ
ІНДИВІДУАЛЬНІ ЧИННИКИ УСПІШНОСТІ ОВОЛОДІННЯ МОВОЮ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ……388

Iryna NIKITINA
DIGITAL TOOLS FOR ENHANCING STUDENT ENGAGEMENT IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES……393

Олександра ПАЛЬЧИКОВА
ПОЛІКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ МОВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ…….....396

Вікторія ПЕРЦЕВА
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО КУРСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ (НА ПРИКЛАДІ ЮРИДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ)…….....400

Ніна ПЕТРУСЕНКО
ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВІРТУАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ……...404

Анастасія ПІДДУБНА
РОЛЬ МОВИ У ФОРМУВАННІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ……...…406

Валентина ПОДЛЕСНА
ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ СИСТЕМИ ДСНС УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ……..…..409

Pavlo POKOTYLO
DEEPFAKES AS A TOOL FOR ENGLISH LANGUAGE IN HIGH SCHOOL…….413

Людмила ПОНОМАРЬОВА
МОВНІ МЕХАНІЗМИ КОГНІТИВНОЇ ВІЙНИ ТА ОСВІТНЯ СТІЙКІСТЬ ДО ІНФОРМАЦІЙНИХ МАНІПУЛЯЦІЙ…….…….415

Olga RYZHCHENKO
FOREIGN LANGUAGE FOR SPECIFIC PURPOSES AS A VITAL COMPONENT OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF FUTURE CIVIL PROTECTION SPECIALISTS……420

Олеся СКОЛОЗДРА-ШЕПІТКО, Оксана КОСТІВ
ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (НА МАТЕРІАЛІ ОЦІНЮВАЛЬНИХ МОВЛЕННЄВИХ ЖАНРІВ)……..422

Олександра СМІРНОВА
АНГЛІЙСЬКА МОВА У ВІЙСЬКОВІЙ ОСВІТІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ В УМОВАХ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКОВОЇ СПІВПРАЦІ……...429

Ірина СНІГУРОВА
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З КІБЕРБЕЗПЕКИ…….432

Наталія ЮРІЙЧУК
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ» У ВИЩІЙ ШКОЛІ НА НЕСПЕЦІАЛЬНИХ ФАКУЛЬТЕТАХ……..434

Максим ОЛЕКСІЄНКО
ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВА ГУМАНІТАРНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ……..…437

Вікторія ЗІМИЧ, Андрій ЦЮПРИК
МОВНИЙ ЧИННИК КОНСОЛІДАЦІЇ НАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ТА СОЦІАЛЬНІ ІНТЕРВЕНЦІЇ…...440